

bokselskap.no, Oslo 2017

Ronald Fangen: *Mannen som elsket rettferdigheten*

Teksten i bokselskap.no følger 1. utgave, 1934 (Oslo/Gyldendal). Digitaliseringen er basert på fil mottatt fra Nasjonalbiblioteket (nb.no)

ISBN: 978-82-8319-372-5 (digital, bokselskap.no), 978-82-8319-373-2 (epub), 978-82-8319-374-9 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Ronald Fangen

Mannen som elsket rettferdigheten

Roman

bokselskap.no

Oslo 2017

I

[1]

[7] Laugets eldstemann gikk omsider en kveld til Gottfried Stein. Nu måtte han snakke med ham. Han hadde gruet sig for det i lang tid og han gjorde det også nu. Det hadde jo laget sig så underlig og så meningsløst at de aldri mere så hverandre undtagen i laugsmøtene, og der fikk de ikke snakket personlig sammen. Han hadde en bitter følelse av at Stein undgikk ham, og dog var han vokset op i hans hus, hadde gått i lære i hans verksted og på alle måter vært som hans egen sønn.

I den siste tiden hadde mange i lauset sagt til ham: «Hør nu, Wieman, du er

den eldste, og du kjenner ham best, du har jo vært ham i fars sted. Kan ikke du gå og snakke med ham så han blir rimelig. Mannen er som omskapt, før var han blid og vennlig, nu er han besk og mannvond rent, og har alle sine forrykte idéer. Det kan ikke gå slik, og du er den eneste han hører på.»

Alt dette var så sant som det var sagt, men de andre kunde jo ikke forstå at det ikke var så liketil for Wieman. Det var ikke morsomt å føle sig forsmådd og satt ut av en manns fortrolighet når man hadde gjort ham alt det beste man visste å gjøre. Hadde ikke Wieman lov til å tenke som så, at jeg [8] er ikke den første den beste, har ikke han bruk for mig så har ikke jeg bruk for ham? Det var kanskje stolthet og forfengelighet fra hans side som hadde stengt veien mellom dem, Gud forlate ham det i så fall, men han var en gammel mann og det hadde alltid vært så at de som hadde bruk for ham de kom til ham på sømmelig og skikkelig vis, og han trodde ikke at han da noensinne hadde undslått sig når han så at han kunde være til nytte. Men han hadde aldri kunnet med å trenge sig på mennesker, og når man nu var kommet i hans alder måtte man vel ha lov til å føle sig for god til det.

Det var en ting, men det var også meget annet som de ikke kunde forstå, alle folkene i lauset. Hvad visste de om Gottfried Stein? De visste jo ikke hvorfor Wieman måtte holde av ham og forsøke å beskytte ham hvor meget han så forandret sig og hvad han så fant på. Og når det kom til stykket: hvad hadde han egentlig gjort som skulde berettige Wieman eller noen annen til å trenge sig på ham med refsende og advarende ord? Det var ikke noe menneske forbudt å ha sine tanker og idéer, selv om de ikke akkurat passet alle andre. Og i hvert fall stod det fast at Stein var en dyktig mann og en bra mann. Det fantes ikke dyktigere skomakermester i byen. Han hadde arbeidet iherdig, han beskjeftiget to svenner og to læregutter i sitt verksted, han hadde lagt penger til side og gjorde rett og skjel til alle kanter.

Wieman gikk langsomt gjennom byen og hadde det ikke godt. Han blev så forbitret når han tenkte [9] på disse unge karene, som ikke var tørre bak ørene ennu og allikevel tillot sig å sitte i laugskroen og snakke om Stein på den mest uanstendige måten. Skulde de ikke ha respekt for en slik mester i sitt fag! Disse unge, – hvad visste de om ham? Hadde de kanskje kjent ham fra han kom hit til

byen, til Wiemans hjem og verksted, foreldreløs og fattig, hadde de sett hvor fint han skikket sig på alle måter og hvor glad og munter og godslig han var, slik at alle holdt av ham. De visste jo ikke engang hvordan han så ut som gutt og ung mann, et ganske annet menneske, pen og kraftig, med snilde, lyseblå øine. Og da han giftet sig første gang, – da var jo alle enige om at kjekkere og penere par kunde ikke stå for Herrens alter. Nei, det var bare velstand og glede, aldri trettet han med noen, aldri pukket han sin rett, både hans hjerte og hans hånd var åpne. Hvor var det blitt av den gamle, gode tid.

De unge knektene visste ikke om noe av dette. Det var oprørende å tenke på hvordan de hadde sittet og skjelt Stein ut. «Han er en narr,» hadde de sagt. «Han er opblåst og skal likesom være bedre enn oss andre, idioten! Han trur nå minst han er dommer slik som han legger ut om loven. Hils ham og be ham kysse mig i r...» Uanstendig tale! Men slik var disse unge. Og det verste var at de blev satt op av sine mestere. Hvor skulde de ellers ha det fra? Det var misunnelsens vederstyggelighet, han var for dyktig for dem og skulde ikke ha lov til å være utenfor det almindelige.

[10] Det var sent på eftermiddagen, et stille fint vær å vandre i og Wieman gjorde sig ingen hast. Men han var ikke lenger så redd for dette sitt møte med Stein. Han kom ikke som laugets eldstemann, han kom som Gottfrieds gamle, faderlige venn, og han skulde ikke optre som refser, det hadde han ingen grunn til. Han vilde bare komme, late som intet og la alt være som i gamle dager.

Da han var kommet så langt i sine tanker så han at han var i Steins gate. Den førte fra den store plass ved Mariakirke ned til havnen og var en travel gate om dagen; men nu i kveldingen var det stille, bare noen sjøfolk drev frem og tilbake. Stein visste nok hvad han gjorde den gang han blev mester og kjøpte sig gård her. På plassen ved Mariakirke og i gatene rundt omkring bodde mange av byens eldste familier. Nede i havnen lå skibskontorene, som ofte skulde ha storutstyr til sine folk, og sjøfolk trasket i store mengder forbi hans hus hver eneste dag. Wieman visste jo også godt at Stein hadde så meget å gjøre som hans verksted kunde overkomme, og aldri hadde noen hørt hans folk klage på ham, enda de hadde meget å gjøre, for han var rettferdig, og den som hadde vært på hans verksted hadde lært sitt håndverk.

Han gikk gjennom porten og kom inn på gårdsplassen. Nå, der så han da dette skuret som det hadde vært så megen snakk om i det siste. Det var jo så at Stein delte gårdsplassen med sin nabo, som var baker og het Schmidt. Og bakeren betraktet dette [11] skuret som sitt og hadde brukt det i alle år, han satte ting der som skulde ut og inn fra bakeriet, som oftest stod der noen melsekker. Wieman visste ikke hvad det var for slags strid som nu var opstått mellem Stein og bakeren om dette skuret, men det blev i hvert fall sagt at Stein var kranglet og påstod at det ikke fantes noe dokument om at bakeren hadde rett til å ha skuret stående og at det ødela gårdsplassen. Wieman kunde ikke tro at det forholdt sig slik, hvad kunde dette stakkars skuret ødelegge? Ingen frisk mann kunde finne på å krangle om noe slikt.

Nu gikk han over gårdsplassen mot døren til verkstedet. Det begynte å skumre og han så at det var tendt lys der inne. De holdt altså på å arbeide fremdeles. I gangen var det den gode lukt av lær og bek; hvem kunde være gammel skomaker uten å elske den? Og ganske riktig: det lød forte hammerslag der inne. Han blev glad over å høre det: I et flidens hus som Steins kunde ikke noe vondt trives.

Han åpnet døren smilende og blev stående der nede en stund efter at han hadde lukket den. Ingen hadde lagt merke til ham så han hadde tid til å se sig om. Ja, det var et syn som gjorde ham godt. Alle satt bøiet over arbeidet, læreguttene beket store sjøstøvler, begge svennene sydde med tykk, seig tråd, – og lengst borte i verkstedet stod mester selv over det store tilskjærerbordet, lysene var tendt og han arbeidet ivrig, med sikker hånd og halvt lukkede, prøvende øine. Hvor fint og villig skar ikke kniven gjennom det tykke lær! Ingen snakket, ingen så op, – nei, [12] her var alt som det skulde være, hvem våget å si noe dårlig om denne flidens mann, om denne dyktige mester?

Det var den eldste svenn som først fikk øie på ham. Han stanset sømmen og sa med høi, ung stemme:

«Godkveld og Guds fred, mester Wieman.»

Nu så også Stein op. Kniven skar ennu et stykke, så la han den fra sig, rettet sig og så forskende like på ham. Blikket var koldt, men han smilte da og kom langsomt gående ned over gulvet.

«Ja, godkveld og Guds fred, Wieman. Det var et uventet besøk. Nu stanser vi arbeidet for i kveld. Gå og få aftensmat alle sammen. Og dere gutter skal være i seng klokken ti. Presis seks imorgen tidlig begynner vi igjen.»

Det blev hastig opbrudd. Guttene bodde jo i huset og hadde kost der, de to svennene var begge gifte og bodde like i nærheten. Alle ryddet op efter sig og på et par minutter var hele verkstedet i orden; det var ikke vanskelig å se at de alle hadde lært hvordan de skulde innrette sig og spare tid. Så sa de høflig god natt og forsvant, en efter en. Stein skiftet klær imens og stod en stund og vasket sig over vannfatet borte i kroken av verkstedet. Alle de andre var gått da han omsider snudde sig og sa med et hemmelighetsfullt smil:

«Er det min faderlige venn eller laugets eldstemann som besøker mig i kveld?»

Wieman følte sig ikke trygg og visste ikke hvad han skulde svare. Han var også så optatt av å se på [13] Stein. Han husket ham jo godt fra gammel tid og syntes ikke han før hadde opdaget hvor stor forandringen var. Hvor tynn han var blitt, – en ganske annen skikkelse! Og hans ungdommelige uttrykk var forsvunnet. Helt til han var over tredve barberte han sig, men så lot han skjegget vokse som det vilde, tafset og skittengrått i farven. Ansiktet hadde fått gusten farve. Men fremfor alt var det øinene; de hadde mistet sin friskhet, de hadde slik vennlig, blå farve i gamle dager, nu var de blå som is, og blikket hadde hverken glede eller tillit. Men Wieman hadde jo ingen grunn til å føle sig skremt eller redd. Han forstod at han hadde med en ulykkelig mann å gjøre som nu mere enn noensinne trengte hans hjelp og vennskap. Han sa:

«Det er din «faderlige venn» og ingen annen som besøker dig.»

Stein drog på sig sin jakke og gikk fort over gulvet, – han vilde skjule sitt ansikt, forstod Wieman. Stein sa:

«Det er som det skal være. For jeg er ikke hjemme for laugets utsendinger, men venner har jeg ikke for mange av. Nu går vi ovenpå og får oss et krus øl.»

Stein gikk i forveien ut i gangen og op den smale, mørke trapp. Wieman fulgte efter. Han var litt spent på å se det hele igjen. Det var adskillige år siden han sist hadde vært her i huset. Men i de gode, gamle dager vanket han her jo til

stadighet, den gang da Steins første kone levde. Han kom til å huske henne så levende nu da han gikk op de kjente trappene.^[14] Hun pleide å stå der oppe og ta imot ham, med åpen dør for at han skulde se bedre, og alltid ropte hun noe hyggelig med sin blide stemme. Han syntes han kunde høre henne, som om stemmen ennu levde i disse trange, mørke veggene. «Nei, men er det onkel Wieman som kommer! En sjelden gjest! Vi har jo ikke sett ham helt siden i forgårs.» Og så lo hun. Ja, det var en blid og god pike, elsket av alle mennesker for sitt smil og sitt humør. Den gang var det glede her i huset. De var så utrolig nygifte, hun og Stein, nygifte og unge, han var da vel ikke stort mere enn seksogtyve år og hun enda et par år yngre. Og begge var de vakre. Han var frisk og kjekk og bred, og han var litt av en laps så alle forstod at han gjorde sig til for henne. Og hun var frodig og pen hvad hun så hadde på sig. Hvad skulde det nu bety at hun skulde dø. Og på barselseng – sammen med dette nye lille liv som de begge hadde gledet sig slik til. Det hadde vel aldri vært sett i verden en mann som var mere stolt over å skulle bli far enn Stein. Og så skulde det gå så meningsløst...

Stein låste op døren til deres leilighet og ventet i døråpningen mens Wieman gikk inn. Ja, dette var jo stuen, men alt var forandret og omkalfatret her. Husket han ikke rent galt var det kommet nye møbler her også. Stein merket at han så sig om og ikke kjente sig igjen. Han sa:

«Ja, det er store forandringer her. Hun hadde mange ting med sig, Henriette, og de skulde ha plass, ^[15]vet du. Men inne hos mig har jeg bare mine egne ting. Vi skal gå inn dit når vi har hilst på henne.»

Hun hadde hørt dem, for hun kom av sig selv ute fra det store kjøkkenet hvor læreguttene alt hadde satt sig til aftensbordet.

Wieman kjente henne jo fra før, særlig for noen år siden var hun av og til ute sammen med Stein når det var festlige laugskvelder. Hun likte å se ungdommen danse, sa hun til ham en gang, men selv hadde hun alltid holdt sig tilbake, og i de siste årene hadde hun omtrent ikke vist sig.

Wieman hadde god anledning til å se på henne, for til å begynne med la hun slett ikke merke til ham. Hun så bare spent på Stein, og det var jo ikke vanskelig å merke at hun var redd for ett eller annet, hennes øine var urolige og granskende, hennes store, nesten overfrodige skikkelse virket hjelpeløs som et genert barns og

munnen beveget sig nervøst også når hun ikke snakket. Hun virket gripende på Wieman; nei, der var ingen lykke med henne, det hadde han ofte tenkt før, det var ikke som med henne, den første, det var ikke den riktige frodighet, den gode, sikre sundhet og glede. Og enda hadde han aldri sett henne slik som idag, – så hjelpeløs som et stort, klosset barn, så altfor stor for værelset, så altfor stor for sitt vesen.

«Jeg har fått en gjest, gamle Wieman,» sa Stein, og da først så hun på ham, plutselig uten sitt skremte smil, bare urolig og forskende. Og der var noe nytt ^[16] i hennes øine nu, han visste ikke hvad det var, men det virket nesten som en trusel. Eller som en bønn i livsfare; han kunde ikke si hvad det var, og det varte også bare et øieblikk, så kom hun verdig og statelig imot ham og rakte ham sin hånd.

«Velkommen,» sa hun.

Nu var han blitt genert selv, merket han; han begynte å stavre i vei.

«Ja, her kommer jeg,» sa han. «En gammel venn ser dere aldri mere noe sted, ja, Stein ser jeg jo en sjelden gang men Dem...»

Da avbrøt Stein:

«Wieman og jeg setter oss inn til mig og snakker sammen, og så drikker vi vel et krus øl; ikke sant, Wieman?»

Hun forsvant ivrig og kluntet ut på kjøkkenet og Stein gikk i forveien for Wieman inn i sideværelset. Han tendte lys. Wieman hadde møie med å la være å rope op da han fikk se sig om. Var dette stuen hos en skomakermester? Det var ikke så meget velstanden som forundret ham, han hadde det bra selv og han visste jo at Stein satt godt i det, men det var alle bøkene! Han blev uvilkarlig andektig stemt; dette var jo som å besøke en lærd og ikke en håndverker. Ja, litt genert blev han også, som om han så noe litt skamfullt, det passet sig ikke så godt at en ulærd mann satt der og forsket og lot som om han var en studert, – og så var det det at nu så han jo at det ikke var grepet ut av luften når de unge i laugyet stadig snakket om at Stein leste all verden og innbilte ^[17] sig å være finere enn andre og likte å legge ut om ting som jevne folk ikke forstod.

Stein sa ingenting mens han tendte lys og ryddet på sitt bord, og Wieman blev stående der, nesten sløv av forundring, midt i døråpningen. Men han måtte gå

inn, for nu kom Henriette med to store krus øl. Hun satte dem fra sig på bordet uten å si et ord, så på dem begge og gikk igjen.

Stein lukket døren etter henne og skjøv en stol bort til Wieman.

«Nu får du sette dig og kjenne om ikke Henriettes øl er godt,» sa han.

Så satt de der på hver sin side av bordet. De skålte sammen, men kom ikke i snakk. Wieman var genert; han syntes ikke at den mann som satt der overfor ham i dette fremmede, lærde rum var den samme mann han hadde kjent så godt før i tiden; og det forekom ham så vanskelig å gå løs på ham med spørsmål og nysgjerrighet selv om det var varmt vennskap og god hensikt som drev ham. Men pinlig var det også å sitte så taus og hjelpeløs når man engang var kommet her på besøk. Han var jo en gammel, ærverdig mann og ikke den første og beste.

Han tok sig nok en slurk av ølet og sa:

«Ja, din kones øl er godt nok, Gottfried. Men det ser ikke ut til at ditt humør er så godt som i gamle dager.»

Stein så ikke op da han svarte:

«Det er ikke alle gitt å gå omkring i evig glede og tilfredshet.»

[18] Nei, nei, det hadde nu Wieman ikke ment og heller ikke sagt. Men han blev litt ergerlig over den avvisende tone og sa: «Nei, min venn, det er et sant ord. Men du var da et av de mest tilfredse mennesker jeg har kjent; det glemmer man ikke så fort.»

Nu så Stein på ham med sitt isblå blick og strøk sig ned over sitt lange tafsete skjegg.

«Snakk ikke om gamle dager, hvad tjener det til? De kommer ikke tilbake. Kom heller frem med ditt ærend. Jeg vet forresten hvad det er.»

«Nå,» sa Wieman og forsøkte å le godmodig, «så det vet du! Da vet du mere enn jeg selv. Ja, du kan kanskje fortelle mig det da?»

Stein så stadig så sterkt på ham at han holdt på å bli forvirret, og på ny tok han sin tilflukt til kruset med det gode øl. Stein sa:

«Du har alltid vært velkommen hos mig, Wieman. Du har vært en faderlig venn for mig fra jeg var gutt; stol på at jeg aldri glemmer det.»

Wieman blev nu rørt og glad.

«Det visste jeg nok,» sa han. «Og takk skal du ha for de ord. La oss nu...»

Stein avbrøt ham:

«Men jeg vet hvad jeg vet. Og hvis det er om Hemmel du vil snakke kan jeg si dig så meget at han har hatet mig helt fra den dag jeg blev valgt som bisitter før ham. Han har hatet både dig og mig av den grunn [19] og påstått at du misbrukte din innflytelse for å få mig frem. Og han hadde nok ikke holdt sig i skinnet hvis det ikke var fordi han vet at jeg kjenner til noen av hans historier som kunde bli ubehagelige for ham hvis jeg snakket om dem. Men han venter bare på en anledning til å gjøre mig noe både han og de andre bandittene. Slikt skulde jeg kanskje være redd for! Nei takk! Og hvis det nu er bakeren og hans skur du vil snakke om kan du spare dig det også! Jeg skulde ikke si et ord hverken om ham eller skuret hvis det ikke var for det at han optrer som om han var i sin fulle rett! Men det er han ikke; det finnes ikke spor av dokument på at han har rett til å ha det fæle skuret stående på min gårds plass. Jeg kunde hugge det ned i denne natt om jeg hadde lyst. Rett skal være rett. Slik er det. Men naturligvis sier alle bandittene til dig: Gå og snakk med ham du, for de regner med at jeg hører på dig. Det gjør jeg også. Men først og fremst hører jeg på rettferdigheten som har utpekt mig som sitt våben.»

Dette var de underligste ord som Wieman på lenge hadde hørt, og han måtte tenke sig om en stund før han kunde klare å si noe. Han hadde jo mest lyst til å bli sint og irettesette ham, det gikk ikke an å kalle laugsbrødrene banditter, han visste jo fra et langt liv at de var så hederlige og bra folk som noen i denne verden. Men hvad var det for selsomme ord han hadde sagt om rettferdigheten som hadde utpekt ham som sitt våben! Hvad han kunde mene med det [20] forstod Wieman ikke, men han kunde ikke la være å synes synd på en mann som tenkte slike mørke tanker og sa slike gåtefulle ord, – og han følte at hvis han nu viste ro og vennlighet kunde han kanskje få det arme menneske til å åpne sig, – og da kunde han kanskje hjelpe ham. Han sa da stille:

«Jeg kjenner dig som en hedersmann og en dyktig mann i ditt fag, og du skal vite det at du aktes av alle. Og jeg tar dine ord alvorlig, du har aldri snakket tankeløst. Men vil du ikke forklare nærmere hvad det er du mener med det du sa om rettferdigheten.»

Stein satt lenge taus og så ned. Omsider reiste han sig, gikk bort til sin bokhylle og tok frem to tykke bind. Dem bar han bort til bordet. Han stod med hendene på dem, bøiet over dem ennu en stund uten å si noe. Wieman så at den ene av bøkene var bibelen, men derefter blev han optatt av å se på Steins skikkelse, så utmagret som den var blitt, – mon han led av en hemmelig sykdom?

Nu la Stein de tykke bind ved siden av hverandre og sa:

«Se her har jeg nu liggende på bordet de to viktigste bøker i verden. Alle andre bøker er ubetydelige og har ingenting å si. Men dette er kraftige bøker. Dem kommer ingen forbi så gjerne han vil. De er sterkere enn alt. De...»

Hans stemme var så unaturlig dyp og høitidelig at Wieman følte sig ille til mote og avbrøt ham, med flid så dagligdags i stemmen som mulig:

[21] «Den ene av dem er Bibelen, det ser jeg jo. Men den annen?»

Stein hørte ikke på ham, men fortsatte som før:

«Og den som tror han kommer utenom disse to bøkene han er en narr. Det finnes mange slike narrer. Alle vil vi helst slippe utenom dem og folk innretter sig som oftest som om de ikke var til. Og folk ler og fjaser og skulker unda og later som ingenting. Men disse bøkene kan ingen krenke! Ingen på hele jordens rund. For dette er rettferdighetens bøker.»

Ordene var uhyggelige og ennu mere uhyggelig var stemmen. Gamle Wieman følte sig et øieblikk svimmel, det var nu også dystert her og tungt å puste. Men han tok sig sammen og forsøkte til og med å spøke:

«Du skremmer nesten en gammel mann, Gottfried. Du snakker som du skulde besverge djevler. Den ene av bøkene er jo Bibelen, og den er menneskenes trøst, både i ungdom og alderdom, både i gode og onde tider. Og den annen er vel lovboken, kan jeg tenke, og den er vel ikke slikt et skremsel den heller, for den vil oss jo alle vel.»

Da så Stein på ham med sine isblå øine og han smilte hårdt og sa med forakt i stemmen:

«Ja, der har vi det. Slik tenker du og slik tenker folk. Men det sier jeg, at slik har ingen lov til å tenke. Jo da, det er lett nok å kalle den hellige skrift for menneskenes trøst og glemme at den er lovens ord.»

Nu hevet han stemmen og blev truende:

[22] «Guds egen lov. Du vet vel du at den blev gitt på Sinai berg i tåke og torden fordi den allmektige steg ned på jorden. Og ikke en tøddel kan der rettes hverken i tid eller evighet. Vil du benekte det.»

Nei, det kunde Wieman ikke benekte og heller ikke visste han hvad han skulde si, så han nøide sig med å riste på hodet.

Og Stein fortsatte:

«Nu er det nok av dem som sier at Gud har ikke ment det så alvorlig med sin lov. For frelseren kom jo med sitt glade budskap og dermed så tror alle at de kan gjøre hvad de vil. Men jeg vet at loven den gjelder den dag idag og ikke en tøddel er rokket. Og den andre boken her, – det er lovboken, ja, og der mener nu også folk at det er ikke så nøie med den. Men det hevner sig. Loven hevner sig på alle som krenker den. Intet er skjult som jo skal bli åpenbart, står det skrevet.»

Wieman var både imponert og rystet, men syntes han måtte forsvare sig, for han følte det som om han var angrepet, og han sa:

«Det er tydelig at du både har grublet og gransket. Meget har du oplevd og meget har du lært. Jeg har alltid forstått at du var en mann utenfor det almindelige. Men du bør vel vokte dig for å bli for hård. Også jeg husker et ord fra skriften og det lyder slik: «Dommen hører mig til sier Herren». Vi mennesker må vise fordragelighet og overbærenhet. For vi er alle født med et syndig hjerte. Og aldri har nu skriften [23] forbudt oss å bære over med hverandre og elske det som er vakkert og godt her i verden.»

Stein viste utålmodighet mens han hørte på dette og hans ansikt uttrykte både forakt og medlidenhet da Wieman hadde snakket ferdig. Hvad han nu sa satte Wiemans tålmodighet og overbærenhet på en hård prøve:

«Ingen kan forby dig å tenke slik. Jeg har svevd i den samme villfarelse selv. Men nu vet jeg bedre. Jeg var en forfengelig narr en gang og trodde jeg hadde krav på å være lykkelig. Men i den skole hvor jeg har vært der har jeg lært noe annet enn det tøv du forteller mig. Nu er jeg rensset og lutret. Og det kan du hilse alle og si, at Gottfried Stein er en farlig mann som folk skal passe sig for. Jeg har lært å elske rettferdigheten over alle ting, den strenge ukrenkelige rettferdighet.

En slik mann er jeg som står her foran dig og da kan du selv forstå at jeg er en farlig mann.»

Ja, det var en hård prøve. Skulde Wieman virkelig være nødt til å finne sig i å høre at det han satt her og sa ut av sitt lange livs erfaring og sitt hjertes godhet var tøv? Ennu var ikke det det verste, men det kolde hovmod, denne grusomme selvrettferdighet som opfylte Stein, den var ond og uutholdelig. Måtte man ikke la en slik mann seile sin egen sjø, hvem kunde overvinne denne triumferende hårdhet og kulde, hvem kunde utdrive denne hovmodsdemon av hans hjerte? Det var bare en ting som formildet ham, – det var [24] hvad han sa om den skole han hadde gått i. Det visste jo Wieman at det hadde vært en hård skole, – og for alt det tunge Stein hadde oplevd måtte han forsøke å ha vennskap for ham tross alt.

Men dersom han nu gikk herfra uten å være kommet lenger da hadde han jo intet opnådd. Galt kunde når som helst bli verre, for det var han nu ikke mere i tvil om, at Stein, om han enn både var en dyktig og en klok mann, måtte regnes som besatt. Og hvor farlig var ikke hans besettelse! Wieman følte at det vilde komme til å skje uhyggelige ting hvis denne galskap skulde få utvikle sig hos ham uten motstand.

Og da besluttet han sig til å sette inn hele sin alders og erfarings autoritet. Denne mann der bent overfor ham var nu allikevel den samme som han hadde tatt sig av både med kjærlighet og tuktt da han som tretten års gutt blev lærling i hans verksted; – ja, nu husket jo Wieman, og måtte smile ved tanken, at han engang hadde grepet knekten i løgn og måtte tukte ham med riset. Men ellers hadde jo gutten Gottfried vært snild og medgjørlig så intet annet enn vennlig alvor var påkrevd i hans opdragelse. Sannelig, det måtte vel ennu sitte så megen respekt igjen i ham for en faderlig venn at det kunde lykkes å få ham bort fra all denne kolde uhygge.

Wieman pekte på Steins stol og sa:

«Sett dig.»

Og han vant nu straks en liten seier, for med et forandret uttrykk i ansiktet satte Stein sig uten videre ned. Og Wieman fortsatte med kraft i stemmen:

[25] «Du taler om den skole du har gått i og jeg vet at det har vært en hård skole. Og det undskylder meget. Jeg skal heller ikke gjøre dig din byrde tyngre

ved å komme med bebreidelser. Men så meget vil jeg si for din egen skyld, at hvis du ikke tar dig i vare kan du komme op i store vanskeligheter på grunn av den selvrettferdighet som oppfyller dig. Vårherre vil noe godt med alt han sender over et menneske. Forsøk å finne frem til det og pass ellers som hittil ditt arbeide med dyktighet. Så skal du se at du får din glede tilbake. Men å innbille sig at skjebnen skal ha utpekt dig som en rettferdighetens vokter og en tukdens svøpe, – ja, det er så urimelig og fryktelig en tanke at jeg er rent forferdet her jeg sitter. Jeg sier så sterkt et ord at det kan bli til galskap hvis du ikke passer dig. Vi er jevne, almindelige folk begge to og ingen av oss må fordriste oss til å tro at vi har større oppgaver enn å passe vår dont, øve rett og skjel til alle kanter og glede oss over at det går oss vel.»

Det var mere enn Wieman hadde sagt på én gang så langt tilbake han kunde huske og han var tilfreds med sine ord og forstod nesten ikke hvor han tok dem fra. I sin iver hadde han ikke lagt merke til at Stein var blitt dødlignende blek og at han var begynt å skjelve over hele kroppen. Nu reiste Stein sig på ny, stadig rystende, og til å begynne med kunde han ikke snakke ordentlig, han bare stammet:

«Du, du, du,» sa han, og med stor møyie fikk han tilføiet: «Du håner mig. Frist mig ikke! Du, du, du...»

[26] Wieman var allerede så forferdet at han ikke visste hvad han skulde gjøre, han hysset på ham og verget hjelpeløst for sig med begge sine hender som om han var redd for et overfall. Men han kunde ikke stanse Stein som nu var blitt like gloende rød i ansiktet som han før var blek og plutselig snakket flytende og forbitret, ja, med en indignasjon og glød som om han var en av den store boks profeter:

«Forsøk ikke å ta min oppgave ifra mig! Nei, nu faller min respekt for dig! Våger du ikke å snakke til mig som om hele mitt liv skulde ha vært forgjeves! Jeg sier dig at jeg har lidt meget, og jeg har tatt lærdom av det og brukt min tid og ikke menget mig med dere over ølkrus og snakk. Men si du hvad du vil. For nu i dette øieblikk tar jeg avskjed med dig, herefter eksisterer du ikke i mitt liv! Du som kaller dig min venn og ikke vil forstå at jeg har rustet mig for en stor gjerning som livet har utpekt mig til! Store ting skal skje, og du kan ikke hindre

mig, for herefter skal vi bare møtes i laugget og jeg ber dig nu forlate mitt hus!»

Ja, her var alt tapt, og Wieman var bare glad over å forlate dette hus; en mere forsmadelig time hadde han aldri tilbragt noe sted og aldri hadde han heller følt en slik skrekk for et menneske. Han reiste sig fort fra sin stol og gikk mot døren. Der stanset han et øieblikk andpusten, og hørte da ilsomme, tassende skritt over gulvet inne i stuen, og han forstod at konen hadde stått og lyttet. Han så ennu en siste gang inn over dette halvmørke rum med de mange [27] bøker, de to store rettferdighetens dokumenter på bordet og denne gale mann med glødende ansikt og isblå øine. Det var uhygge over uhygge.

Han fikk åpnet døren og han gikk over stuen som nu lå i tussmørke og ut på gangen hvor det var så mørkt at han ikke kunde se for sig, så han blev stående for å venne sine øine til mørket.

Da var det noen som rørte ved ham. Han blev så skremt at han holdt på å rope, alle hans sanser sviktet ham der i mørket, var det et dyr og hvad var denne underlige lave lyd? Men det var jo et menneske som hvisket til ham, han hørte tett ved sig en skremt stemme, og nu skimtet han også konens store, kluntede skikkelse.

Hvad var det hun sa? Han lyttet anspent og han syntes hun hele tiden gjentok det samme, op igjen og op igjen. Omsider hørte han det:

«Jeg får ingen barn. Jeg får ingen barn.»

På ny og på ny.

Da forstod han. Ja, han forstod mere enn han i øieblikket kunde gjøre sig rede for. Det rørte ham så usigelig at denne store kvinnen nu stod her og klaget Steins og sin egen hemmelige nød og vilde han skulde kjenne den før han på en så forsmadelig måte gikk ut av deres hus. Det bekreftet for ham noe som han aldri hadde tenkt, men som han syntes at han alltid hadde visst, noe som vel var årsaken til at onde mennesker og onde handlinger i denne verden alltid mere hadde vakt medynk og fortvilelse hos ham – og så sjelden forbitrelse.

[28] Men hvad skulde han si til dette menneske som stod her på den mørke gangen og hvisket og hvisket den samme setning? Han fikk ingenting sagt, for mens han stod og tenkte på det gikk hun tilbake mot døren, han så det utydelig,

og hvisket nu litt høiere:

«Jeg kommer og snakker med Dem en dag. Kanskje jeg skulde reise tilbake til landet.»

Og før han kunde svare på det var hun lydløst forsvunnet inn i stuen.

Så famlet Wieman sig forsiktig ned den mørke, trange trappen.

Det var skjønt å komme ut igjen; luften var mild og tusmørket som nu hadde senket sig over byen var bløtt og gjorde alle ting så fordragelige og nære. Ja, det var godt å være ute igjen i disse gatene som han kjente fra den evighet tilbake da han var barn. Han stanset og pustet begjærlig inn luften, denne svake blest fra havnen som blaffet lunefullt og lekende opover gatene. Han hadde hatt det godt her, og når han tenkte på alt det spøkelsesaktige han hadde sett og hørt der oppe i Steins hus da syntes han at han først nu forstod hvor meget ondt han var blitt forskånet for.

Men nettopp dette at han hadde hatt det godt i sitt liv og fått lykke til å vende selv det onde til det gode, gjorde at han nu måtte angre sine bitre tanker overfor Stein. Hvorfor lot han sig forskrekke? Hvorfor lot han sinnet løpe av med sig? Han kunde aldri opgi Gottfried Stein, aldri ophøre med å forsøke å hjelpe ham. Kunde han noensinne glemme det bønnfallende [29] fortvilelsens brev som han fikk fra sin barndomsvenn Paul Stein, Gottfrieds far? «Jeg vet det lakker mot slutten, skrev han, og er glad at jeg snart skal befries fra min sykdom. Men gutten er i mine tanker både natt og dag. Hvad skal det bli til med ham når jeg forsvinner og han står alene i verden, uten mor og far? Jeg har ikke engang klart å spare sammen så mange penger at han kan leve av dem noen tid. Litt er det, men vel ikke stort mere enn at han kan komme frem til dig og bringe dig en smule erstatning for at du tar dig av ham. Ja, for du er min eneste tilflukt, gamle venn. Jeg vet du har ingen sønner selv, bare to døtre, har du skrevet til mig. Nu ber jeg dig at du må ta Gottfried til dig som din egen sønn. Da vet jeg ham i gode hender, og Vårherre skal lønne dig for din godhet. Han er en bra gutt og har vært mig til stor glede, om den enn har vært blandet med bekymring fordi fremtiden er så uviss. Skulde han nu ha fått sin fars urolige og ømtålige sinn så opdra ham du, som selv er en så velsignet stø og sindig mann, til tålsomhet og stadighet så det kan gå ham godt. Og jeg sier på ny at Vårherre skal lønne dig, gode venn.»

Kunde han noensinne glemme disse bønnfallende ord fra en døende venn? Heller ikke kunde han vel glemme hvor megen glede han hadde hatt av denne gutten som kom som sønn i hans hus og lærling i hans verksted, viste så rike evner og et så medgjørlig og hengivent vesen.

Wieman følte så merkelig sikkert at Gottfried Stein ^[30] var truet av en stor fare og at all forandring i hans vesen kom av at livet hadde fart hårdt frem mot ham. Han skulde hjelpe og beskytte ham av all sin kraft, og aldri mere skulde det skje at han lot sinne og utålmodighet løpe av med sig om Stein var aldri så urimelig. Hadde livet gitt ham, gamle mann, så meget godt, så var det jo for at han til gjengjeld skulde være noe for dem livet hadde henvist til ham og smålig fornærmelse måtte ikke finnes hos ham.

Med disse tanker og denne beslutning gikk Wieman hjem til sig selv. Det trøstet ham også at konen hadde lovet å besøke ham. Sammen skulde nok de to finne ut hvordan de skulde hjelpe Stein og avverge de farer som truet ham.

[2]

^[31] Skomakermester Gottfried Stein snakket så sjelden med mennesker at det foruroliget ham når det en sjelden gang hendte. Han var i stort opprør da Wieman var gått. Det ergret ham at han hadde vist sin gamle venn og velgjører ut av sitt hus; det var ikke overlegent gjort. Han visste jo at Wieman var gammel og ikke hadde betingelser for å forstå ham. Og dessuten måtte Stein innrømme at han hadde gitt efter for en ubevisst trang til å imponere, ja likefrem mystifisere oldingen; dette med Bibelen og lovboken på bordet og han selv mørk og dyster over dem, det var jo nesten litt humbug, nei, det var ikke bra.

Men Stein hadde jo også hatt sin hensikt med det, og det moret ham at han nu så sikkert kunde vite at han hadde oppnådd den. For nu trodde jo Wieman at han var gal og han vilde komme til å sette det rykte ut blandt alle laugsbrødrene. Det kunde jo bare more en mann som visste at han var den eneste kloke blandt dem, den eneste som forstod adskillig mere enn sitt håndverk. Og trodde de for alvor at han var gal så lot de ham i fred til hans time kom.

Men i kveld hadde Wieman brutt hans fred. Gid han aldri var kommet! Nu

hadde det vært stille i ham så lenge. Han syntes at han var kommet frem. [32] Og når han så sig tilbake så han alt i store omriss og redselen var forsvunnet fra det. Men hvad kunde Wieman forstå av det? Han hadde ikke vært i opover. Ham hadde skjebnen bestemt til et mildt og stille liv. Visst hadde livet bruk for menn som ham, han gjorde meget godt, det fantes ikke ondt i ham, han var en blid patriark, han hadde levd i fred og skulde gå i sin grav med fred. Men det var ikke slike menn skjebnen valgte når den skulde utrette noe. Nei, da gikk det ikke så fredelig for sig. Den mann som blev utpekt av skjebnen han var som et tre i storm på åpen mark. Ingen storm hadde rast gjennom Wiemans liv. Og derfor skulde oldingen holde sig borte fra en mann hvem skjebnen hadde utvalgt og herdet med så ubarmhjertige midler at Wieman vilde gått til grunne av det.

Dette sa Stein sig selv, men det beroliget ham ikke. Han var forbitret over denne sin uro. Hvad var meningen med at denne gamle mann skulde få lov til å komme hit til ham og vekke et opprør i ham som han hadde vært forskånet for så lenge at han trodde den onde tid var forbi? Han hadde jo bruk for sin fred og sin kraft. For hver dag som gikk strevet han sig frem til større klarhet og sammenheng, snart skulde han stå frem for verden og slå sitt store slag for den rettferdighet han hadde opdaget og som menneskene i tankeløshet og uvidenhet så skammelig lot hånt om. Han hadde betalt dyrt for sin fred. Han følte sig sikker på at han var kommet frem, men det var også fortjent, for hvem hadde en så fortvilet tung [33] vandring bak sig. Det var jo et under at han ikke blev liggende der i dødsskyggens dal, at han slapp frelst fra dette sted hvor all redsel var samlet. Kvelende dunster steg op fra hete sumper, giftormer slanget sig over den tørre grunn, og det fantes ikke en eneste kilde å leske sig ved, for jorden var gold. Men han hadde trosset disse dødsrikets kvaler. Blodig og forrevet, utpint av sult og tørst hadde han dog hatt kraft til å krype på sine knær opover den steile skråning. Og underet var skjedd: efterhvert begynte det igjen å spire liv omkring ham, ja, en dag følte han det som om han støtte på en ilende, skumhvit strime av levende vann og han kunde stille sin tørst og svale sitt ansikt. Det var den gang han skimtet rettferdigheten, den første åpenbaring av den eviges rettferdige visdom.

I slike bilder måtte han tenke på det, for skulde han vel, nu da han var

fremme, forgifte sig selv ved å huske det slik som det var. Ingen vilde vel rive sine sår op når de først var grodd, og ingen som med sine siste krefter hadde skapt orden i sitt liv vilde vel frivillig ødelegge den.

Men nu var allikevel hans uro vakt. Han forstod at det nok ikke var for ingenting han blev så oprørt over den gamle Wieman, skjønt han ikke vilde det og etterpå skammet sig over det. Men dette hans oprør gjorde ham redd: var den ikke sikrere, hans fred? Han vilde jo komme ut i større stormer enn dette, og hvordan skulde det gå ham da? Hans angst var at det kanskje ikke skulde holde det han hadde [34] bygget op i sig selv og sitt eget liv. Skulde det rakne i sømmene, var det bygget på sand, skulde dets fall bli stort når stormene brøt mot det?

I denne uro var det da at han ennu en gang begynte å se på sitt liv og sig selv. Hvor ofte hadde han ikke gjort det før her inne i dette rum, som var hans tilflukt, vidne både til hans elendighet og til hans seier. Ingen forstyrret ham her, det var belønningen for dagens arbeide, for håndens flid, at han kunde trekke sig tilbake hit hver kveld med sine tanker og bøker og store planer. Nu skulde planene ligge ennu en kveld mens han som en forsynlig mann gjennomgikk sitt hus og forvisset sig om at det var sikret mot fiender og farer.

Det var smertelig arbeide, men det gikk lettere enn han hadde tenkt, lettere enn noen gang før, han merket at han var kjentmann, ja, han høstet lønnen for at han før ikke hadde skånet sig for noen møie, for noen lidelse. Og han var kommet så langt at han syntes han var helt ovenpå og kunde hengi sig til glede og takknemlighet da han for annen gang denne aften blev avbrutt, forstyrret: hans kone kom inn til ham. Det hadde aldri skjedd før at hun forstyrret hans aftener her inne, men nu gjorde hun det. Det var ikke så lenge efter at Wieman var gått, det var bare en time efter, og allikevel var han nesten ferdig. Det viste best at det ikke lenger var så vanskelig å gjennomgå alt det som var hans liv, det var blitt enkelt som et håndverk hvis grep han kunde nesten [35] uten tanke. Alt sammen var blitt overskuelig og alle hemmeligheter kunde han tyde.

Men så kom hun.

*

Slik var det han så sitt liv og slik gikk det for sig da hun kom og forstyrret ham:

Han kom hit til byen fra bergene syd i landet. Hans mor døde så tidlig at han bare så vidt kunde huske henne, – og da han var tretten år døde også hans far. Fra denne sin barndom husket han best alle sine vandringer i fjellene, – ja, når han tenkte tilbake på denne fjerne tid, som var blitt ennu fjernere fordi han måtte reise derfra og siden hadde bodd her i Nord-Tyskland – da syntes han at han i grunnen bare hadde oplevd én stor ting: synet av den veldige avstand fra tind til avgrunn. En gang da han hadde ligget lenge syk og han så styrtet avsted opover fjellskråningene kom han til å se ned, – og han blev svimmel. Han hadde ikke oplevd det før og det fylte ham både med forundring og skrekk. Han følte at avgrunnen var sugende og farlig. Og han forstod at det var en fare han måtte motstå. Avgrunnen var hans fiende, og hans lykke var det å kunne gå høit her oppe i fjellene, lett som om han svedde, sikker på foten, uten angst og måle den svimlende avstand uten selv å bli svimmel.

Siden kom han bort fra fjellene, men denne veldige, svimle avstand hadde han siden sett i selve livet. For [36] han var blitt slynget ned i avgrunnen. Det var skjebnens eget verk. Den røvet ham for alt som han elsket. Det skjedde så fort at han ikke fikk tid til å forstå det. Hans hustru Maria blev syk nettop i de dagene da hun ventet deres første barn. På mindre enn et døgn døde hun. Og det barn hun fødte var også dødt.

Slik var det at han blev slynget ned i avgrunnen. Før den tid hadde han ikke visst hvad ulykke var. Han levde inderlig tilfreds i sitt enkle liv, uten tanker, for hvad skulde han vel tenke på? Var han ikke sund og frisk? Kunde han ikke sitt arbeide ut og inn, bedre enn de fleste, tjente han ikke gode penger så han hadde alt det han trengte og kunde se fremtiden trygg i møte, var han ikke en glad svenn ved drikkebordet og i vennelag, vel likt av alle, og fant han ikke verdens herligste pike og elsket de ikke hverandre med hele sin ungdom. Det var flid og tilfredshet i verkstedet, rangel og morskap med vennene, og det var stolthet og glede hver dag ved eget bord og hjem og vellyst i hennes armer. Og mere enn det: den tid kom da det var sikkert at han skulde bli far, han skulde bli far.

Da var det at skjebnen slo. Det var jo umulig for ham den gang å vite at skjebnen med det slag utvalgte ham. Og hadde han visst det vilde han ha hatet den, det offer vilde ingen gi selv for den største opgave; han vilde vel ha sagt: du

har tatt alt ifra mig, og du er overmektig så jeg kan ikke en gang protestere, men kom ikke og fortell mig at det er skjedd til mitt beste, for det er en blodig og skammelig hån.

[37] Skjebnen sa det heller ikke. Ingen og intet talte til ham i de dager. Han var alene i verden. I mørket kan man intet se, og derav kom det vel at denne tiden, de dagene da han var lammet så han ikke engang visste at verkstedet og arbeidet ventet på ham, de var forsvunnet fra hans bevissthet, de var bare gjemt i hans blod som minnet om en grufullt svimmel forgiftning. Men det kom andre dager da tanker og nerver og alt i ham var åpne og ømme som friske sår. Da opplevde han bare sig selv, og som i tåke så han menneskene som kom og gikk, fulle av trøst og gode ord og rike på tårer. Og da de to kister blev senket i jorden, den store og den lille, da hatet han alt i livet slik at han syntes han måtte dø, også han. Men i alt det som den gang opfylte ham av utrolige og syke tanker, – den tanke å utslette sitt eget liv hadde aldri oppstått hos ham. Underlig nok! Hadde han allikevel hemmelighetsfullt følt at livet skulde bruke ham, begynte han å skimte en mening, forut føle sin opgave? Det kunde han ikke svare sig selv på. Han visste bare at det gikk lang tid, lang, lang tid i lidelser og fornedrelser som det ikke var nødvendig for ham å huske nu, – hvad skulde det tjene til, han hadde jo kjempet dem ut og var blitt frelst.

Plutselig talte skjebnen til ham. Det var etter en våken natt da han hadde våndet sig på sitt leie og alt hans blod hadde skreket efter den døde i den ville lengsel som trosser all avstand, selv dødens. Nettop da det lysnet av dag hørte han skjebnens ord:

[38] «Du har mistet din lykke. Du har selv sviktet et menneske og tatt lykken fra det. Hvor lenge vil du glemme det?»

*

Hvad var nu det for tale?

Hvem kunde huske det? Hvilket menneske i denne verden gikk omkring og husket ting fra så langt tilbake, ting som aldri hadde vært alvorlig ment, ting som da forekom i enhver manns liv, en spøk, en ungdomslettsindighet, et eventyr. Ødela man hele hans liv av den grunn? Hvad var det for umenneskelighet å huske

og gjengjelde slikt på en måte som var verre enn døden? Nei, med den siste rest av fornuft som han reddet gjennom sin ørkenvandring måtte han avvise det. Han vilde ikke høre skjebnens stemme.

Men den hadde nu engang talt, og hvad den hadde sagt kunde han ikke glemme. Kanskje det ikke var så helt galt allikevel. Han kom ikke fra at han straks visste hvad den siktet til. Enda han ikke hadde tenkt på det i mange år så visste han det straks.

Og så begynte han langsomt å tenke rettferdighetens tanker. Han kalte det altså lettsindighet og eventyr og han hadde kunnet glemme det i mange år. Men han var jo ikke alene om det som dengang hendte. Hadde han ødelagt hennes liv? Hvorfor hadde hun ikke latt høre fra sig på alle disse år? Når han intet hørte fra henne måtte han jo tro at også hun hadde glemt det og levde sitt liv uten tanke på ham.

[39] Men han blev ikke ferdig med det. Han hadde jo lovet henne ekteskap. Og han hadde brutt sitt løfte. Det kom han ikke fra. En mann som hadde forført en kvinne og derpå forlatt henne og brutt sine løfter til henne og bygget sitt nye liv på denne løgn og sjofelhet, – kunde han vente at det skulde gå ham godt. Kunde han gjøre krav på å få bevare sin lykke?

Det oprørte ham, han kunde ikke forsone sig med den tanke at en slik liten ting i hans liv skulde få lov til å ødelegge alt, selv om det var en dårlig ting. Og var det da så sjofelt når alt kom til alt?

Det var slik at han i sine unge dager pleide å vandre omkring på landet når han hadde fri. Det eneste han hadde å innvende mot sitt håndverk var at han ikke fikk luft; efterhvert som uken skred frem lengtet han mere og mere efter åpen mark og himmel og den friske bris ute over slettene. Hver lørdag gikk han avsted så snart han hadde spist middag, vandret i mange timer, overnattet hvor det kunde falle sig, vandret på ny hele søndagen og kom hjem sent søndag kveld, lemster i kroppen, stupte i sengen og sov en dødlignende søvn inntil arbeidet begynte mandag morgen.

Dette var i påsken. Og det var selve den hellige påskeaften det hendte. Ung var han, men en voksen mann, og for lenge siden var trangen til kvinner våknet i ham. Det hadde ikke vært så vanskelig å tilfredsstille den trang, det var piker nok

i havnen, men han var trett av dem, det var jo ikke slik han [40] hadde tenkt sig kjærlighet, det fantes jo ganske andre eventyr i verden.

Ved solefall påskekveld kom han vandrende forbi hennes lille gård. Han hadde ikke tenkt sig inn dit, men da han skulde gå forbi innkjørselen stanset han av gammel vane for å se hvad det var for slags gård. Og da så han henne. Hun stod i døren til det hvitkalkede lille huset og stirret ut over det flate land, som lengst ute gikk i ett med hav og himmel. Det måtte være magi i den kveldstunden, en trolldoms virkning av lys og stemning, for han var i samme stund betatt som aldri før i sitt liv, forvissset om at her møtte han sin skjebne. Hvad kom det av? Hun var vakker, en frodig, men slank pike og gyllen i huden. Men som hun stod der med solen i ansiktet og stirret ut over verden var det en slik lengsel i hennes blick som om hun ikke kunde bære sin ensomhet lenger, men nu bad alle gode makter om å sende den som en gang skulde komme til henne og dele hennes liv. Da var det han visste at den som skulde komme til henne det var jo ham. Han hvisket det for sig selv med en gutteaktig henrykt kriblen i kroppen: nu kommer jeg, her er jeg!

Alt virket jo som om det var bestemt på forhånd. Der bodde denne unge kvinne sammen med sin mor som var håpløst syk og snart måtte dø. Hennes far var død for lenge siden og gården hadde de forpaktet bort. Hvad hadde hun så å gjøre der på denne store, store sletten ut mot havet annet enn å lengte og vente? Pleie sin mor, stelle haven, lengte, vente.

[41] Underlig hemmelighetsfullt og uvirkelig forekom ham nu alt det han hadde oplevd der i disse par døgn. Alt var stille, de snakket sammen, men lavt, hviskende, da kvelden kom gikk de rundt i huset og på gården i mørket og de tendte ikke lys, og da natten kom var de sammen, elsket hverandre begjærlig, men kunde ikke se hverandre. Det var som om hun hadde ventet ham, hun hvisket det jo også triumferende: Jeg visste du skulde komme, jeg visste du skulde komme...

Ja, alt var som forut bestemt, og allikevel blev alt galt. Den gang forstod han ikke meget av hvad det var som gjorde at han blev skremt av henne og bare ønsket å komme sig bort, og siden, det måtte han innrømme, hadde han helst villet glemme det. Han hadde følt et skamfullt ubehag som han ikke visste kunde

finnes i denne verden. Og om det egentlig var på vegne av henne så blev det i hvert fall også hans, og det gjorde ham feig og lumpen, det fikk ham til å lyve og flykte.

Var det det at hun ikke gjorde noen motstand? Han syntes jo først at det var som det skulde være. De hadde begge lengtet etter hverandre, de forstod begge at de i hverandre hadde funnet den de hadde ventet på, – –men allikevel: hennes plutselige hengivelse var så altfor voldsom. Det var ingen spenning, ingen erobring. Det var en kvinne som klamret sig til ham som om hun aldri mere vilde slippe ham. Han husket at han den første natten, da det begynte å bli morgen, forsøkte å trøste sig med at dette var et [42] eventyr, en herlig opplevelse, men det nyttet ikke, redselen hadde alt tatt ham: du kommer aldri fri, himmelske makter – skal dette vare hele mitt liv.

Men det blev verre dagen etter. Han var mett og vilde helst løpe, men hun var der hos ham, øm og lykkelig. Og inne i en stue lå hennes syke mor. Hun tok ham med dit inn. Det gamle, tærete menneske stirret på ham med feberøine, et brennende, mistroisk blikk, og hun sa ikke et ord.

«Det er min forlovede,» sa datteren.

Men moren svarte ikke, lykkønsket ikke, smilte ikke, hun bare stirret og beveget lebene, men uten en lyd.

Og de var sammen en ny natt, men da visste han det alt: han vilde flykte. Imorgen måtte han jo allikevel gå, og aldri mere skulde han tilbake til denne kvinne. Ingen makt i verden kunde tvinge ham til det. Og det trøstet ham at hun var så klosset og hjelpeløs at når han var forsvunnet kunde hun ikke få fatt på ham mere, hun kom ikke til å plage ham.

Hvorfor sa han det ikke til henne straks, hvorfor lot han henne tro at han elsket henne, at han skulde komme igjen og hente henne og gifte sig med henne? Var han redd for hvad hun kunde finne på? Var det det at han ikke kunde beregne noe med dette menneske som han ikke forstod fordi hun ikke lignet noe levende vesen han hadde truffet? Han visste ikke hvad det kom av at han nu for første gang i sitt liv opførte sig som en banditt, han som hadde så god orden i sitt liv og hadde lært å avsky løgn. Han måtte [43] lyve, han måtte, på ny og på ny, love henne å komme igjen, forsikre henne om sin kjærlighet. Hennes store, lykkelige,

hjelpeløse smil fylte ham med selvforakt, men han måtte ha vært en djevel, det koldeste og mest ubarmhjertige vesen i verden om han hadde kunnet tåle å se henne når han fortalte at han aldri vilde komme igjen, at han ikke tålte tanken på å se henne igjen, at han bare lengtet etter det øieblikk da han skulde gå fra dette forheksede sted for alltid. Han løi helt til det siste øieblikk. Ennu en gang var han inne og hilste på moren og møtte hennes forskende, mistroiske blikk. På ny omfavnet han Henriette, dette barn i en frodig kvinnes skikkelse. Så gjorde han sig fri og gikk, vinkende, bedrøvet i ansiktet, jublende i hjertet. Å, å være på landeveien igjen! Det var bedre enn alt han hadde oplevd. Ja, det var deilig enda han følte det slik at han på to dager hadde oplevd større skam enn før i alle sine år. Han pilte avsted over landeveien i denne blanding av skam og glede. Du skulde hatt pryl, sa han til sig selv, du skulde ha hatt en omgang juling så du hverken kunde sitte eller stå.

Men han lo av henrykkelse. Og syngende kom han tilbake til byen.

*

Hvor godt han hadde sørget for å glemme henne! Det gikk tre år og han kunde ikke huske at han i den tiden hadde tenkt på henne en eneste gang. Han hadde begravd minnet om henne dypt i sitt blod. Der levde hun som en viden han en gang for alle hadde [44] tilegnet sig, men han lot aldri mere sin bevissthet få vite hvor han hadde den fra.

Om han ikke hadde villet glemme for ubehagets skyld så måtte han jo glemme for sin lykkes skyld. For den annen gang da hans instinkt talte løi det ikke. Da viste det ham den eneste kvinne han hadde elsket i sitt liv, og den eneste som det var verd å elske. Når han så hvad mennesker kalte kjærlighet måtte han ofte tenke at skjebnen som hadde tatt alt ifra ham hadde vært gavmild allikevel. I den tiden da Maria og han levde sammen ante han intet om alt det grufulle som skulde skje, alt var fullkomment. Og selv om det var forsvunnet så var det allikevel hans eiendom, bevart i ham.

Uten at han nesten visste av det var alt avgjort mellom dem. Han hadde jo kjent Maria Eimer i mange år. Hun var repslagerens datter, og ikke alene sydde familien sitt skotøi hos Wieman, hvor han var svenn den gang, men de bodde

også i den samme gaten. Hun var et par år yngre enn han og han hadde sett henne stadig, sett henne leke, hørt henne le og snakke, fort og andpusten, aldri i hvile, alltid optatt, blid, fort, en unge. Repslageren var en adstadig hedersmann og syntes nok at hun var for livlig, også moren småskjendte litt, men ingen kunde være sint på henne, for det fantes ikke ondt i henne, det himmelbarn! Han så på henne slik som alle andre så på henne, et yndig vesen, et barn hvem ingen kunde tenke på å krenke, ikke en gang i hemmelighet begjære, og han merket ikke at hun blev voksen. Nei, ^[45] det var sikkert at han hadde aldri tenkt på henne som kvinne, et vesen man kunde begjære. Med en kvinne som kunde elske forbandt han alltid noe stille, hemmelighetsfullt, farlig, en motstand han skulde overvinne og tvinge til underkastelse, forvandle til hengivelse.

Og så plutselig, det var en tidlig høstaften, så han Maria stille. Hvad hadde hun for ærend i verkstedet? Han husket det ikke, hun kom jo så ofte. Wieman var ute, de andre holdt på å gå, selv satt han og arbeidet og så ikke op. Men så merket han at noen så på ham. Han løftet hodet. Det var Maria. Hun satt aldeles stille på en stol et stykke fra ham, hun hadde et nytt uttrykk fordi hennes ansikt var i ro, blikket hadde denne hemmelighetsfulle lengsel, som alltid vakte ham, han så at hennes unge modne kropp var en voksen kvinnes, at hennes hud, på armene, i ansiktet, var gyllen og varm, og da hun merket at han så på henne blev hun redd i blikket og blussende rød. Hun så bort, så sprang hun op og vilde løpe ut av verkstedet. Men da var han fortere enn henne, fortere enn sin tanke, for da på et eneste øieblikk visste hans instinkt alt. Han brydde sig ikke om noen ting, han merket jo godt at læreguttene og de andre svennene gjorde store øine og lo forlegent, men han nådde henne og fikk i hvert fall avtalt at de skulde gå en tur sammen. Den turen gikk han med skomakerforklæ på sig. Og da den var forbi var de forlovet.

Da blev det gang i livet. Han fikk laugets tillatelse ^[46] til å nedsette sig som mester og han gjorde det med gamle Wiemans velsignelser. Det gikk godt, alt gikk godt, alle mennesker var vennlige og blide; hele denne nordtyske byen som han blev sendt til da hans foreldre døde, fordi hans far hadde vært venn av Wieman, og som han den gang kom til med en klump i halsen av redsel for alt det fremmede, nu lå den for hans føtter og kronet alt han gjorde med velferd og

lykke. Ja, livet hadde tilsmilt ham.

*

Kunde han ikke bære sin medgang? Var det derfor den var blitt tatt fra ham? Han visste i hvert fall ett: at han blev ikke hofferdig og overmodig, han var altfor lykkelig til det. Og det som livet hadde gitt ham var nettopp det han begjærte, noe annet eller noe mere ønsket han sig ikke, derfor var han i stille likevekt og glad for hver ny dag. Han hadde tenkt meget på dette og på alle andre mulige årsaker til sin ulykke, og han avviste den tanke at han var blitt så forvent at han ikke kunde bære motgang, og derfor blev tatt i denne strenge skole. Han kunde godt klare motgang og møte vanskeligheter, det hadde han rikelige krefter til og han hadde aldri vært redd. Hadde det vært hensikten å opdra ham med motgangens tukt da vilde vel også livet ha nøid sig med det. Men livet gjorde noe annet, det tok alt, den kvinne han elsket, hans håp om å bli far, alt som han bygget på. Ingenting var tilbake, ikke en gang noe å arbeide for.

Men visste han i det hele tatt at det var noen mening med det? Hvordan kunde han vite det? Var ^[47] noe annet hendt enn at et menneske var død? Det døde stadig mennesker og alle betydde de vel noe for andre. Kunde han ikke huske bare fra sin egen tid der i byen alle de meningsløse dødsfall, unge mennesker som skulde begynne sitt liv, familiefedre, hvis hustru og barn satt igjen i fattigdom og fornedrelse, ja, hadde det ikke av og til vært slik at det blev stille og knuget over hele byen når døden hadde vært ute og hentet sig bytte? Fantet det ikke stadig kriger i verden? Gikk det ikke farsotter over landene, og kom ikke med korte mellomrum misvekst og hungersnød og krevde sine offer? Hvad mente han med å tro at skjebnens slag skulde ha en særlig hensikt når det rammet ham?

Nei, hemmeligheten var den at det ikke fantes noen mening i det som skjedde. Men han vilde ikke huske sine syke tanker fra denne tid. Når han satte sig op mot livets mening og Guds styrelse, når han la verden for hat og foraktet menneskene, da var det jo rimelig at han sank i fortvilelse og fornedrelse. Han skulde en gang gjøre regnskap for denne tid som for alt annet i sitt liv, og han måtte bruke sine år til å forbedre dette regnskap. Han måtte bare være glad over at han ikke den gang blev utstøtt i det ytterste mørke, livet opgav ham ikke, skjebnen talte til ham.

Han hadde omsider lystret. Men det var ikke lett for kjød og blod å lystre den befaling han fik. Han visste jo straks hvad skjebnen siktet til da den sa at han hadde ødelagt et menneskes lykke. Han hadde ^[48] ikke tenkt på Henriette i de årene som var gått, men hun var ikke langt borte i hans bevissthet. Da nu skjebnen tvang ham til å tenke på henne skapte det motbydelighet i ham. Han syntes ikke han kunde se henne klart, ikke som et menneske, det hadde vært hekseri i de underlige tause dagene der ute, fulle av syndig vellyst med en villfremmed kvinne. Han hadde ikke noe menneskelig inntrykk av henne, det var bare brunst, det var bare blodets hemmelighetsfulle, skamfulle viden. Og denne blodets erindring beruste ham ikke lenger, lokket ham ikke, nei, den avskrekket ham, den var motbydelig. Han *kunde* ikke gå til henne. Han vilde heller dø enn leve resten av sitt liv sammen med henne. Kunde han ikke den gang så kunde han ennu mindre nu, han som hadde elsket Maria og levd i den fullkomne lykke, – han kunde ikke, han kunde for sitt liv ikke gå til denne kvinne og fremby sig selv som et offer for sine brutte ungdomsløfter.

Hvem visste dessuten at han hadde tatt lykken fra henne? Hvad var det for en påstand? Han hadde lokket henne og gitt henne løfter, som han ikke holdt, det var så, men hun hadde jo ikke vært vanskelig å lokke. Han var ikke overtroisk, han trodde ikke på hekseri og besettelser, han levde allikevel i året 1830 og hadde lest såpass at han ikke delte slik mørkeloft innbilning, men underlig var det, han stanset jo som trollbundet utenfor hennes gård den kveld og straks, som ved en besettelse, var hans blod betendt og hele hans vilje besluttet på å eie henne. Var det hans ^[49] skyld? Hvis skyld kunde det være? Hun hadde i hvert fall ikke motstått ham, det var sikkert både overfor Gud og mennesker. Og heller ikke hadde han hørt et ord fra henne siden. Han skrev til henne og sa det måtte være forbi og at han elsket en annen kvinne, så stor hederlighet hadde han, men hun svarte aldri. Hadde det gjeldt hennes liv og lykke da vilde hun vel ha gitt lyd fra sig, forsøkt å overtale eller tvinge ham.

Skulde han nu uten videre gå til dette mennesket, som han ikke hadde hørt fra på år og dag og hvem han bare forbandt med den dypeste skamfølelse i sitt liv, – gå til henne i anger og bot og med bønn om tilgivelse og med tilbud om ekteskap? Hun måtte jo bare le av ham og tro han hadde tapt sin forstand.

Slik verget han for sig og nektet å lystre. Denne indre strid i ham vakte ham til live igjen, nu gjaldt det jo noe på ny, det var allikevel ting han ikke vilde gå med på å bruke restene av sitt liv til, så høit verdsatte han det dog midt i sin elendighet.

Og rettferdighetens tanker var begynt å virke i ham. Det var strenge tanker, som gjennomskuet hans utflukter og ikke tok hensyn til hans lyst eller ulyst. Det var nu han lærte rettferdigheten å kjenne, og jo mere han hatet den med kjød og blod, desto mere måtte han bøie sig for den i sin tanke og beundre den i sin ånd. Den sa: hvad angår det dig at hun ikke har bebreidet dig dine løgner og brutte løfter? Hvad hun føler ved ditt svik, det aner du ikke og det [50] er hennes sak. Men det angår dig at du har vært bedrager overfor henne. Hvordan det går med henne, det behøver du kanskje ikke tenke på, men det er nødvendig å tenke på hvordan det skal gå med dig selv og hvem du selv er og vil være.

Da han var begynt å tenke rettferdighetens tanker følte han sin store opgave i livet. Det tok tid før han klart kunde se den, men han kjente hver dag at den virket i ham. Han var utvalgt. Han hadde følt et kall. Efter hvert forstod han jo også hvad slags kall det var; han var forvissset om at det skulde komme en anledning, en plutselig begivenhet som tvang ham frem for å vidne om rettferdigheten, vekke den gnist av rettferdighetens ild og lys som slumret i alle mennesker. Ham selv hadde skjebnen vakt ved så hårde midler, og intet i livet skjedde hensiktsløst og forgjeves.

Når han nu forsket i Bibelens ord så han jo at det var ikke først og fremst kjærlighet og nåde de handlet om, slik som mennesker slapt trodde, – nei, de handlet om rettferdighet, om Guds *lov*. Det var *lovens* evangelium.

Forferdet leste han det ord at intet er skjult som jo skal bli åpenbaret. Nei, ingen kunde skjule sig for den allvitendes øie og ingen kunde undgå hans rettferdighets arm.

Så meget forstod han den gang omsider. Motstrebende forstod han det. Og han sa til slutt at det for hans egen skyld ikke var noen vei utenom. Skulde han ikke gå til grunne i selvforakt og leve under bann [51] av hellig vrede, da måtte han gå til henne og tilby henne nu å holde det løfte som han den gang brøt.

Mere gledesløs hadde han aldri vært enn da han begav sig på vei. Han gikk på sine ben nu som den gang og tenkte på det ufattelige at han var den samme mann som vandret her den samme vei, fri og lykkelig, bare for noen år siden. Den samme mann, og allikevel skulde han aldri mere bli den samme. Det var strengt som rettferdigheten selv: at det som livet skrev i et menneske, det kunde aldri viskes ut.

Da han kom til gården var han i en slik angst for å møte henne at han ikke kunde holde sig opreist. Han skalv over hele kroppen, og sveden haglet fra hans panne. Han holdt sig fast i porten mens det sortnet for hans øine. Han forstod ikke hvordan han hadde klart å komme frem til døren og banke på ... Og så var det forgjeves! Hun bodde ikke der mere. Nye folk eide gården og de kunde bare fortelle ham at da Henriettes mor døde hadde hun solgt gården og flyttet derfra. Hvor hun var kunde de ikke sikkert si, men de hadde hørt at hun var reist til en liten by ved den polske grense og der skulde hun drive noe slags forretning. De tilbød ham natteplass, men han sa nei takk, nei, når han kunde undgå det skulde han ikke for noen pris tilbringe en natt i dette hus. Han husket lukten i værelsene og følte det som en ufortjent lykke at han skulde slippe noensinne mere å gå dit inn.

[52] Skulde han kanskje slippe nu? Han hadde kanskje gjort sin plikt og kunde gå tilbake til sin ensomhet?

Nei, det var en annen lære han nu fikk. Mens han vandret tilbake til sitt hjem følte han sig plutselig grepet av uro: tenk om han ikke traff henne! Forundret måtte han spørre sig selv hvad det nu gikk av ham. Var nu alt forandret, lengtet han efter henne? Eller var det bare at han ikke likte å ha gått forgjeves? Ingen av delene, men nu forstod han at han var redd for ikke å få anledning til å oppfylle rettferdighetens krav. Han hadde gått hit ut fortvilet, som om han var det lam som skulde føres til slakterbenken. Han følte det som om han bragte det tyngste offer. Han forstod ikke at det offer han skulde bringe var skjebnens gave til ham, hans mulighet for å vinne tilbake et ordnet liv. Han hadde forstått rettferdighetens vilje, men det var med ulyst han lystret den. Først nu da han ikke visste om livet vilde gi ham anledning til å lystre den forstod han at det gjaldt hans eget velferd, ja, det var det eneste som kunde bety noe for ham. Mens han

før bare motvillig hadde bøid sig for rettferdigheten blev det nu hans lengsel å tjene den og gjøre dens vilje.

Han besluttet å finne henne. Og da han kom tilbake tok han sin mestersvenn for sig og fortalte ham at han hadde et viktig ærend, måtte gi sig ut på reise og ikke kunde si når han kunde være hjemme igjen. Det kunde kanskje bare vare noen uker, men det kunde også komme til å vare noen måneder. Nu overlot han ledelsen av verksted og forretninger til [53] ham. Det var et stort ansvar. Svennen forstod det, takket for mesters tillit og lovte å gjøre sitt beste. Og allerede neste dag begav Stein sig på vei.

*

Så lang reise hadde han ikke vært på siden han som barn blev sendt fra fjellene i Syd-Tyskland, hvor han var født og vokset op, hit til den gamle nordtyske fristad og Wiemans verksted.

Han drog østover. Han hadde utrustet sig med penger, kunde kjøre med postvognene og ta inn på herbergene, men sin vane tro vandret han mest til fots. Overnattet gjorde han også som det best kunde falle sig, gjerne i høilader. Ofte gikk han om natten og sov så ut over formiddagen ute i fri luft. Stadig måtte han tenke på hvor alt nu var forandret fra før i hans liv. Hvad vilde ikke dette ha vært for et eventyr for ham før i tiden. Å se sig omkring på frie vandringer, treffe nye mennesker og la tilfellet råde var det beste han hadde visst. Nu hadde han det nok også godt, men det kom ikke av at han streifet fritt omkring, uten mål og med, det kom tvert imot av at han stadig hadde et mål for sin vandring og at det hver ny dag var spennende om han skulde nå det. Alt det han møtte og så, landskaper og byer og mennesker, – det så han som gjennom et slør. Han kunde både snakke og le og spørre folk ut, men det var fjernt fra ham alt sammen, for han var ikke lenger fri og åpen for livet, det merket han tydelig; hvordan kunde han komme ut over denne spenning han levde i, denne uro og motsetning: at han gruet [54] sig for den dag da han kanskje skulde se henne igjen som for sin dødsdag, og samtidig gledet sig til den dag da rettferdigheten dermed skulde skje fyldest som patriarken Moses til å få se det forjettede land.

Han gikk og han gikk. Han holdt ikke regnskap med tiden og han var ikke

nøie med sitt utseende. En morgen, da han hadde overnattet i et gjestgiveri, kom han til å se sig selv i speilet og kjente sig nesten ikke igjen. Hans skjegg var vokset, og han var blitt mager. Nu ja, det var vel som det skulde være, han kunde ikke pleie sin forfengelighet på slik en reise, og hvorfor skulde han gjøre det? Hans liv var forandret til ugjenkjennelighet, og han var selv forandret. Underligst var det å se at han hadde brede strimer av grått hår i skjegget. Så han begynte å bli en gammel mann! Var det ikke igår at han ennå var en yngling?

Eftersom tiden gikk blev han engstelig. Han nærmet sig den polske grense, men hvor han kom og hvem han spurte var det ingen som kjente Henriette Kahns navn. Var det mulig at han hadde gått forgjeves? Han kunde ikke tro det, men angsten satt i ham. Hvem hadde lovet ham at han skulde rekke frem til sitt mål, det var vel like mulig at han en gang måtte vende hjem med uforrettet sak, og hvordan det da skulde gå ham kunde han ikke tenke sig. Nei, nu kunde han ikke tenke sig det. For han følte med forunderlig indre visshet at hvis han bare fikk sonet sin brøde og opfylt rettferdighetens krav, da vilde et nytt og rikt liv begynne for ham, og han [55] hignet efter å få begynne det, men fant han ikke frem da kunde han ikke se liv foran sig, da måtte han åndelig dø og gå til grunne.

En aften efter en lang dags vandring under en lav, grå himmel og isende nordensno falt han sammen, overmannet av håpløshet. Han orket ikke mere, han hadde ikke krefter igjen. Han kunde ikke en gang skamme sig over sin egen umandighet, men han brast i gråt, han hulket som om han var et barn og hadde gått sig vill. Da gråten stilnet begynte han å be. Han bad at Gud som hadde vakt viljen til rettferdighet og soning i ham nu måtte komme ham i møte og ikke støte ham ut i det ytterste mørke på ny. Han forstod at rettferdigheten var streng. Men han var villig til å bøie sin vilje og hele sitt liv under den. Han hadde jo følt det slik at Gud hadde en opgave til ham og vilde opdra ham til den i sin hårde skole, men hvis han nu ikke vant frem og hvis denne opgaven, som han bare syntes han kunde skimte som en strime lys langt borte, hvis den blev tatt fra ham, da måtte alt være forbi, for han orket ikke mere. Gud visste jo selv at han talte sant, at det gjaldt hans liv. Nu måtte han få et tegn.

*

Hvem kunde nekte at han fikk det tegn han bad om, ja, at han blev bønnhørt

helt og fullt? Han kom den neste dag vandrende inn i en landsby, han var uthvilt og følte sig ved bedre mot enn på lange tider. Derfor så han også sine omgivelser tydeligere. Han la merke til at det var mange jøder på dette sted, og [56] han gikk og tenkte på dette Guds utvalgte folk som nu var fordrevet fra sitt land fordi det hadde satt sig op mot Guds vilje, og blev skydd og foraktet av alle fremmede folkeslag. Når den hellige rettferdighet kunde straffe et helt folk så hårdt, hvad kunde da et enkelt menneske forlange? Han husket sine egne formastelige tanker om at alt som skjedde i denne verden bare var tilfeldigheter, meningsløst og uten hensikt. Slik kunde det se ut for den som var slått med blindhet, men den som hadde øine å se med, han måtte jo merke Guds finger og rettferdighetens vilje overalt. Ja, det stod nok ved makt det ord at enn ikke en fugl faller til jorden uten Guds vilje.

Han gikk i disse tanker mens han ivrig så sig om. Og da var det han så Henriette Kahns navn over et lite butikksvindu hvor det var utstilt både klær og matvarer.

Nu oplevde han et øieblikk av den største forvirring. Han var fremme! Gud hadde bønnhørt ham! Hans første innskytelse var også den i sitt hjerte å takke den allmechtige som hadde styrt hans skritt hit. Hans vandring hadde ikke vært forgjeves, han var kommet dit hvor hans nye liv skulde begynne. Det skulde jo være jubel og lykke.

Ja, hans ånd gledet sig, men ennå var ikke hans legeme uttæret nok til villig å lyde hans høiere vilje. Han blev stående der midt på veien som lammet. Også hans glede var lammet. Ennå en gang protesterte alt i ham, hele hans manndom, mot å gå inn til denne kvinne og binde henne til sig for resten av [57] livet. Så lenge han var på vandring hadde han bare følelsen av å gå mot et fjernt mål, og jo vanskeligere vandringen blev desto mere lysende blev målet han gikk mot. Han glemte at det jo var henne. Han glemte at uten henne kom han ikke inn i sitt forjettede land.

Nu var han der, og nu vilde han ikke. Ja, det var sant, et øieblikk tenkte han virkelig på å snu. Og det var jo heller ikke den siste gang han forsøkte å slippe unda, – det visste han nu.

Men noen ting kom ham til hjelp. Det var blandt annet hans nysgjerrighet.

Hvad hadde bragt henne til å reise denne lange vei og slå sig ned her? Hun, en stakkars hjelpeløs kvinne, – hvad hadde fått henne til å begynne forretning? Og hvordan klarte hun det? Kanskje hun nu var et forandret menneske. Kanskje var det morens sykdom og ensomheten der på gården, den spøkelsesaktige gården, som knuget henne den gang? Han trodde det ikke, men det var allikevel spennende. Han husket at han på denne vandring mange ganger hadde tenkt på hvor forandret han selv var og hele hans liv. Vilde det da være underlig om også hun var forandret? Da fikk han også en underlig tanke, som før ikke hadde streifet ham: tenk om hun ikke vilde motta ham? Han hadde jo sjofelt sveket henne, forlatt henne med en frekk løgn på lebene... Hvad var rimeligere enn at hun foraktet og hatet ham og aldri vilde ha mere med ham å gjøre? At hun ikke gav noe livstegn fra sig den gang han skrev sitt opslag til henne, det kunde jo ikke bety noe annet enn at hun var for stolt til å [58] beklage sig, enn si trygle eller true. Hvorfor skulde hun da nu ta imot ham med åpne armer? Det eneste sannsynlige var jo i virkeligheten at hun bad ham forsvinne.

Det var en underlig tanke, og den hadde en underlig virkning på ham. For han følte sig nu plutselig ikke lenger som en gammel mann, en høitidelig pilegrim ute i stort og dystert ærend, nei, han følte sig plutselig som en yngling, i kappestrid, på frierferd, hele hans manndoms stolthet var krenket av den tanke at hun kunde motstå og avvise ham; det skal vi sannelig bli to om, mumlet han, og før han hadde tenkt noe mere over det begav han sig på vei for å finne et sted hvor han kunde få sitt skjegg skåret bort og håret klippet. Det fant han da også, og mens han børstet sine klær betraktet han fornøid sitt eget foryngede utseende. Det var jo heller ikke stor mening i at han, som ennu ikke var mere enn noen og tredve år, skulde se ut og føle sig som en olding.

Da han nu hadde forynget sig syntes han også at han måtte styrke sig med et måltid mat. Han fant frem til gjestgiveriet og satte sig til å spise med god appetitt. Han drakk også et krus øl. En stund tenkte han på å spørre verten ut om Henriette Kahn, men han lot det være, det vilde ødelegge spenningen og eventyret for ham å få høre om henne av andre, og han vilde dessuten ikke at verten som var revneferdig av nysgjerrighet skulde få vite hvad hans ærend i landsbyen var.

Han følte sig nu fredeligere til mote enn før under [59] hele sin vandring. Det

var som om et nytt menneske i ham hadde skjøvet hans gamle jeg til side og gjort ham fri og ung. Han visste nok at hans angst og tungsinn ikke var langt borte, og *han selv* trodde ikke at noen lykke kunde komme av det han nu gikk til, men det var som om han hadde fått fri fra sig selv en stund og nu var han den unge mann ute på spennende eventyr.

Han kom da inn i butikken mens klokken over døren skingrende varslet en kunde. Det var en underlig altmulighandel hun drev, det luktet av tøyier og kolonialvarer og brød, og alt var i et rot, hulter til bulter. Da han så det syntes han nok han skulde kjenne henne igjen, for han husket nu at også der i spøkelseshuset var det et slikt hjelpeløst rot overalt.

Skjønt han nu straks kunde vite at hun var den samme som før bevarte han dette sitt gode humør som plutselig var kommet ham til hjelp. Han stod og så sig om i butikken, la merke til enkeltheter i dette sammensurium, nikket og mumlet muntert: Det stemmer, akkurat slik måtte det jo se ut her i huset. Og overmodig tilfreds tenkte han på sitt eget verksted, hvor ingen uorden eller uregelmessighet noensinne måtte forekomme, og fastslo fornøid at slik var det altså når kvinner skulde gå mennene i næringen. Men han hadde samtidig en forundret respekt for henne, ikke kunde han begripe hvordan hun hadde skaffet sig handelsbrev og tillatelse til å drive denne sin butikk. Hun måtte jo ha evner som han ikke ante noe om.

[60] Da kom hun. Hun kom fra en dør til høire lengst inne i butikken, bak den lave disk, som var oversvømmet av alle slags varer. Han stod ved døren og stirret på henne. Men hun så ikke ham. Da hun kom inn i butikken og skulde gå frem til disken veltet hun et eller annet, så hun måtte bøie sig og ta det op igjen. Han kunde imens iaktta henne før hun overhodet visste hvem det var som stod i hennes butikk. Det varte vel kanskje bare et halvt minutt, men det var nok for ham til å se at hun var den samme som før og allikevel et annet menneske. Hun var hjelpeløs keitet og genert som før, likesom uten kontroll over sitt høie, frodige legeme. Ansiktsuttrykket var så uutviklet, det var noe ved kinnene og munnen som vel aldri kunde bli annet enn barnlig. Men forandret var hun, nesten skremmende forandret, og han kunde ikke i farten se hvad det bestod i.

Så reiste hun sig og så på ham. Hun hadde fått en anstrengt fure mellem

øinene og blikket var både fjernt og strengt. Men han måtte allikevel være mere forandret, for hun kjente ham ikke til å begynne med. Hun nikket som til en fremmed kunde og stilte sig avventende op foran disken. Da han intet så så hun på ham med et nytt, forskende uttrykk, og blikket skiftet på ny uttrykk da hun visste hvem det var. Han hadde ventet sig at hun vilde motta ham enten med forundring eller med forbitrelse, ja, han hadde også tenkt sig: med glede. Men det hendte ikke, for det eneste dette hennes uttrykk vidnet om var angst. Dette hennes angstfulle uttrykk da hun nu for første [61] gang så ham på ny hadde han aldri kunnet glemme og han hadde aldri forstått det.

Slik stod de da og så på hverandre, og ingen av dem sa et ord. Han hadde jo tenkt sig det ut på forhånd hvad han skulde si når han traff henne, men han hadde glemt det, han syntes at han oplevde selve tiden nu mens han stod og så hvordan hennes uttrykk langsomt skiftet fra angst til en underlig kjølig besluttsomhet.

Og det var hun som først snakket.

«Er du kommet for å hente mig,» spurte hun med stille stemme.

Han nikket og sa ja.

«Og din hustru er død?»

Han nikket igjen.

«Og nu vil du at vi skal gifte oss?»

Da måtte han jo også si noe. Han svarte:

«Ja. Jeg var på gården hvor jeg traff dig den gang og fikk vite at du var reist. Siden har jeg vandret, ikke vet jeg hvor lenge, og lett efter dig. Det er som et mirakel at jeg har truffet dig. Og jeg kommer da for å spørre dig om du vil bli med mig og bli min hustru.»

Hun svarte straks på det.

«Ja,» sa hun, «det vil jeg. Og nu skal jeg si dig hvordan vi skal ordne det. Jeg skal jo bryte op. Du skal ikke gå her og vente på det. Du skal reise hjem igjen, og når jeg er ferdig kommer jeg. Jeg kan ikke si hvor lang tid det vil ta, men vi som har ventet så lenge, vi kan jo vente litt til.»

[62] «Du vil ikke jeg skal være her og hjelpe dig?»

«Nei, gjør du helst som jeg ber dig. Men hvis dette er din vilje så må du ikke på ny bli borte for mig.»

Han kjente han blev blussende rød av skam. Hun kunde ikke ha straffet ham verre med noen bebreidelser. Han vilde ikke inn på det, han kunde ingenting si. Han stod der ennu et øieblikk. Så sa han:

«Så kommer du når det passer dig. Og jeg venter på dig.»

Og siden heller ikke hun sa noe mere måtte han vel gå.

«Ja, så sier jeg vel adjø så lenge.»

Hun nikket.

«Adjø så lenge.»

Og dermed gikk han da.

Han tenkte da han på ny var ute på veien at hele dette deres møte hadde ikke vart stort lenger enn en almindelig handel i hennes butikk. Så fort var dette avgjort som han i evig tid hadde grublet over og gruet sig for. Ingen forundring hos henne, ingen betenkningstid forlangte hun; og hun spurte ikke om noe og ingen følelser røbet hun, – annet enn denne underlige angst som han mente å ha sett i hennes øine. Med stille ord og korte setninger gav hun beskjed, som om hun lenge hadde forutsett at dette skulde komme. Og så lot hun ham gå. Det forvirret ham. Han følte sig skamfull som den gang han forlot henne og brøt sine løfter. Men ellers var alt anderledes; han hadde ingen jubel i hjertet, han sang ikke.^[63] Langsamt og i stor forundring forlot han hennes landsby og reiste tilbake til sig selv.

*

Men på vandringen tilbake og i ventetiden hjemme blev efter hvert meningen i alt dette besynderlige klar for ham. Og da den blev klar syntes han at han måtte ha vært blind som ikke straks forstod den. Han hadde jo fått bekreftelsen på at det han hadde gjort nettop var det skjebnen forlangte av ham. Kunde han lenger være i tvil om at alt var riktig? Nettop ved det at hun uten betenkning var villig til å opgi det liv hun nu levde og komme til ham hadde forsynet vist ham at han var på den rette vei, rettferdighetens vei. Ja, for at han ikke skulde kunne være i tvil om det hadde skjebnen bestemt at han ikke måtte kjempe med henne, ikke

overtale henne; han skulde ikke møte noen motstand for at hans svake og forvirrede sinn skulde slippe å være i tvil. Han skulde videre, han skulde ikke heftes. Og da han gjennom kamp hadde bøid sig for rettferdighetens vilje blev han belønnet med at alt ordnet sig enkelt og åpnet fri bane for ham.

Om han ikke før hadde forstått det måtte han i hvert fall nu være sikker på at han var et utvalgt menneske og stod i skjebnens særlige varetekt. Og da han nu var hjemme igjen glemte han henne på ny, han visste hun skulde komme en dag og flytte inn i hans hus, slik hadde de bestemt det, men han tenkte ikke på hvordan det skulde komme til å gå, han tenkte bare på hvor stort det var at skjebnen [64] ledet hans liv; alt annet, også hun som skulde komme og bli hans hustru, var likegyldig i forhold til det.

På sin reise var han kommet så ut av tur med å holde rede på tiden at han heller ikke nu merket hvordan dagene og ukene gikk. Han var glad over å være hjemme igjen og han arbeidet i verkstedet med bedre humør enn på lenge. Han syntes han kunde forstå at hans folk hadde savnet ham; selv svennen, som hadde hatt overkommandoen i hans fravær, var tydelig glad over å ha mester tilbake; alle var blide. Det var gode dager i verkstedet. Men den store tid på dagen var nu som før aftenen når han med god samvittighet kunde trekke sig tilbake til sig selv. Bøker hadde han alltid vært glad i, men før i tiden blev det sjelden anledning til å lese dem. Nu var det plutselig meget han skulde ha rede på, og det han fant i sine hyller var ikke nok for ham. Derfor blev han nu en trofast kunde hos bokhandleren; han stakk bort til ham nesten hver eneste dag i middagspausen, bladet i bøker og spurte og grov. Det var særlig alle ting om lov og rett han var interessert for, han slepte hjem store lovsamlinger og avhandlinger om rettsspørsmål. Han så vel at folk på gaten gjorde store øine når han kom trekkende med sine tykke folianter, men det kunde jo bare more ham at de fikk noe å snakke om.

Så satt han om kveldene og leste. Så særlig meget fikk han jo allikevel ikke lest, han hadde ingen plan å gå efter, og dessuten var det slik at når han hadde lest en stund fikk han så meget å tenke på, så han [65] glemte både boken og sted og tid. Det var så vidunderlig at det øiensynlig var noen som ledet hans tanker slik som også hans liv var blitt ledet. Det var større enn alt han hadde oplevd at

han nu kunde forstå så meget som han aldri hadde tenkt på før, ja ikke en gang visst noget om. Hans hjerne arbeidet lett med de største ting, fant sammenheng i dem og forstod betydningen i dem, og når han da prøvde det han leste og tenkte på det han hadde sett og oplevd ute i verden, – ja, det var da han forstod at en oppgave ventet på ham.

Ingenting forstyrret ham i denne tid. Han måtte forundre sig over det. Hver gang han før var kommet i seng blev han besatt av savnet av Maria, hans blod skrek efter henne, hans ensomhet og lengsel var ikke til å holde ut og virket på ham som skjebnens ville hån. Men også dette savn var han nu forskånet for, en ny vidunderlig ro hersket i hans legeme mens hans tanke arbeidet lett, som i lek, som om den eide hele verden. Så døset han bort, tankene blev så underlige, nesten latterlige når de langsomt forlot ham som om de vilde spøke litt med ham til avskjed. Han husket en natt da han hadde ligget og tenkt på forandringer i laugsordningen, da syntes han at laugene var en stor hvit fugl som flakset forpjusket og hjelpeløs omkring ham og pep så ynkelig og bar sig komisk at. Og denne fuglen så ut som gamle Wieman, hadde tydelig hans nese og øine og munn, så han langt borte i søvnen måtte le og si til Wieman at han ikke måtte [66] opføre sig så meningsløst, for det var sannelig ikke til å holde ut.

Men så sovnet han da, og om morgenen våknet han frisk og uthvilt og gikk i verkstedet med glede.

*

Denne ventetiden husket han godt, den vilde aldri forsvinne fra hans bevissthet. Men den fortvilelse som fulgte etterpå den hadde han med flid skjøvet til side og glemt. Intet kunde være så fortvilet og skamfullt som så dype fall.

Det var jo bare det at da hun kom blev alt galt. Det var galt at hun kom med sine ting og skulde ha dem inn i hans hjem. Her var alt minner om henne som var død, og da nu Henriette kom med sig og sitt var det som om Maria for alvor skulde fordrives fra deres hjem. Han følte det som om uvedkommende brøt inn i hans hus. Det var en forbrydelse mot den døde. Og først nu forstod han for alvor hvad det var som skulde skje. Både hans legeme og hans ånd hadde jo før protestert mot dette ekteskap. Han hadde bøid sig, men nu syntes han slett ikke han visste hvad det var han hadde bøid sig for. Men verst var det at før hadde han

kunnet stri med disse fortvilede ting for sig selv. Nu var hun kommet. Hun bodde i den samme by, hadde leid sig inn på et værelse inntil bryllupet og kom hver dag for å ordne i stand i huset. Og han gikk der med sin fortvilelse, oprørt til bunnen av sitt vesen, så rådløs og uten mot at han ikke orket noen ting, han kunde ikke arbeide, han spiste ikke og fikk ikke søvn. Dobbelt rådløs [67] var han fordi han ikke for noen pris måtte la henne eller noe annet menneske forstå hvordan han hadde det og hvad han tenkte. For så meget visste han da at han heller frivillig måtte forsvinne fra de levendes tall enn nu på ny å svikte henne, ja, så meget som antyde at han blev syk av tanken på deres ekteskap.

Han kunde ikke huske hvad de hadde snakket sammen i disse dagene. Hun snakket av og til om praktiske ting, og han svarte og gav beskjed, tok sig sammen, holdt sig oppe, det måtte jo skje, det skulde være slik.

Det var først den dag de blev gift at han brøt sammen. De spiste alene sin bryllupsmiddag. De var tause. Plutselig mens de spiste veltet hun med en klosset bevegelse sitt vinglass ut over duken. Hun mumlet noe og blev blussende rød i ansiktet. Han sa intet. Han følte sig som et åpent sår, han visste at hvis han sa et ord vilde alt gå galt, han kunde komme til å gjøre fortvilede ting, ja, han kunde myrde henne. Han satt stiv stille og sa intet, intet.

Men så etterpå hadde han kommet til å se inn i deres soveværelse. Der hadde hun gjort i stand slik som det var før i tiden mens Maria levde. Og da klarte han ikke mere. Den tanke at han skulde gå til sengs med henne som en mann med sin hustru, den kunde han ikke tåle. Han tenkte ikke på hvad han gjorde. Han flyktet.

Ja, ja, det var den gang han flyktet og blev borte fra alt i tre døgn.

Han hadde aldri siden snakket til noe menneske [68] om denne tiden og ingen hadde nevnt den for ham, men han kunde jo vite at hans flukt på selveste bryllupsdagen var kjent av alle. Vel, så var det slik. Også det måtte han finne sig i og bære; det var i disse tre døgn han utkjempet sin største kamp og seiret for alvor.

Han drev omkring langs havet og tigget sig til nattelosji hos noen fiskere. Det var høst og stormfullt vær, bølgene frådte over den lave strand, luften var et kok av regn og bølgesprut og tunge, svarte skyer for lavt over hav og land. Han var i det samme oprør, like stengt var hans egen horisont, like lav og knugende

himmelen over hans eget liv. Kunde han ikke få slippe? Kunde ikke Gud ta denne kalk fra ham, kunde ikke et mirakel skje? Hva skulle det være for et mirakel? Det kunde jo ikke være noe annet enn at hun døde? Han blev skremt av tanken. Gikk han her virkelig og ønsket et menneskes død? Gikk han med hemmelige mordtanker i sitt hjerte? Hvor langt var han kommet, han som følte sig som skjebnens utvalgte redskap, et våben i rettferdighetens hånd?

Men han kunde ikke, han kunde ikke. Han måtte få slippe. Ja, han skulle tåle fattigdom og vanære, han skulle tåle alt hvis han bare kunde få slippe.

I dette første døgn da han for omkring der ute var han ynkeligere enn noe menneske, han klynket og bad som et barn ber å få slippe riset. Men han fikk intet svar. Rettferdigheten var streng og taus.

Da bad han på ny. Ja, han besverget maktene.^[69] Han sa til den allmektige som fantes et sted over stormen og uværsskyene at han måtte ta opgaven fra ham, – opgaven og pliktene. Han hadde jo alltid vært et ganske almindelig menneske, han hadde gjort sitt arbeide og vært glad i livet. Nu når han hadde mistet alt måtte han få lov til å være i fred, være et almindelig lite menneske, for han hadde ikke krefter til noe mere.

Men han fikk intet svar. Himmelen var stengt. Og i verden fantes bare en vei for ham, – den som han ikke vilde gå.

Så endelig til slutt, den tredje dag, tålte han ikke selv sin egen svakhet og feighet. Var det ikke hver manns plikt å bære sine handlingers følger? Det skjedde ham intet annet enn det som var rettferdig.

Ja, det var rettferdig at han skulle være denne kvinnes mann og dele bord og seng med henne, for det hadde han en gang tvunget sig adgang til å gjøre med løfter som han ikke hadde holdt. Men annet enn lidenskap hadde de aldri hatt sammen. De hadde stått i forhold til hverandre, men noe mere hadde det ikke vært. Hele sitt vesen hadde han bare delt med Maria. Og om han nu skulle holde sitt svekne løfte så var det vel bare rettferdig at han beholdt for sig selv det som denne hans nye hustru aldri hadde vært delaktig i. Hans sinn og tanker hadde hun ikke kjent og det kunde hun heller ikke nu ha noe krav på. Han var jo en mann, hun en kvinne, og når det så måtte være kunde han vel leve sammen med

henne og etter hvert overvinne sin kropps [70] uvilje mot henne. Og det vilde alt sammen være rettferdig når han bare fikk beholde for sig selv sitt eget vesen og alle de hemmeligheter han var blitt innvidd i etterat han hadde møtt rettferdigheten.

Han følte sig roligere da han var kommet til dette. Han syntes at han hadde reddet sitt eget liv samtidig som han opfylte rettferdighetens krav. At stormen nu også plutselig stilnet av så det kom et smil av sol gjennom uværsskyene blev ham et tegn på at dette var riktig; slik skulde det være.

Dette var da den siste gang han forgjeves gjorde oprør mot det som skjebnen hadde bestemt. Og da han nu var på hjemvei for omsider å gå inn i sitt nye liv fikk han ennu en tanke, noe som forekom ham så selvfølgelig klart: hvis han fikk et barn i dette sitt nye ekteskap da vilde alt av sig selv bli anderledes. Også det var en oprørende tanke: at hun kanskje skulde føde ham barn mens Maria og det barn de skulde ha sammen måtte dø. Men han visste allikevel at fikk han barn da hadde skjebnen på ny talt og forandret forholdet mellom dem.

*

Slik var det at det hele så ut. Det var gått mange år siden da, men intet av dette var blitt forandret. Barn hadde han ikke fått. Også den bitre skam hadde han måttet forsonne sig med at han var gift med en gold kvinne. Og dermed stod det da ved makt at han skulde ha sitt virkelige liv for sig selv. Det var også stilltiende vedtatt mellom dem, hun måtte ha forstått det og forsonet sig med det. Hun følte vel [71] at her var det ikke mennesker som bestemte, det var skjebnen selv som hadde avgjort det slik.

Og når han nu så hele sitt liv i sammenheng, – hadde han da grunn til å være urolig? Nei, alt var klart og tydelig, han var blitt ledet og hadde bare ansvar overfor skjebnen som hadde ledet hans liv på denne måten og vist ham hans oppgave i verden. Intet menneske hadde noe å bebreide ham. Og han skulde ikke ta sig nær av den gamle Wiemans ord, for hvad visste patriarken om hans liv og de hemmelige ting som bestod mellom forsynet og ham? Hemmeligheten var bare den at Wieman og alle i lauguet var engstelige. Han måtte forakte dem og deres gleder og hele deres liv. Nu da han hadde lært å elske den strenge rettferdighet, dens lover og klarhet forekom all glede i denne verden ham å være

et blendverk, barnslig og fordervelig. Selv hans egen store lykketid, den gang da Maria levde, hadde nu tapt sin glans for ham, det var en barnslig og ordinær lykke, uten orden og sikkerhet; livet hadde jo også til fulle vist ham hvor skrøpelig den var. Nu hadde han erfart den lykke som han leste om hos filosofene, lykken ved å dyrke en idé og vie sitt liv til den. Og det var mere enn en idé han dyrket for sig selv og fjernt fra livet. Han hadde betalt dyrt for det han hadde lært, men nettop derfor var det prøvd som edelt metall i smeltedigelen. Og nettop fordi han hadde mistet så meget skulde han vinne meget, det var han forvisset om. Han skulde seire når han nu begav sig ut i kamp. Lett vilde det ikke bli, for han hadde jo sett^[72] at det nesten ikke fantes rettferdighet i livet og samfundet omkring ham, og menneskene fryktet den virkelige rettferdighet fordi de syntes den var så streng og ikke forstod at nettop så strengt var vilkåret for den virkelige lykke. De snek sig fra sine plikter og fra alt alvor for å ha det tankeløst og behagelig, slik som han selv en gang hadde hatt det. Og snek man sig fra rettferdighetens små krav da snek man sig også fra de store. Nu følte de at han ikke var med på deres slapphet lenger, han var blitt en fare for deres fred, de kunde ikke lenger småfuske uten opsikt og risiko. Derfor sendte de den elskelige gamle Wieman på ham, han skulde bløtgjøres av gammelmannselskverdighet, ja, de trodde vel kanskje til og med at gammelmannsautoriteten skulde gjøre inntrykk på ham, gjøre ham redd. Men da tok de feil, for Gottfried Stein kjente ingen annen autoritet enn rettferdigheten.

Og nu vilde han se på sine planer. Omsider var han kommet så langt. Han var lykkelig nu, for han hadde sett at alt var i orden, intet i hans liv sviktet, det var bygget på fjell, det var bestemt av skjebnen.

Men det var nettop nu da han skulde gå sin plan igjennem og hadde overvunnet uroen etter Wiemans besøk at hans hustru kom inn til ham.

*

Hun kom så plutselig og så stille at han ikke merket henne før hun stod foran hans bord.

Hun begynte å snakke straks, som om hun hadde lært utenat det hun vilde si.

[73] «Jeg har tenkt på om det ikke er best at jeg reiser fra dig.»

Det var en så utrolig uttalelse at han ikke visste om han hørte riktig; han stirret på henne der hun stod, stor og forsagt, men idag med en underlig besluttosomhet i øinene og et hårdt drag om munnen som han aldri før hadde sett, – og han følte sig så forvirret og usikker at han bare kunde gjenta hennes egne ord:

«Reise fra mig?»

Hun så like på ham og sa:

«Ja.»

Hvad gikk det av mennesker idag, først Wieman, nu henne; det var som om de hadde sammensvoret sig mot ham. Lettest vilde det nu være å vise også henne ut og gi efter for den utålmodige vrede som alt nu var parat i ham. Men nu som en gang før i sitt liv var han blitt nysgjerrig. Slik kjente han henne ikke, og han måtte jo vite hvad det var hun mente.

«Hvad mener du med det?» spurte han.

«Jeg kan begynne å arbeide igjen slik som før.»

Hvad var det for et svar?

«Hvorfor skulde du det? Tjener jeg kanskje ikke til livets ophold for oss begge? Hvad beklager du dig over?»

«Nei, men jeg tenkte at det kanskje var best for dig også at jeg reiste min vei. Jeg betyr jo ingenting for dig.»

Nu blev det jo for urimelig. Var hun blitt gal?

«Betyr du ingenting for mig? Vet du hvad du sier, [74] menneske? Har jeg ikke ofret dig mitt liv? Gikk jeg ikke på mine ben gjennom halve landet som en pilegrim og lette efter dig inntil jeg omsider fant dig?»

Han kunde ikke hjelpe for det, hennes urimelighet gjorde ham forbitret mot hans vilje. Det måtte allikevel være grense for hvad han skulde sitte og høre, hvad hun skulde ha lov til å plage ham med, han som hadde store oppgaver og trengte til fred.

«Har jeg ikke giftet mig med dig foran Herrens alter så du for Gud og mennesker er min ektevidde hustru? Har jeg ikke dermed gjort god igjen min uret overfor dig? Er jeg brutal som de fleste menn? Er jeg gjerrig, lider du nød?

Hvad mener du? Påstår du op i mitt åpne ansikt at jeg er et dårlig menneske?»

«Nei, du er da så bra en mann ...»

Han kunde ikke gjøre noe ved at han blev stadig mere forbitret.

«Hvorfor kommer du da og plager mig når du vet at jeg vil ha fred? Når du ikke har noe å klage over... Jeg tør påstå både overfor Gud og mennesker at jeg har opført mig som jeg skulde overfor dig. Og hvis det er det du mener at jeg har mine tanker og mitt arbeide for mig selv, så er det bare enhver manns rett, for der kan ikke kvinnen følge ham. Slik er naturens orden.»

Nu kom han også til å huske og si ennu en ting:

«Og du får huske på at vi lever i et ekteskap uten barn fordi du er en gold kvinne.»

Han angret nok straks at han hadde sagt dette, men han tenkte sig jo ikke at det skulde bli en slik forferdelse av det.

[75]

All farve forsvant fra hennes ansikt og hun vaklet så han var redd hun skulde falle omkull. Men da han reiste sig for å komme henne til hjelp tok hun tak i bordet, rettet sig op og gikk derefter med store, tunge skritt bort til døren. Der stanset hun og sa:

«Du har aldri visst noe om mig og aldri har du villet snakke til mig som et almindelig menneske, du hovmodige mann. Men det du sa nu er ikke sant, det kunde jeg ha fortalt dig om du noen gang hadde spurt mig. Nu kan du tro hvad du vil. Men en gang skal du komme til å angre bittert det du nu sa. Jeg sverger at jeg skal aldri, aldri tilgi dig.»

Og da hun hadde sagt dette med dyp, uhyggelig truende stemme gikk hun.

*

Hvad var meningen med at han ikke skulde komme til veis ende med sine tanker idag? Nu hadde han jo nettop følt det slik at han stod der hvor han kunde se utover sitt liv til begge kanter, både det som hadde vært og det som skulde komme. Han syntes at alt var klart. Regnskapet med fortiden var gjort op. Og hans store opgave ventet på ham.

Men det var vel for å prøve hans sikkerhet at disse forstyrrelser kom. Det var

jo ikke store ting. Den gamle Wieman var bare til å smile av. Nu hadde han også sagt en overflødig og uforsiktig ting til sin hustru og hun var blitt forbitret. Det hendte da allikevel i ethvert ekteskap. Det var kanskje noe sant i det at han kjente henne for lite. Følte hun sig ensom og forlatt var det hans plikt å hjelpe henne, [76] selv om det var bestemt slik at han skulde ha sitt egentlige liv for sig selv. Ja, han skulde ta sig av henne og hjelpe henne med hennes bekymringer. Han hadde da også vært uvenner med Maria noen ganger, og selv om alt var anderledes da så vilde jo også dette gå over og bli glemte. En eneste ting var viktig: at han nu fikk fred. Han som var utvalgt av rettferdigheten og som hadde lært å elske den, han hadde så stor en oppgave at ingen måtte få lov til å forstyrre ham. En gang vilde hun og alle mennesker takke ham. Og han hadde jo i denne aften forvisset sig om at hele hans liv inntil denne dag var bestemt av skjebnen for å utruste ham til hans gjerning.

*

Gottfried Stein fikk ikke forsonet sig med sin hustru. Han fikk andre ting å tenke på, for han kom op i store kamper for rettferdighetens skyld

II

[1]

[79] Det var i et møte i laugat at striden egentlig begynte.

En skomakermester i utkanten av byen hadde voldt laugat bryderi i adskillig tid. Han var periodedranker og kunde ikke holde styr på sig selv når drukken-skapsrien var over ham. Han somlet med arbeidet og gjorde det dårlig. Han var brutal mot konen og sine syv barn. Naboene klaget på ham fordi det var leven om natten i huset hans. Han levde i stor fattigdom, skjønt han kunde ha nok å gjøre, og flere ganger hadde laugat måttet ta sig av ham og hjelpe ham med penger. Hver gang hadde det også formanet ham og sagt ham like ut at slik kunde det

ikke gå – tok han sig ikke sammen måtte han være forberedt på å miste sitt mesterbrev.

Så hadde denne mann, som het Klaus Müller, hatt en ny drukkenskapsperiode og laget verre skandaler enn noen gang før. For det første var han kommet halvfull en lørdagskveld i laugskroen og opført sig som en bajas. Til å begynne med var han forholdsvis uskadelig klovn. Han gikk omkring mellom bordene og skålte og sang noen stubber. Så blev han efter sedvane liderlig i snakket. Mange av de unge svennene syntes at det var stor spas og opmuntret ham [80] til å drive på, mens de eldre var forarget og lot som de hverken hørte eller så ham. Men han fortsatte, og han kom i det stadium av drukkenskap at han ikke visste hvad han sa. Og plutselig hadde han underholdt de unge knektene med å fortelle om et besøk han hadde hatt av mester Stein.

Den spirrevippen, sa han. Tosken! Snørrgutten! Ja make til idiot! Skjenk i kruset, gutter!

Nu var det ingen av de unge, undtagen hans egne folk, som likte Stein særlig godt så de skjenket villig i Müllers krus og frittet ham ut.

«Stein!» ropte de. «Hvad var det han vilde dig, Klaus? Hadde'n biblen med sig? Bad du'n ikke reise og ryke da, ditt dasslokk! Holdt'n foredrag for dig, hvad? Fortell hvad han sa da vel, tosk!»

Müller blev mektig oplivet av all den opsikt han gjorde ved å fortelle om Stein, og utnyttet sin triumf. Han drakk både lenge og vel, gjorde sig hemmelighetsfull og fik kruset fylt adskillige ganger.

«Hvad han vilde? Stein? Ja, det ja, det vilde dere gjerne vite, skittunger! Hikk! Er det noe å snakke om en slik fordømmade tosk som Stein! Ordentlig hylkervin! Fyll i kruset og kom ikke her og spør og grav!»

Kruset blev fylt, og svennene spurte og grov.

Og efter hvert som Müller drakk blev det en beretning ut av det, som fikk noen hver til å lytte spent omkring ved bordene. Meget forvirret sludder sa Müller, men det blev da klart at Stein hadde vært [81] hos ham og snakket alvorsord til ham både om drukkenskap og sjuskeri i arbeidet. «Den snørrgutten! Jeg kunde vel lage sko jeg før han klarte å holde sig tørr om natta!» Men Stein

hadde ikke nøid sig med å preke alvorsord for Müller. Han hadde også snakket med Müllers kone. Han hadde gitt henne penger. Men ikke nok med det, han hadde gjort tilnærmelser til henne. «Den skinnhellige satan! Han kan ikke få unger med sin egen kjerring, og så vil han pløie i andres aker. Men jeg skal lære'n, jeg, å holde fingrene av fatet. Jeg skal valse op med'n! Skjenk i kruset!»

Ja, slik hadde Müller sittet og snakket. Fornuftige folk hadde jo ikke trodd på slikt fylleprat, men når folk ikke liker en mann tror de jo gjerne alt det vonde som blir sagt om ham. Og de unge kunde nu engang ikke like Stein.

Sikkert var det at det blev meget snakk på verkstedene om det som Müller hadde fortalt. Selv om ingen trodde på det var det jo i hvert fall både underholdende og morsomt.

Ingen visste om Stein selv hadde hørt noe om denne historien. Men tingene fortsatte. Noen dager efter kom en av Müllers smågutter med et brev til Stein hvor Müller fortalte at han hadde vært så uheldig å falle og brette benet. Der lå han nu som en verkbrudden, ute av stand til å arbeide; om Stein ikke i denne nød vilde forstrekke ham med et lån så han kunde holde verksted og hjem gående. Stein spurte ^[82] gutten ut, men gutten var forstemt og forvirret og kunde bare bekrefte at faren lå og var syk. Og dermed lot Stein ham få en sum penger.

Nu opdaget Stein at et par dager efter det igjen hadde Müller sendt et lignende brev til kassereren i laugget og bedt om hjelp fordi han lå der hjelpeløs med brukket ben. Og hvordan det nu var eller ikke var så hadde kassereren sendt ham noen penger på eget ansvar. Brevet hadde han lagt i protokollen for å ta det frem på laugets neste møte og få lånet lovformelig bevilget der.

Det var jo egenmektig handlet, men det vilde vel allikevel ha ordnet sig i fred og ro hvis det ikke hadde laget sig slik at Stein var gått op i laugets møterum i laugshuset for å finne noen papirer. Der fant han Müllers brev, leste det og så at kassereren hadde påtegnet brevet, at han hadde sendt Müller så og så mange penger – «til behandling på laugets neste møte». Stein syntes dette var utenfor reglementet, men ellers tenkte han ikke noe særlig ved det. Riktignok fant han at Müller var flink til å slå penger på sitt uhell, men det fikk nu så være; det var ganske anderledes viktige ting Stein beskjeftiget sig med.

Men dagen efter fikk Stein høre at en av hans svenner hadde sett Müller på

kro om kvelden; god og full hadde han vært.

«På kro,» spurte Stein. «Men ligger han ikke til sengs med brukket ben da?»

«Nei,» sa svennen, «ustø på beina var han, men ikke så jeg at det var noe i veien med ham ellers.»

[83] Da blev Stein sint og undersøkte saken. Det viste sig at hele benbruddet hadde Müller diktet sammen i sin stadige beruselse for å skaffe sig penger til å drikke for.

Heller ikke av dette vilde det vel blitt noen alvorlig historie, for når det kom til stykket var jo ikke Stein det minste bedre enn laugskassereren; begge to hadde latt sig narre og snyte. Men Stein var besluttet på at nu skulde Müller ha en lærepenge så det forslo. At en mann tok sig en tår over tørsten fikk jo gå an; det var verre at han var upålitelig og sjusket i arbeidet; men når det nu viste sig at han løi og bedrog med velberåd hu, da var han blitt en skam for laug et og for sitt håndverk, og han måtte ta sin straff så sant det fantes rettfærdighet i denne verden. Skulde det nogensinne bli menneske av ham måtte han forstå at nu var det alvor efter så mange forgjeves advarsler. Stein vilde nu foreslå at han blev fratatt sitt mesterbrev i ett år.

Han gikk da på det ukentlige laugsmøte lørdag eftermiddag. Det var en del andre saker som blev drøftet, ubetydelige ting som han ikke blandet sig i. Han forundret sig over at ikke saken Müller blev nevnt, men han tenkte sig at Wieman og kassereren, som også var protokollfører, vilde ta denne ubehagelige historien til slutt. Men plutselig sa gamle Wieman at nu var det ikke mere, og vilde heve møtet.

Da forlangte Stein ordet og gjorde stillferdig op merksom på at Wieman nok hadde glemt saken Müller.

[84] Wieman var bare forundret og visste ikke hvad det var for en sak.

Stein syntes han merket at de andre så underlig på ham og vekslet øiekast sig imellem. Han kunde ikke forstå hvad dette skulde bety; han så på kassereren, som satt og stirret ut gjennom vinduet og lot som ingenting, og sa:

«Men mester Hemmel vet det jo.»

Hemmel, som var en mann i femtiårsalderen, snudde sit ansikt fort, så på

ham i stor forbauselse og sa:

«Saken Müller? Jeg kjenner ikke til noen slik sak.»

Stein stirret tilbake på ham. I øieblikket forstod han ingenting; var han selv blitt forrykt, – han hadde jo lest det med sine egne øine.

Pinlig var situasjonen til overmål. Alle så på ham som om de trodde han for med løst snakk. Hes i stemmen bad han om å få se protokollen.

Den tykke protokoll blev skjøvet ned over bordet til ham, og nervøs begynte han å blade i den.

Der fantes ikke noe brev fra Müller. Det lå en del papirer oppe ved Wiemans og Hemmels plasser, men dem kunde han for skams skyld ikke be om å få se, og når Hemmel lot som ingen ting, fantes vel heller ikke brevet der. Han bladde litt frem og tilbake i protokollen for å vinne tid, han følte de andres blick på sig, og stillheten i rummet var pinligere enn alt han hadde oplevd her i lauget, det var som om *han* hadde gjort noe galt. Og plutselig for sinnet i ham.

[85] Han løftet hodet, skjøv protokollen fort tilbake og sa:

«Her i protokollen lå det for noen dager siden et brev fra Müller til lauget.»

«Et brev fra Müller?» sa Hemmel forundret, «det må være en misforståelse, det kjenner jeg ikke til.»

«Det er ingen misforståelse,» svarte Stein heftig, «jeg har lest det med mine egne øine. Det gikk ut på at Müller hadde brukket benet og måtte få understøttelse av lauget. Og mester Hemmel kjenner til det, for han har som kasserer utbetalt pengene. Og han hadde påtegnet brevet at saken skulde forelegges for oss her idag.»

Hemmel svarte fort:

«Det benekter jeg. Jeg har aldri sett det brevet mester Stein snakker om.»

Hvorfor lyver han, tenkte Stein. Det er da ikke så farlig om han for en gangs skyld har handlet egenmektig. Og dumt var det naturligvis å tro på Müller, men den samme dumhet har jeg vært med på selv. For å gjøre det lettere for Hemmel å innrømme det hele fortalte han det.

«Jeg fikk selv et slikt brev fra Müller, og jeg var også så dum at jeg trodde på røverhistoriene hans.»

Men Hemmel benyttet ikke anledningen til å komme ut av sin løgn. Han sa:

«Ja, da må Stein ha sett dobbelt når han tror at jeg også har fått et slikt brev. Og penger har jeg ikke utbetalt, det kan lauset overbevise sig om ved [86] å se i regnskapsboken. Eller kanskje Stein også vil påstå at jeg forfalsker regnskapene?»

Nu blev det en almindelig protestnumlen rundt bordet som tydelig kunde fortelle Stein at ingen trodde Hemmel kunde gjøre noe galt. Han oplevde da et underlig øieblikk. Han følte sig med ett svimmel og så redd som om en stor fare truet ham. Det var en svimmelhet som når han av og til i sin barndom der oppe i bergene kom frem på en knaus og stirret ned i et trangt sluk. Og i denne svimmelhet så han ansiktene spredt som i tåke, fordreiet, som om han ikke skulde ha sett dem før, skjønt han jo i årevis hadde sittet her rundt bordet sammen med dem. Da sa han til sig selv at det var feighetens djevel som huserte i ham. Hvad hadde han å være redd for? Visste han ikke fra før at her i lauset holdt alle sammen og forsvarte hverandre når noe var på ferde. Og han hadde da allikevel aldri vært redd for å si sin mening. Skulde *han* være redd fordi Hemmel satt her og løi op i hans åpne ansikt? Hadde han noensinne hatt rett så var det nu. Sannelig, nu skulde han ta sig sammen og slå et slag.

Skjelvende av forbitrelse, men med krampaktig stille stemme sa han:

«Jeg påstår ikke at mester Hemmel forfalsker regnskapene. Men jeg påstår at han lyver. For brevet har jeg sett med mine egne øine for ...»

Hemmel avbrøt ham heftig:

«Tør du gjenta det en gang til, Stein, at jeg sitter her og lyver for lauset?»

[87] «Ja, det tør jeg. Du er en løgner i dette øieblikk om du aldri har vært det før.»

Nu blev det almindelig forferdelse rundt bordet. Og Wieman grep inn:

«Du skulde ikke bruke så sterke uttrykk, Gottfried Stein; Hemmel er kjent som en hederlig mann av alle her, og det må være en misforståelse det hele.»

Alle er mot mig, tenkte Stein, så nu gjelder det at du holder dig klar og ikke viker unda.

«Det er ingen misforståelse,» sa han. «Brevet er fjernet fra protokollen og

Hemmel lyver for oss. Og det vil jeg også si at lauset er likt sig selv. Müller er en skam for lauset og jeg holder nu for at han skal miste sitt mesterbrev. Men først skal Hemmel innrømme sin løgn, og lauset skal ikke støtte ham når han sitter her og holder oss alle for narr.»

Dette blev for meget også for gamle Wieman. Han reiste sig i sin fulle verdighet og sa:

«Jeg finner mig ikke i at Stein snakker krenkende om lauset. Her handler vi alle efter vår beste overbevisning. Jeg for min del er en gammel mann og aldri har noe menneske våget å si at jeg ikke har vært hederlig i all min ferd.»

Da var det også en annen av mesterne som forlangte ordet; det var Steins nabo nede ved sjøen som alltid hadde sett skjelt til ham fordi han hadde tatt fra ham mange leveranser til skibene. «Jeg har ikke lyst til å si noe vondt om Stein,» sa han. «Men sannheten skal sies, og sannheten er den at Stein har vært urimelig her i lauset i lange tider nu. Og det [88] er ikke ukjent for noen her at han kommer i krangel med folk for den minste ting. Nu krangler han jo med naboen sin om et gammelt skur. Og tar jeg ikke svært feil så har han særlig grunn til å komme Müller til livs.»

Hemmel hadde sittet og hørt oppmerksomt på dette og han hadde jo tydelig forstått at lauset var på hans side. Nu reiste han sig mørk og truende og sa:

«Jeg spør enda en gang om det er så at mester Stein våger å kalle mig en løgner?»

Nu blev det alvor, det forstod alle, og det var dyster taushet og spenning rundt bordet.

Stein svarte:

«Ja. Jeg har kalt Hemmel en løgner og jeg holder fast på det. Han *er* en løgner.»

«Det skal Stein komme til å stå til ansvar for overfor retten,» ropte Hemmel. «Dere laugsbrødre tar jeg til vidne på at han har æreskjelt mig. Det skal koste blod! Ja, det skal koste blod! For jeg er ingen smågutt, det kan du stole på!»

Da reiste også Stein sig. Nu var han ikke redd lenger.

«Du lyver hvor meget du så står der og roper. Du vet det selv. Men vøkt dig

vel for å utfordre rettferdigheten, det sier jeg, for da vet du ikke hva du gjør. Og dette bør du tenke på; det skal være mitt siste ord her idag.»

Dermed gikk han fra dette møtet.

*

[89] Det var Hemmels skyld at denne strid snart blev kjent rundt omkring i byen.

Han var i stort oprør da Stein var gått. Her var han jo blitt beskyldt for å være både løgner og bedrager. Det var beskyldninger som ingen hederlig mann kunde la sitte på sig, så nu var altså situasjonen den at denne kranglepaven Stein skulde tvinge ham ut i en prosess og alt det ubehag som dermed fulgte. Men prosess skulde det bli, det kunde Stein banne på!

Og de andre i lauset var enige med ham i at nu var Stein gått altfor vidt, han måtte stå til ansvar for sine ord, og Hemmel hadde ikke noe annet å gjøre enn å gå rettens vei.

Slike sensasjoner var ikke dagligdags kost i byen, og ingen av herrene hadde lyst til å gå hjem skjønt møtet var forbi. Dessuten var det jo lørdag kveld; ukens store lausgasten. De fikk da inn øl i stuen og drøftet ivrig denne saken som så plutselig var kastet på dem.

Den gamle Wieman fikk gjennomgå en del. Riktignok våget ingen å komme med direkte bebreidelser overfor ham, men han forstod en halvkvedet vise og hadde det ikke godt.

Det blev sagt at der kunde man se hva det kom ut av å gjøre til mester unge folk som hverken hadde erfaringer eller en prøvet karakter. Det var tydelig myntet på Wieman, for det var han som for lenge siden hadde skaffet Stein mesterbrevet. Han hadde påberopt sig Steins dyktighet og hevdet at man skulde [90] ta hensyn til ungdommen, særlig når man kunde få en så arbeidssom og flink kar. Det var adskillige som ikke var så begeistret for det, han fikk da bli tørr bak ørene først, mente de. Men egentlig var det jo ikke noe å si på Stein, og mester blev han. Lenge så det jo ut til at man bare skulde få glede av det, han var stolt og glad over det tillitshverv han fikk i så ung en alder, han opførte sig hyggelig og beskjedent på møtene og han var blid og i godt humør. Men efterat den første

konen døde blev han forandret. Det kunde jo være rimelig nok, alle syntes synd på ham og bar over med ham og regnet med at tiden læger alle sår. Men det blev ikke bedre med Stein. Han blev tvertimot verre og verre. Alle var enige med Steins nabo nede ved havnen som omstendelig og med stort velbehag utbredte sig om hvor umulig Stein var blitt i årenes løp.

«Det er som satan selv er fart i ham,» sa han. «Jeg får rent vondt for brystet når jeg ser ham, for neimen om han er som almindelige, kristelige mennesker.»

Og Wieman kunde ikke beskytte ham lenger. Han var ennu, mot sin vilje, litt opbragt efterat han blev vist ut av Steins hus der han kom som gammel venn med gode råd og hensikter. Og han syntes selv at det var uhyggelig fatt med mannen. Det gikk vel ikke an å si om en mann som både visste og tenkte så meget at han var gal, men jo mere han hadde tenkt på ham efter den kvelden desto mer forvisset var han om at [91] han hadde en skrue løs og passet bedre i dårekisten enn ute blandt fornuftige mennesker. Slikt var farlig å si, men han kunde jo ikke sitte her og høre alt det som var beregnet på ham uten å si et ord.

«Jeg tror at Stein er syk,» sa han, og så fortalte han litt om sitt besøk hos ham. «Det er jo ikke et almindelig menneske som opfører sig slik.»

Nei, det var de andre enige om, alle som én.

«Men,» sa Wieman, «det er jo kommet alt sammen fordi en så stor ulykke rammet ham. For det vil jeg ha sagt at han var en ganske annen mann helt til konen døde. Ingen kjenner ham bedre enn jeg som har hatt ham i mitt verksted fra han var tretten år. Det stod jo ikke i menneskelig makt å vite at det skulde gå så ille med ham.»

Nei da, nei da, det hadde ingen nevnt.

Så begynte Hemmel å snakke om prosessen igjen.

«Drive mig til løgner! Men nu skal vi se hvordan han vil bevise det! Det er da vel bare en gæren mann som kan finne på å si at det er et brev der når det bevislig ikke *er* noe brev der!»

«Nei,» sa Wieman, «men du *kunde* jo ha tatt det bort igjen.»

Da fløi Hemmel op og svor med tre fingrer i været at noe brev fra Müller hadde han aldri fått, han hadde ikke hørt et ord om at Müller hadde brukket

benet engang, det var oppspinn fra ende til annen! Men hemmeligheten var nok den at Stein vilde Müller til livs, for det var kjent i byen at han hadde gjort [92] utvetydige tilnærmelser til Müllers kone. Det var nok mer galt med den mannen enn noen trodde. Og nu skulde det frem alt sammen.

*

Stein gikk hjem.

Han kunde nok tenke sig hvad det blev snakket om i lauget efterat han var forsvunnet, men han visste ikke at snakket gikk videre i laugskroen og endte med et stort slagsmål. Det fikk han først og med stor møie vite mandagen efter.

Jo, herrene i lauget gikk omsider ned i kroen. Der var det fullt hus. Hemmel hadde drukket noen glass øl og var i stadig voksende krigsstemning. Han hadde ikke noe imot å være dagens mann. Han gikk fra bord til bord og fortalte hvad Stein hadde våget å si, den gale mann, den kranglepaven! Men han skulde få vite hvor David kjøpte ølet, og nu skulde det bli dans, folkens. Nu kunde det komme godt med at Stein jo var så kyndig i alt som heter lov og rett! Han skulde få se om lovkyndigheten hans kunde hjelpe ham ut av Hemmels klør.

Større og større blev Hemmel.

Gamle Wieman var ikke lykkelig. Det som nu så ut til å skulle skje vilde bli til skam for hele standen og ingen kunde føle det mer enn han som var eldstemann og som også satt i byrådet, som den aktede borger han var. Der skulde han nok komme til å gjennomgå. Men det fikk jo stå sin prøve; ingen menneskelig makt kunde forhindre slikt. Verre var [93] det at Wieman ikke riktig forstod denne historien. Vel var Stein blitt underlig og ubehagelig, men kunde han finne på en slik beskyldning uten noen grunn? Han trodde jo ikke at Hemmel løi heller, men han kunde ikke forstå annet enn at det måtte være en misforståelse ett eller annet sted. Kunde han så sant få opplart den da hadde han gjort en god gjerning, – og det ikke bare for lauget, men også for Stein. Han kunde aldri så meget ta avstand fra Stein, det var han sørgelig nødt til – han hadde nu engang godhet for ham, ja, mer enn det: han hadde jo vært ham i fars sted. For ham blev Stein aldri noe annet enn den friske, flinke gutten som kom til hans verksted en gang for lenge siden.

Han holdt i hvert fall ikke ut å være her i all larmen og se Hemmel gå rundt fra bord til bord og skryte av den ulykksalige begivenhet. Han vilde da heller vandre en tur i byen og så gå hjem og tenke det hele igjennem i fred og ro.

Da han nu kom ut i gangen hendte det at han støtte på ingen annen enn Müller, som aktet sig inn, og som for en gangs skyld var noenlunde edru. Wieman syntes det var skjebnens styrelse, og han blev så glad at han gjerne kunde ha ropt, men han bevarte sin ærverdige alvorsmaske, stanset Müller som tydelig nok gjerne vilde stikke unda og komme sig inn på kroen.

«Det er godt jeg traff dig, Müller,» sa han. «Jeg har noe viktig å snakke med dig om. Kom og bli med mig op et øieblikk, så snakker vi i fred.»

[94] Ja, Müller måtte jo bli med enten han vilde eller ikke. Og Wieman tenkte sig godt om mens de gikk op, her hadde han da Gud være lovet anledningen til å få greie på hvad det var sant i denne fortvilede historien.

Da de så var alene sa Wieman:

«Hvad er det jeg hører, Müller, at du har brukket benet?»

Müller bare lo lavt og sa:

«Nei, det er da ikke så ille. Av og til er jeg litt ustø på beina, men jeg er da hel enda.»

Han er frekk og farlig tenkte Wieman og valgte en annen taktikk. Han forsøkte å ta ham med trumf og sa morsk:

«Men du har skrevet til Hemmel og sagt du lå med brukket ben og bedt om penger av laugget.»

Wieman så spent på ham, og han syntes nok at Müller blev forvirret, men han kunde ikke få noe ut av ham; han svarte bare:

«Nei, det er skammelig løgn, og det kan Hemmel selv si fra om.»

«Men hvordan er det så kommet ut at du har brukket benet da?»

Müller lo igjen sin lave latter og klasket sig på låret.

«Bare en spøk, det, mester Wieman. Bare en spøk! Det er slik å forstå at han Jesusen vår, Stein, han gjorde litt for mye kur til kona mi og så tenkte jeg det, jeg, at nå skal jeg gjøre'n et pek, tenkte jeg, bare i all gemyttlighet, skjønner'u, og la'n punge ut [95] litt. For det er ikke så flust hjemme hos mig, skral og skrøpelig som

jeg er. Og så var det jeg fant på det der med beinet mitt, da, og jagu beit'n på, for'n hadde jo ikke den beste samvittighet da, vet du. Og neigu om jeg angrer på det, så godt som han sitter i det. Ikke var det mange pengene heller. Så det er bare en fillehistorie det hele, mester Wieman, og ren spøk alt sammen. Det er gudsens sanning, om det så er mitt siste ord.»

«Det var en dårlig spøk,» sa Wieman.

«Var det kanskje bedre av ham å gjøre kur til kona mi, kanskje?»

«Vet du nu det så sikkert da?»

«Tror eldstemann at kona mi farer med løgn, kanskje? Spør a' sjæl, sier jeg. Nei, han Jesusen vår, han kan du beholde for mig, det sier jeg. Jeg trur'n ikke så langt som jeg ser'n engang. Men siden du spør mig, så kan vel jeg spørre dig, mester Wieman: Hvem er det som har funnet på det at jeg skulde ha skrevet alt det der tøiset hit til lauget?»

Wieman likte sig ikke, men han visste jo det at om ikke han svarte fikk Müller allikevel vite det når han kom nedenunder i kroen.

«Jo, det er Stein som sier han har sett brevet ligge her i protokollen for noen dager siden.»

Müller blev på ny litt forvirret, syntes Wieman, men han lot sig ikke merke med noe i det han sa.

«Er'n blitt bløt nu,» ropte han. «Ser'n syner! Hvad kan ikke en stakkar komme op i, mester Wieman, ren og skjær og uforskyldt. Hørt slik skammelig løgn! [96] Men det må'n nå vel svi for. Det kan nå vel være nok at en er både fattig og skrøpelig om atte ikke en slik hyklerfan skal få gå rundt og lyve på en også!»

– Lenger kom ikke Wieman. Han følte sig syk, for det hang ikke riktig sammen dette, men foreløbig kunde han ikke utrette noe mere. Han gikk hjem, og Müller gikk inn i kroen.

*

I kroen trodde alle som en fullt og fast at Stein hadde gjort tilnærmelse til Müllers kone, var blitt avslått og opdaget av Müller og hadde funnet på denne historien for å hevne sig. Ingen kjente denne underlige, tynne mann med bukkeskjegget, men de så han holdt sig borte fra alle de andre, hørte stadig at

han var kranglet og uten vennskap, og dermed trodde de alt dårlig om ham, at han var en hofferdig narr og like gjerne at han var et svin med alle slags forferdelige laster. At han var så flink og satt så godt i det gjorde naturligvis ikke saken bedre.

Ja, dette med Stein og Müllers kone syntes de alle, særlig de unge, var svært storartet. De frydet sig over det. De tømte krus på krus, og blev mere og mere liderlige i sitt snakk. Og så hadde svinet villet forsøke på å ødelegge Müller ved å ljuge i hop denne historien og gjøre Müller til en bedrager! Müller var ikke Vår herres beste barn, men han var i hvert fall en real kar, han var da et ordentlig mannfolk, og hvad fan rakte det andre om han tok sig en tår over tørsten. Det var synd på Müller, men han bar da sin svakhet utenpå sig og gjorde sig ikke [97] bedre enn han var. Men slike skinnhellige svin, de var farlige. Og gjorde en rett med Stein så tok en og vaflet ham op og fikk ham til å forsvinne derfra byen.

Så da nu Müller kom inn i kroen efter sin samtale med Wieman blev han hyldet som en helt. Aldri i hans lange liv hadde gratiskrusene vrimglet slik på alle bord. Og han som var vant til å bli så vidt tålt i laugsselskapene, han som pleide å sitte i en krok og tiske og hviske med folk som ikke var så nøie på det, han oplevde et rent eventyr, han fråtset i ære og betydning. Ikke noe under at han fort blev full og skravlet løs av et godt hjerte; han oplevde sin besøkelsestid og skulde sannelig bruke den.

Det var bare to menn i krostuen den kvelden som ikke likte sig. De satt for sig selv ved et lite bord borte i kroken med hver sitt krus øl og hørte på snakket og sa ikke stort sig imellem. Det var Steins to svenner. Den ene av dem het Hans Jacobsen. Hans foreldre var kommet dit til byen fra Danmark. Han var en lys, blåøid, stillferdig kar i femogtyveårsalderen, en flink håndverker og en pålitelig mann. Det var han som styrte verkstedet den gang Stein var ute på sin lange reise. Den andre het Friedel Sartz. Han var et par år yngre, en flink og hyggelig gutt også han. De to var gode venner, kom godt ut av det sammen både i arbeidet og ellers. Begge var de gifte, og også konene kom godt ut av det med hverandre.

Der satt de nu og hørte at hele laugskroen frådet av hat til deres mester. De likte sig ikke, for de hadde [98] nu vært i Steins verksted så lenge og hørte jo til der, så hans og verkstedets ære var også deres. Men det var nu også en særlig ting å

være hos mester Stein. De visste godt, og innrømmet det ærlig, at han var den flinkeste håndverker man kunde komme til; de hadde selv vært stolt av å være hos ham og over at forretningen gikk så fint; – det hadde ikke hendt i alle disse årene at verkstedet hadde mistet en eneste kunde. Og mester selv var jo sannelig ikke en dagligdags kar. Snild var han ikke akkurat. Det var heller ikke fritt for de var litt flau over denne hans bokmani; det tok sig ikke riktig godt ut at han opførte sig som om han var en lærd mann. Men disse Steins svenner som så ham og arbeidet sammen med ham hver eneste dag, de visste at om han nok var underlig på mange vis så var han i hvert fall en hederlig mann fra topp til tå. På en måte syntes de synd på mester, for de kunde jo forstå at han var ikke lykkelig. Men det var noe rørende i å se ham sitte der i verkstedet, taus og urokkelig og ivrig i arbeidet fra morgen til kveld. Han var ikke som andre som bare arbeidet for pliktens og brødets skyld. Det var så stor tilfredshet over ham der han satt. Det var nok så at han var streng, og det like meget i små som i store ting, men han var rettferdig og gjorde ikke forskjell på folk – enten det nu var kunder eller det var hans egne folk i verkstedet.

Hans Jacobsen hadde dessuten en særlig erfaring om Stein. Han var nylig blitt far, han hadde nu liggende i vuggen hjemme en liten sønn som han var [99] mektig stolt av. Og slik som nu også Stein var stolt over det! Annen hver dag var han hjemme hos Jacobsen for å se på dette vidunder av et barn. Selv hadde han uten videre tilbudt sig å være fadder til barnet, og han hadde lagt på Hans' lønn og forært både barnet og moren presanger.

Det var ikke mange dagene siden Hans hadde sagt til Friedel:

«Du får skynde dig og komme efter og bli far, så stiger du høit i mesters gunst.»

Og det hadde Jacobsen tenkt mere enn én gang i disse dagene at en mann som var så glad i barn han var en god mann, hvad folk så mente og sa om ham. Bitterlig synd var det også at ikke en så barnekjær og dyktig mann selv hadde barn i sitt hus. Da hadde nok meget sett anderledes ut.

Nu satt da svennene der og hørte hvordan deres mester blev hånet og æreskjelt. Det var uhyggelig, det var som om disse menneskene aldri hadde oplevd noe så inderlig morsomt og frydefullt, og det var ikke én som tok ham i

forsvar.

De sa ikke stort til hverandre, så bare på hverandre av og til og rystet på hodet. De våget likesom ikke å røre på sig. De syntes ikke engang det var verdt å bestille sig et krus øl til for ikke å vekke oppmerksomhet. Derfor satt de lenge med tomme krus og så ut i kroen og lot som om alt dette spetakkel ikke angikk dem det minste. Men mens de satt slik blev Jacobsen skamfull, han kom til å huske historien om Peter som satt i yppersteprestens forgård og forrådde sin mester [100] den natt da han blev dømt og ført til Golgata. Han var ikke stort modigere selv der han satt. Han som hadde så meget å takke Stein for han skulde sannelig vise at han ikke var redd for å vedstå sig ham. Så reiste han sig og gikk stor og bred gjennom kroen til disken og bestilte øl til dem begge, og han så sig så morsk og truende omkring at snakket faktisk stilnet litt av.

Også da han nu kom på plass ved bordet igjen så han sig modig omkring og sa høit til Friedel:

«Det er fine folk det her! Snakker om ting som de ikke har noe greie på!»

Og Friedel var enig, også han sa høit:

«Det er så sjofelt at en kunde ha lyst til å ta den ene og den andre med!»

De satt jo tett der i krostuen en kveld som denne, så det var ikke vanskelig for dem ved nabobordene å høre hvad Steins svenner sa. Og en av karene ved nabobordet, som alt hadde satt til livs adskillig øl, lo høit og hånlig og ropte:

«Du kan jo prøve, din drittstøvel! Prøv med mig du, så skal vi se om det finnes krefter i dere!»

Men denne gang blev det ikke noe slagsmål, for det var nettopp nu at Müller kom inn i kroen og blev hyldet med høie rop.

Mens nu Müller gikk omkring fra bord til bord satt Steins svenner der en stund ubemerket, og de blev mere og mere forbitret.

«Vi må gjøre noe, Friedel,» sa Hans, «for dette går ikke an. Her tror de alle sammen på Müller, den [101] drukkenbolten, som aldri har sagt et sant ord i sitt liv.»

«Men hvad tror du det er for noe med dette brevet?»

«Jeg tror det er som mester Stein sier. Vi kan jo bevidne det at Müller sendte brev til Stein og fikk penger tilbake. Og jeg hørte godt at mester mumlet for sig selv: Har han nu brukket benet også!»

«Ja, det er sant nok. Jeg husker enda jeg syntes så synd på han gutten til Müller. Han så ut som han hadde fått mere juling enn mat i sitt liv.»

«Ja, det er fælt. Og du kan banne på at Müller har skrevet det samme til laugget også. Slik en fyllick, han vet jo ikke hvad pokker han finner på! Han har vel tenkt som så at det kunde være moro å få selveste laugget til å gå i vannet, kan du vite!»

«Ja,» sa Friedel, «men hvordan mener du det har gått for sig at brevet ikke var der da?»

«Hvordan det har gått for sig? Er det vanskelig å forstå det da? Hemmel har sendt ham pengene, kan du vite, men så har han sett at han har latt sig snyte. Og så har han truet Müller med død og djevel til å holde kjeft for ikke å komme i heisen. Og dermed står Stein der! Du vet jo hvordan han er når han er sikker på en sak. Det er vel grei skuring, det!»

«Ja,» sa Friedel forundret og med store øine. «Men det er da nesten for sjofelt til å være sant.»

«Du kan banne på at det er sant,» sa Hans, og mere og mere forbitret blev han eftersom han mere og mere blev overbevist om at det måtte henge slik sammen. Da fikk han se at Müller stod og hoverte ved ^[102] Hemmels bord. For hundrede gang gjentok Müller at Stein hadde gjort kur til kona hans og var blitt vist vinterveien. Og fjeset hans var så fult og så innmari fullt av løgn og ondskap at Hans ikke kunde dy sig lenger. Han reiste sig fra bordet og ropte over til Müller:

«Påstår du det at mester Stein har villet ha tak i kona di, sier du?»

Müller snudde sig og så på ham med olme øine, brennende rød i ansiktet. Det blev stille i krostuen.

«Jeg påstår det ja, din grønnskolling. Forresten så raker det ikke dig.»

«Raker det ikke mig, sier du? Det er vel ingen her det raker mere at du står og ljuger så svinsk på min mester. Stein er ikke slik, han! Jeg skal si dig at han vilde

ikke ta i kona di med en ildrake! Men han har hjulpet dig, din elendige fyllik, og den stakkars familien din fordi du ikke selv er kar om å forsørge den.»

Müller begynte å brøle, men høiere skrek Hans:

«Hold din skitne munn når jeg snakker! Det finnes ikke skam i dig, og aldri har noe menneske her i byen aktet dig for to øre.»

Nu snudde han sig og ropte ut over hodene på alle i krostuen:

«Og derfor sier jeg det er en skam at dere hører på en slik ussel kjeltring og tror på det han dikter i hop og æreskjeller en hederlig mann som er en pryd for standen. Det sier jeg. En skam er det.»

Og nu stod Friedel ved hans side og ropte som et ekko:

[103] «En skam er det!»

Da var det at karen ved nabobordet også reiste sig og gikk truende inn på dem.

«Skjeller dere ut hederlige folk, bengler! Hils han fordømte horebukken mesteren deres og gi ham den fra mig!»

Dermed langet han Hans Jacobsen en ørefik så det smalt i krostuen. Men det skulde han ikke ha gjort, for øieblikket efter lå han på gulvet, sendt dit av et knyttneveslag efter alle kunstens regler fra Hans Jacobsens hånd.

Det blev signalet til det største slagsmål i laugets historie. Det var jo ikke noe ærefullt slagsmål, alle mot to, og de to svenners ry var grunnfestet efter denne kveld, for det var adskillige som hadde vanskelig for å komme sig på verkstedet mandagen efter.

Det var også tilfelle med Hans og Friedel.

De var mørbanket og kunde omtrent hverken stå eller gå. Men mandag morgen var de på verkstedet, blå og gule, hovne i fjesene, hudløse på nevene, noen tenner fattigere.

*

Mester Stein kom på verkstedet denne mandag morgen mere glad og fortrøstningsfull enn han hadde vært på lenge. Han hadde brukt sin søndag til å vandre en lang tur ut på landet, slik som i gamle dager da han ennu var på Wiemans verksted. Det hadde vært en stille, gyllen høstdag, mild, men så frisk

allikevel at han kunde gå time etter time uten å bli varm og trett.

[104] Han hadde gruet sig til denne søndagen for alt det onde og forvirrede han hadde å tenke på og bringe rede i; så kom den så blid og god som en gave fra Gud. Det tok ham heller ikke lang tiden å bli rolig overfor det som var skjedd og skulde skje. Han hadde jo, Gud være lovet, god samvittighet i ett og alt.

Den natten hadde han plaget sig svært med det ufattelige og skremmende som var hendt. At det kunde gå an så frekt å snu sannhet til løgn hadde han aldri kunnet tenke sig. Og at en mann som Hemmel kunde være så redd for å innrømme en feil og si tingen som den var og sette i gang et slikt system av løgn – det vilde han aldri ha trodd om noen mann. Han syntes synd på Hemmel og han vilde gå til ham og snakke med ham alene og få ham til å forstå hvor galt han handlet overfor sig selv ved å la en slik liten ting bli en stor og avgjørende sak for mange mennesker.

Den beslutning holdt han fast på også på sin lange søndagsvandring. Men da blev han også klar over at selv hverken kunde eller vilde han fire en tomme. Hvordan skulde det gå ham, hvordan skulde han komme til å føle sig hvis han i feighet og makelighet gav efter her hvor han hadde rett på alle måter og hvor både Müller og Hemmel behandlet sannheten som om den var en skjøge. Det var jo engang slik i hans liv at alt kom som han minst kunde tenke sig det. Hadde det ikke alltid vært slik at han måtte overgi sig til skjebnen på nåde og unåde? Den bestemte, den ledet, og han måtte lystre.

[105] Nu hadde han jo lenge forstått at skjebnen hadde utvalgt ham til en stor gjerning i rettferdighetens tjeneste. Det var den han var blitt opdratt til, og det var for den han selv hadde rustet sig. Han følte sig jo også ferdig nu og mente selv at hans dag snart var inne. Og så kom den – anderledes enn han hadde tenkt og tilsynelatende så meningsløst. Men var det ikke best slik? Kom det ikke aldeles som det skulde komme? Hadde han selv valgt tid og måte, – så hadde han kunnet ta feil eller være i tvil og usikkerhet, men nu når skjebnen på ny grep inn slik at han ikke kunde undslå sig, ikke komme unda, nu kunde han ikke tvile.

Nei, nu hadde han grunn til å føle sig sikker som aldri før i sitt liv. Det var vel kanskje en liten sak dette, men den var oprørende nok, og han hadde jo for lenge siden forstått at den som krenker sannheten og rettferdigheten i små ting også

gjør det i de store. Var det meningen at hans store sak skulde føres frem på denne måten, da måtte han bare være parat og takke til.

Slik blev han da denne søndag bare bestyrket i at livet hadde utpekt ham og på hemmelighetsfullt, nesten mirakuløst vis ledet ham mot det store mål som var bestemt for ham.

*

Mandag morgen så han sine skammelig medfarne svenner komme til arbeidet i verkstedet. Han blev forferdet og forstod ingenting.

Hvad var det i veien med dem? spurte han.

[106] Men det var ikke mulig å få noe ut av dem. Til slutt mumlet Hans Jacobsen noe om at de hadde vært i slagsmål som mester vel kunde se.

Slagsmål? Hans skikkelige karer? Hvad skulde det vel smake av?

Nu syntes jo svennene, ja, til og med læreguttene, som hadde hørt litt av hvert på gaten i løpet av søndagen, at mester var lovlig dum. Men så dum var han nu imidlertid, han vedblev å stirre på dem som han ikke kunde tro sine egne øine.

Aldri hadde han da hørt snakk om at noen av de to var i slagsmål! Og så begge to! Og på én gang! Hvad i all verden var det som hadde besatt dem med et slikt raseri?

Nei, det vilde de ikke ut med. Tause og sinte i uttrykkene gikk de til hver sin plass og tok fatt på arbeidet. Men så lemstre og forslåtte som de begge var, var arbeidet forbundet med stort besvær; de kunde ikke gjøre de enkleste grep uten med store smerter, de skar ansikter og ynket sig, til læreguttene, som på kommando, brast ut i ville latterbrøl; det var en munterhet som det aldri var hørt make til i Steins høitidelige verksted.

Stein var i godt humør på forhånd, og han kunde ikke bare sig for å le med, for et komisk syn var det sannelig. Og dette at han lo virket så befriende på de andre at sannheten kom frem. Det var en av læreguttene som røbet den. Jo, det hadde vært stort slagsmål i laugskroen lørdag kveld fordi Müller hadde løiet så skammelig på mester. Da det nu var sagt blev [107] det bekreftet både av Hans og Friedel, De fortalte i munnen på hverandre, ivrig, om enn med stor møie, og jubelen stod høit i taket, for både når de fortalte og når de smilte og lo så de så

skjeve og hovne ut i ansiktene at læreguttene brølte. Heldigvis var dette tidlig om morgenen, før noen kunder kom; hvad måtte de ellers tro! Alt fikk da Stein vite, og det på den muntreste måte; men ingen av guttene hadde hørt hvad det blev fortalt om Stein og Müllers kone, – og om det taug også svennene; de kunde slett ikke få sig til å fortelle det.

Det blev omsider ro og arbeide i verkstedet, og Stein stod i flere timer over tilskjærerbordet og tenkte på denne underlige situasjon han var kommet op i. Han var rørt over sine svenner som hadde forsvart ham, og han følte en ny trivsel i sitt verksted, – ikke bare ved arbeidet, men ved disse menneskene som var i hans brød og som på en måte hørte ham til. Det var rørende av dem å vise at de selv følte det slik! Det var en levende verden som omgav ham, og han hadde jo alltid visst det, men han hadde sjelden følt det slik som idag. Rett som det var stjal han sig til å se på dem alle sammen, en efter en, der de satt nedover i verkstedet. Det var kjekke ansikter! Det var en levende mur omkring ham. Ingen mann kunde vel få et bedre vidnesbyrd ut mot verden enn at hans egne folk stod op for ham. Han skulde huske denne formiddagen. Og hans to svenner skulde ikke forgiveves ha latt sig slå halvt ihjel for hans skyld.

[108] Skjønt han jo visste at det måtte komme ubehagelige tider hadde han sjelden hatt det så godt som denne formiddag. Han skulde seire stort hvis denne sak kom op. Og han bestemte at han allikevel ikke vilde gå og snakke noe mere med Hemmel. Mannen visste selv at han løi, og aktet han å fremture i løgn og forherdelse måtte han selv bære ansvaret, nederlaget og straffen. Han, Stein, kunde ikke motsette sig det hvis det var på denne måten skjebnen vilde la ham møte rettferdighetens avgjørelse og innlede hans store tid.

*

Var Stein rolig og i løftet stemning så var gamle Wieman desto mer urolig og nedtrykt.

Hele denne søndag grublet han over situasjonen. Han følte sikkert at en stor fare truet Stein hvis han ikke kunde få den avverget nu i siste øieblikk. Han så klart at ingen og intet kunde hjelpe Stein hvis denne sak kom op. Han kunde intet bevise. Og nu hadde han jo dessuten fått ord på sig for å være en kranglepave, ja,

det var jo dem som mente at han ikke var helt tilregnelig. Og kom så dertil misunnelsen, bitterheten over at han var uomgjengelig og forakten for hans lærde fakter, så kunde man jo regne sig til at ikke et menneske vilde stå op og si et godt ord om ham. Han var solgt.

Denne mandag var da Wieman fast besluttet på å gjøre alt som stod i hans makt for å stanse saken. Nu fikk han ta på sig hele sin verdighet som [109] eldstemann i lauset, og gikk det ikke med det gode, fikk han bruke trusler.

Han gikk bare innom verkstedet og gav sine beskjeder for dagen. Derefter gikk han til laugshuset og sendte bud efter Hemmel.

Hemmel kom. Han lot som ingenting.

«Nå goddag, Wieman,» sa han. «Hvad er det du så nødvendig skal snakke med mig om midt i travleste arbeidstiden?»

«Jeg trodde du kunde tenke dig det,» svarte Wieman. «Men sett dig nu ned og la oss tenke over det alt sammen. Jeg sier dig like godt først som sist at denne saken vil jeg ikke vite noe av; den skal ut av verden.»

Til sin glede syntes han først at denne bestemte tone hadde god virkning. Hemmel så ikke ut til å like sig og han var spak da han svarte:

«Du vet vel det, Wieman, at jeg er en fredsommelig kar. Så jeg skulde ikke ha noe imot å få historien ut av verden, som du sier. Men hvordan har du tenkt dig å få ordnet det?»

«Det ordner sig lettest slik at du ikke anlegger noen sak.»

«Men det kan da ikke være din mening, eldstemann, at jeg skal la slike beskyldninger sitte på mig?»

«Skulde det være så farlig?» svarte Wieman. «Du har jo alt erfart at ingen tror på dem. Alle mennesker tar ditt parti. Og så har jeg tenkt at lauset kan gi dig en skriftlig uttalelse om at det mener [110] Steins beskyldninger beror på en misforståelse og at det helt og fullt har tillit til dig.»

Men Hemmel var allikevel ikke lysten på dette.

«Det er vel og bra det, Wieman,» sa han. «Men nu har jeg sagt til så mange mennesker at dette skal for retten at jeg tenker det er best det blir med det.»

«Du har ikke lov til bare å tenke på dig selv. Du må tenke på standen. Det var

her i lauget alt dette foregikk, så det angår oss alle. Jeg var dum som ikke forbød alle her å snakke om det, for det skulde ha vært laugshemmeligheter og blitt mellom oss. Men som eldstemann i lauget sier jeg i hvert fall nu at for standens skyld vil jeg ikke ha noen sak. Så det får bli som jeg har sagt. Du skal nu heller ikke være så sikker på at det blir en så morsom sak for dig. For du kan si hvad du vil, – men Müller er ikke noe godt papir.»

Hemmel satt litt før han svarte. Så sa han:

«Jeg tror ikke du har lauget med dig i dette. Du snakker om å beskytte standen. Men det ser nu mere ut som du vil beskytte Stein. Det er noe vi alle vet at det er du som har fått ham valgt som bisitter og at du alltid har tatt dig av ham. Men det skal nu allikevel være slutt på at han kan gjøre og si alt hvad han vil. Og det er flere enn jeg som mener det samme.»

Nu tok plutselig sinnet ham; han reiste sig og slo hånden i bordet:

«Denne Stein – han skal krype til korset, det skal han! Og helst skal han ut av byen her! Det har jeg besluttet! Og sier du om Müller at han ikke er noe [111] godt papir, så sier jeg det samme om Stein! Og jeg kan love dig det at du skal ikke få stor gleden av å holde på ham enda du vet at jeg er i min gode rett. For jeg lar mig ikke skremme, ikke engang av dig.»

Wieman var ulykkelig over hans opbragte tone, og han forstod i grunnen også at slaget var tapt, men han vilde ikke la ham slippe ennu, for han satt i all hemmelighet og håpet på at han skulde forsnakke sig.

«Jeg vil ikke skremme dig,» sa han. «Og heller ikke har jeg tatt parti for Stein mot dig. Men jeg vil si dig det at det er farlige ting du innlater dig på hvis du går til retten. Og derfor skal det heller ikke skje, – så langt det står i min makt.»

«Ja, prøv du hvor langt det står i din makt, Wieman. Prøv du det! Men nu vil ikke jeg høre på dig mere. Nu snakker du bare for Stein og dig selv. Men har du siden noe å si mig som laugets eldstemann da får du også ha lauget samlet når du sier det.»

Dermed gikk Hemmel.

*

Wieman vilde ikke gi sig. Men hvor han kom idag merket han at Hemmel

hadde vært der i forveien. Han gikk til bisitterne, en etter en. De var høflige alle sammen, men ingen av dem var villige til å bistå ham med å stanse saken. Nei, mente de, det kunde ikke nytte å betrakte det hele som et hemmelig laugsanliggende, nu da det var kjent av så mange mennesker og snart vilde være ute over byen. Nu fikk det være en sak mellom Hemmel og Stein som de fikk gjøre op sig imellem, – og det kunde [112] vel ikke gjøres op på noen annen måte enn at Stein gikk i sig selv og bad om undskyldning for sin overilelse. Og alle som en mente de at man jo ikke kunde fortenke Hemmel i at han vilde ha opreisning. Hvem vilde vel finne sig i å bli kaldt en løgner og bedrager. Sannelig vilde de ta det presis slik som Hemmel tok det om det var dem det gjaldt. Og det vilde nok Wieman også ha gjort.

Wieman syntes at han først denne dag for alvor blev gammel. Det var som om han blev avsatt fra heder og verdighet. Aldri hadde han gått så forgieves rundt i sin by. Han følte sig fulgt til dørs av medlidende smil overalt hvor han kom. Ja, verre enn det, for det var jo til slutt som om han gikk i uhederlig ærend.

Den eftermiddagen gikk han i sin rådløshet ned til havnen. Det var en stille dag, sjøen lå blank, solen stod lav langt ute over det sølvblanke vann, og her inne i havnegaten gikk folk i fred og ro, det begynte alt å bli folksomt på sjømannskroene. Uret i Mariakirken slo seks med bløte, tynne slag; hvor han hadde vært glad i å høre disse milde klokkene varsle døgnets timer nu gjennom et langt liv. Men denne fred, som han alltid hadde elsket virket oprørende på ham idag; han hadde ikke del i den, – den viste ham bare grelt hvor hjelpeløs han var. Her hadde han innbilt sig at han med dyktighet og flid, ved hederlighet og lang erfaring hadde vunnet sig innflytelse og autoritet. Idag hadde han erfart hvor meget den var verd. Alt hadde han satt inn og til ingen nytte. Nettop nu hvor [113] det gjaldt så meget! Jo mere han tenkte over all denne plutselige forvirring, desto mere sikker blev han på at dette var en skummel sak. Det var fusk og løgn i den. Den var full av hemmelige farer. Og han kunde ikke hindre at denne løgn fikk gjøre sin gjerning og kanskje skulde komme til å ødelegge en manns liv.

Han *måtte* stanse denne saken, og nu var det ingen annen vei enn å gå til Stein ennu en gang. Her var han jo ved havnen, like i nærheten av ham, og hadde det vært som i gamle dager vilde det ikke vært noe å betenke sig på. Men hvad

skulde det komme ut av det slik som Stein var nu? Stein vilde vel bare tro at han på ny gikk laugets ærend.

Men Stein fikk tro hvad han vilde. Wieman visste jo at han ikke hadde annen hensikt enn å redde ham fra den sikre ulykke.

Og dermed begav Wieman sig på vei fra havnen op til Steins hus.

*

Han traff Stein i verkstedet og sa at han måtte snakke med ham under fire øine. Så gikk de op på Steins værelse og satt bent overfor hverandre ved bordet med de mange bøkene. Wieman så på ny det tykke lovverk, og han tenkte: Stakkars mann, redder han sig ikke ut av dette skal han få se hvor meget hans lovkyndighet kan hjelpe ham.

Nu fortalte Wieman like ut hvad han mente om den situasjon Stein var kommet i. Han trodde at [114] Stein hadde rett, men hvad hjalp det når han ikke kunde bevise det? Stein måtte forstå at han ikke var populær her og at han antagelig ikke vilde få noen til å vidne til fordel for sig. Det kunde komme til å gå ham meget verre enn det var mulig å tenke sig nu. Var det verd å sette så meget på spill, – han som hadde sitt gode utkomme og folk i sitt brød og var aktet som håndverker overalt? Var det ikke bedre å gjøre en liten innrømmelse og så komme ut av det hele. Han behøvde jo ikke si noe annet enn at han ikke hadde ment at Hemmel løi og at det hele måtte bero på en misforståelse fra hans side. Gjorde han det, så skulde han, Wieman, sannelig holde en tale i lauget og minne om hvilken nyttig mann Stein hadde vært og stadig var, så han kunde gå ut av det hele med full honnør. «Gjør nu det, Stein,» sluttet Wieman, – «husk jeg er din gamle venn og bare vil dig vel.»

Stein hørte rolig på ham og avbrøt ham ikke en eneste gang. Og da han begynte å snakke var han ikke forbitret og dystert som sist, tvertimot var han nesten blid, ja, hans øine hadde sitt gamle glade og vennlige uttrykk. Han takket Wieman fordi han var kommet og bad ham om undskyldning for sin opførsel forrige gang de satt her sammen; den hadde han angret og skammet sig over. Han forstod så godt at Wieman vilde hans vel, han kunde ikke være nok takknemlig over å ha en slik venn. Og Wieman måtte ikke ta ham det ille op, men han kunde ikke følge hans råd, han kunde ikke om han aldri så gjerne [115] vilde.

Han visste at Hemmel løi. Han visste at det ikke var noen misforståelse. Hvordan kunde han så få sig til å si at det måtte være en misforståelse og ta sin beskyldning i sig igjen? Heller ikke var han redd for å komme for retten på grunn av denne sak. Han var kommet uforskyldt op i den, han kunde med sin ed bekrefte at alt forholdt sig slik som han hadde sagt – og gjorde Hemmel alvor av å gå til retten så kom det til å bli værst for ham, for Stein visste ennu noen ting om ham, som han ennu aldri hadde nevnt for noen, men som skulde frem da, og som sannelig ikke kom til å styrke tilliten til ham.

Hvad var det for ting?

Nei, det kunde være det samme foreløbig, det kom tidsnok frem alt sammen, men Wieman visste jo at han, Stein, hverken var døv eller blind. Tvertimot hadde han passet godt på når det gjaldt laugets anliggender, så han hadde rede på adskillig. Men dessuten måtte Wieman forstå at det fantes jo allikevel rett i verden, og at den som hadde rett han seiret. Det var Stein ikke det minste engstelig for. Her stod påstand mot påstand, og dommeren måtte gjøre sig op et skjønn og dømme efter sitt inntrykk av hvilken av partene virket mest pålitelig. Den prøve skulde Stein gjerne utsette sig for.

Wieman sa han måtte huske på at han hadde beskyldt en mann for løgn og at han måtte *bevise* at det var en riktig påstand.

Men Stein var ikke redd for det. Alt talte til fordel for ham. Det var jo så lett å gjennemskue hvordan [116] det hele hang sammen, at Hemmel løi og hvorfor han gjorde det. Nei, den ting var i orden. Og Stein vilde betro Wieman som gammel venn at han så skjebnens ledelse i det hele; alt i hans liv pekte frem mot et slikt møte med rettferdigheten. Han hadde nok tenkt sig at det skulde komme på en annen måte; men når det nu kom slik kunde han ikke sette sig op mot skjebnens vilje. Han måtte bare være glad og fortrøstningsfull. Og det var han. «Om folk er imot mig nu,» sa han, «så la dem det. Jeg bryr mig ikke om det. Jeg har ikke hatt det så godt på all den tid jeg kan huske. Det er ikke farlig for et menneske når det tydelig ser at det er under skjebnens ledelse, mester Wieman.»

Nei, der kom Wieman ingen vei, heller ikke der. Han kunde rope og besverge, men han visste det vilde ikke hjelpe. Han satt og stirret på Stein mens han snakket, og han kom aldri til å glemme hans uttrykk. Det var allikevel mindre

uhyggelig å se ham forrige gang han satt her; den gang var han forbitret og urimelig og virket som en gal mann. Nu var han blid og vennlig, han hadde et lykkelig gutteaktig uttrykk som minnet om hans første ungdom. At en mann kunde gå like ut i ulykken så blindt, så glad og fortrøstningsfull, – det var så oprørende fortvilet at man ikke kunde holde ut å tenke på det. Kanskje kunde jo ennu et mirakel skje så det hele blev avverget. Ja, kanskje *kunde* det gå godt fordi Vårherre holdt sin hånd over dette underlige menneske.

Men Wieman kunde i hvert fall ikke gjøre noe mer. [117] Han måtte gå med uforrettet sak. En gang mens de satt og snakket sammen syntes han at han hørte noen pusle med døren inne i stuen og han forstod at Steins kone lyttet. Men da han nu gikk, fulgt av Stein, traff han ingen.

*

Da Stein kom ned for å gå på verkstedet morgenen etter så han at skuret ute på gårdsplassen var revet ned. Det lå fullt av planker og bord strødd omkring, bakerens sekker var kastet ut og var gått i stykker, så melet fløt utover.

Han stod først og stirret og kunde ingen ting forstå. Så begynte han å skjelve over hele kroppen i forferdelse og oprør: Hadde han så bitre og grusomme fiender! Da forstod han at dette vilde bli en hårdere dyst enn han hadde kunnet tenke sig. Her hadde han med folk å gjøre som ingen midler vilde sky. Nå hadde de altså forsøkt å gjøre ham til hæverksforøver og simpel forbryter!

Underlig lam i kroppen kom han sig inn på verkstedet. Der falt han på kne og bad: «Allmechtige Gud, vær hos mig og gi mig kraft!»

[2]

[118] Det gikk ikke lang tid før saken kom for retten, bare et par uker, men for Stein var den lang som et vondt år.

Han visste jo straks at han skulde bli mistenkt for å ha revet bakerens skur. Tanken på det lammet ham. Hadde han bare hatt sin fornufts fulle bruk da hadde han kunnet hjelpe på situasjonen. Hvorfor gikk han ikke selv til bakeren og fortalte det hele straks han så det? Ja, hvorfor gjorde han ikke det, hvorfor viste han ikke at han hadde god samvittighet og at han var ulykkelig over denne sjofle

handling? Han kunde ikke svare noe annet enn at han ikke tenkte på det. Han kunde slett ikke tenke, for han var lammet. Han foretok sig intet, men av gammel vane tok han fatt på sitt arbeid, – det hadde alltid vært hans første tilskyndelse når noe gikk inn på ham, – frem med arbeidet, hvad det nu var han holdt på med. Der var det sikre punkt, – og makeløst var det bestandig hvor godt det hjalp å ha hånden beskjeftiget og se at den kunde sine grep.

Men derav kom det at han stod bøid over tilskjærerbordet og lot som ingenting da svennene og læreguttene kom i verkstedet. Han svarte på deres morgenhilsener og arbeidet videre.

[119] Først etterpå forstod han at det jo måtte se ut som om han hadde ond samvittighet. Der stod han jo bøid og taus istedenfor straks å snakke om tingen og si like ut at det var en ukjent fiendes verk.

Men saken var den at da han så Hans Jacobsen blev han på ny så forvirret og så nedslått at han ikke kunde snakke. Svennens usikre blick og hele uttrykket i hans ansikt fortalte ham tydelig at han ikke riktig visste hvad han skulde tro. Og da han siden snek sig til å se på de andre, da leste han det samme i alles ansikter!

Det var så overveldende at han trengte tid for å komme sig. Da kunde han jo vite at når *de* ikke var sikrere i sin tro på ham, de som skulde kjenne ham, da vilde dommen i byen være uten skånsel, ikke et menneske vilde betenke sig på å utpeke ham som gjerningsmannen.

Først da han hadde stått og sett på dette en stund forstod han at det ikke gikk an å late som ingenting. Han gav da op arbeidet og ruslet nedover i verkstedet og stanset ved Hans Jacobsen, som var ivrig i gang med sitt arbeid. Men han snakket til dem alle sammen:

«Ja, dere har vel sett at bakerskuret er blitt revet i natt?»

Arbeidet stanset på øieblikket og alle så sky op på mester.

«Og dere tror vel kanskje alle sammen at det er mig som har gjort det?»

Mere skulde det ikke til for å lette dem for [120] mistanken. Ansiktene skiftet uttrykk, det var en hel forvandling og de protesterte som med én munn, både svenner og læregutter:

«Nei, det tror vi ikke, mester!»

Det gjorde ham godt, han stod en stund og lot denne tillit virke på sig og tenkte trøstet at slik måtte jo allikevel alle ta det; ingen kunde for alvor tro at han, en hederlig mann, fant på noe så sjofelt. Og folk visste vel at han ikke var dum, – men hadde han gjort dette måtte han jo være det dummeste av alle mennesker.

Så sa han:

«Ja, takk for det. Og om det så skulde være mitt siste ord så har jeg ikke gjort det heller.»

Da reiste Hans Jacobsen sig med et smil så godt og glad at Stein rent måtte holde av ham:

«Nei mester,» sa han, «det visste jeg nok at mester ikke hadde gjort. Men den som har gjort *det* han skyr ingen ting for han må hate mester og være verre enn djevelen. Det var best om vi kunde få kloen i ham så fort som mulig så han ikke får stelt i stand flere skurkestreker.»

«Ja,» sa Stein, «det har du rett i. Men det er vel kanskje lettere sagt enn gjort å få fatt på ham. Vi får gå i gang med arbeidet vårt igjen og så tenke på det hver for oss hvordan vi skal bære oss ad med det.»

Så sa Friedel som ennu var skakk i munnen efter det store slagsmål:

«Hvis den fyren fikk så mye juling alene som Hans og jeg fikk og gav sammen, så fikk han akkurat det [121] han fortjente. Og da tror jeg ikke han gjorde stort galt mere.»

Det lo de av alle sammen.

Og slik gikk det for sig at da bakeren kom ned i verkstedet fulgt av sine to svenner, fant han Stein og alle hans folk smilende og lystige. Det blev siden utlagt slik, at ikke alene var Stein selv en djevel, men han fordervet også sine folk.

Bakeren var hvit av sinne. Han hadde til daglig vanskelig for å snakke, han stammet nemlig, og nu kunde han i sitt store oprør en lang stund ikke få sagt et ord. Han stod, liten og tykk, i sin hvite bakerdrakt og med hvit kalott på hodet og stampet i gulvet. Det var et komisk syn, og læreguttene kunde ikke dy sig, de begynte å knise høit. Stein var fortvilet over det, han forstod jo godt bakerens sinne og like godt forstod han hvor upassende det var og hvor dårlig det måtte virke at hans egne læregutter satt her og lo av ham; men han var selv blitt

lattermild; det hadde også hendt ham noen ganger før når han minst ønsket det, så istedenfor å få guttene til å tie stille og opføre sig sømmelig, hadde han sin store møyie med å holde sig selv så noenlunde alvorlig, og snakke kunde han slett ikke, for han følte at da kom han til å eksplodere om det så skulde koste ham hans liv.

Imens stod da bakeren, herr Schmidt, der, i avmektig raseri, stampet med benene og stirret fra den ene til den annen som om han for evig tid vilde innprente sig hvordan virkelige forbrytere så ut. Hans ^[122] to svenner var også alvorlige, de virket som en anklage, ja, som om de var vidner til en arrestasjon.

Endelig fikk da bakeren ord for sig. Han hadde en tynn, litt pipet stemme, og han skrek:

«Her sitter d... d... dere og sm... sm... smiler! Men nu skal det bl... bl... bli en annen d... d... dans, mester Stein. Nu g... g... går jeg til p... p... politi!»

Dermed gjorde han resolutt helt om og toget ut etterfulgt av sine gravalvorlige svenner.

Nu begynte læreguttene å brøle av latter, en av dem falt av krakken og rullet rundt på gulvet. Stein lo litt, han også, men han var jo alt annet enn lystig, han forstod godt hvor farlig denne situasjon var. Han visste også at han måtte gjøre noe, men han var fremdeles lammet – denne gang av sin stolthet. At denne lille dumme, latterlige baker, hvem han hadde vært overmenneskelig tålmodig mot, at han våget å tro at han, Gottfried^[11] Stein, noensinne kunde finne på å gjøre en så sjofel, en så idiotisk ting! Han kunde ikke få sig til å ta en slik mistanke alvorlig, den var for sjofel, han vilde ikke ha den!

Han var gått tilbake til sitt bord, og lystigheten i verkstedet holdt op da de andre så at mester var blitt alvorlig. Han tok fatt på sitt arbeid igjen, men det gikk ikke lett fra hånden lenger, han stod og tenkte: Gå nu efter Schmidt og forklar ham at du ikke har noe med det å gjøre. Men en annen stemme i ham svarte halsstarrig: Nei, jeg gjør det ikke, jeg går ikke! Han får tro hvad han vil og gjøre hvad han vil.

^[123] Og da han omsider allikevel gikk var det for sent. Bakeren hadde gjort alvor av sin trusel, han var gått til politiet sammen med sine to svenner.

Så galt var det alt fra begynnelsen av, men han tok det ikke for fullt alvor før han fikk med politiet å gjøre. Det blev optatt et foreløbig forhør i verkstedet efter at politiet ute på gårdsplassen hadde iaktatt det hærverk som var begått og omhyggelig hadde notert alle detaljer.

Stein mottok politiets fullmektig med vennlighet og var glad over at han nu kunde få fortalt det hele som det var. Han kjente fullmektigen, som var på hans egen alder, litt fra før. Det var en omgjengelig mann med godt humør. Men han kjente ham ikke igjen. Han var som omskapt. Han svarte ikke på Steins hilsen. Sammen med en betjent toget han bort til tilskjærerbordet, kommanderte betjenten til å rydde det og plaserte sig så der med sin tykke protokoll. Han var dødsens alvorlig. Stein så at læreguttene blev skremt av denne dystre politimann; selv følte han sig alt nu ydmyget på en forsmedelig måte av fullmektigens uhøflighet – og da han forstod at dette nok kom til å trekke ut en stund, sa han til svennene og læreguttene at de kunde gå for formiddagen; han hadde ikke lyst til at de skulde se mester stå til rette foran en uhøflig mann.

Men da lød fullmektigens kommandorøst sint og brutal gjennom verkstedet:

[124] «Ingen forlater verkstedet uten min tillatelse. Her snakker ingen uten at jeg spør.»

Stein kom i kok, han var allikevel herre i sitt eget hus, han og ingen annen; skulde han finne sig i å bli hundset av en politimann, han som intet galt hadde gjort? Han sa:

«Undskyld mig, herr fullmektig, men her i huset bestemmer jeg. Og jeg kan fortelle Dem straks at jeg har ikke revet skuret, jeg...»

Da slo fullmektigen sin neve i bordet og ropte med hvinende stemme:

«Jeg har ikke spurt! Og De tier stille til jeg spør! Her bestemmer politiet og ingen annen.»

Stein blev skjelvende og redd for sig selv. Sine folk torde han ikke se på; aldri hadde en slik forsmedelse overgått ham, ikke i hele hans liv – og så skulde det skje her i hans eget verksted og mens hans egne undergivne hørte det. Men han forstod at det nyttet ikke å snakke til denne mann; han fikk tie og finne sig i det.

Den time var jo ikke langt borte da han vilde få opreisning. Det vilde skje før fullmektigen nu forlot hans verksted – og før han gikk skulde denne skammelige øvrighetsperson ut med en undskyldning så hans folk hørte det; det skulde Stein være mester for!

Fullmektigen sendte Stein et truende blikk, satte sig vel til rette, åpnet sin protokoll og begynte å skrive. I en hel evighet sa han ikke et ord, og det hørtes ikke en lyd i Steins flittige verksted. Midt på formiddagen – det var aldri før hendt.

[125] Så omsider begynte fullmektigen å spørre. Han spurte Stein om hans navn, hans alder, hans profesjon, hvor han hadde vært i lære, når han blev mester, om han var gift. Stein svarte og svarte; han følte sig svimmel, det var som om dette ikke var sant, som om det foregikk i en drøm, langt borte fra ham. Men det verste spørsmål traff ham som et slag, han for sammen og kjente at en hetebølge jog over hans kropp.

«Har De barn?»

Hadde han lov til å spørre om *alt*? Han vilde ikke svare, han *vilde* ikke; allikevel hørte han sig selv si med tykk stemme:

«Nei.»

Han syntes det blev ennu mere lydløst i verkstedet, en ond, redd stillhet, som om alle vilde gjemme sig for en fryktelig fare. Det var så stille at fullmektigens penn virket som støi da den nu krasset Steins «Nei» ned i protokollen.

Da kom fullmektigens neste spørsmål som lynild, som torden:

«Er De tidligere straffet?»

Og nu klarte ikke Stein det lenger. Hvem våget å tro, å antyde at han var straffet, altså hadde forbrutt sig mot lov og rett, han som var en hederlig mann fra først til sist, i ett og alt, han som bare én gang i sitt liv hadde løiet, det han kunde huske, en uskyldig løgn til gamle Wieman den gang han var gutt og som han hadde fått sine vel fortjente ris for, – han som hadde gitt sitt liv til å utforske rettferdigheten. –

[126] «Nei, hr. fullmektig!» ropte han. «Nu går De for vidt. Våger De å antyde at jeg skulde ha forbrutt mig! Aldri i mitt liv! Ikke en gang mine bitreste fiender

vil benekte at jeg er en hederlig mann. Dette skal komme Dem dyrt å stå! Her i mitt eget verksted, mens mine egne folk hører på! Det er skammelig, det er –»

Steins forbitrelse gjorde nok inntrykk på fullmektigen, han så op litt forundret, og sa spakt:

«Rolig, rolig. Jeg «antyder» intet. Jeg bare spør. Det er min plikt. Fortell så hvad De vet om det hærverk som er begått her i gården i natt.»

Endelig, tenkte Stein, og begynte ivrig:

«Jeg vet intet om det. Jeg kom ned imorges som jeg pleier, klokken fem, og da så jeg det. Og da tenkte jeg: Det har et menneske gjort som vil mig ondt.»

Fullmektigen avbrøt:

«De har ligget i strid med bakermester Schmidt om dette skur og påstått at det skjemmet eiendommen og at han ikke hadde rett til å la det stå der?»

«Ja, at det var stygt, det har jeg sagt. Og da han påstod han hadde rett til å ha det stående spurte jeg bare hvad han grunnet den rett på, for skuret står mere på min del av gårdsplassen enn på hans og det finnes ikke noe dokument på at jeg eller noen tidligere eier av gården har fraskrevet oss eiendomsretten over det som er vårt. Jeg har vært rimelig mot bakeren. Jeg har ...»

«Men De har forlangt at han skulde rive skuret ^[127]skjønt han har hatt det stående og brukt det i alle år.»

«Jeg har sagt at han kunde rive det og sette op noe skikkelig. Det hadde han plass nok til å gjøre på sin egen grunn, men jeg har til og med sagt at han kunde bruke den samme plassen bare han –»

«Og De har altså vært hjemme her i natt?»

«Hvor skulde jeg ellers være?»

«Deres kone kan kanskje bevidne at De ikke har forlatt Deres seng før De gikk i verkstedet imorges?»

«Hvordan skal hun kunne bevidne det? Hun har vel sovet. Og jeg pleier å sitte lenge oppe om natten; jeg trenger ikke til å sove så meget.»

«Så,» sa fullmektigen, og noterte i sin protokoll. «Så, ja, ja. De behøver jo forresten ikke å ha gjort det selv. De kan jo ha fått noen til å gjøre det for Dem.»

Da brast det for Stein. Han fór op fra stolen hvor han hadde tvunget sig til å

sitte stille, avvekslende het og kold, fortvilet og nedverdiget til bunnen av sitt vesen. Han ropte:

«Ut! Ut herfra! Ut skal De, om De så var Vårherre selv. Forsvinner du ikke, du djvels knekt, så setter jeg mine folk til å hive dig ut. Her er jeg herre!»

Fullmektigen likte sig ikke, han så at både Hans Jacobsen og Friedel nærmet sig truende. Men også han var blitt rasende. Han reiste sig med stort rabalder, slo sin protokoll igjen med et smell, gikk et par skritt mot Stein og ropte i falsett: «Du truer en ^[128] øvrighetsperson i arbeide! Det gjør ingen ustraffet, – ingen! Nuvel, jeg går, – jeg går! Men stol på at du er ikke ferdig med mig. Jeg skal valse op med dig! Og dere, karer, sa han til Steins folk, dere møter alle sammen på rådstuen i eftermiddag klokken fem for å vidne. Og skomakermester Stein forlater ikke sitt hus før politiet kaller ham! Vi skal få rede på denne sak.»

Tykk og trampende gikk han så mot utgangsdøren, fulgt av betjenten som bar den store protokoll. I døren stanset han og ropte så det sang i veggene:

«Vi skal få rede på denne sak! Jeg lar mig ikke dupere! Den slette samvittighet kjenner jeg fra lang erfaring!»

Slik blev Stein kvitt politiet denne gang.

*

Den eftermiddagen var Stein alene i verkstedet. Alle hans folk var på politistasjonen til forhør. Han ventet en time, to, tre, og de kom ikke. Stein var forbitret. Han hadde stadig så meget arbeide at en tapt arbeidsdag var en katastrofe. Men særlig ille var det nu, han hadde under store betenkeligheter påtatt sig en stor ekstrabestilling til to skib som skulde på langfart og seile om en uke. Det var dristig gjort å påta sig dette ved siden av alt han hadde på forhånd. Men han regnet nøie ut at det kunde klare sig med stor flid; muligens fikk han ta litt ekstrahjelp de to siste dagene. Når han nu mistet denne eftermiddagen var det utelukket at han kunde klare det.

^[129] Men han var også forbitret. Hvad kunde hans folk si? De hadde jo ikke anelse om hvordan dette hærverk var foregått, de like lite som han. Det kunde jo ikke ta en halv time en gang for politiet å bringe det på det rene. Hvad var det så de drev på med? Hvad vilde politiet vite av hans folk?

Han forsøkte å beskjeftige sig med sitt arbeide ved tilskjærerbordet, men han fikk så onde, syke tanker når han stod der i ro. Det var på ny som en gang i den onde fortid at alt vaklet for ham, alt virket som trusler og farer han ikke kunde forsvare sig mot. Han vilde ikke tenke. Han vilde bare holde fast på at han var i sin fulle rett, intet galt hadde han gjort, og når nu begge disse fortvilede sakene blev kastet over ham kunde meningen bare være den at han skulde få en desto større opreisning og seier etterpå. Men det forhindret ikke at han hadde lov til å være rasende over den behandling han var utsatt for fra politiets side. Han forsøkte ikke å beherske sin forbitrelse, han vandret frem og tilbake i verkstedet med lange skritt. Det kom et par kunder i løpet av ettermiddagen, og de kunde etterpå fortelle at denne skomakermesteren opførte sig som en gal mann; da de kom inn for han omkring i verkstedet med kjempeskritt, slo ut med armene, snakket høit med sig selv og slet i sitt lange skjegg. Og han hadde visst ikke hørt stort av hvad *de* hadde å si.

Klokken halv ni den kvelden kom Hans Jacobsen.

Forslått og underlig i fjeset var han jo fra før, men nu var han likblek og rystende, slik at Stein ^[130] fikk hjerteklapp og følte sig svimmel straks han så ham. Han hadde aldri sett noe så *skremt* som svennen var nu i kveld.

Jacobsen måtte ha løpt, for han var anpusten da han nu begynte å snakke:

«Jeg sa til de andre at de skulde gå op og få sig mat så jeg kunde få snakke med mester alene,» sa han.

Stein var allikevel glad han var kommet, så han fikk noe å samle sig om. Uvilkårlig fikk han tilbake en viss faderlig verdighet og ro som han alltid hadde overfor sine folk.

«Det var riktig,» sa han. «Sett dig nu og fortell mig hvad det er dere har gjort hos politiet all denne tiden.»

Hans Jacobsen vinket ham da med sig op til tilskjærerbordet. Der tok de hver sin stol og satte sig. Svennen snakket lavt, som om han var skamfull over hvad han skulde si, og redd for at noen lyttet.

«Ja, det blev langt,» sa han. «Og det er det verste jeg har vært ute for. Politiet er sikker på at enten har De eller en av oss gjort det.»

«Ja, det sa han jo.»

«Men det er ikke det verste, mester. Vi er solgt. For jeg var jo så sikker på at Müller hadde gjort det. Men politiet hadde undersøkt det, og nu viser det sig at han har vært på landet hos en fetter hele søndag og ikke kom hjem igjen her til byen før ut på formiddagen idag. Det fortalte han fullmektigen fordi jeg sa så meget som det at politiet burde snakke ^[131] litt med Müller og undersøke *hans* ting før det begynte å mistenke uskyldige folk. Ja, det syntes jeg at jeg hadde lov til å si.»

«Det skulde bare mangle.»

«Ja, men da blev han rasende, fullmektigen, og spurte om jeg mente å anklage Müller for å ha gjort det. Ja, sa jeg. Det skal bli dig en dyr historie, sa han. Komme her og anklage en uskyldig mann! Det er farlig, slikt, sa han, det skal du få straff for, for Müller kan bevise at han er uskyldig. Men det kan ikke din mester, sa han, og ikke noen av dere andre heller! Men kan jeg få straff for at jeg sier det jeg tror da, mester?»

Det hjalp Stein godt å se hvor redd hans svenn var. Han måtte berolige ham, og det kunde han gjøre med god samvittighet, for alt dette var jo forrykt og måtte bli opklart når som helst, men mest forrykt var det jo å true denne stakkars gutten fordi han sa hvad han tenkte, og vilde sette politiet på det han mente var et riktig spor. Det var jo bare et forsøk på å hjelpe politiet, det var sagt i all fortrolighet, og det kunde da i all fornufts navn ikke opfattes som en angivelse. Hans Jacobsen vilde jo ikke gått til politiet, politiet hadde hatt bud efter ham.

«Mester vet at jeg ikke er redd,» sa han. «Og var det så sant bare mig det gjaldt så gav jeg en god dag i det hele, men det vilde ikke være morsomt for konen og gutten om jeg fikk straff på mig, for slikt er noe en aldri får vasket av.»

Stein kunde ikke gjøre noe for at han blev ^[132] uhyggelig til mote over guttens nød; han sa jo sant: Hvem kunde noensinne riste en straff av sig. Nei, ikke engang den som blev straffet uskyldig! Og her var han nu på et par dager uforvarende kommet op i to saker som *kunde* føre til at han blev straffet. Han visste godt at han kunde ikke overleve det hvis det skulde gå slik. Men slik kunde det ikke gå; kanskje alt imorgen den dag var det hele klart og ute av verden.

Men at det ikke var Müller –.

«Hadde politiet vært hos Müller?»

«Ja. Og det hadde vært en mann ute på landet hos denne fetteren også.»

«Og der hadde Müller vært i natt?»

«Ja. De hadde til og med sittet oppe det meste av natten og spilt kort, hadde fetteren sagt.»

Hans Jacobsen vinket Stein nærmere til sig og hvisket.

«Men jeg tror nu at det er ham allikevel, jeg. Han farer bare med løgn og fanteri. Og kunde jeg bare få bevist det! Ja, da skulde jeg gi et par år av mitt liv. Jeg skal gjøre hvad jeg kan. Jeg kjenner svennen hos Müller, og han er ikke for glad i sin mester, skal jeg si.»

«Tror du at du kan få noe ut av ham da?»

«Jeg sier bare at jeg skal gjøre hvad jeg kan.»

«Ja, kan du få klart op dette så skal jeg gjengjelde dig,» sa Stein. «Du er en bra kar, Hans Jacobsen. Og vi skal ta det med ro selv om politiet bærer sig dårlig at. For det finnes en rettferdighet her i verden og den skal også ha et ord med i laget.»

[133] Da rørte Hans Jacobsen ham nesten til tårer.

«Men det verste er jo det, mester,» sa han, «at vi har jo slett ikke tid til å holde på med alt dette vrøvlet. Her er jo både det ene og det andre som skal gjøres ferdig. Så jeg sa til Friedel og guttene at i natt arbeider vi til klokken to og tar igjen de timene vi har mistet. Vi er unge karer alle sammen, så det har vi bare godt av.»

Og slik blev det. Det blev hamret og sydd i Steins verksted langt utover natten. Ingen snakket noe mere om saken. Men de arbeidet med en iver som om de mente at denne nattens flid skulde fordrive djvelskapen.

Og da Stein kom i seng, han hadde nu fått en seng inn på sitt eget værelse, måtte han takke skjebnen for denne kveld og natt. Det hadde gjort ham godt å se disse unge karenes ansikter nedover i verkstedet og føle hvor trygt det var å være hjemme i verkstedets flid.

Det blev merkelig stille noen dager.

Stein hørte ikke noe fra politiet. I verkstedet blev det arbeidet på spreng, og heldigvis, det så ut til at de skulde klare å holde hvad han hadde lovet.

Den første dagen tok han denne stillhet som et godt tegn, – politiet måtte skamme sig nu over sin fremgangsmåte, og det hadde vel forstått at det var vanskeligere å finne ut av denne saken enn bare å løpe til ham med beskyldninger. Og han var [134] dessuten trett, han nød fremdeles verkstedets fred, og det hendte ham når han var langt borte i slappe, planløse tanker at de siste døgnshendelser forekom ham å være så fjerne og uvirkelige som om de hørte til i et annet liv.

Men allerede den annen dag begynte denne stillheten å slite på hans nerver. Hva kunde det bety at han plutselig ikke hørte noe mere. Nu var alt som var skjedd mere pinefullt levende i hans bevissthet enn selv da det hendte. Først nu forstod han helt hvad han hadde vært utsatt for. Han var jo mistenkt for å være forbryter, – og det av byens høieste myndigheter. Han blev ikke kvitt det, han gjennomgikk det på ny og på ny helt fra den ettermiddagen i laugget og til politifullmektigen satt her i hans eget verksted og behandlet ham som en æreløs. Det var så voldsomt å huske at han av og til stønnet høit. Om natten kastet han sig frem og tilbake i en ond døs; mange ganger var han helt våken, og i sin fortvilelse tok han en bok for å lese, men oppfattet intet av det han leste; så vilde han finne frem til sine tanker og planer, men han fant dem ikke, det var som om det ikke lenger var liv i dem. Ikke engang tanken på den opreisning han jo måtte få, kanskje bare om noen timer, lokket ham; også den var uten kraft. Han var så trett, han døset av, og våknet op igjen, med et støt av angst gjennom kroppen.

Den tredje dag var like stille. Han begynte å tenke på om det ikke var påfallende få folk som kom i [135] verkstedet, men han forbandt ikke noe med det, – det hendte jo stadig at det var stille dager. Og de hadde jo alle sammen hendene fulle av arbeide. Svensnene og læreguttene snakket ikke stort, de så forknytte ut; det kunde han jo ikke være forundret over.

Men ut på ettermiddagen denne tredje dag, i skumringstimen, like før de skulde tenne lys, gikk døren op og inn kom en mann. Døren var i den annen ende

av verkstedet, så han kunde ikke se ham riktig tydelig straks. Men han kunde tydelig merke på de andre at det var et uhyggelig besøk, alt arbeide stanset et øieblikk som på kommando. Og da han nu satte øinene riktig hvasst på denne fremmede så han jo at det var «Sommerfuglen».

Han blev klam over hele kroppen og slapp det arbeide han hadde i hånden. *Det* var for uhyggelig til å være sant! Da visste han hvad ryktet fortalte om ham ute i byen. For det var aldri hendt at «Sommerfuglen» hadde opsøkt noen annen enn den som på en eller annen måte hadde gjort sig umulig i denne verden. Navnet sitt hadde han fått fordi han var så liten og nesten flagrende i gangen og fordi han alltid var så sommerlig klædt, i lyse klær, med lysegrå hatt og spraglet skjerf rundt halsen. Stemmen hans var også så blid og vennlig, skjønt den var dyp, og passiare kunde han. Men alle flyktet for hans selskap, for det hadde vist sig gjennom mange år at den han la sin elsk på, ham var det ute med. Han var visst noe slags kunstner, men ingen visste [136] annen beskjed om det enn at han var så makeløs til å spille på orgel. Penger måtte han ha, for han eide et hus der i byen, like ved kanalen; det blev sagt at han hadde det fint der og fullt op av musikkinstrumenter skulde han eie. Han var ikke gift, men han hadde en gammel, halvdøv kone til å stelle for sig. Henne fikk ingen vite for meget av, for når hun var ute i byen for å kjøpe inn til huset sa hun aldri et ord mere enn det som skulde sies. Det var derfor så gåtefullt og så uhyggelig at han visste alt mulig; hvor visste han det fra? Ingen kunde svare på det, og alle var glad så lenge de undgikk ham. Best var det når han var borte fra byen. Det hendte ofte, han reiste sin vei rett som det var og kunde da være borte op til et halvt år ad gangen; men hendte det noe uhyggelig i byen så var han på pletten, og opsøkte «Sommerfuglen» et menneske da kunde man være sikker på at det var noe alvorlig i veien.

Og nu, plutselig, stod han i Steins verksted. Han lukket døren omhyggelig efter sig, blev stående litt som om han snuste inn lukten og skulde finne sig til rette. Så kom han innover med sine forte, flagrende steg, liten og lys, og med sterk glans i brilleglassene.

«Se-se, se-se,» sa han. «Et flidens verksted. Kan dere nu si mig, unge menn, om mester er hjemme?»

Det var også et spørsmål, han hadde vel for lenge siden sett at Stein satt på sin plass.

Det var heller ikke noen som svarte på det; men Hans Jacobsen pekte op til Stein og tok så fatt på ^[137] sitt arbeide igjen. Det samme gjorde Friedel og guttene; det var som om de skammet sig over sin forskrekkelse og nu vilde vise at de ikke hadde tid til å innlate sig med et slikt vesen.

«Ja, der oppe sitter jo mester Stein,» sa Sommerfuglen oprømt. Fort trasket han opover mens han regelmessig støtte sin fine, altfor store støkk i gulvet.

«God kveld, god kveld, mester,» sa han. «Det er litt mørkt her så jeg så Dem ikke straks.»

«God kveld,» sa Stein mutt, sint på sig selv fordi han var blitt så skremt av dette latterlige menneskes besøk.

«Ja, De kjenner vel mig, mester Stein,» sa Sommerfuglen, – «hele byen kjenner vel mig, vil jeg tro.»

Det var jo sant, men Stein kom til å tenke på at han slett ikke visste hvad mannen het.

Men det bekymret slett ikke Sommerfuglen, det falt ham øiensynlig ikke inn å si sitt navn, han tok en stol og satte sig til rette ved Steins bord som om han belaget sig på en lang, hyggelig stund.

«Jasså De! Så her holder De til! Ja, ja, det er godt å være mester i sitt eget verksted, De! Her kunde man nok ha det fredelig og bra. Det er bare synd at de fleste mennesker, – de vet ikke hvor godt det er å ha fred før det er for sent. Alle tror sig kallet til å kjempe, ser De! Og så skrekkelig meget overflødig som det da blir slagsmål om!»

Nu gikk en av guttene rundt og tendte lamper; det likte Sommerfuglen godt, han tok av sig brillene og myste blindt mot lyset og smilte huldsalig.

^[138] «Se det, se det. Den rene opplysning, De!»

Stein undret sig over hvad i all verden mannen vilde her, og utålmodig og dødstrett var han fremdeles, men ellers var det jo artig å høre hvad han sa.

Sommerfuglen satte brillene på nesen igjen og snakket løs:

«Og så er det så mange som mener de kan tenke! Ja, ja, vi har fått tanken for

å bruke den, det er så. Men det er farlig å tenke, De! Det er ingen som vet hvor farlig det er!»

Stein kunde ikke la være å høre på dette snakket, skjønt det var midt i arbeidstiden og skjønt han hadde en slik uhyggelig følelse på grunn av Sommerfuglens blikk som løp så lynfort mønstrende op og ned ad ham selv og rundt omkring i rummet, og som det var umulig å få fatt på bak brilleglassene. Mens Stein hørte på ham tenkte han på hvad han hadde hørt om ham; hvor hadde han det ifra at Sommerfuglen var en ren ulykkesfugl og varslet ondt hvor han kom? Han visste det ikke; han hadde da visst hørt det fra han var gutt, slik som han nu kunde se det på sine egne læregutter at også de visste det og var forferdet over besøket.

Men Sommerfuglen snakket videre.

«Ja, det er farlig på mere enn en måte, det. På den ene side så er det jo farlig fordi at ingen liker det, myndighetene vil ikke ha det, ser De! Og så er det farlig fordi at mennesker tenker så dumt, ja, forlate min munn, men det er sannelig min erfaring, De! Og så blir de så viktige! Så opblåste, sannelig [139] gjør de det, enda det er et stygt ord. Jeg kjenner mange jeg, som har rendt sig en stake i livet fordi de hadde tenkt sig noen ting og fått sig noen fikse idéer, så å si!»

Nu lo Sommerfuglen en stille, nesten lydløs latter, og derpå snakket han videre.

«Nei, vil man ha fred, ser De, så skal man sannelig ikke tenke for meget! For det følger gjerne ufred av det, det er min erfaring. De som ikke tenker, de liker det ikke. Og de som tenker, de tenker gjerne noe annet! Det er det som er ulykken. Og den ene og samme mann, han tenker gjerne noe idag og noe ganske annet imorgen, og det er heller ikke så greit. Det blir vanskelig å få fred på den måten.»

Nu begynte Stein å bli utålmodig, han kunde jo ikke finne sig i å sitte og kaste bort tid på dette snakket, men han kunde ikke la være å høre på det heller; det var likesom det hadde noe med ham å gjøre, det foruroliget ham, skjønt han slett ikke kunde forstå hvor det var mannen vilde hen.

«Jeg tenker ofte på det, De, at rundt omkring i byer og gårder der sitter

mennesker og spekulerer og tenker hver sitt. Og på hver sin underlige måte. Og det stikk motsatte ofte! Det må være strevsomt for Vårherre å holde rede på det alt sammen og se hvad det nu egentlig går ut på, – ikke sant? Strevsomt! Men jeg tenker mig det at Vårherre, han må likesom være som den som leder et orkester eller et kor, så mange stemmer og instrumenter, og noen spiller urent og synger falsk. Ja, så må han til å [140] rette på dem, da, og lære dem, op igjen og op igjen. En tålmodighetsprøve! Men jeg tror det, jeg, at det er Vårherres mening med det at vi skal lære oss til å spille rent og det er et strev. For det er mange som er så skrekkelig umusikalske! Ja, vi leser jo også om det himmelske kor, vet De!»

Nu så Sommerfuglen skarpt på Stein:

«Ja, De er kanskje ikke glad i musikk?»

Stein blev forlegen som en skolegutt.

«Joo da,» svarte han.

Men Sommerfuglen så øiensynlig ikke hans forlegenhet like lite som han hørte hans svar, for han reiste sig brått fra stolen og fikk det travelt med å komme sig av sted.

«Som jeg snakker, som jeg snakker,» sa han. «Det er min store svakhet, ser De, å snakke så meget. Men av og til så tier jeg jo stille også da. Nei, De, jeg skal hverken ha støvler eller sko. Jeg vet ikke hvad det kommer av, men mitt skotøi det varer så uforskammet lenge. Men er det noe De vil mig, mester Stein, så vet De hvor jeg bor henne. Jeg mener, – om De kanskje kunde ha lyst til å høre litt musikk eller bare snakke med en gammel raring.»

Så piltet han nedover verkstedet igjen med sin altfor store stokk. Han snakket hele tiden:

«Og her sitter den flittige ungdom! Flinke, kjekke gutter! Og nu har dere hatt besøk av Sommerfuglen også! Se godt på ham! Han er så farlig, vet dere! [141] Ja, sånn er det når man blir så gammel som et spøkelse. God natt, god natt.»

Og ut forsvant den lille mann med den store stokken og hatten, snakkende og flagrende.

Ingen i verkstedet sa et ord efterat han var gått.

Stein hadde en ny natt i uro og med onde drømmer.

Alt var nu forsvunnet fra ham. Hans tanker og planer fantes ikke, det var som om de aldri hadde eksistert. Men når han døset av spøkte Sommerfuglen for ham, flagret hit og dit, snakket og lo, gjorde narr av ham og pirket ham i skjegget med sin lange stökk.

Men plutselig, langt ut på natten da han hadde sovet en stund, for han op og syntes at nu, nu hadde han klarhet, det var en tanke, – men hvor var den? Den forsvant allerede, det var noe som han visst hadde lest, men som han allikevel ikke syntes at han hverken hadde sett eller hørt før; – det var som om det var blitt hvisket til ham mens han sov. Jo, nu husket han det; det var jo bibelens underlige ord om den hellige ånd: Tenk ikke på hvordan I skal forsvare eder, for den hellige ånd skal legge ordene i eders munn.

Det var trøstefulle ord som der var hvisket til ham mens han sov. Kunde han tro det? Det måtte han tro, for han var så trett og motløs og vanæret at han snart ikke hadde kraft til å verge sig mot noe ondt. ^[142] Det måtte være slik, det skulde komme en opreisningens dag, og *da* skulde han få igjen alt det som nu var borte, hele sin klarhet og sikkerhet, da skulde han vise at han var rettferdighetens mann, da vilde ånden legge ordene i hans munn. Slik hadde det jo vært så ofte med ham at når han var mest kraftløs og trett til døden, *da* kom skjebnen, Gud, og viste ham vei og førte ham frem.

Han så lenge på denne tanke og sovnet trøstet inn igjen.

Da drømte han at Maria kom inn i værelset og stod ved hans seng. Hun var i sin hvite bryllupskjole og sitt hvite slør og hun smilte til ham så mildt og så lykkelig at han aldri i sitt liv hadde sett et så vakkert smil. Da blev han fortvilet så han syntes han måtte dø og han ropte til henne:

«Var ikke du gått fra mig så hadde jeg aldri fått det så vondt.»

Han våknet av sitt eget rop, badet i tårer.

Det begynte alt å lysne, og sløvt stod han op og gikk ned i verkstedet.

*

Denne dagen fikk han beskjed fra politiet om at bakermester Schmidts anmeldelse på ham var henlagt fordi Steins skyld ikke kunde bevises.

Da visste han at mistanken alltid vilde komme til å sitte på ham. Ikke et ord til undskyldning for den skam som hadde overgått ham! Ingen opreisning og ingen utvei.

Den samme dag fikk han også vite at Hemmels ^[143] sak mot ham skulde komme op om en uke. Det var jo en liten trøst at han skulde slippe å vente lenger. Og når han nu seiret der vilde vel alt ordne sig for ham. Det måtte være skjebnens mening at han i denne saken ikke alene skulde få opreisning, men den skulde også gi ham anledning til å vise verden at han var rettferdighetens elsker og ikke dens motstander, at han hadde tenkt tanker som skulde komme menneskene til gode, at han hadde planer som vilde fremme rettferdighetens sak i verden.

Det var på tide at han fikk denne opreisning nu, for nu var alt galt, han kunde jo ikke lenger skjule for sig selv at mennesker tok avstand fra ham; han hadde ikke fått en ny bestilling på mange dager, det kom ikke lenger mennesker til verkstedet; hadde han ikke på forhånd tatt på sig så meget arbeide vilde de ikke hatt noe å gjøre i verkstedet. Han forstod godt på Hans Jacobsen at han tenkte det samme og var bekymret, men det blev ikke sagt et ord om det. Ingen av dem snakket stort i det hele tatt.

Åtte dager var en lang tid, men den skulde vel gå, tålmodighet måtte man lære, og den kunst å vente i ydmyghet og fortrøstning på Herrens time.

*

Da blev han syk. Det kom som kastet over ham. Han våknet den neste morgen med tykk og sår hals, badet i sved og rystende av feber. Hans tanker var forvirrede. Først vilde han stå op. Han tenkte ikke på å gå ned i verkstedet, men han syntes at han hadde et viktig ærend ut i byen. Han kunde ikke ^[144] komme på hvad det var, men han måtte stå op og gå. Ut av sengen kom han også, men da han stod på gulvet blev han overfalt av svimmelhet, han stod og vaklet et øieblikk og vilde støtte sig på bordet, men hans hånd rakk ikke frem og han falt i gulvet med et brak.

Han besvimte og merket ikke at Henriette kom styrtende inn og med kjempekrefter bar ham bort i sengen igjen.

Men da han siden ut på dagen et øieblikk kom til sig selv så han at hun satt på en stol like ved sengen. Han vilde at hun skulde gå, men han kunde ikke si det til henne, han kunde ikke snakke, hans hals var sår og stakk pinefullt, og munnen var som klebet igjen. Han så på henne en stund. Hun merket det og bøide sig over ham med et smil og sa:

«Er du blitt syk, stakkars Stein. Jeg ser du er så hoven i halsen, du har visst fått halsbyld. Men jeg skal nok få dig frisk igjen, skal du se.»

Han vilde ikke se henne, han lukket øinene igjen. Det var hennes smil han ikke tålte; han syntes det var ondt og triumferende. Men han mistet straks bevisstheten igjen.

*

I to dager herjet sykdommen ham. Han hadde ganske riktig fått halsbyld og hadde et par ganger kvelningsanfall, men som oftest var han bevisstløs. Det var ikke ofte han hadde vært syk i sitt liv, men hver gang han var det sprang han øieblikkelig op i høi feber. Også nu hadde han stadige febervillelser. [145] Hans kone satt inne hos ham, – nesten uavbrutt i disse tre døgn. Og det han sa i sine feberfantasier og som hun satt og hørte kom siden til å få stor betydning for hans liv.

Men han visste intet om det da han omsider hadde stridd sig igjennem sin sykdom. Han var da så matt og uttæret at han nesten ikke kunde stå på sine ben. Allikevel vilde han gå i verkstedet, men han var ikke kommet lenger enn halvveis ned trappen da svartnet alt for øinene hans og han måtte sette sig. Han forstod at det nyttet ikke noe, han måtte vente ennu en dag, og med møyie klarte han å komme inn igjen og til sengs.

Nu satt hun ikke inne hos ham hele tiden. Hun kom noen ganger til ham med saftsuppe som han begjærlig drakk, for han var plaget grusomt av tørst. Hun smilte ikke, hun var alvorlig, hadde et tungt uttrykk som han ikke kunde huske å ha sett hos henne før. Men hun var vennlig og omsorgsfull, og det forundret ham at hun jo slett ikke var klosset og keitet som før i tiden; hun kom og gikk rolig og sikker, hun sa ikke stort men følte på hans puls, gav ham noen dråper som han ikke visste hvad var og undskyldte sig hver gang hun gikk med at hun hadde så

meget å gjøre, hun hadde jo måttet la alt gå på beste beskubb i disse dagene da han hadde vært så syk.

Ennu en gang blev han nysgjerrig på denne kvinne som gikk omkring i hans hus. Til daglig så han [146] henne nesten ikke; ja, når han nu tenkte på det så kunde han jo ikke si at de levde et virkelig ekteskap lenger. Han hadde skyldt på sin søvnløshet da han for noen måneder siden fikk flyttet sin seng inn hit til sig selv; han var i verkstedet fra morgen til kveld; så var de jo sammen ved måltidene, men da var også læreguttene der. Nei, de snakket ikke sammen og de levde ikke sammen. Nu kom han til å tenke på at de ikke hadde sagt et ord til hverandre om alt dette som han nu stod oppe i. Det var aldri blitt nevnt, ikke av ham og ikke av henne.

Det var en underlig tanke. Den viste ham jo, mere enn alt annet, at det ikke var noe virkelig ekteskap han levde med denne kvinne. Det var gått slik som han den gang tenkte, og intet var skjedd som tydet på at han hadde tenkt galt. Hun forstod det jo selv at det måtte og skulde være slik, ellers vilde hun komme og blande sig i tingene, spørre ham ut, forsøke å hjelpe ham.

Denne tanke optok ham lenge. Så døset han av og da han våknet igjen satt hun hos ham. Han lå og stirret på henne med halvlukkede øine, – og da forstod han med ett at denne kvinne var hans fiende. Hun pleiet ham nu da han var syk, men det var ikke av kjærlighet, det var fordi hun følte det som sin plikt, hun skulde holde ham i live. Hun vilde at han skulde lide, hun vilde klamre sig til ham og se ham plaget så lenge det fantes en gnist av liv i ham. Hun håpet vel på at han en dag skulde komme til henne, knust og knekket, og ydmygt be henne om hjelp og [147] kjærlighet. Da skulde *hun* triumfere. Da skulde hun få sin store tid. Det skulde bare aldri skje!

Ingen kunde nekte at alt ondt og fortvilet var kommet inn i hans liv med henne. Hun som satt der stor og tung og alvorlig, hun var hans fiende, hun var skyld i alt, og hun gav sig vel ikke før han kom æreløs og tilsølet og tigget henne om nåde.

Nei, det skulde aldri skje.

Han begynte å tenke på alt det underlige og uhyggelige han hadde hørt om mennesker som hadde en hemmelighetsfull kraft og innflydelse over andre. Blev

de såret og hatefulle da kunde de ødelegge det menneske de hatet bare med sine tanker; leste man ikke også i Bibelen om mennesker som var utstyrt med demonisk kraft? Han var hverken mørkeredd eller overtroisk, men kunde han nekte at det alltid hadde vært uhygge omkring henne? Ja, den gang han pur ung så henne for første gang – da var det jo en forhekset stemning omkring henne. Og siden hadde det alltid vært noe hemmelighetsfullt og uhyggelig ved henne. Og nu kunde han tydelig føle at hun var imot ham. Hatet hun det at han levde for sig selv i sitt arbeide og med sine tanker, alt sammen utenfor henne, så sterkt at hun stjal kraften fra hans tanker og nu forpestet hele hans tilværelse? Måtte det ikke være demoniske makter bak det som hadde hendt ham i disse dager? Hvilket menneske var noensinne blitt ramt så ufortjent og så meningsløst?

Nei, slik måtte han ikke tenke. Med slike tanker måtte han gå til grunne. Han hadde jo fått det som [148] han selv vilde. Han måtte bare holde fast på én ting: Hun var hans pant på at han var rettferdighetens tjener. Han som hadde mistet alt, han som vansmektet i det dypeste savn og den største skjensel en mann kunde oppleve: at han aldri skulde bli far, han hadde betalt den fulle pris for å få lov til å være rettferdighetens utvalgte redskap. Det visste og trodde han jo også fullt og fast hver gang han var frisk og hadde kraft. Også mesteren selv, Jesus Kristus, måtte savne alt det almindelige mennesker kaller lykke, han kunde bare leve for sitt livs store opgave, han hadde ikke kvinne, ikke barn, ikke det sted hvortil han kunde lene sitt hode. Og selv han var svak; svedet han ikke angstens sved i Getsemane have, ja, ropte han ikke på korsets tre i den dypeste nød og spurte hvorfor Gud hadde forlatt ham? Hvad var det så han i sin svakhet tenkte om sig selv? Fordi om han av og til ikke kunde finne kraft i sine tanker og måtte tvile på at han i det hele tatt hadde en opgave – kunde han av den grunn tro at en stakkars kvinne maktstjal ham? Hvor langt ned var han kommet at han kunde miste forvissningen om hensikten med sitt liv, om skjebnens ledelse som han hadde sett så klart?

Trøstet av disse tanker gjorde han nu et lynfort grep for å se om de holdt stikk: Han lot alle sine planer passere revy: Var de noe verd, hadde de kraft?

Det var en overveldende lykke efter all denne tids fortvilelse: Alt var tindrende klart, det hadde [149] sammenheng. Å, det var stort! Det var verd alle offer! Ja, det

var verd hele livet. Ingen kunde stanse ham og slå ham ned. Mere enn noensinne var han forvisset om at hans bitre tid nu bare var sendt ham for at hans seier skulde bli så meget større.

*

I denne natten var Stein lykkelig. Han lå ganske stille, med lukkede øine, i en fred over alle grenser. Han følte ikke sin kropp. Hans slapphet var forsvunnet. Hans bane var fri. Da hans hustru kom ned til ham før hun gikk til sengs kunde han se henne rett inn i øinene og han følte ingen uvilje, intet ubehag.

Forynget og forklaret kom han i verkstedet den neste morgen. Han satte liv i sine folk, skjønt han nesten ikke snakket med dem, men det utgikk en slik lykke og kraft fra ham at de glemte alle bekymringer. De blev overbevist om at mester måtte seire i sin sak og gjøre skam på alle dem som forsøkte å skade ham. De glemte til og med at det ikke lenger kom kunder og lengtet bare etter den dag da saken skulde frem og mester få opreisning.

Steins høie sinnstilstand holdt sig. Han følte sig usårlig. Han gledet sig mere og mere til den store dag, men han hadde nesten glemt hvad saken gjaldt.

Og da Wieman efter meget forgjeves arbeide på å få saken opklaret og Hemmel forsonlig stemt på ny besøkte Stein to dager før den skulde op for å be ham undertegne et forlik hvor han erklærte at hans beskyldning mot Hemmel for løgn berodde på en [150] beklagelig misforståelse, da traff han Stein med lysende øine og i en glede som gjorde ham fortvilet. Stein vilde ikke engang se det dokument som han møisommelig hadde satt sammen. Han snakket bare forblommet om at nu var hans store dag omsider kommet, og nu skulde Wieman komme til å oppleve store ting. Alt var stort, alt skulde bli godt, løgn og bedrag skulde slås til jorden og rettferdigheten triumfere.

Ja, Stein sa også det til sin bekymrede, faderlige venn at han trengte ikke noe bevis; – dommeren vilde straks forstå at han hadde rett. Stein hadde fiender som vilde knuse ham, men det kom av at de var uvitende og ikke kunde forstå ham. Men dommeren var en lærd mann, det vilde glede ham å se at Stein som en almindelig håndverker hadde studert lov og rett og hadde planer som var til beste for menneskene og samfundet.

[3]

[151] Stein skulde være i retten klokken ni.

Allerede klokken fem var han oppe. Han brukte lang tid på å stelle sig og iføre sig sin beste drakt. Han satt en time bøid over sitt bord i bønn. Skjønt han skjalt av iver og spenning følte han sig rolig i sitt sinn. Han visste at dette var den største dag i hans liv. Etter alt det han hadde gjennomgått for å komme hit kunde han ikke tvile om at nu var hans fornedrelse forbi; han vilde idag gå fra retten som en fri, ny mann.

Han gikk innom verkstedet og satte sine folk i arbeide. Han regnet at han vilde være tilbake innen klokken tolv og til den tid hadde de nok å gjøre; så skulde han selv på et par timer skjære til de store lærstykker som ventet på ham og gi dem beskjeftigelse for eftermiddagen.

Så gikk han og kom til domhuset allerede en time før tiden. Han kunde ikke slippe inn så tidlig, sa betjenten; han blev da gående og drive på gaten en halv times tid. Det begynte å bli folksomt i den trange gaten og han merket godt at menneskene så på ham og stakk hodene sammen og snakket. Ja ja, la dem det, tenkte han; byen skulde få noe annet å snakke om når han gikk derfra. Nu var han [152] heldigvis heller ikke så skjelvende og urolig i kroppen; det var han glad for; hans uro og hjelpeløshet kunde ha gjort et dårlig inntrykk på dommeren.

Et kvarter før klokken ni slapp han inn og blev vist til et lite værelse hvor det øverst stod et bord og en høirygget stol, men ellers ikke fantes annet enn noen benker langs veggene, to pinnestoler foran bordet og en vidneskranke. Slik hadde han ikke tenkt sig et domsværelse, rettens høitidelige tilholdssted; dette kolde, fattigslig utstyrte rum gjorde ham nedtrykt. Var det i disse omgivelser han skulde få sin opreisning? Han satte sig forknytt på benken til venstre, øverst ved bordet.

Det gikk noen minutter, så blev døren åpnet og inn kom hans laugsbrødre. Ja, der var de alle sammen, alle de han hadde sittet i møter med i mange, mange år. Da han nu så deres høitidelige miner og kolde hilsener kom han så levende til å huske den dagen han for første gang kom som mester i et møte. Også det hadde jo vært en høitidelig dag for ham, men da var de alle sammen blide og vennlige, det var som en annen verden, – og tiden fra da til nu som hadde vært så lang og

så tung, – han kunde ikke forstå hvor den var blitt av. Ufattelig at det var de samme menn som dengang hilste ham, yngstemannen, velkommen, – disse som nu satte sig på benkene, dystre som om de var i begravelse, og nesten ikke torde se på ham. Og var han den samme, – han som den gang var ung seierherre hvor han kom, tilsmilt av alle mennesker og aldri hadde kjent en ^[153] virkelig sorg, – og som nu satt her forlatt og forhatt for å vinne sin ære igjen. Ingen kom og snakket med ham, ikke en gang Wieman; kanskje han var redd for at de andre skulde tro at de stod i ledtog med hverandre.

Da de nu alle var på plass kom det et par yngre menn inn. De hadde med sig protokoller og papirer og de hadde sorte kapper over akslene; de var tydelig nok rettsskrivere. De satte sig op til bordet og begynte å blade i sine bøker. Stein kom til å huske den grufulle formiddag da politifullmektigen satt i hans verksted med sin protokoll. Bare ved tanken brøt sveden ut på hans panne; noe slikt vilde han ikke orke å oppleve igjen. Ingen hadde lov til å behandle en hederlig mann på en slik måte – som om han var en forbryder. Men han hadde heldigvis lært av den formiddagen; den slags spørsmål kunde han tydelig nok ikke undgå, det hørte med når han nu engang var kommet op i all denne elendighet; han måtte finne sig i det og ikke forivre sig; også det kunde gjøre et dårlig inntrykk på dommeren.

Mens han satt og tenkte på dette, frem og tilbake, og forsøkte å kjempe ned sin uro, hørte han sitt navn bli nevnt. Han reiste sig fort, men forstod at det var unødvendig, den unge mann oppe ved bordet som hadde ropt på ham fortsatte med å rope op navnene på alle laugsbrødrene som i sin tur bare svarte ja. Stein satte sig da igjen; han hadde hjerteklapp; han satt og ønsket at han visste hvordan slike ting foregikk så han kunde ta alt med ro ettersom det kom.

^[154] Rettsskriveren ropte op navnene og alle var der – inntil han kom til Müller, – da fikk han ikke svar. Men ikke før var Müllers navn blitt nevnt så kom han inn ad døren. Han var i stort puss idag, han hadde fått presset op sin gamle bonjour så den formelig så ny ut, han var renvasket og flidd nesten til ugjenkjennelighet. Det var bare én ting i veien med ham: Han hadde glempt å knappe sine bukser. Skjønt man befant sig på et så høitidelig sted var det et par som begynte å knise; det var også et komisk syn, for Müller var så tydelig stolt over sin elegante og verdige påklædning – og så hadde han gått gjennom byen og

møtte her i retten i en så ufullstendig forfatning. Hemmel gikk omsider bort og hvisket til ham, hvorefter han forsvant på gangen.

Da Müller vel og bra var inne igjen gikk det ennu noen minutter før døren blev åpnet på vidt gap av to rettsbetjenter. Efter eksempel av rettskriveren reiste nu alle sig, og i sin høitidelige drakt skred dommeren, dr. Walter Kuhn, inn i rummet.

Nu så da Stein denne berømte mann på nært hold. Han hadde jo et par ganger sett ham på gaten, men det var ikke det samme, for på gaten hadde dr. Kuhn alltid større fart, så det var nesten utrolig at det var den samme mann som nu langsomt og med stor verdighet kom inn i domsværelset. Han var en høi, mager mann, hadde et lite spisst fippskjegg og små spisse barter og derimellem en kold, bestemt munn med tynne leber. Hans ansikt var ellers glattraket.

[155] Han hadde store, tunge, blå øine, en høi panne hvor blodårene tegnet sig tydelig og Stein så at på hans hårede, lange hender svulmet blodårene. Men Stein så på ny på hans ansikt; han syntes at han sjelden eller aldri i sitt liv hadde sett så klokt et ansikt og en så vakker mann. Da dr. Kuhn nu satte sig og hilste på rettsskriverne la Stein merke til at han smilte, så vidt det var synlig, og at han da hadde et nett av smilerynker rundt øinene. Stein følte sig da begeistret og seiersikker. Han hadde ikke tatt feil. Hos denne dommeren var han sikker. Han utstrålte klokskap og vilde øieblikkelig forstå hvor sannheten og hvor løgnen var i denne sak. Hans smil og hans øine utstrålte også hjertelag og godhet; han vilde også forstå hvad Stein hadde gjennomgått. Og han hadde lest Steins store brev, kjente hans tanker og planer, – og hvem kunde bedre verdsette det enn denne enestående mann! Stein følte en begeistring for ham som aldri før for noe menneske. Ja, det var en lykke og skjebnens styrelse at nettopp denne mann skulde dømme i hans sak.

*

Han begynte jo også så stille og vennlig. Han satt og bladde litt i noen papirer som blev lagt foran ham. Derefter så han op med sine store, blå øine, mønstret alle dem som satt der, strøk sig over sitt spisse skjegg og sa med lav stemme:

«Hvem av herrene er nu den anklagede skomakermester Gottfried Stein?»

Ja, stemmen var lav, litt tørr og knirket, men [156] ubetinget så vennlig at Stein

følte sig ennå mere sikker. Han reiste sig rolig og sa:

«Det er mig, hr. dommer.»

At alle de tre herrer ved bordet nu stirret på ham og at dommerens uttrykk var strengt og mønstrende, det måtte han jo finne sig i; han blev stående der og vente og det gikk en lang stund før dommeren på ny snakket, – fremdeles lav og vennlig i stemmen.

«Na, så det er Dem,» sa han. «Sett Dem ned igjen, foreløbig. Så var det anklageren i denne sak, Christian Hemmel. Ham kjenner jeg, ham har vi der.»

Så han kjenner ham, tenkte Stein, har Hemmel kanskje vært hos ham på forhånd og talt om saken? Det foruroliget ham litt, men dommeren snakket videre:

«Så vilde jeg gjerne vite hvem skomakermester Nicolaus Müller er.»

Müller spratt op og smeldte sine hæler sammen som om han var i felten.

«Her, hr. dommer,» sa han, og hans hese, sprukne stemme stod så komisk i kontrast til dette militære vesen han for anledningen hadde tillagt sig at Stein uvilkårlig måtte smile.

Dr. Kuhn fortsatte, langsomt, nesten drevende; han snakket litt i nesen, hørte Stein nu.

«Og de øvrige herrer er altså medlemmer av skomakernes laug, forstår jeg. Saken dreier sig om en ^[157] beskyldning som anklagede Stein har fremsatt overfor anklageren Hemmel. Denne beskyldning er fremsatt i et av laugets møter og går ut på at Hemmel har løiet angående et brev han angivelig skal ha mottatt fra skomakermester Müller og noen penger han angivelig skal ha utbetalt den samme Müller. Eftersom denne beskyldning er fremsatt av den ene bisitter mot den annen og i et laugsmøte, har anklageren funnet å måtte gå til domstolen med den istedenfor å få den avgjort innen laugets. Og derfor er vi altså her.»

Stein frydet sig. Hvor denne mann var rolig og overlegen! Nei, ham kunde ingen dupere, han vilde langsomt og stille tvinge sannheten frem.

«Nu ja, mine herrer,» fortsatte dommeren. «Ærerørige beskyldninger er jo alltid en alvorlig ting, men ellers kan jeg ikke påstå at denne sak hører til de betydeligste jeg har hatt med å gjøre i min tid. Og jeg vil da i siste øieblikk og her

i retten forhøre mig om det ikke skulde være mulig å få denne sak ut av verden uten dom. Det skjer lettest derved at enten beskyldningen eller angivelsen trekkes tilbake. Men dessuten kan det jo også tenkes at begge parter beklager den misforståelse som er opstått, bevidner hverandre sin aktelse og dermed lar det bero. Nu spør jeg altså om partene er villige til noe av det jeg har foreslått.»

Ingen svarte noe på dette. Stein tenkte at om nu Hemmel var fornuftig så benyttet han denne [158] anledning til å komme ut av det. Han så på ham, men Hemmel rørte sig ikke, han satt og stirret stivt på veggen bent overfor sig.

Men så reiste gamle Wieman sig og bad om lov til å si noen ord som laugets eldstemann.

Dommeren nikket: «Værsågod!»

Wieman vilde bare så intregende det var ham mulig be Stein og Hemmel følge dommerens henstilling. Han var sikker på at det vilde være det beste for begge parter, og standen vilde stå sig på det. Han hadde tatt sig gruelig nær av denne sak, for han kjente begge de to som nu stod fiendtlig overfor hverandre som hederlige og dyktige folk.

Mere klarte Wieman ikke å si. Stein satt og stirret på ham som om han så et ukjent menneske. Wieman var jo virkelig blitt en gammel mann, skjelvende i stemmen, rystende over hele kroppen, og han som alltid pleide å ha en så mirakuløs frisk og rødmusset farve i ansiktet – idag var han blek som døden. Det traff Stein hårdt å se sin gamle venn så medtatt og fortvilet. Skulde alt dette være hans skyld, – han som skyldte denne mann for så mange velgjerninger! Først nu syntes Stein at han helt forstod hvor nær han var knyttet til ham, – han hadde jo vært ham i fars sted! Men disse følelsene måtte vike for hans egen velferd. Wieman hadde ikke lov til å øve et slikt press på ham. Han visste jo at det gjaldt hans liv! Hvordan skulde det bli med ham hvis han skulde gå herfra idag uten opreisning for all den skam han hadde måttet tåle!

[159] Stein var nu i stort oprør på grunn av disse stridende følelser og tanker, og han visste ikke selv av at han reiste sig og sa med høi stemme:

«Jeg kan ikke, Wieman. Jeg må ha min rett! Jeg må!»

«Sitt ned, hr. Stein,» kom dr. Kuhns stemme, lav og skarp. «Hvad De har å si

her må De henvende til retten, til *mig* og ingen annen.»

Han gjorde en pause mens Stein nu på ny satte sig, forundret over en underlig hårdhet og kulde i dommerens stemme. Han hadde jo ikke ment å gjøre noe galt.

Dommeren fortsatte:

«Jeg forstår at partene ikke er villige til å etterkomme min henstilling om et forlik i en eller annen form. Da tas saken op til doms.»

Nu dikterte han en stund til protokolls med så lav stemme at ingen kunde høre det.

Så blev efter tur Stein, Hemmel og Müller edfestet.

Det var for Stein et høitidelig og forferdelig øieblikk, – ikke for hans egen skyld, han visste jo at det han skulde si nu var den rene, fulle sannhet, som han kunde vedstå sig for den allvitendes trone. Men å se Hemmel og Müller avlegge ed på den hellige skrift og for Guds åsyn love å tale intet annet enn den rene sannhet når alt det de påstod og nu skulde gjenta var opspinn og løgn, – det rystet ham. Han kunde ikke tro sine øine og øren når han så og hørte dem avlegge eden på sjelens frelse og salighet – uten å betenke sig, uten å skjelve i stemmen en gang; ^[160] – det var intet ved dem som røbet at der stod de begge og avla mened. Ja, det rystet ham, – og nu forstod han også at der falt noe av det han hadde bygget på. Han hadde så sikkert stolt på at dette øieblikk med den høitidelige edsavleggelse det vilde i hvert fall ikke Hemmel kunne klare, da måtte han gi op og gå til bekjennelse. Men det skjedde ikke. Og før han fikk summet sig blev han beordret til å ta plass på anklagebenken.

Hemmel blev så kalt frem og anmodet om å gjenta hvad hans anklage gikk ut på. Han fortalte da hvad der var hendt i laugsmøtet den eftermiddag, hvordan Stein hadde påstått at han i protokollen hadde sett et brev fra Müller med anmodning om penger fordi han hadde brukket benet. Hemmel hadde da gjort Stein opmerksom på at et slikt brev hadde han aldri sett for sine øine og heller ikke hadde han utbetalt Müller penger, hvilket tydelig nok fremgikk av regnskapene og av kassen som stemte nøiaktig, – hvad den for øvrig alltid hadde gjort. Men Stein stod på sitt og beskyldte ham direkte for løgn i hele laugets nærvær, og da hadde Hemmel jo ikke hatt noe annet å gjøre enn å søke den ærede domstols beskyttelse.

Dommeren henvendte sig nu til laugsbrødrene og spurte om de kunde bekrefte denne Hemmels fremstilling.

De reiste sig og erklærte alle, en efter en, at det kunde de; Hemmels fremstilling var riktig i ett og alt.

Dommeren vendte sig nu til Stein.

[161] «La mig så høre hvad De, anklagede, har å si til dette. Bestrider De anklagerens fremstilling?»

«Nei, hr. dommer,» svarte Stein, «det gjør jeg forsåvidt ikke.»

«Hvad mener De med forsåvidt?»

«Ja, hr. dommer, jeg mener at jeg så brevet.»

«Så! De så brevet. Hvordan kan De bevise at dette brevet har vært der i protokollen?»

«Jeg har jo avlagt min ed på at det er sant.»

«Anklageren har avlagt sin ed på at han aldri har fått brevet.»

«Ja, men det er jo det forferdelige, hr. dommer, at han lyver, både han og Müller.»

Dr. Kuhn slo sin flate hånd i bordet og sa fort og utålmodig:

«Jeg vet De påstår at begge disse Deres kolleger lyver. Nu påstår De også overfor retten at de begge to gjør sig skyldig i mened. Jeg må gjøre Dem opmerksom på at De ikke beviser en påstand ved å gjenta den. Har De ingen beviser?»

Hvor var det blitt av dommerens stille og vennlige stemme? Nu snakket han fort, utålmodig, sviende. Stein forsøkte å trøste sig med at dommeren vel måtte late som om han ikke hadde tatt parti og at han nok kom til å bli like skarp overfor de andre.

«Hr. dommer,» sa han, «jeg hadde selv fått et brev fra Müller, en av hans gutter kom med det, og der fortalte han at han hadde brukket benet og trengte hjelp. Jeg sendte ham da noen penger, for [162] jeg har alltid syntes det var synd på hans kone og hans barn som har hatt det vondt fordi han drikker og ikke passer sitt arbeide. ...»

«Det er løgn,» ropte Müller og for ut på gulvet,

«Så, så, så,» ropte dommeren og hans stemme gikk op i fistel. Men derefter blev den vennligere.

«Ta det med ro, Müller,» sa han, «De får anledning til å forklare Dem senere.»

«Ja, men De kan da vel ikke forlange at jeg skal sitte stille og høre på slik gemen løgn, hr. dommer.»

«De må sitte stille, ellers blir jeg nødt til å vise Dem ut. – Nå, De hadde altså fått et slikt brev. Har De det brevet?»

«Ja, det har jeg her.»

«La mig få det.»

Stein gav ham det, dommeren leste det og nikket et par ganger.

«Ja ha, ja ha,» sa han. «Dette brevet eksisterer i hvert fall. Det annet brev, som De mener å ha sett i laugets protokoll, – kan De huske om det var skrevet på en annen måte enn dette?»

Stein forstod ikke hvad han mente med dette spørsmål:

«På en annen måte?» spurte han. «Det står det samme i begge brevene.»

«Presis det samme? De husker ikke noen forskjell?»

«Nei.»

«Så det gjør De ikke. De gjør ikke det.»

Dr. Kuhn avbrøt nu forhøret et øieblikk og [163] snakket med rettsskriveren, men så lavt at ingen kunde høre hvad han sa. Og etterpå noterte han også noe på et stykke papir. Mens dette foregikk husket Stein plutselig noe som stod i brevet til Hemmel og ikke i brevet til ham selv. Stammende av iver sa han:

«Jo, – nu, nu, nu husker jeg en forskjell.»

Dommeren så fort op og mønstret ham med iskolde øine og en liten hånlig krusning om munnen.

«Så. Får jeg høre hvad det er De husker nu?»

«I brevet til Hemmel skrev han at lauset hadde jo før vært imøtekommende mot ham og vilde vel være det igjen fordi det jo var dets oppgave å hjelpe

laugsmedlemmer når de uforskyldt kom i vanskeligheter. Han skrev det for å få Hemmel til å sende sig penger straks, det hastet, skrev han.»

Dr. Kuhn så på ham en stund, en hel evighet, syntes Stein, uten å si noe. Derefter sa han tørt:

«Jasså. Skrev han det.»

Nu snudde han sig mot vinduet og stirret ut mens hans lange, hårede fingrer trommet på bordet. Ennu mens han så ut spurte han, og nu på ny med sin langsomme, vennlige stemme:

«De fastholder altså at De har sett brevet og at begge de to andre som er implisert i saken lyver. La mig nu få høre hvilken forklaring De vil gi på at laugets mangeårige forretningsfører lyver alt dette.»

Stein følte sig på ny sikrere; nu var han på kjent grunn og dommerens vennlige stemme gjorde ham tillitsfull.

«Ja, hr. dommer, det har jeg tenkt adskillig på. ^[164] Hr. dommeren har nok adskillige ganger erfart at det kan bli store vanskeligheter av den minste ting. Jeg bebreider ikke Hemmel at han lot sitt gode hjerte løpe av med sig og sendte Müller penger før han hadde spurt laugets. Men så syntes han vel det var flaut å fortelle at han var blitt narret og derfor har han villet få det hele ut av verden.»

«På hvilken måte har han gjort det da, mener De?»

«Han har naturligvis betalt pengene tilbake i kassen av sin egen lomme og brent brevet.»

Nu snudde dommeren sig og så på ham igjen.

«La oss nu forutsette at dette holder stikk, – synes da De at det var en så gal handlemåte?»

«Nei, det synes jeg ikke.»

«Hvorfor laget De så historie av det?»

«Jeg satt jo hele tiden og ventet på at saken Müller skulde komme frem. Og så kom den ikke. Det var først da møtet skulde oppløses at jeg spurte etter den.»

«Hadde De noen særlig grunn til å vente så på den saken?»

«Jeg hadde jo sett brevet.»

«Men ellers ikke? Det var bare fordi De hadde sett brevet og mente at de

pengene som De påstår var blitt sendt til Müller skulde bevilges av lauset på almindelig måte?»

Det var et vanskelig spørsmål, Stein hadde jo nesten glemt hvordan det var. Han syntes det var gått en evighet siden alt dette hendte. Men naturligvis, han hadde jo en hensikt med å få denne saken [165] op, det var ikke smålighet og formalisme og lyst på krangel slik som dr. Kuhn nu lot til å mene.

«Ja,» sa han, «jeg hadde nok min mening med det, – det hadde jeg nesten glemt for alt det som er hendt etterpå. Jeg syntes at Müller var en skam for lauset og ødela så meget både for sig selv og sin familie at det var på tide lauset gav ham en alvorlig advarsel.»

«Hvad skulde så den bestå i?»

«Jeg tenkte den aftenen at når han virkelig hadde skrevet det brevet og holdt lauset for narr på den måten så burde han miste sitt mesterbrev for en tid. Da vilde han forstå at det var alvor.»

«Nå slik å forstå,» sa dommeren med sin hånlige krusning om munnen. «Og det var altså den plan som blev forpurret ved at Hemmel sa han aldri hadde fått dette brevet.»

«Ja; det utviklet sig jo slik at det ikke blev snakk om Müller mere.»

«Visst. Visst.»

Dr. Kuhn trommet igjen med fingrene på bordet og så tankefull ut. Nu da alt dette var sagt og forklart tenkte Stein at det øieblikk var kommet da han kunde snakke mere personlig til den fryktede dr. Kuhn, som var kjent for sin ubestikkelige rettferdighet.

«Hr. dommer,» sa han. «Jeg hadde aldri tenkt at jeg skulde komme til å stå for retten som en anklaget. Jeg har elsket rett og rettferdighet fra jeg blev et tenkende menneske, og det har jeg tillatt mig [166] å skrive til hr. dommeren om forat De skulde vite hvem jeg er. Uforskyldt er jeg kommet op i dette, men jeg legger trøstig min skjebne i Deres hender, for jeg vet at hr. dommeren er den beste rettferdighetens tjener og det vilde jeg også selv....»

Her blev han avbrutt av dr. Kuhns forte, utålmodige stemme:

«Takk, det De nu sier angår ikke saken og dommeren mottar ikke

komplimenter. Jeg har fått høre hva jeg vil vite. De kan sette Dem.»

Stein forstod ikke, kunde ikke tro at han hørte riktig, han blev stående ennu et øieblikk og mumle uten selv å høre hva han sa; en hetebølge jog gjennom hans kropp og han sank sammen på benken, svimmel, han kunde ikke se ordentlig noen ting i rummet. En følelse av brennende hat fylgte ham langsomt, han syntes han kunde merke hvordan den steg op i hans kropp, uimotståelig, og med den kom utallige forte, usammenhengende tanker; han husket et slagsmål han hadde som gutt med en annen kar som hadde fløiet på ham; han husket at han hadde en pistol hjemme, gjemt i en skuff, han hadde jo fått den av selveste Wieman den gang han blev mester og med de ord at en mester må ha et våben så han kan forsvare sitt hus; han husket truende hatets og hevners ord fra det gamle testamente; han husket angsten i Henriettes øine den gang han kom inn i hennes butikk der i landsbyen ved den polske grense; han husket at han en gang som barn hjemme i bergene hadde gått på jakt med sin far og skutt en [167] fugl i flukt, og faren hadde beundret ham og sagt: Du er sikker på hånden, du kunde bli en stor jeger ...

Alle disse lynforte erindringer trøstet ham og gav ham en følelse av at han eide en hemmelig og skremmende kraft. Og da han nu så på dommeren syntes han at han hadde fått noe av dommerens egen mønstrende kulde i sitt blikk, og han kunde ikke forstå at han noensinne hadde likt dette ansiktet, dette trette, hårde, hovmodige ansikt, mannen hadde jo også en vorte over det venstre øie som gjorde hans uttrykk så ondskapsfullt, og under hans parykk var tinningen naken med svulmende årer, også det var så umenneskelig hårdt og hovmodig. Men samtidig tenkte han, redd for sig selv, at du må ta det med ro, kanskje har han slett ikke ment det vondt, men bare villet vise de andre at han stod fritt for med desto større kraft å kunne forkynne sin rettfærdige dom.

Mens disse tanker maste gjennom Stein snakket dommeren på ny hviskende med rettsbetjentene. Så strøk han sig trett over pannen og beordret Müller frem til vidneboksen.

*

Müller kom styrtende og begynte å snakke med det samme hans navn blev nevnt.

«Nå da endelig!» ropte han. «At man skal være nødt til å sitte stille og høre på slikt! Nei jasså da, så det var det han lurte på han Jesusen vår. Han skulde få mig ut av laugget! Ta levebrødet fra en stakkars mann! Jeg har da aldri...»

[168] Dommeren hørte på ham en stund, og Stein som ufravendt stirret på ham, merket at han fikk sitt fine, ondskapsfulle smil da Müller sa «Jesusen vår». Men så blev han plutselig utålmodig, slo hånden i bordet og ropte:

«Ti stille. De skravler ikke løs i retten! Jeg har sagt Dem det før, De snakker bare når jeg spør.»

Müller dukket hodet, men kunde ikke holde op.

«Ja, men hr. dommer, når jeg nå sitter og hører...»

Dommeren reiste sig, lang og mager, og hans stemme var nu med ett aldeles lav, demonisk lav:

«Har De hørt at De skal tie stille?»

Müller blev blek, skottet tilbake som om han var redd for å se politibetjenter bak sin rygg, og han blev taus.

Dommeren lot ham nu stå der en lang stund uten at det blev sagt et ord. Stein burde jo like dette, for han så jo nu at det ikke bare var ham dr. Kuhn behandlet hårdt, men det kunde ikke glede ham, han syntes han kunde se i denne mektige manns blikk at han var ond og nød å kunne ydmyge de arme mennesker som blev henvist til ham.

Denne lange taushet skapte en ulidelig spenning og uhygge i rummet. Müller visste ikke hvor han skulde gjøre av sig, han stod med bøiet hode og drog sig i skjegget, og ned over benkene satt de andre stive og urørlige som om de var redd for å puste.

Og så plutselig skar dommerens stemme gjennom rummet:

«De benekter altså å ha skrevet noe brev til Hemmel?»

[169] «Ja, hr. dommer, det kan jeg sverge på, jeg har aldri...»

«Svar ja eller nei på mine spørsmål. De har altså ikke skrevet det brevet. Men De har skrevet dette brev til Stein som ligger her?»

«Ja.»

«Og der påstår De at De har brukket benet og må holde sengen?»

«Ja, jeg...»

«Men det hadde De jo ikke gjort?»

«Nei, men ...»

«Det er altså bevisst løgn. Og nu vil jeg gjerne vite: Var det for å narre penger av Stein at De fant på det?»

«Nei, det var ikke bare av den grunn.»

«Så. Ja, da kan De nu forklare hvorfor De gjorde det.»

«Ja, jeg er en fattig mann, hr. dommer, men nar noen påstår at det kommer av drukkenskap så er det den sorteste løgn, for det kommer av sykdom, det gjør det. Og det har nu ergret mig å ha denne Stein løpende i huset mitt og liksom skulle være velgjører, jo da, men så forstod jeg jo det til slutt at det var for kona mi han kom der, han tenkte vel det måtte være lett å stikke ut en slik syk stakkar som mig, ja, at han hadde skumle hensikter der det har jeg fått bekreftet av hennes egen munn for hun er bra som gull, det er ingen som kommer noen vei med henne...»

Da først forstod Stein.

[170] Han var borte hos Müller i et sprang og da han kjente at han rammet hans ansikt med sitt knyttneveslag, skjønt han var blind av smerte og raseri, da hadde han et øieblikk en følelse som aldri før i sitt liv, han var ved målet, ingen ting gjaldt noe mere i hans liv, han måtte bare slå og slå. Av det som foregikk i disse minuttene husket han intet før han på ny var tvunget ned på sin plass og hadde en rettsbetjent på hver side av sig.

Dr. Kuhn stod nu i giv akt ved bordet, likblek, med unaturlig svulmende årer i pannen. Men da Stein på ny var på plass gjennemgikk dommerens utseende en plutselig forandring, han lo en kort fornøiet latter, gned sig i hendene, satte sig og sa med langsam stemme:

«Det må man si, det må man si. Slagsmål i retten hører jo ingen steder hjemme, men jeg er villig til å bære over med denne uregelmessighet på grunn av de særlige omstendigheter. Det var jo en drøi beskyldning mot herr Stein, det var det. Men jeg må allikevel be ham om å være rolig ellers blir det verst for ham

selv.»

Stein tenkte nu lynfort og klart. Han forstod at han hadde båret sig dumt at, men han følte også at han hadde vunnet dommerens sympati. Han kunde ikke overse rekkevidden av Müllers beskyldning, men han visste at den var djevelens eget påhitt, nu fløt alt, nu var det ingen grenser, nu gjaldt det hans liv, nu *måtte* han bli frikjent og renvasket – ellers var alt forbi. Denne underlige mann der oppe ved bordet, [171] som han ikke kunde bli klok på, han avgjorde nu alt, og Stein måtte handle nu, nå inn til ham. Han spurte, krampaktig rolig:

«Får jeg lov til å si noen ord, hr. dommer?»

«Værsågod.»

Men da han nu hadde ordet, hadde sin siste store mulighet og var fylt av sin egen hellige rett, visste han slett ikke hvad han skulde si. Nu skulde han jo overbevise, nu skulde jo ordene legges i hans munn. Men de kom ikke. Hvad betydde det om en drukkenbolt stod der og løi på ham – men at dommeren, som jo kjente hans tanker, det helligste i hans liv som til nu ingen hadde kjent, – at han lot som intet, det var så ufattelig, det lammet ham. Han bare stodret:

«Hr. dommer, hr. dommer. Jeg er en hederlig mann. Jeg har aldri, jeg har aldri... Hr. dommer, jeg har aldri...»

Nu sa dommeren:

«De mener å si at De aldri har hatt de hensikter som Müller tillegger Dem. Det tror jeg. Jeg tror slett ikke at De er den slags mann som – nå ja. (Han sa det med et smil.) Altså: Ta det med ro. Det kan De så meget mere gjøre som hele beskyldningen i sig selv ikke spiller noen rolle i min bedømmelse. Det eneste som her har noe å si er at Müller har innbilt sig noe slikt; det forklarer nemlig at han har villet hevne sig på Dem, gjøre Dem et pek, ikke sant?»

Dette sa dommeren mildt og elskverdig som til et barn, og det gjorde Stein godt. I sin store avmakt og [172] forvirring festet han sig bare ved de ord at Müller hadde villet gjøre ham et pek. De sa jo alt, dommeren forstod altså at det hele var laget i ondskap, for å ødelegge ham. Og da var jo alt klart.

Nu var det hele straks forbi. Müller, som også hadde to rettsbetjenter ved siden av sig – Stein kunde ikke forstå når de var kommet inn – hadde ingen

merker etter de slag han hadde fått. Men han var tydelig nok blitt skremt både av dommeren og av Steins raseri, for han forholdt sig rolig, hadde et forundret, redd og listig uttrykk og svarte forsiktig og kort på de par spørsmål han fikk.

«Har De ellers noe utestående med Stein?»

«Nei.»

«De innrømmer at De har løiet overfor ham?»

«Ja.»

«Men De har ikke skrevet noe brev til Hemmel?»

«Nei.»

«Det er godt. De kan sette Dem.»

Derefter snakket dommeren på ny en stund med rettskriverne uten at noen kunde høre hvad han sa. Stein var sløv. Han tenkte bare at det var godt det nu snart var overstått, og han lengtet tilbake til verkstedet; det skulde bli deilig å være der igjen og komme dit som en frikjent mann. Han var ikke i tvil nu om at han måtte bli frikjent.

Så reiste dommeren og rettskriverne sig, og det blev gitt tegn om at alle skulde reise sig.

«Den sak som er blitt retten forelagt,» sa dommeren, «er reist av skomakermester Hemmel mot [173] skomakermester Stein. Klageren har følt sig krenket av anklagedes beskyldning for løgn. Dommeren finner ikke at der er ført bevis for riktigheten av denne ærekrenkende beskyldning. Meget taler for at anklagede har vært i god tro, men når han ikke kunde føre bevis for sin påstand burde han ha bedt om undskyldning og ordnet denne sak i minnelighet – så meget mere som han jo er en belest mann og foregir å være vel inne i alt som angår lov og rett. Da burde han også vite at man ikke kan *tvinge* sig til å få rett når man ikke kan bevise at man har det. Det tyder på halsstarrighet og hovmodighet som hevner sig. Dommeren kjenner til at anklagede også i en annen sak i disse dager har vist tilbøielighet for utidig krangel. Dette på den ene side. På den annen side skal det tas hensyn til at anklagede er blitt ytterst dårlig behandlet av vidnet Müller, som kunde ha fortjent straff og som sannelig også skulde ha fått det om det hadde vært inngitt noen anmeldelse på ham. Det må nu overlates til

lauget selv å sørge for at han får hvad han fortjener.

Anklagede Gottfried Stein dømmes til fireogtyve timers hefte, som blir å avsones straks, og han skal dertil innen utløpet av fjorten dager fra idag ha gitt anklageren skomakermester Hemmel en skriftlig undskyldning og tilbakekallelse av sin ærerørige beskyldning. Rettens møte er hevet.»

«Hr. dommer!» ropte Stein, «jeg er uskyldig dømt! Jeg har rett! Betenk Dem!»

Dommeren svarte intet på disse rop, men gjorde ^[174] tegn til rettsbetjentene at de skulde føre Stein bort. Da husket Stein verkstedet og sine folk som var uten direktiver for sitt arbeide, og han ropte igjen:

«Må jeg ikke i hvert fall få to timer til å gå i verkstedet og gi beskjed til mine folk!»

Dommeren rynket forbauset på pannen og sa: «Dommen lød at de fireogtyve timers hefte skal avsones straks.»

Derefter gikk han langsomt, med stor verdighet, ut av rummet, fulgt av rettsskriverne.

Og Stein blev ført i arrest.

[4]

^[175] Wieman gikk til Steins hustru. Det hadde han tenkt på å gjøre før, siden hun ikke kom til ham, men han gjorde det ikke, for i sitt hjerte kunde han ikke like dette fremmede menneske, han gav henne ubevisst skylden for Steins forandring; med det nye ekteskap begynte alt ondt.

Men nu gikk han da. Han visste ikke noe annet å gjøre. Han visste ikke en gang hvad han vilde si til henne, han følte bare at noe annet menneske kunde han ikke nu snakke med, ikke et ord. Da han gikk gjennom byen, de kjente gatene, følte han sig selv som forbryder. Der hadde han jo sittet og vært vidne til at Steins liv blev ødelagt, – og han hadde ikke forhindret det!

Han visste at nu var det ute med Stein. Han kunde ikke fortsette som bisitter. Og med en slik straff på sig vilde det spøke for hans forretning, hvor dyktig han så var. Men det verste var Stein selv; han kunde ikke komme over det. Han vilde

slite sine nerver op, aldri få fred, gå til grunne. Han som i sine tanker var så høit oppe og nu fornedret med straff. Han kunde ikke komme over det.

Men han måtte reddes. Han måtte, måtte reddes. For enhver pris. Wieman alene kunde ikke klare ^[176] det. Og han visste ingen annen å gå til enn til det menneske som da i hvert fall var hans hustru.

Wieman hadde fart på sig, besluttsomheten gjorde at han ikke følte noe besvær av sin gamle kropp, ikke en gang av sitt hjerte da han resolutt vandret op de mørke, bratte trappene.

Han banket på døren til stuen, men fikk ikke svar. Så gikk han inn og lette gjennom værelsene. Han fant henne på kjøkkenet.

Hun stod foran komfyren og rørte i en gryte. Men da hun så ham slapp hun skjeen, snudde sig og så på ham med den dypeste angst i øinene og hele sitt uttrykk. Hun ropte:

«Blev han dømt?»

Da han nikket sank hun ned på benken ved langbordet, hvor de pleide å spise, og stønnet høit.

«Hvilken dom fikk han?» spurte hun et øieblikk efter.

Også Wieman satte sig. Så fortalte han henne det hele.

Efterpå satt hun taus og stirret, stor og tung. Også Wieman var taus, han visste ikke hvad han skulde si. Det var aldeles stille i hele huset.

Omsider sa hun, lavt, som om hun hvisket:

«Jeg har følt det hele tiden – at det kom til å gå galt.»

Da måtte Wieman spørre:

«Men hvorfor kunde De ikke få ham fra det da?»

Hun så nesten forundret på ham. Så sa hun, stadig med hviskende stemme:

^[177] «Jeg ... Jeg kan ingenting. Han snakker aldri med mig.»

«Har han ikke fortalt Dem det da?»

Hun rystet på hodet.

«Nei. Han forakter mig. Nei, aldri et ord.»

«Hvordan har De fått visst det da?»

Hun så engstelig mønstrende på ham som om hun var redd for å svare.

«Jeg gjetter rett. Jeg vet alt som hender med ham. Jeg føler alt det han tenker.»

Underlig var hun, denne kvinne som var blitt Steins annen hustru. Og underlig måtte dette ekteskap være hvor mann og hustru ikke snakket sammen. Hun elsket ham da visst? Det var alt sammen så underlig, så forskjellig fra hvad Wieman kjente til at han ikke visste hvad han skulde si. Han hørte henne mumle:

«Da er det ute med ham.»

Wieman blev grepet av forferdelse. Hvordan kunde hun sitte der, stille, nesten sløv, som om intet var hendt, – og allikevel tenke, vite det at hennes egen mann var fortapt? Følte hun sig kanskje like hjelpeløs som han selv? Men det gikk ikke an, de måtte redde ham.

«Vi må gjøre noe,» sa han. «Vi må redde ham!»

Hun svarte ikke, så bare på ham. Da kom han til å huske at hun jo kom fra en by langt herfra, og der hadde hun hatt en slags forretning. Det hadde Stein selv fortalt. Det måtte være redningen. Han blev ivrig:

[178] «De må få ham med Dem tilbake hvor De kom fra. Han kan ikke tåle å være her lenger. Kan De ikke få ham til det?»

Hun svarte stadig ikke. Han fortsatte ivrig og overtalende:

«Når han kommer bort så glemmer han det en gang. Han kan selge verkstedet her og få det godt betalt. Og jeg skal hjelpe ham så han får lov til å slå sig ned som mester et annet sted.»

Nu sa hun – som hun slett ikke hadde hørt på ham:

«Han er uskyldig dømt. De lyver de andre. Og det var ikke han som rev skuret.»

Den historien med bakerens skur hadde han ikke tenkt på lenge. Hun var så hemmelighetsfull både i stemmen og i uttrykket at han blev nysgjerrig; var det mulig at hun visste hvem det var som hadde gjort det.

«Vet De hvem det var?»

Hun rystet på hodet.

«Nei. Men det var ikke ham. Han er uskyldig.»

Og med den samme hemmelighetsfulle stemme, uten noen overgang, sa hun:

«Vi kunde nok klare det godt om vi reiste herfra.»

Han blev glad, her var vel kanskje en utvei. Men hun fortsatte:

«Han vil ikke reise med mig. Han vil aldri bort herfra.»

Nei, det forstod Wieman vel at han ikke uten den ytterste nød og nødvendighet reiste fra et sted hvor han hadde hatt sitt hjem og sitt arbeide fra han var [179] barn. Men nu var det den ytterste nød, her kunde han ikke bli, han måtte bort helst imorgen den dag, og det måtte han selv forstå, det arme menneske som nu satt bak fengslets lås.

Men før Wieman fikk sagt noe mere reiste hun sig, og hun var nu et annet menneske; aldri hadde han sett en slik forandring. Like stille og knuget som hun hadde vært, like opbragt var hun nu. Hennes ansikt var blussende rødt, hennes øine lyste og hennes bryst bølget som om hun skulde kveles. Og høit snakket hun, høit og skingrende.

«Nei, han vil ikke reise med mig!» ropte hun. «Og ikke jeg med ham. Ikke kan jeg redde ham. Og jeg vil ikke! Nei, jeg vil ikke! La ham gå til grunne, det onde, hovmodige menneske! La ham gå dit hvor han kan møte henne han elsker. Ja, la ham dø, så treffer han henne og så blir det vel stas! Så får han en å betro sig til! Da kan de snakke vondt om mig, de to, Gottfried Stein og hans Maria!»

Nu for også Wieman op og ropte:

«Nevn ikke hennes navn, De ulykkeskvinne!»

Da lo hun hest:

«Ja, der har vi det! Jeg ulykkeskvinne! Jeg som har ødelagt ham! Tror De ikke jeg vet at De hater mig, De, gamle narr! Hvorfor kommer De! Har De villet ha noe med mig å gjøre? Har De villet hjelpe mig? Nei, ingen, ingen i hele denne forbannede by! Men nu når han er fortapt, nu kommer De! Nu skal jeg få lov til å ta ham med mig. Nei da, det blir ikke noe av. Nu skal dere få beholde ham! Nu skal dere [180] få vise hvad dere kan gjøre for ham! Og jeg skal bli og se på så lenge jeg har lyst. Og når det passer mig så går jeg, – jeg alene. Og han kan gå til henne. Slik blir det bra. Slik blir det rettferdig! Til døden skal han, den kolde,

hovmodige mann. Her i denne prektige by.»

Hun skrek det med høi stemme og slo sig med knyttet hånd i sitt bryst. Så slo hun bydende ut med armen, pekte på døren og ropte:

«Og gamle Wieman skal gå. Og han skal ikke komme igjen. Og hvis han nevner til et menneske hvad vi to har snakket sammen da skal det gå ham ille, han skal ikke få rist eller ro, jeg skal forfølge ham og skremme forstanden av ham. Han skal gå! Og jeg skal stå her på kjøkkenet og koke mat inntil den stund kommer da også jeg skal gå. Det varer ikke lenge, så skal ingen lenger lide for «rettferdighetens sak» i dette forbannede hus.»

Så snudde hun sig mot ovnen og begynte på ny å røre i gryten.

Men Wieman gikk ikke straks. En liten stund hadde han vært redd, men mens han hørte og så på henne var det som om han så et annet menneske i henne, den samme hjelpeløse, store kvinne som gikk sky omkring i huset den dag han kom til Stein for å snakke advarende til ham, – hun som hvisket fortvilet til ham ute i den mørke gang, – og han kunde se henne her på kjøkkenet med en barneflokk omkring sig, sterk og stor og glad. Det var som et syn, en åpenbaring, og den gjorde ham mere hjelpeløs enn ^[181] han noensinne hadde følt sig. Og han forstod at nu var hans tid snart ute siden Herren lot ham se hvor hjelpeløst mennesket var og at Han alene kunde være vårt håp, fordi hos Ham alene løp alt sammen, i Hans hånd var det lagt, Han så hvor alle veier førte hen og hvad det bodde i menneskenes hjerter. Og det var Herren selv som nu lærte ham at her var det ting han ikke kunde forstå, ikke dømme om, ikke skulde røre ved.

Så gikk han da. Da han var på vei ned trappen begynte hun å synge. Det var underlig, men han kunde høre at hun gråt.

*

Men ennu en ting gjorde Wieman; han stod og ventet i arrestgården da Stein kom ut. Han vilde være den første som møtte ham; kanskje kunde han hjelpe ham. Nu visste han jo også hvad han ikke hadde kunnet tenke før, at i sitt ekteskap kunde Stein ikke få noen hjelp. Hun hatet ham! Hvis skyld det var kunde han ikke avgjøre; men han holdt ikke ut den tanke at den arme mann skulde komme ut efter dette døgn's fortvilelse og ikke finne et menneske han

kunde åpne sig for og finne trøst hos.

Wieman gikk lenge og ventet. Han gruet sig for å se ham. Han syntes det var som å snike sig til å se noe som ingen hadde rett til å se. Hvordan kunde et voksent menneske være efterat myndigheten uten videre hadde tatt ham bort fra sitt arbeide og for alle tider stemplet ham som forbryder? Wieman hadde noen ganger i sitt lange liv sett voksne mennesker bli ^[182] ydmyget og forhånnet; det var alltid skamfullt. Men dette var tusen ganger verre, for Wieman var mere og mere blitt sikker på at Stein var uskyldig; selv Steins hustru, som hatet ham, sa det samme: han er uskyldig dømt. – Kunde noe menneske bære det, selv de som var meget sterkere enn Stein med hans sårbare, ubestandige sinn? Ja, Wieman vilde helst slippe, men en venn skulde Stein møte, og han blev.

Han blev også belønnet med den største overraskelse og forundring i sitt liv.

Den mann som nu kom ut av arrest, – ja, han var likblek, gusten, skitten, hans hår og skjegg var tafset, hans klær var krøllet, han var på alle måter et uhyggelig syn, – men han var ikke knuget! Hans øine lyste, han kom løpende ned fra domshusets trapperfort som en ung gutt – og da han så Wieman fikk han noe av den iver i sitt vesen som Wieman beveget husket fra den gang han virkelig var gutt og kom stytende til ham for å fortelle noe han hadde oplevd. Ja, Wieman måtte i farten tenke på hvor forunderlig det var at så meget av guttens vesen kunde sitte igjen hos en voksen mann skjønt han var så forandret

Stein kom like på ham og begynte å snakke høit.

«Jeg tenkte mig nok at du var her! Det er godt, så kan du vidne hvordan jeg har hatt det. Jeg har vært i en kjellerarrest full av vann! Se her på skoene mine! Ser du at de er dyvåte! Kjenn på strømpene! Gjennembløte!»

Midt ute på gårdsplassen trakk han av sig sine sko, og Wieman måtte kjenne på hans strømper som ^[183] ganske riktig var våte som om de hadde ligget i vann.

«Og kjenn på mine klær!» ropte Stein, nesten oprømt. «De er aldeles fuktige. Kjenner du det?»

Jo, det måtte Wieman innrømme.

«Der kan du se,» sa Stein mens han med møyie fikk sine våte sko på sig igjen. «Du har truffet mig med det samme jeg kom ut av arresten. Så nu kan du

bevidne hvordan jeg har hatt det. Og du skulde vite hvordan jeg blev behandlet av vokterne! Jeg klagde og forlangte å komme til en anstendig arrest, et tørt sted. Jeg er ikke en rotte, sa jeg, jeg forlanger å bli behandlet som et menneske. Da slo en av dem mig rasende med et knyttneveslag. Kan du se at jeg er svulmet op her på kjaken! Kjenn under skjegget!»

Wieman kjente og det var riktig; han kunde også se at han var blodunderløpet.

Stein triumferte:

«Det er storartet at du ser det straks!» ropte han. «Så det skal de svina ikke kunne lyve sig fra! Her skal det bli leven.»

Han tok Wieman under armen og skrittet avsted med ham mot utgangen:

«Jeg skal lage en historie som hverken du eller noen annen har hørt make til! Du godeste Herregud, for en opstandelse her skal bli! De er dumme, ser du, de tar feil av mig! De tror at de kan knekke Gottfried Stein med fireogtyve timers arrest i en våt kjeller, men da tar de skammelig feil! Nu skal det først begynne nu! Nu skal det bli moro!»

Han stanset et øieblikk da de kom fra porten til ^[184]gårdssrummet ut på gaten; det var som om han blev genert av alle menneskene, og Wieman hadde også tenkt på at de skulde svinge ned et smug her like til høire. Men Steins menneskefrykt varte bare et øieblikk. Så begynte han å snakke igjen og trakk avsted med Wieman midt ute i gaten.

«Her vimser folk omkring og aner ingenting,» sa han, og han snakket meget høiere enn han pleide, omtrent som døvhørte mennesker. «Ingenting! Men en mann som har vært i arrest, han vet noe. Men det aller dummeste,» ropte han og lo, – «det er Gud hjelpe mig å tro at de skremmer en mann som mig med slikt! De regner som så, forstår du, Wieman, at nu tenker den stakkars faen: her var det svart og vått og reddsomt på alle måter. Nu må jeg sannelig opføre mig pent og tie stille og være snild gutt, så jeg slipper å komme hit igjen! Det tror de, akkurat det tror de!»

Han skrittet så fort avsted at Wieman hadde vanskelig for å holde følge med ham. Og så høit snakket han mens han gikk at alle folk kunde høre hvad han sa, mange snudde sig og blev stående og se efter dem. Men Stein brydde sig

øiensynlig ikke noe om det, han fortsatte å snakke:

«Men langt ifra! Jeg har vært ute for litt av hvert i mitt liv, jeg, ser du! Jeg er ikke den første, den beste smågutt! Jeg legger merke til alt, jeg sier ganske rolig til mig selv: her er det vått og svart, det skal vi huske, det skal de få svi for. Når en simpel djevil av en vokter slår mig, sier jeg også ganske [185] rolig: han slår mig, svinet, slik er altså vokteren i denne arresten, men det skal han ikke ha gjort for ingenting, jeg treffer nok gamle Wieman når jeg kommer ut og tar ham til vidne på hele svineriet. Jeg har lært meget på dette døgnet, ser du! Igår var jeg en elskverdig narr, en spyttlikker, en feig usling! Men idag er jeg ikke redd, ikke for noe menneske i denne verden!»

Wieman var nu kommet sig av sin forbauselse over Steins forandring. Et øieblikk hadde han vært glad over den, han hadde jo ventet sig å møte en knekket mann, og her gikk Stein og var mere levende enn nogensinne. Men efter hvert blev Wieman uhyggelig til mote, dette var jo verre enn alt, hvor skulde det ende. Mannen måtte jo forstå at her i byen var han ferdig, han måtte komme sig avsted og begynne fra nytt av der hvor ingen kjente ham. Det var blodig urettferdig, det var det mest oprørende som Wieman hadde oplevd, men hvad kunde det hjelpe? Hvad nyttet det at Stein gikk her sykkelig oprømt, som i feber, og snakket om at han ikke var redd og at han skulde hevne sig og skaffe sig opreisning. Hvordan skulde vel det foregå! Han kom bare til å gjøre galt verre og kaste sig ut i den dypeste elendighet. Wieman forsøkte da å si dette.

«Det er bra å se at du er ved godt mot, Stein,» sa han. «Og det er sikkert nok at alt er jo ikke tapt fordi om du er kommet op i dette.»

«Alt tapt, nei!» ropte Stein. «Nei, det kan du stole på! Si heller at alt er vunnet. For nu vet jeg meget [186] mere enn jeg nogensinne har visst. Nu har jeg gode våben. Nu har jeg slike kort på hånden at...»

«Jeg mener det ikke slik,» avbrøt Wieman, og han måtte rope høit for å bli hørt. «Jeg mener det at du har jo lagt dig op penger, og selger du ditt verksted da har du så meget at du kan reise og begynne på ny et annet sted, og så dyktig som du er kommer du til å klare dig godt og glemme alt dette.»

Stein stanset op midt i gaten og stirret på Wieman som om han så ham for

første gang. Han blev spakere i stemmen av bare forundring:

«Reise! Glemme! Jeg! Jeg tror du er gal!» Og dermed ropte han høit igjen:
«Reise! Nei, aldri i mitt liv! Jeg forlater ikke denne byen før jeg blir båret bort på kirkegården som lik! Og selv da blir jeg jo her!»

Noen gutter hadde stanset op fordi han ropte så høit, og de stod og stirret på denne gale mann og lo og blunket til hverandre. Men det generte ikke Stein. Da han omsider la merke til dem, ropte han:

«Forsvinn! Ellers får dere juling! Og hils foreldrene og si at skomakermester Gottfried Stein i Havnegaten han forsvinner aldri her fra byen. Aldri!»

Dermed tok han på ny Wieman under armen og skrittet avsted. Nu var han sarkastisk irettesettende i stemmen som om han snakket til et barn:

«Nei, du gamle Wieman, hvordan kan du nu tenke dig det! Her har du selv flasket mig op og lært mig alle skomakerhåndverkets edle kunster og gjort mig til fullbefaren mester og plasert mig ved laugets ^[187] bord og gjort så stor ære på mig at jeg aldri kan fulltakke dig for det, – og så tror du jeg forlater den by hvor jeg har oplevd så megen ære og herlighed! Nu har jeg til og med stiftet bekjentskap med byens arrest og har en så fin erfaring fremfor alle dere andre! Det kan du ikke mene alvorlig, Wieman!»

Men Wieman syntes mindre og mindre at dette var en stund som egnet sig for så forløren spøk. Det gale, ulykksalige menneske måtte da forstå at nu gjaldt det hans liv.

«Stein,» sa han. «Du skal la denne dumme spøk fare. Du er da sannelig en voksen mann, og nu skulde du ha lært tilstrekkelig. Det nytter ikke å stampe mot brodden. Jeg vet du er uskyldig og en ond skjebne forfølger dig. Men det er ikke noe annet å gjøre enn å bøie dig for den. En gang kommer du nok til å forstå Vårherres mening med det onde som overgår dig.»

«Wieman,» sa Stein alvorlig. «Jeg spøker ikke. Kom nu så skal jeg forklare dig det hele.»

De hadde gått rundt omkring i byen, og da de nu var like ved Mariakirke hvis to tunge tårn vokter kirkegården, de dødets stille plass, gikk Stein over dit, stadig med Wieman under armen, inn gjennom en åpen port og satte sig på en benk der

inne.

«Du tar feil når du tror jeg spøker,» sa han. «Du tar feil av alt sammen. Jeg spør dig alvorlig om du mener at jeg skulde flykte fra byen som en feig og ussel forbryder, jeg som intet galt har gjort, og nu da jeg har bedre våben enn noensinne.»

[188] «Da må du først forklare mig hvad du mener med det at du har så gode våben nu,» sa Wieman trett.

«Forstår du ikke det,» ropte Stein, «at du er blind som ikke innser at nu er jeg nødt til å seire. For nu finnes det ikke den ting jeg er redd for. Før var jeg jo bare en høitidelig idiot, en narr, det være herved sagt! Jeg trodde på denne elendige dommeren som på en gud! Jeg innbilte mig at når jeg bare lot ham bli kjent med mine store tanker og planer så måtte han jo forstå at jeg ikke var en mann som krenket lov og rett og fant på dumme ting! Han har naturligvis bare ledd av mig! Der innbiller den stakkars skomaker sig at jeg skal la mig imponere av hans spekulasjoner! Og nettop fordi mine spekulasjoner *har* imponert ham har han hatt lyst til å gi mig en lærepenge hvis han kunde. Det har frydet ham. I fremtiden lapper han sko, har han tenkt, og forsøker ikke å gå lærde og høie folk i næringen! Men nu vet jeg hvad slags kar han er, en ren djevel, og han skal få erfare at det er liv i mig! Nu har jeg vært i arrest nu; jeg er ikke redd lenger nu.»

Stein snakket fort og høit, med store armbevegelser, og så usammenhengende at Wieman slett ikke kunde følge hans tanker. Men så meget forstod han, at alt det som nu for gjennom mannens hjerne var galskap; han var vel nu så ophisset og forurettet efter dette døgn i fengsel at det ikke nyttet å snakke med ham. Men vilde det nogensinne nytte å snakke med ham; var han likesom hin stad Jerusalem en av [189] de ulykksalige som aldri forstod hvad der tjente til deres fred?

Det var underlig for Wieman å sitte der på kirkegården og tenke slike tanker, for han følte sig nu på ny så sikker på at han ikke hadde lenge igjen av sitt liv. Alt var blitt forandret på så kort en tid. Det var som om han alt hadde tatt avskjed med det hele; han arbeidet jo ikke lenger på sitt verksted, og han visste nu at han vilde opgi sitt hvern som laugets eldstemann; efter denne Steins ulykke, som han ikke hadde maktet å avverge, syntes han ikke at han hadde noe mere å bruke

dette sitt hedershverv til. Alt hans eget var i orden, ingen kunde være mere klar til oppbruddet enn han, – han måtte være glad over at denne siste tid hadde latt ham forstå at mot ham hadde den Allmektige vært nådig. Men han måtte også kunne hjelpe denne hjelpeløse mann. Det var livets siste oppgave til ham, og han kunde ikke tro annet enn at Herren vilde la ham løse den. Når han nu satt og hørte på Stein, forferdet og ulykkelig over hvor gal han var og hvor lite han forstod, følte han det slik at det hele måtte være hans skyld; det var jo ham som fikk gutten i sitt hus og hadde ansvaret for hans oppdragelse. Når han ikke var blitt forskånet for å oppleve denne siste tid, så måtte det være fordi han alene hadde ansvaret for Stein og at han var utpekt til å hjelpe ham. Men hvad skulde han si ham, hvad skulde han svare på all denne galskap, hvordan kunde han hindre den gale mann å komme ennu lenger ut i ulykken?

[190] «Gottfried Stein,» sa han. «Vil du høre på mig?»

«Visst vil jeg høre på dig.»

«Jeg har forsøkt å råde dig mange ganger i det siste, og hadde du fulgt mine råd, det må du selv kunne se nu, så hadde det ikke gått dig så galt. Jeg råder dig riktig, for jeg har holdt av dig siden du var gutt, og jeg føler det stadig slik at jeg har ansvaret for dig. I lange tider har du ikke vært dig selv; jeg skal ikke kunne si hvad det er som har forandret ditt sinn, men jeg forstår jo vel at du ikke kan tenke rolig idag efter det du har gjennomgått. Derfor var det også jeg vilde møte dig og forsøke å rettlede dig.»

«Du skal ha takk for det,» sa Stein, men hans stemme var hånlig og han lo overbærende.

«Og nu sier jeg dig det,» fortsatte Wieman, «at hvis du ikke følger mitt råd og reiser fra byen, men blir gående her og fremture mot myndighetene da er det ute med dig for godt. Jeg føler det så usvikelig sikkert, og jeg har bare det håp at du skal bli forskånet for å oppleve det, men jeg sier dig rett ut at slik som det nu er fatt med dig kan du ikke styre dig selv. Du sier du tror du har våben mot øvrigheten. Ak nei, du arme mann, det har du nok ikke. Men kanskje Vårherre har dem og da vil han bruke dem når hans tid kommer og skaffe dig den opreisning du fortjener. Men nu har du intet annet å gjøre enn å reise.»

«Nu har jeg hørt,» ropte Stein. «Og nu vil jeg ikke høre mere! Her skilles våre

veier! Det er bare én ting du kan gjøre for mig, og det er å vidne i hvilken [191] forfatning jeg var da jeg kom ut av fengslet. Resten må du overlate til mig! Nu skal jeg ha mitt store spill, min venn. Det skal du få se.»

Da tok Wieman sin tilflukt til en løgn; han visste ikke bedre å gjøre, og han hadde sagt den nesten før han hadde tenkt den.

«Da skal jeg til slutt si dig ennu en ting som jeg aldri før har fortalt dig. Da din far i sin tid reiste her fra byen og drog sydover, da var det fordi han hadde gjort det umulig for sig med sitt hovmod og gruelige sinne når han følte sig krenket. Han forstod selv det var best han reiste herfra.»

Ja, det var en løgn, for Steins far var ikke uvenner med noe menneske, han hadde bare et urolig sinn og vilde se mere av verden, fri og ung som han var. Og intet godt opnådde Wieman med denne sin løgn.

«Har min far reist med skam fra byen så er det ikke verd at hans sønn gjentar det,» sa Stein og var nu med ett stille i stemmen. «Og det er jeg viss på, at hadde min far vært her så vilde han ikke ha rådet mig slik som du. Vi som er hovmodige, som du sier, vi får være som vi er. Ja, det får vi. Vi har ikke annet å gjøre. Det kunde nok være lett for oss å flykte fra vår ære. Det kunde være lett for mig det her jeg sitter. Dere har ikke akkurat behandlet mig så pent! Kanskje du synes en hederlig mann som kommer fra arrest og mishandling skulde takke til og si det var godt jeg fikk oppleve dette så jeg lærer å bøie rygg og opgi alt? Alt! Alt!»

Og plutselig brast han ut i hulken. Ja, nu bøiet [192] han allikevel rygg og han holdt armen op for ansiktet som en gutt, og Wieman som så hans lange, tynne legeme gjennomrystet av gråt syntes at det var gutten fra mange år tilbake som satt der, hjelpeløs, overlatt til ham som selv var ute av stand til å hjelpe ham. Men samtidig tenkte han: Det er godt han gråter, så går dette oprør av ham.

Nu begynte Stein å si noe midt i gråten og Wieman bøiet sig mot ham for å høre hvad det var.

«Ikke barn, ikke kjærlighet, ikke ære!»

Men like plutselig som han begynte å hulke for han op fra benken og ropte med fordreiet ansikt:

«Nu har du sett mig felle tårer, Wieman! Det har du sett før også, og jeg skammer mig ikke over det. Men du er den eneste som har sett det og noensinne skal få se det. Jeg er syk etter dette fengslet vet du. Men tro ikke at jeg gir op! Jeg er ikke ulykkelig en gang. Jeg er glad, det er jeg! Jeg er uovervinnelig! Ingen skal høre mig klage. Og ingen skal få den triumf at jeg gir mig. Og før skal jeg bli hengt enn jeg skal reise fra byen. Det er mitt siste ord om den sak. Nu går jeg på verkstedet så mine folk skal få se at det er liv i mester! Farvel!»

Avsted gikk han med lange, usikre skritt som om han var beruset.

Wieman blev sittende. Han følte sig så kraftløs at han vilde vente en stund før han gikk. Han var glad over at de var kommet hit inn på kirkegården hvor det var stille og hvor trærne hadde skjult dem.

*

[193] I Steins verksted forstod ingen hvor det blev av mester. Alle visste jo hvordan det var gått ham i retten og hver for sig hadde de alle regnet ut når på dagen de kunde vente ham. Ingen snakket om det, men alt i ett skottet de mot døren og ventet å se ham komme inn. Men han kom ikke. Hans Jacobsen begynte å frykte for at han var blitt syk og tenkte så smått på å begi sig avsted til domhuset for å undersøke; han var urolig, og han trengte også til mesters rettleiding i arbeidet. Men han hadde ikke lyst til å gå heller, for det vilde gjøre de andre urolige. Dermed satt de der, tause, bøiet over sitt arbeide, uten å ville røbe hvad de alle tenkte på.

Denne taushet hadde nu vart lenge, for heller ikke de gangene da de hadde vært oppe og spist var det blitt sagt noe om det skrekkelige som var hendt mester. Ekstra god mat hadde de fått, og matmor var vennlig og omsorgsfull, men selv hadde hun ikke nevnt det og dermed blev det ikke nevnt. Svennene og guttene var vant til at hun var taus og noe for sig selv, og begge svennene hadde tenkt sitt om forholdet mellem mester og henne, men lite forstod de og intet sa de, for de hadde ingenting å klage over.

Men hvordan det nu skulde komme til å gå, det vilde Hans Jacobsen gjerne vite. Igår kveld hadde han gjort sig et ærend til laugskroen. Det var ikke mange menneskene der, det var som om de holdt sig borte av skamfullhet, og trykket

stemning var det blandt de som satt der. Men Hans Jacobsen hadde da hørt noen snakke om at nu blev Stein nødt til å [194] slutte som bisitter siden han hadde fått dom på sig. Og Hans Jacobsen visste jo selv, mere blind var han ikke, at folk i byen tok parti mot Stein; det var omtrent ikke kommet en ny bestilling siden det ulykksalige skuret blev revet, verkstedet var snart uten arbeide, og hvordan skulde det bli efter denne dag når mester hadde fått en dom på sig? Det var ikke morsomme tanker, aller minst for Hans Jacobsen som nettop var blitt far.

Midt oppe i disse dystre tanker kom plutselig mester Stein gående inn på verkstedet til dem. Skjønt de bare satt og ventet på ham blev de alle sammen overrasket. Han var så ganske anderledes enn de hadde tenkt sig, – og han forvirret dem, så de ikke visste hverken ut eller inn. De blev siden spurt om hvordan mester var den dagen han kom tilbake fra fengslet, og alle var de enige om at han var det rareste de hadde sett og ganske anderledes enn han hadde vært noensinne i den tid de hadde kjent ham. Det hang likesom ikke sammen, det hele, derfor blev de så forvirret av ham.

På den ene siden så han jo nemlig uhyggelig ut, som om han var dradd gjennom vann, sa Friedel siden, med våte sko og bukser, krøllet og fæl så det var en skam. Uvasket var han og gul i fjeset, og skjegget og håret strittet til alle kanter og gjorde at ansiktet hans virket så digert, mens kroppen virket så tynn, klærne slang om ham. Aldri hadde de syntes han var så tynn og aldri hadde de sett at han var så grå i hår og skjegg. Hans Jacobsen sa også siden at han [195] syntes mesters øine var umåtelig store og hadde en uhyggelig glans.

Men om nu alt dette var uhyggelig så var til gjengjeld mester selv alt annet enn dystert og nedtrykt. Det var de alle enige om at de sjelden hadde sett ham i slikt humør. Han som ellers var av få ord snakket oprømt fra det første øieblikk han på ny satte sine ben i verkstedet. Og mange underlige ting hadde han sagt. Ja, det han sa var så underlig at det siden viste sig at læreguttene slett ikke hadde oppfattet det; det var meget som selv Friedel ikke hadde forstått; bare Hans Jacobsen kunde siden, men med stor møyie, huske så noenlunde hvordan ordene falt. Og når de andre hørte det igjen kunde de da bekrefte at slik omtrent var det.

«Goddag, mine flinke folk,» ropte han. «Reis dere, så jeg får se dere er her alle sammen!»

De reiste sig da og stod der keitet og forlegne mens Stein spaserte med lange skritt gjennom verkstedet og mønstret dem som om han var en feltherre. Og imens snakket han.

«Ja,» sa han. «Her har dere mester tilbake fra fengsel. Se nu godt på mig så dere kan bevidne det vidt og bredt hvordan deres mester, en hederlig mann, er blitt behandlet.»

Også dem hadde han vist merket etter det slag han hadde fått i ansiktet. Og da han hadde vist dem det så han triumferende på dem og sa:

«Slik våger en ussel fengselsbetjent å slå mig. Dere så merket alle sammen?»

[196] De nikket.

«Det var et ordentlig slag,» fortsatte han. «Men når jeg slår igjen skal det bli verre! Tusen ganger verre. Da skal jeg slå så hele byen kommer til å skjelve. For det skal jeg love dere, gutter, at dere skal ikke lenge komme til å tjene hos en æreløs og uhevnet mester. Der kommer en dag etter denne. Merk dere nu hvad jeg sier: Det er tre menn i denne by som er like store kjeltringer: Müller, Hemmel og dommeren, den berømte dr. Kuhn. Müller er den minste kjeltring, han er en drukkenbolt og løgner og bedrager, en fortapt sjel, og han gir sig nu ikke ut for å være noe annet. Hemmel er verre, for han lyver med koldt blod og eier ikke samvittighet. Begge disse to er løgnere, og merk dere det: Det kommer til å gå dem ille. Ja, når rettferdighetens hevrende arm når dem da blir det ikke greit å være dem. Det sier jeg. Men verst er dommeren. For han har dømt at disse to kjeltringers løgn er sannhet. Han som er en lærd mann i et hellig embede, han har tjent løgnens sak. Jeg tør ikke tenke på hvordan det skal gå ham! Nei, ham vilde jeg nødig være når den rettferdighet han er satt til å tjene plutselig en dag vender sig mot ham selv. Da blir den høie herre liten. Mindre enn det minste kryp! Se, det merkelige er at den kloke mann er så dum at han tror han er alene om å kjenne lov og rett i landet. Men det finnes andre domstoler. Høiere op! Selv en så mektig mann som han har Herren over sig. Jeg er bare en skomakermester, det er ikke meget i forhold til den [197] makt og myndighet som han har, selv om også jeg har litt å si, i hvert fall her i verkstedet. Men over oss alle er Herren. Og han har sagt at det I gjør mot disse mine minste små, det har I gjort mot mig.»

Dette var Steins lange tale da han kom tilbake fra fengslet til verkstedet, holdt for svennene og læreguttene som stod opreist og hørte på den.

Derefter bad han dem gå til sitt arbeide.

Men selv tok han ikke fatt på arbeidet i sitt verksted. Han gikk en tur op til sin egen plass ved tilskjærerbordet. Der stod han en stund og så sig om, ja, han gikk rundt omkring bordet der oppe en fire, fem ganger, fortalte Hans Jacobsen senere, men han rørte ikke en eneste ting. Så kom han tilbake igjen og sa at han måtte gå op i huset for han hadde viktige ting å skrive.

«Og alt imorgen kommer jeg til å reise bort,» sa han. «Hvor lenge jeg blir borte kan jeg ikke si, men jeg må bruke den tid jeg trenger, for det gjelder store ting. Og imens er du mester, Hans Jacobsen, nu som før når jeg har vært borte.»

Det var et ansvar som Hans Jacobsen hadde mindre mot til å påta sig enn noen gang tidligere. Og han syntes da at han i hvert fall måtte snakke rett ut til mester om tilstanden som den var.

«Mester vet vel at vi snart ikke har mere arbeide i verkstedet,» sa han. «Og det har vært smått med bestillinger i det siste.»

Men Stein bare vinket ham av.

«Gjør dig ingen sorg av det,» sa han. «Det varer ^[198] ikke lenge så har vi fullt op å gjøre igjen. Imens kan du lage støvler til sjøfolkene; dem får vi alltid solgt. Og penger skal du få både til lønninger og huder og alt som trengs. Så lev nu dere i fred og vær tilfredse mens jeg er borte. Det skal bli gladere dager snart.»

Dette siste sa han rolig og mildt. Siden blev han ikke sett i verkstedet på to uker.

*

Da nu gamle Wieman satt der på benken inne på kirkegården, midt i sin fortvilelse glad over at han var skjult av trærne for menneskene ute på plassen og at ingen kunde ha hørt alt det Stein hadde sagt herinne, – da blev han plutselig så trett og forvirret i hodet at han syntes trærne og kirken stod på skjeve og svaiet på en så underlig måte. Han blev rent svimmel av å se på det og måtte gripe fatt i benken for ikke å falle. Slik satt han da og holdt sig fast, forundret over at han med ett skulde føle sig så trett når det jo var midt på formiddagen.

Men så kom det gående en mann mot ham mellom gravene som han syntes han skulle dra kjensel på. Hvem i all verden var det som så slik ut – en gang for lenge siden? En kjenning måtte det være, for nu stanset han like foran ham og smilte så underlig overbærende som om han syntes det var rart at Wieman ikke kunde huske ham.

«Goddag, Kurt Wieman,» sa han. «Du er nok blitt gammel siden du ikke kan kjenne mig igjen. Jeg [199] vilde ellers bare takke dig for alt det du har gjort for gutten min.»

Nu husket han! Det var jo barndomsvennen hans, Paul Stein. Han vilde hilse tilbake, men kunde hverken reise sig eller snakke. Og det tok Paul ham ikke ille op, han stod der så inderlig vennlig i ansiktet og sa:

«Nu skal du ikke tenke mere på det. Du har vært en god venn både for mig og gutten. Det er en annen som får gjøre resten.»

Det var gode ord å høre; og kunde han som var far trøste sig til det så var det en skam av ham om han ikke satte sin lit til den allmektige.

Nu blev alt borte for ham en stund og da han så op igjen var hans barndomsvenn forsvunnet. Men det kom et stort, herlig lys imot ham og inne i dette lyset så han en blendende hvit skikkelse. Og denne gang visste han straks hvem det var; det var jo Herren selv.

[5]

[200] Om eftermiddagen blev Wieman funnet død på benken, og derfor var da han forhindret fra å fortelle hvad Stein hadde sagt til ham da han kom ut efter sitt ene døgn i fengslet.

Hvad Stein hadde foretatt sig i de to ukene han var borte fra byen fikk aldri noen rede på. Han var mutt og avvisende da han kom tilbake til verkstedet og vilde ikke engang høre hvad Hans Jacobsen hadde å fortelle. Siden, sa han, siden. Derpå satte han sig oppe ved sitt bord, men han tok ikke fatt på noe skikkelig arbeide, han tok frem en notisbok fra lommen og begynte å bla og notere i den mens han mumlet for sig selv og strøk sig over pannen.

Siden snakket han ganske riktig litt med Hans Jacobsen, men det han sa var

ikke godt å få forstand av. Han snakket utydelig og uten sammenheng, og han så ut som om han ikke hørte hvad hans førstesvenn sa til ham.

Selv sa han bare det at han ikke vilde forstyrres, det var omtrent det eneste Hans Jacobsen forstod.

«Sørg for at jeg får fred,» mumlet han. «Forstår du? Sørg for at ingen forstyrrer mig. Jeg har meget å tenke på. Alt det den lærde mann sa! Ubetinget fred må jeg ha.»

Dette han sa om den lærde mann blev siden [201] fortolket slik at han hadde søkt assistanse hos en rettslærd utenfor byen, men hvem det hadde vært og om det overhodet var riktig blev aldri bragt på det rene. Og dette at mester vilde ha fred, – ja, det var jo for Hans Jacobsen det mest urimelige krav. Det var jo allikevel mester som hadde ansvaret på verkstedet, og Jacobsen visste hverken ut eller inn, for der var lite eller intet å gjøre, og det skotøi de hadde laget op for skibene var ikke blitt solgt. Det behøvde vel ikke å bety noe annet enn at det hadde vært stille på havnen i det siste; men kunde de bli ved med å lage op varer som ingen hadde bestilt? Hvis ikke mester tok sig av det hele forstod Hans Jacobsen ikke hvordan det skulde gå. Men han skjønnte det nyttet ingenting å snakke mere om det denne første dagen; han fikk se tiden an.

*

Litt bedre blev det også. Uten å spørre om noen ting, uten å snakke stort i det hele tatt, forstod Stein hvordan det var fatt med hans forretning; det var tydelig å merke på ham.

Han begynte å gå en del i havnen, og det blev siden fortalt at han hadde snakket med skipperne på skuter og med folk som hadde med mannskapsutrustning å gjøre, ja, han gav sig også i snakk med unge og eldre sjøfolk som slentret rundt på bryggene. Det var forvirret det han sa, men det var jo ikke vanskelig å forstå at han hadde det vondt og følte sig forfulgt. Det var mange som efterpå sa at de syntes synd på mannen. Og ingen som hadde hatt med hans [202] verksted å gjøre hadde noensinne hatt det minste å utsette på arbeidet; tvert imot var Steins verksted bedre anskrevet hos sjøfolk enn noe annet i byen, og hvad raket det til syvende og sist dem hvad han var kommet op i for dumme historier.

I løpet av dagen hadde han virkelig fått bestillinger, det kom gang i verkstedet, og Hans Jacobsen tenkte at nu er da det verste over; om noen tid er alt som før.

*

Så et par dager etter at han var kommet hjem og for en gangs skyld satt og arbeidet, – han fikk som oftest lite gjort, satt og stirret eller bladde i sin notisbok og snakket med sig selv, – kom det et brev til ham. Han leste det straks, og Hans Jacobsen kunde siden fortelle at mester blev aldeles skjelvende da han hadde lest det. Han for op fra sin stol, viftet med brevet i luften og ropte høit:

«Det gjør jeg aldri! Det skal ingen få mig til!»

Han satte sig igjen og leste det en gang til. Så sukket han, sa Hans Jacobsen, som om hans hjerte skulde briste. Og på ny for han op og ropte:

«Nei, det gjør jeg ikke. Nu går jeg til gamle Wieman. Nu får han hjelpe mig.»

Da syntes Hans Jacobsen at han måtte blande sig i det og fortelle ham at Wieman nok aldri mere kunde hjelpe et menneske.

Han reiste sig, gikk bort til ham og sa:

«Gamle Wieman. Men vet ikke mester det at han er død?»

[203] «Død! Wieman!» ropte Stein. «Hvad står du der og forteller mig?»

«Jo. Han døde dagen før mester reiste.»

«Dagen før ... Samme dagen da jeg kom fra ...»

«Ja. Nettop. De fant ham død oppe på kirkegården ved Mariakirke.»

Da spurte ikke Stein noe mere. Men en stund efter gikk han fra verkstedet.

*

Den følgende dag var det at dommeren, dr. Kuhn, fikk det første brev fra Stein efterat han hadde sittet de fireogtyve timer i arrest. Det var uten overskrift og lød slik:

«For Guds skyld, la mig nu få slippe. Hvorfor vil De plage mig, arme mann. I et helt døgn har jeg sittet i arrest og det var vått og kaldt og jeg blev slått i ansiktet av vokteren, hvilket kan bevidnes av mine folk, og

gamle Wieman kunde ha bevidnet det, men han er død. Men jeg har ikke vært frisk siden, og nu hadde jeg glemt at jeg skulde skrive til Hemmel og be om undskyldning, og jeg kan ikke gjøre det, for jeg har bare sagt den rene sannhet, og jeg har måttet tåle nok for det. Jeg gjør det ikke, jeg kan ikke skrive og si at jeg har talt løgn når jeg har talt sannhet. Gud er mitt vidne, jeg kan det ikke, og De, hr. dommer, må la mig slippe, så får jeg kanskje fred og kanskje da at ennu alt kan bli godt. Så giv mig nu et ord og si at jeg skal slippe det.

Underdanigste tjener

Gottfried Stein.»

[204] Dommeren, dr. Walter Kuhn, likte godt dette brev. Det var en annen tone her enn i den forvirrede avhandling av et brev som han hadde mottatt like før han måtte avgi dom i denne latterlige sak. Der skrev den halvgale mann som om han visste all verdens ting og med en fortrolig freidighet og overlegenhet som var noget av det frekkeste Kuhn hadde sett. Han kjente jo typen fra sin lange dommerpraksis; og det var ingen mennesker han hadde mindre sympati med. Virkelige forbrydere foretrakk han langt fremfor slike folk som innbilte sig å kunne så meget mere enn det de skulde kunne. Der skrev han vidt og bredt om at folk hadde ikke forståelse av rettens alvor og lovens hellighet; fordi de bare støtte på lov og rett når de av og til selv kom i konflikt med den. Men rettferdighetens lov var da nedlagt i ethvert menneskes bryst, og ham hadde skjebnen ledet slik at han hadde oplevd rettferdigheten både i dens strenghet og dens herlighet. Det var en lykke som bar over mange ting når man opdaget hvad rett var for noe, det var som å få et nytt og edlere liv, man følte sig som del i et vidunderlig byggverk, ja, han syntes at man nesten kunde forstå noe av Gud og kom ham nærmere, han som var selve rettferdigheten og hadde nedlagt trangen til rettferdighet i menneskenes hjerter. – Ja, slik drev han på, svulstig og dunkelt, en forferdelig velling av gudfryktig het og mystikk, forloren høitidelighet og halvfordøiet lærdom. Men hensikten med det hele var å lufte en idé som han hadde, – og det var da noe slikt som [205] at man skulde vekke forståelsen av hvad rett var for noe hos menneskene så både dens storhet og dens strenghet fik betydning i deres liv og deres retts instinkt blev vakt. Og derfor hadde han tenkt meget på om ikke

domstolen også skulde høre det lege folks mening, ja, om ikke almindelige, jevne, ulærde folk skulde få den herlige opgave å være med til å øve lov og rett. Et slikt ansvar og en slik opgave vilde få alle mennesker til å forstå at de tilhørte rettens rike og gi deres liv nytt innhold. – Og så videre. Og så videre. Det var i hvert fall så noenlunde hvad dr. Kuhn hadde fått ut av alt hans svulstige skriverseri.

Og naturligvis hadde det hele en direkte hensikt, for dommeren måtte da forstå at han med slike tanker og også med store planer om en omlegning av laugenes organisasjon, så de kom til å virke rettferdigere og mere gagnlig, – Kuhn hadde ikke rukket å se nærmere på det, – men kort og godt: denne enestående mann, Gottfried Stein, det forstod nok dommeren, han fant ikke på en ussel løgn, han vilde heller dø enn forbryte sig mot lov og rett og risikere å bli en æreløs mann. Han kunde ikke selv forklare sig hvordan han var kommet op i alle disse fortrede ligheter, men han hadde lenge følt at han ikke var vel likt i lauget fordi han blev betraktet som en besværlig mann når hans meninger ofte gikk de andres imot.

Slutten av brevet var ekkel smiger og anmassende fortrolighet. Hr. skomakermester Stein gledet sig til å treffe den berømte dommer, han så frem til den [206] dag da han skulde stå for domstolen og rettferdigheten som den største dag i sitt liv, og med full fortrøstning overlot han sin skjebne i dommerens hender.

*

Om aftenen den dagen da dr. Kuhn hadde fått dette første brev var han i selskap hos noen av sine venner. Han var en eftertraktet selskapsmann i byens lille aristokrati. Han var ungkar, og fruene syntes i den anledning at de hadde særlig plikt til å ta sig av ham. Han var ansett og fryktet i vide kretser, og desto større pris satte man på å omgås ham. Han hadde frisprog hvor han kom, og han benyttet sig av det, aldri uforskammet, men slik at ingen kunde føle sig sikker på ham! Den usikkerhet man følte i hans selskap, det at ingen visste det ringeste om hans følelivesliv, utgjorde hans charme, hans uimotståelige til trekningsevne. Han blev aldri kjedelig, hvad han sa hørte man på med spenning, det gikk fra munn til munn og blev ivrig kommentert, så meget mer som han uttrykte sig paradoksalt, hadde store kunnskaper, fulgte bedre med enn noen

annen i byen og dertil visste alt om alle mennesker. Hans sociale uangripe lighet baserte sig ikke bare på hans uangripelige hode, men først og fremst på at han var av gammel, ansett familie og hadde stor formue. Denne sin formue bestyrte han med et mesterskap som gjorde ham beundret og fryktet blandt forretningsfolk i alle Nord-Tysklands byer. Han hadde interesser på de utroligste steder. Han eide også store landeiendommer som [207] han hadde bortforpaktet, men regelmessig inspisererte. De folk som bestyrte hans ting fryktet ham som døden, for det var vel kjent at han et par ganger hadde slått ned på upålitelige folk med en strenghet som lignet grusomhet. Og det nyttet ikke å forsøke å stjele noe fra ham, det hadde man god erfaring for; det var som om han hadde den sjette sans når det gjaldt å opdage misligheter, og han halte sannheten ut av folk om de var aldri så forslagene løgnere. Det var også den egenskap som gjorde ham så beundret og så fryktet som dommer; av og til hadde man inntrykk av at denne mann, som så så vakker ut og kunde virke så vennlig, lekte en grusom lek med de anklagede – som katten med musen. Men så streng og så farlig var altså rettferdigheten og domstolen. Dommeren var uangripelig; han levde et eksemplarisk liv, likefrem asketisk i forhold til sin store rikdom.

Dr. Kuhn var optatt av Steins brev da han gikk i selskap om kvelden. Han nevnte ikke Steins navn, det vilde ha vært uforenlig med hans diskresjonsplikter, som han alltid nøie overholdt, men han nevnte at han hadde fått et forvirret og stormannsgalt brev fra en håndverker, og da Steins sak siden blev så kjent og fikk så tragiske følger, forstod man jo godt at brevet hadde vært fra ham. Hvad Kuhn sa denne aften i selskap hos byens borgermester blev i det hele tatt meget drøftet senere, for det var den eneste gang at dr. Kuhn hadde uttalt sig om saken. Når folk siden vilde drøfte den med ham og advarte [208] ham mot den gale skomakermester, var han bare avvisende.

Denne aften hadde han til å begynne med i sin almindelighet sagt at han syntes at så mange mennesker her i landet hadde en ulykkelig hang til storslagne spekulasjoner og metafysiske grublerier.

Da man ikke lot til å forstå hvad han mente med det, sa han, litt irritert og utålmodig, at han begrunnet sin opfatning på utallige tilfelle fra sin rettspraksis.

«Jeg har lagt merke til,» sa han, «at når det går almindelige folk imot, så har

de ingen evne til å avfinne sig med sin skjebne og ta den praktisk, som den er. De begynner å filosofere og lager en dyd av sin nød, de finner en dypere hensikt, de tillegger Vårherre de merkeligste motiver og føler sig utkåret til å løse de største oppgaver som de ikke har de fjerneste forutsetninger for å forstå sig på. Ja, jeg ser til og med rett som det er at folk som bare ganske enkelt er karaktersvake og lastefulle ophøier sine svakheter til dyder i strid med all naturens og samfundets orden.»

Ja, om nu så var, mente stadslægen, fikk man vel nesten være den menneskelige natur takknemlig for det. På den måten klarte mennesker å holde sig oppe til tross for mange skuffelser og nederlag; trøst trengte vi alle; og nogen større skade var jo gjennomgående ikke skjedd, selv om folk idealiserte sine motiver og overvurderte sig selv.

Mot dette opponerte dr. Kuhn heftig. Det var en [209] betraktning som ledet til anarki, sa han. «Her tror hvert eneste menneske som oplever noe utenfor det almindelige og kanskje har det litt særlig vondt, at de er fremragende undtagelsesmennesker, det finnes særlige lover for dem, de er utvalgt som en slags profeter for en ny ordning på et eller annet område, et nytt lykkelig budskap. Slikt er meget farlig, farligere enn de fleste er opmerksom på. Her har jeg nu et friskt eksempel i disse dager. Det dreier sig om en håndverker her i byen, en dyktig mann skal det være, og han har intet å klage over, det har gått ham bra, og han skulde takke både sin skaper og samfundet fordi han har sitt gode arbeide og sitter bra i det. Dermed skulde den narr være vel tilfreds og holde fred! Men nei, han har oplevd noe smertefullt en gang i sitt liv, – så vidt jeg forstår mistet han sin hustru, som jo enhver ektemann kan risikere å gjøre. Denne ulykke har så vært for meget for den forfengelige og eksalterte mann. Han har øiensynlig hatt lange grubletokter. Efter hvert som han har grublet og lest og spekulert er han blitt mer og mer storslagen i sine egne øine, han har følt sig høit hevet over sine laugsfeller, han er blitt kaotisk og ufordragelig og dermed ille likt. Han er mistenkt for grov selvtekt. Og hvordan det nu er eller ikke er så er han kommet i heisen på grunn av injurier, hvis riktighet han ikke kan bevise.

Hvad gjør så det gode menneske? Innrømmer han at han har forgått sig, ber om undskyldning og holder fred? Nei, langt fra. Han eksalterer sig op i det

[210] villeste stormannsvanvidd, han er utvalgt av Gud, og hvad han gjør eller ikke gjør så er det riktig, for han er ledet av skjebnen og kan følgelig ikke gjøre noe galt. Nei, han lar saken gå til den kommer for retten. Også det å komme for retten blir en forfengeligheitsak for mannen, *han gleder sig til det*, han skriver brev til mig og forteller mig at han har gjennomgått det og det, lest det og det, tenkt det og det. Og han går uten videre ut fra at jeg skal frikjenne ham fordi han er en så storslagen mann, – frikjenne ham skjønt han ikke en gang gjør forsøk på å bevise sine grove beskyldninger!»

Selskapet syntes at det var et interessant tilfelle. For et umulig menneske, sa damene, og de lot bare være å spørre hvem det var fordi de visste at dr. Kuhn aldri fortalte mere enn han selv vilde. Stadslægen mente imidlertid at et slikt tilfelle måtte være så eksepsjonelt at man ikke godt kunde utlede noe almenngyldig av det.

Almenngyldig og almenngyldig, sa Kuhn; han visste ikke hvad det betydde i denne forbindelse. Han snakket om et psykologisk tilfelle som ikke var sjeldent. Han snakket om tendenser i tiden som efter hans formening var farlige.

«For hvad skriver ikke mannen!» sa han. «Takket være hans oplevelser og lidelser skal man ha innført ny rettsordning her i landet, hverken mere eller mindre! Han har opdaget at den guddommelige rettsfølelse finnes hos ham og hos ethvert menneske, når den bare blir vakt. Og den skulde vekkes ved at [211] folket selv, det vil si alle mulige like forskrudde vesener som denne herre, blev dommere alle sammen. Jo visst, jo visst, det er slike idéer oppe i tiden, og det er nettop noe som tiltaler denne type folk. Jeg ser meget alvorlig på det! At slike idéer overhodet kan opstå i folks hjerner tyder på at det er galt fatt. Her skulde enhver håndverker, et hvilket som helst menneske som aldri har studert rettsvidenskap, som aldri har vidd rettsproblemer en tanke og som ikke eier den ringeste menneskekunnskap, – de skulde sitte til doms over sine medmennesker, – foråt deres rettsfølelse skal utvikles! Deres rettsfølelse skal bevirke at de lever riktig og ikke støter an mot loven; men gjør de det da skal de i retten møte folk som kjenner sin videnskap og kan sin kunst.»

Nu var selskapet helt ut enig med dommeren; han møtte ingen innvendinger og kunde jo dermed forlate dette tema. Men han fortsatte ennu en stund å snakke

om det; det blev siden husket som et bevis på at denne lille sak hadde beskjefteget ham meget og slett ikke av ham hadde fått noen tilfeldig behandling.

«Jeg er tilbøielig til å betrakte disse reformvennlige autodidakter som en samfundsfare fordi de svekker autoriteten,» sa han. «Jeg sier det ikke fordi jeg er redd for min egen eller min stands, det er det gudskjelov ingen grunn til, men fordi jeg i det hele tatt mener det skal så lite til før den faste, autoritative samfundsordning svekkes. Her har vi i vårt eget lands ettsfilosofi nettop i denne tid farlige retninger som legger en overdreven vekt på de psykologiske [212] motiver. En dommer skal være en menneskekjenner, det er godt og vel, men først og fremst skal han kjenne loven. Og loven er der forat den skal lystres. Folk skal lystre, og når de det gjør kan de glede sig over fred og god samvittighet. Men det gjør de ikke hvis ikke samfundets makt er streng. Da innlater de sig tvert imot på et farlig foretagende, som de ikke har forutsetninger for: de begynner å tenke. Og hvordan? Jo, som denne min håndverker. Gjør dyder av sine feil og ophøier sine uklare ønsker og grublerier til guddommelige lover. Nei, jeg sier: en sterk autoritet *ovenfra* – det må vi holde på. Sterke fyrster. Sterk kirke. En sterk rett. Ellers kan det gudhjelpemig skje en vakker dag at et slikt forrykt kverulant vesen fra folkedypet med sin «guddommelige lov» og «rettsfølelse» og all den nesevise stormannsgalskap kan forlede folket til de frykteligste dårskaper. Heldigvis er jeg uten sentimentalitet, og det er mig en sann fryd å gjøre min plikt og gi den slags mennesker et kraftig klaps over fingrene.»

Dermed blev det ikke talt mere om det.

*

Men eftersom dette var dr. Kuhns opfatning av saken Gottfried Stein er det rimelig at han følte sig tilfreds da han fikk Steins annet brev. Det bekreftet hans opfatning av mannen i ett og alt. Riktignok het det jo fremdeles at han hadde talt sannhet og hadde rett, men han skulde da heldigvis ikke reformere kloden og lage om på retten lenger; nu het det bare at han måtte få fred. Ja, fred hadde mannen [213] kunnet ha hele tiden om han hadde eid antydning av fornuft, og fred kunde han fremdeles få når han opfylte dommen og skriftlig bad om undskyldning. Det smakte ikke godt for den forfengelige og stormannsgale person, brevet var jo et ynkelig skrik om å skåne hans hovmodige følelser. Men

kuren hadde tydelig nok vært gunstig! Kuriøst å se hvordan han nu hadde funnet tilbake til sin egen virkelige uttrykksmåte og glemte hele sin møisommelig tillærte, opstyltede bokstil. *Dette* var mannen, hans lille forvillede hjerne, hans forfengeligheit og hans feighet. Jo, kuren var bra og den skulde gjennomføres til punkt og prikke.

Resultatet av Steins nødskrik til dommeren blev da en beskjed om at hans skriftlige undskyldning måtte foreligge innen fireogtyve timer. Den skulde innsendes til dommeren, dr. Walter Kuhn, som så skulde ekspedere den videre til skomakermester Hemmel. Forelå ikke undskyldningen innen den fastsatte frist vilde Stein bli avhentet og innsatt i arrest på ubestemt tid.

*

Brevet med denne beskjed blev overrakt Stein av en rettsbetjent tidlig på eftermiddagen den samme dag som han hadde sendt sitt brev til dommeren.

Steins folk kunde siden fortelle at aldri i den tid de hadde kjent mester hadde han sett så uhyggelig ut. Ikke et ord sa han da han hadde lest brevet. Han blev sittende på sin stol med brevet foran sig ubevegelig som en livløs i over en time. Hans Jacobsen [214] sa at var det ikke for hans vidåpne øine som stirret så fortvilet ut i rummet, kunde man tro han var død, for hans hudfarve var gulnet som på et lik, og det var som om han aldri mere skulde røre sig.

Og da han omsider reiste sig for å gå ut av verkstedet sjanglet han som om han var beruset og måtte støtte sig til langveggen hele veien nedover.

Men den neste morgen hadde dr. Kuhn hans undskyldningsskrivelse. Han smilte tilfreds da han fikk den og tenkte at gudskjelov, ennu nytter det ikke å sette sig op mot rettens bestemmelser. Han syntes også litt synd på den arme mann, – det var jo tydelig at han ikke hadde hatt det for godt, det var også mulig at han var i god tro, men hvad kunde det alt sammen hjelpe all den stund mennesket bar sig at som om lov og rett ikke skulde gjelde for ham. Slikt hovmod måtte hevne sig, det lå i tingenes natur, der kunde han som dommer og rettens tjener bare gjøre sin enkle plikt. Men dr. Kuhn tenkte også at han skulde ikke helt slippe mannen av syne; når denne kur hadde gjort sin virkning og mannen hadde tatt alvorlig lærdom av denne ydmygelse kunde det tenkes at han på en eller annen

måte kunde hjelpe ham og gi ham en sund selvaktelse tilbake.

[6]

[215] Mester forsvant på ny, og denne gang gav han ikke engang beskjed om hvor han skulde hen og hvor lenge han blev borte.

Da nyttet det heller ikke for Hans Jacobsen mere. Han kunde ikke holde verkstedet gående. Han kunde fremfor alt ikke oprettholde tausheten i verkstedet. Det var jo stilltiende avtale mellom ham og Friedel og guttene at de skulde late som ingenting, bare drive på og holde kjeft. Det gjorde de, – de følte sig som sammensvorne, og enda de var urolige og engstelige var de glade allikevel fordi de alle hadde fått et ansvar som gjorde dem stolte. Jo mindre mester var i verkstedet og passet på arbeidet, desto mere gjorde de sig flid. Førsteklasses arbeide skulde de gjøre og alt skulde gå som et urverk. Og i stoltheten over opgaven og ansvaret var det ikke så vanskelig for dem å suggerere sig til å tro på mesters sak og den opreisningens dag som skulde komme, hvad folk så sa. Det var Hans Jacobsen som fikk det til – han aktet mester høit og var glad i ham, og han følte sig forvisset om at han både hadde og vilde få rett.

Men da nu Stein på ny blev borte var Hans Jacobsen aldeles rådvill, han hadde jo ikke fått den minste [216] beskjed å gå efter. Og hvordan det nu kom sig så begynte de å snakke. Det var om morgenen to dager efterat mester var forsvunnet at Hans Jacobsen hørte læreguttene hviske ivrig sammen. Og da han spurte hvad de hvasket om fikk han ut av dem at mester ikke hadde vært hjemme de siste dagene og at matmor var så underlig.

«Hvordan underlig?» spurte han.

«Jo,» sa en av dem, «hun både gråter og hun ler og snakker med sig sjøl og later som om vi ikke fins. Vi måtte gå på spiskammerset og få oss mat idag.»

Da gikk Hans Jacobsen selv op for å snakke med henne. Riktignok hadde han aldri forstått stort av mesters ekteskap, han hadde bare sett hvad enhver kunde se at de levde ikke sammen slik som ektefolk flest, og stor glede kunde de sannelig ikke ha av hverandre, men hun var da hans hustru og den eneste han kunde rådspørre når mester uten videre forsvant.

Huset var tomt, dørene stod åpne og han fant henne først inne på mesters eget værelse. Der satt hun i stolen foran det store bord med alle bøkene. Hun holdt hodet i sine hender, og hele kroppen hennes rystet av gråt. Hans Jacobsen vilde snu i døren da han så det, men hun hadde alt hørt ham komme, hun løftet sitt tårevåte ansikt og så på ham med et forvirret blikk som om hun ikke kjente ham.

«Ja, undskyld mig, fru Stein,» sa Hans Jacobsen høflig. «De husker vel mig, Hans Jacobsen, første svenn i verkstedet. Jeg vilde bare høre om det er [217] så mester er reist bort og om De vet når han kommer igjen.»

Det var sannelig ikke lett å snakke til henne. Instinktivt hadde han imot henne, for han hadde det på følelsen at det vilde ikke være så galt fatt med mester om han hadde hatt en annen kone, men hvad visste han, – hun var i hvert fall snild mot læreguttene, det hadde han hørt ofte nok, hun sparte hverken på mat eller omsorg. Til idag hadde han aldri hørt dem snakke annet enn pent om henne.

Nu satt hun der i mesters stol, ferm og stor, ophovnet i ansiktet av gråt og så på ham lenge uten å si noe. Det var som om hun slett ikke hadde forstått hvad han sa. Hans Jacobsen la nu merke til at mesters store bibel lå opslått foran henne, så hun måtte ha sittet og lest i den. Hun hadde også slik høitidelig, likefrem bibelsk stemme og uttrykksmåte da hun nu snakket, det virket nesten komisk så fortvilet som det var.

«Mig må du ikke spørre, Hans Jacobsen,» sa hun. «Jeg kjenner ikke din «mesters» veier.»

Men læregutten hadde hatt rett, for øieblikket efter lo hun, aldeles vanvittig, klasket sin flate hånd i bordet og stammet frem:

«Han er ute og spaserer, din mester! Han er så glad i å vandre på landeveiene, det har han vært bestandig. Hi, hi, hi! Du oplever eventyr på landeveiene, ser du! Kanskje han treffer en ny Maria! En madonna! Hi, hi, hi!»

[218] Mennesket er komplett tullet, tenkte Hans Jacobsen, han forstod ikke det ringeste av hvad hun sa. Maria og madonna! Hvad mente hun! Var det fordi hun hadde lest i Bibelen? Hun måtte da skamme sig for å snakke så gudsbespottelig.

Men av dette menneske kunde han ikke få skikkelig beskjed om noen ting, så meget forstod han da. Og han sa, – bare for å si noe før han gikk:

«Så De vet hverken hvor han er eller når han kommer igjen, da?»

Hun lo ikke så uhyggelig mere, rystet bare på hodet og sa:

«Nei!»

«Jeg spør, for jeg vet ikke hvad jeg skal gjøre med verkstedet,» sa Hans Jacobsen. «Vi har ikke arbeide til oss alle. Og jeg har ikke fått beskjed om hvad jeg skal gjøre med penger, men jeg har pleid å få lov til å ta det vi trenger i sparekassen. Og så er det det at ingen av oss vet hvad det skal bli til nu, for mester er jo ikke som før, og jeg synes ikke det er noe morsomt med et verksted uten mester, det er jo ikke mitt noe av det, og ...»

Hans Jacobsen var kommet i gang allikevel, og han syntes det gjorde godt å få snakke ut om sine bekymringer. Men hun avbrøt ham, for første gang så han henne sint, og mere og mere overbevist blev han om at hun var forrykt.

«Hold op, hold op,» ropte hun. «Har jeg noe med verkstedet å gjøre? Jeg har ikke tort sette mine ben der nede. Og ikke her inne heller! Gjør som du [219] pleier. Jeg bryr mig ingenting om hele verkstedet. Guttene skal få mat, det skal jeg sørge for, for det har jeg vært god nok til hittil, stå på kjøkkenet og koke har jeg vært god nok til, men ingenting annet, og jeg blander mig ikke i det; la mig slippe å høre noe om ditt verksted.»

Ja, det skal du sannelig få slippe, tenkte Hans Jacobsen forbitret. Hvad var det for en hustru som tok det slik når hennes manns egne folk kom og spurte om råd? Hvad pokker hun så tenkte og følte så måtte hun da forstå at han bare vilde gjøre det så bra som mulig for mesters skyld. Men gav hun, som var gift med mester, en god dag i det hele, så kunde saktens han gjøre det som bare var svenn. Han fikk la det gå sin gang og vente på at Stein fant det for godt å komme igjen eller i hvert fall gi et livstegn fra sig.

*

Men ikke før hadde Hans Jacobsen sloppet taket så gikk det hele i stykker. Riktignok fikk han penger i sparekassen som før, men hvad hjalp det når det omtrent ikke var noe å gjøre i verkstedet? Han forsøkte å sette i gang noe

skoarbeide til oplagning, men ingen av dem tok det alvorlig, for de visste det var unyttig arbeide, de hadde ferdig skotøi i lange baner liggende.

De begynte å komme senere på verkstedet om morgenen. Hans Jacobsen strittet imot i det lengste, men hvad tjente det til å komme der i otta når det faktisk ikke var mere enn et par timers arbeide om dagen å [220] utføre? Han klarte dessuten ikke å hevde noen autoritet hverken overfor Friedel eller guttene, som var noen store, halv voksne knekter, og han syntes det var like godt å late som ingenting når de efter hvert tillot sig den ene uregelmessighet efter den annen.

Minst likte han at de begynte å snakke hånlig om mester, og til å begynne knurret han morskt, men hvad kunde det nytte? De var jo alle blitt til narr nettop på grunn av mester, det var bare komisk å gå her og leke skomakerverksted, folk lo av dem, og da hadde de jo ikke annet å gjøre enn å le med og innrømme at slik var det å ha en mester som var gal og skulde forstå sig på all verden. Hans Jacobsen mente det også. Før hadde han jo beundret mester for hans lærdom, det var kar som kunde mere enn sitt fadervår, de andre kunde snakke vondt om ham så meget de vilde, det kom jo bare av at han var overlegen, på alle måter overlegen! Men han tenkte ikke slik lenger. Tvert imot, nu var han overbevist om at mester hadde forlest sig og sittet der og grublet sig til det rene, skjære vanvidd. Alt så anderledes ut når han nu tenkte tilbake på det, – han hadde vært en idiot som ikke forstod det før at det var umulig med en skomakermester som satt og leste lov og bibel som en lærd mann og blev så skrullet i hodet av det at han la sig ut med alle i lauget. Og rent ufattelig var det hvordan han selv hadde kunnet få sig til å tro at mester hadde rett i alt dette fordømte kranget som hadde ødelagt hele verkstedet [221] for dem. Jo, en ting var han sikker på fremdeles: Mester hadde ikke ødelagt bakerens skur. Pokker måtte vite hvem som hadde gjort det, men mester var det ikke. Alt det andre derimot – der hadde mester naturligvis blank urett. Ikke slik at han løi, men simpelthen fordi han var full av fanden, så syner på høilys dag og innbilte sig alt mulig skrot. Og når det kom til stykket, – Gud vet hvad det var for noe med ham og Müllers kone. Müller var en skurk, bevares vel, men konen var ganske pen og søt og blid tross alt hun hadde måttet døie av den fylliken hun var gift med, – og på den annen side kunde jo enhver se at det ikke var synderlig stas og glød mellem Stein og det underlige vesenet han

var gift med, – og noen slik engel var han vel ikke, – så Gud vet. Når det kom til stykket så hadde han vel grått på en gal grav da han sloss på nevene for mesters dyd.

Alt dette og mere til snakket andre om, og nu blev det også snakket høilydt om det i verkstedet. Så bekymret som de i grunnen alle var for fremtiden og så latterlige som de følte sig i dette arbeidsløse verksted, var det en stadig trøst at de hadde alt dette å snakke om, mester å skylde på og hele situasjonen å le av. Slik gikk da dagene på en måte, og de var enige og gode venner slik som de også hadde vært det før, bare på det stikk motsatte grunnlag. Når det kom til stykket hadde de vært edle, det var de enige om.

Men enigheten og vennskapet tok slutt. Det kom ikke bare av at Hans Jacobsen hadde hårde raptuser [222] av slett samvittighet når snakket og sladderer gikk som verst i verkstedet. De var da allikevel i mesters hus og brød; om veggene kunde tale skulde mester få noe å vite når han en gang kom igjen. Det var heller ikke bare det at Hans Jacobsen – dessverre altfor sent – opdaget at han hadde tapt styringen på læreguttene. At Friedel og han snakket sig imellem det var jo bare naturlig. Og til å begynne med hadde han heller ikke gjort noe nummer av at guttene blandet sig i det, herregud, de var da mennesker og tenkte sitt de også, og de hadde bestandig opført sig ordentlig eksemplarisk. Men efter hvert som de merket at de fikk lov til å snakke og ha sine meninger og han ikke hadde noe ordentlig arbeide å sette dem til plapret de løs, diskuterte sig imellem og blandet sig i de to voksnes passiar som om de ikke hadde noen over sig; og så løst og umulig var alt blitt at Hans Jacobsen ikke kunde manne sig op til å sette dem på plass. Han foretrakk å la det skure.

Alt dette var ille nok, men det hendte noe som blev avgjørende.

En dag kunde læreguttene fortelle at det var kommet et kvinnemenneske til hjelp i huset. Det var et eldre menneske, stygg som et hespetre, lang og kroket og nesten tannløs; – guttene gav en drastisk beskrivelse av henne som tydet på at noen særlig uskyldighet ikke hadde skjult sig bak det velopdragne, nesten fromme vesen de før hadde lagt for dagen i verkstedet. Ellers visste de ikke noe annet om dette kvinnemenneske enn at hun gikk i huset, så på når [223] husmor laget mat, hun skulde vel lære, og at hun smilte fjollet, nikket en masse og ikke sa

et ord. Dette var en stor nyhet for Hans Jacobsen og Friedel, og hele verkstedet grublet forgjeves over hvad det skulde bety. De kunde ikke komme til noe annet resultat enn at mesterkona måtte være blitt sprøitegal for alvor. For hvad lignet det at hun ansatte hjelp i huset nu når mester var borte og alt gikk galt all den stund hun hadde klart det alene i alle disse årene da de tjente flust med penger og alt var i orden. Men det var jo ikke deres sak.

Alt den neste dag kunde guttene fortelle at dette nye kvinnemenneske hadde overtatt hele husstellet. Hun gjorde rent, hun laget mat, riktig god mat forresten, snild var hun visst også på sin måte, men bare så ustyrtelig stygg og komisk. Mesterkona så de ingenting til, hun kom ikke på kjøkkenet mere, men holdt sig visst inne på mesters værelse. Det var spennende hvad denne forandring skulde bety og om den skulde vare.

Hans Jacobsen grublet meget over dette, og plutselig fikk han en gruffull tanke, som han ikke torde nevne for de andre: Tenk om mester ikke kom igjen, tenk om han hadde gjort en ulykke på sig! Han avviste tanken, det var ikke mulig, slikt vilde jo bli spurt, et menneske forsvant jo ikke fra livet slik uten videre, men han kunde ikke bli kvitt denne tanken allikevel; det hele var jo blitt så underlig og uhyggelig. Og da han heller ikke dagen efter kunde bli kvitt denne sin uro gikk han på ny op i leiligheten ^[224] for å snakke med «mesterkona»; – hun skulde ikke klare å skremme ham.

Men denne gang fant han dørene låst, og da han banket på ropte hun med sint stemme innefra og spurte hvem det var og hvad han vilde. Og da han sa at han absolutt måtte snakke med henne åpnet hun døren så vidt på gløtt og smelte den fort igjen da hun var kommet ut på gangen. Så måtte han da snakke med henne der ute i den halvmørke gangen – mens han grublet over hvad det var for noe hemmelighetsfullt hun holdt på med der inne siden han ikke en gang måtte få lov til å se inn.

Men nu var hun forunderlig grei å snakke med, rolig og bestemt så han kunde tro det var et annet menneske.

Han måtte da frem med at han syntes det var så underlig og uhyggelig at mester ikke lot høre fra sig at han var blitt redd for at det kunde være hendt ham noe.

Da sa hun at hun syntes ikke det var det minste rart at han kom på slike tanker. Men hun kunde berolige ham, det var ikke hendt Stein noe.

Hadde hun kanskje hørt fra ham?

Nei, hun hadde ikke det heller. Men hun visste da både hvor han hadde vært og hvor han var nu. De skulde bare ta det med ro alle sammen; han kom nok tilbake en vakker dag.

Kunde hun ikke være snild og si hvor han var, slik at han, Hans Jacobsen, i hvert fall kunde skrive noen [225] ord til ham og få beskjed om forskjellige ting, for det var ikke lett for ham å klare alt på egen hånd?

Nei, det syntes hun ikke at hun hadde lov til. Det var best som det var. La ham nu bare få sin tid, sa hun, så kommer han nok og greier op i det. Hun sa også pene ting til Hans Jacobsen, det var godt han var så flink og påpasselig, verkstedet kunde ikke være i bedre hender.

Ja, hun var sannelig som et annet menneske, og på en måte var jo Hans Jacobsen trøstet, men noe mere kunde han i hvert fall ikke få ut av henne.

Denne lille samtalen hadde den virkning på Hans Jacobsen at han bestemte sig for å forsøke på å holde det hele sammen. Han angret på sin slapphet. Han var en pliktopfylende mann og han led verre enn han vilde være ved overfor sig selv fordi det gikk i stykker i dette verkstedet, hvor han hadde vært så stolt over å arbeide, og fordi så meget ondt rammet denne mester, hvem han holdt av og skyldte så stor takk. Han skulde allikevel klare brasene. Han kom på verkstedet neste dag med store forsetter.

Men der var alt i oppløsning og intet kunde reddes.

Læreguttene stod og ventet på ham, bleke og skjelvende av sinnsbevegelse, de begynte å snakke i munnen på hverandre så han til å begynne med ikke oppfattet noe av deres snakk, men plutselig hadde han jo allikevel hørt det: matmor, «Mesterkona» – hun var reist! Tidlig i morges før det begynte å lysne, uten å si et ord til noen av dem. Guttene var våknet [226] av stort leven inne i stuen og nedover trappen. Da dette levenet hadde vart en stund og de ikke kunde begripe hvad det kom av, stod de op og gikk ned. De kom akkurat tidsnok til å få se henne kjøre avsted på en flott vogn med stor oppakning. Det var mørkt enda, men de skulde

allikevel banne på at hun satt der på vognen og gråt. En masse ting hadde hun tatt med sig, så det var klart hun ikke aktet å komme tilbake. Oppe i dagligstuen var det nesten tomt! Bare inne på mesters værelse var alt som før. Hun hespetreet, det nye kvinnemennesket, hun som nesten ikke kunde snakke, hun hadde da fått munnen på glid idag, hun hadde sagt at fra nu av skulde hun være matmor for dem, og opførte de sig bare pent og tekkelig skulde de få det så godt så, men var de slemme blev det verst for dem selv. Guttene påstod at hun lespet, og denne hennes siste truende uttalelse lo de av i vilden sky! Verst for dere selv! Hva mente fruentimmeret! Kanskje hun aktet å forsøke sig med riset! Hun skulde sannelig ete mye graut før hun klarte å få buksa ned på noen av dem! Og dermed hadde de sig en ny skoggerlatter.

Hans Jacobsen kunde til å begynne med ikke få det inn i sin bevissthet at hun var forsvunnet for bestandig. Først forsvant mester og så hun, – hver sin vei, som om de ikke skulde hatt noe med hverandre å gjøre. Og som om de var nødt til å flykte av redsel for gale ting de hadde gjort. Plutselig var hele eiendommen uten herskap. Verkstedet overlatt til ham og hjemmet til et villfremmed

[227] kvinnemenneske. Han forstod ikke årsaken til det, – riktignok var mester kommet op i store ubehageligheter, enten nu han selv eller andre hadde skylden for det, men han kunde jo ikke av den grunn la allting falle! Når det nu var umulig for ham å få rett så måtte han da i Herrens navn finne sig i det og tenke på arbeidet sitt! Han hadde jo sett at da han selv tok fatt igjen begynte det å gå bedre. Nei, Hans Jacobsen forstod ikke slikt, og han tenkte det var synd at mester ikke hadde barn, for da hadde han sannelig måttet ta det på en annen måte. Men en ting var at han ikke forstod det – en annen ting var at han ikke visste hvad i all verden han skulde gjøre. Han var jo kommet i verkstedet idag med så gode forsetter. Men nu var det jo forandret alt sammen. Ikke så å forstå at Steins kone hadde vært til noen hjelp for ham, men hun var nu engang Steins kone, hørte til der i huset, igår hadde hun jo også vært så rolig og fornuftig, – og nu da hun var forsvunnet syntes han at den siste sikkerhet var forsvunnet. Nu var det bare forvirring alt sammen.

Ja, hvad i all verden skulde han gjøre! Der stod han i dette arbeidsløse verkstedet med åtte gutteslamper som lo og gav sig pokker i det hele og for hver

dag blev vanskeligere å ha med å gjøre! Og nettop idag kom naturligvis ikke Friedel på verkstedet. Ingen av dem hadde vært så særlig punktlig i det siste, men det var mere enn en time over tiden alt. Og nu skulde han endelig ha snakket med Friedel. Han bestemte sig for å sende en av guttene hjem til ham [228] og be ham skynde sig. Og selv gikk han ovenpå for å forvise sig om at guttene snakket sant.

Det var fort gjort å overbevise sig om at det hadde vært stort opbrudd der i huset. Døren til dagligstuen stod på vid gap. Halvparten av de tingene som hadde stått der var forsvunnet nu. Han kunde jo huske at hun hadde meget med sig dengang hun kom, – og nu hadde hun altså dratt avsted med det igjen. Hvorhen, tro? Hun var kommet langt bortefra, hadde han hørt, og han syntes det var rart å tenke på, for han hadde aldri vært mere enn et par mil utenfor byen!

Ute på kjøkkenet stod hun, det nye kvinnemenneske, han hørte henne på lang vei for hun vasket op med stor larm. Stygg var hun, det var riktig nok, han hadde lyst til å se den mann som vilde forgripe sig på henne, lang som en stake, flat som et strykebrett. Og slik tannløs munn nu da hun likesom skulde smile til ham! Og blå var hun i huden. Men verst var det at hun hadde slike sure, våte, blingsete øine! Han sa ikke noe om at guttene måtte le av en slik fremtoning. Og han fikk plutselig en rar tanke: mon «mesterkona» var litt glad i mester allikevel siden hun hadde gjort sig møie med å finne en så utsøkt fæl erstatning for sig selv?

Hun stod da der og forsøkte å være elskelig og snakket noe uforståelig. Han oppfattet bare at hun spurte om det var svennen, – navnet hans visste hun også. Han kunde ikke benekte det, men han hadde glemt hvad han vilde spørre henne om. Først da han skulde til å gå kom han på det:

[229] «Har De fått penger til husholdningen?»

Da flirte hun underlig lurt og hemmelighetsfullt og sa:

«Det skal da bli mat å få her i huset.»

Hun vilde altså ikke ut med hvad slags beskjeder hun hadde fått, og forbitret gikk han ned igjen.

Da han var i trappen lespet hun efter ham:

«Det kan bli en bit til overs for svennen også her.»

Gutten som var gått med bud til Friedel kom tilbake med den beskjed at han skulde komme når det passet ham. Det var en beskjed som fikk Hans Jacobsen til å koke av raseri. De var svenner begge to, og de hadde alltid vært gode kamerater, men Friedel visste vel hvem det var som hadde kommandoen når mester var borte, han hadde aldri gjort ophevelser før og han skulde få vite hvor han hørte hjemme også nu. Men i sin forbitrelse visste Hans Jacobsen godt at det hele var forandret og at han selv hadde gitt myndigheten fra sig. Det var jo hans egen skyld at Friedel nu tok sig slike friheter og at guttene opførte sig som om de aldri hadde lært hvad verkstedsdisiplin var for noe. Men det gjorde ikke hans forbitrelse mindre at han innså det, han besluttet tennerskjærende at nu skulde det være slutt på slendrian og uorden, han fant frem noe meningsløst arbeide til guttene og den ene av dem, som gjorde bemerkninger og flirte, fikk et rapp over ryggen så han hylte. Så blev det stille i verkstedet.

Og så omsider kom Friedel.

Det var ikke vanskelig å se på ham at han hadde [230] vært ute og svunget kruset. Han var ophovnet i fjeset, rød og olm i øinene og begynte straks å bruke sig:

«Hvad faen er det du maser for! Kan ikke jeg like godt få sove i fred som å sitte her i verkstedet og henge. Jeg sitter vel nok her i denne fillesjappa sku' jeg tro!»

Hans Jacobsen hoppet rett op fra stolen, fnysende av raseri:

«Hvordan er det du snakker din knekt! Er det kanskje ikke denne «fillesjappa» du lever av, både du og kjerringa di! Eller kanskje du har tenkt å slutte her? Da kan du gå nu på øieblikket og ligge og sove ut fylla så lenge du vil. Og jeg skal gi beskjed i laugget om hvorfor du kom herfra, så kan du se om du kan få en annen fillesjapp til å betale dig for ikke å gjøre noe!»

«Ikke å gjøre noe! Er det noe å gjøre her kanskje? Jeg tror fanden plager dig! Gjør du noe selv kanskje? Her har ikke vært en bestilling på all den tid jeg kan huske. Er det min skyld kanskje? Har du hørt slikt forbanna tøis.»

«Det er du som tøiser,» ropte Hans Jacobsen. «Når det er vanskelige tider her i verkstedet så tror du kanskje det blir bedre av at du går på fylla og kommer

spaserende til arbeide langt ut på formiddagen. Nå fikk du vel heller hjelpe til å skaffe noe arbeide da vel! Tror du det er morsomt å være mig og ha ansvaret for hele elendigheten mens du gir pokker i det hele? Tror du det er morosmt? Svar! Din erkefyllik, ditt dovendrog!»

[231] De stod og skrek skjellsord til hverandre i over en halv time mens guttene satt med bøiede nakker og flirte forskremt, de skrek op igjen og op igjen det samme, bad hverandre ryke og reise og kysse sig hist og her, de la sin salighet i pant på at en større idiot og kjeltring enn hverandre hadde ingen av dem sett. Inntil Hans Jacobsen omsider fikk fortalt at «mesterkona» hadde reist sin vei. Da det gikk op for Friedel blev han stående og måpe.

Men den triumf Hans Jacobsen da nød kostet deres vennskap.

*

Og det nyttet ikke meget hvad Hans Jacobsen så gjorde. Det skjedde bare ulykker, og det verste var at han selv ved sin ukyndighet var skyld i den største av dem.

Det gikk slik til at verkstedet plutselig fikk store mannskapsbestillinger. Hans Jacobsen blev henrykt, nu skulde det da i hvert fall bli liv og virkelig arbeide i verkstedet igjen. Han tok mål, det var han flink til, han bestilte nye forsyninger med lær hos garveren, og han gikk da selv til mesters store bord og skulde skjære til. Han gjorde det med stor engstelse. Når mester før hadde vært borte noen tid hadde han alltid pleiet å skjære til på forhånd så det var gjort. Og ellers var det Friedel som nest efter mester var flinkest i den kunst der i verkstedet; selv hadde han jo både sett på og forsøkt sig adskillige ganger, men han hadde ikke stor øvelse og ikke noe lykkelig lag med det. Så var jo Friedel og han ikke gode venner, [232] ham vilde han altså ikke be, han skulde klare det selv.

Han var nervøs og gjorde det dårligere enn noensinne. Han hadde nok en følelse av at det ikke gikk så bra, men han drev på. Og efterhvert som han blev ferdig leverte han læret videre til arbeide. Han så godt at Friedel i mange dager satt over arbeidet med et ondskapsfullt smil, men slik hadde Friedel stadig vært efter deres store sammenstøt. Støvlene blev ferdige og levert. Dagen efter kom hele partiet tilbake og to skipperer kom og holdt spetakkel i verkstedet. Det var skamfert skotøi. Og på denne måten blev skuten forsinket, og det skulde

verkstedet komme til å erstatte.

Hans Jacobsen blev aldeles ødelagt av denne katastrofe, han fikk ikke sove noen netter, han var så skamfull at han ikke kunde se folk i øinene, han torde ikke fortelle det til sin kone, og i verkstedet følte han sig som avsatt. Midt oppe i dette kom bakeren og krevde erstatning for skuret og det ødelagte mel. Hans Jacobsen forsøkte sig med innvendinger og sa at det var ingen der på verkstedet som hadde skyld for det. Men bakeren bante og stammet og stammet og bante; ingen annen enn mester hadde noensinne så meget som sett på det skuret, ingen annen kunde ha gjort det, og Stein *hadde* gjort det, han var jo en forbryder, det var vel best bevist ved at han hadde fått dom på sig og siden var han jo flyktet fra byen. Han kom nok aldri igjen! Men verkstedet var ansvarlig og bakeren vilde ha [233] erstatning mens det ennu var noe å få erstatning av. Fikk han det ikke gikk han til politiet.

Knekket av nervøsitet og fortvilelse og livende redd for å komme op i vanskeligheter med myndighetene gikk Hans Jacobsen i sparekassen, tok penger ut og betalte bakeren den ublu erstatning han forlangte. Samtidig fikk han beskjed om at det var minket stygt på Steins penger; fikk de ikke snart penger nu kunde det ikke gå i lengden.

Nu gav Hans Jacobsen sig en god dag i hvordan Friedel og guttene opførte sig. Han var glad når Friedel holdt sig borte, hvad han også jevnlig gjorde. Efterhvert så han heller ikke stort til guttene. Til å begynne med fløi de og lekte og holdt leven ute i gården, men da det ikke blev påtalt fløi de ned til havnen, var ombord i skutene, snakket med sjøfolkene, hadde herrens glade dager og kom bare hjem til måltidene. Det var det eneste i huset som gikk som det skulde, rikelige fat med mat kom regelmessig på bordet, det heslige kvinnemenneske kokte og braste som om ingenting var i veien, og «mesterkona» måtte ha utstyrt henne godt med penger, for hun kom aldri til Hans Jacobsen og bad om noe.

Hans Jacobsen holdt ikke regnskap med hvor lang tid det gikk på denne måten. Han tenkte stadig på å stenge hele verkstedet, men han kunde ikke bestemme sig for det. For det første kunde han ikke få sig til å gå hjemme og drive. Og hvis han stengte kunde han jo ikke heve lønn; hvad skulde de så leve av? Men fremfor alt: Mester måtte da vel komme [234] en gang? Og hvad skulde han si

om han fant verkstedet stengt og tomt?

Det var en ting han kunde gjøre: han kunde gå til laugget og be om råd og hjelp. Men selv i sin dypeste forkommenhet fikk han det ikke til. Han syntes det var å forråde mester. Og hvad kunde han vente sig der annet enn skadefryd? Efter Wiemans død var jo ingen annen enn Hemmel blitt eldstemann, – det hadde vært stor strid i den anledning, hadde han hørt, men slik var det i hvert fall blitt. Nei, han skulde heller opgi det hele enn å gå dit!

Til slutt holdt han det ikke ut. Han bestemte sig for å stenge og opgi det hele. Hvis ikke mester kom i løpet av tre dager opgav han det, og så fikk det i Herrens navn gå som det vilde.

Akkurat den tredje dag kom Stein. Da hadde han vært borte i seks uker skjønt Hans Jacobsen syntes det var seks år.

*

Han kom inn på verkstedet om eftermiddagen i femtiden.

Hans Jacobsen var alene, han satt og leste i en bok og hverken hørte eller så mannen som kom før Stein stod like foran ham. Selv da kjente han ham ikke straks, han var forandret, han var blitt hvit i håret og han hadde fått sig nye klær.

Men da han kjente ham, da han så at det virkelig var mester tumlet han op av stolen og brast i gråt.

«Er det mester,» hulket han, «er De virkelig kommet!»

[235] Hans Jacobsen sa ofte siden at han trodde han aldri hadde følt sig så lykkelig som i dette øieblikk, – ikke engang da han blev forelsket eller da han blev gift eller da han blev far. Det var jo en meningsløs lykke, – for hvad var det han hadde å fortelle mester nu da han kom hjem annet enn elendighet, – og hvad hadde han å vente av mester annet enn ondt, men det var allikevel bedre enn alt han hadde oplevd, endelig blev denne byrde tatt fra ham.

Og hans glede blev jo ikke mindre da han så at mester tok alt vennlig og stille. Hans Jacobsen blev siden spurt ofte og inntrengende om hvad Stein hadde sagt til alle de ulykkesbud han bragte ham, men han kunde ikke svare annet enn at mester intet hadde sagt, han bare nikket og mumlet jasanya, jasanya. Kanskje han for sammen og blev litt underlig da han hørte at konen var reist, det kunde han ikke

si for visst.

På ett punkt løi Hans Jacobsen: han syntes ikke han kunde fortelle om hvor vanskelig forhold det var blitt mellom ham og Friedel og læreguttene. Alt det kom jo dessuten til å forandre sig nu når mester var hjemme igjen, så han tok skylden på sig og sa han hadde latt dem få fri alle sammen fordi det var så lite å gjøre i verkstedet.

Også til det mumlet mester bare noe uforståelig og nikket.

Til slutt gav han beskjed om at alle skulde møte som sedvanlig imorgen tidlig, reiste sig og gikk op til sig selv.

[236] Så stille gikk det for sig da Stein kom hjem.

Men alt dagen efter var mester svært forandret. Han snakket på ny en masse uforståelig. Enda en gang presterte han å skaffe arbeide til verkstedet, men for hver dag som gikk blev han mere og mere umulig å ha med å gjøre. Han begynte å drikke, og var så olm at selv Hans Jacobsen nesten ikke torde snakke til ham. Guttene var ikke forsiktige nok til å begynne med; de hadde vennet sig til å ha det fritt mens mester var borte. Så underlig var han også de første dagene at de vel trodde han ikke la merke til at de fjaset sig imellem og gjorde slusket arbeide. Det fikk de grundig undgjelde for. En eftermiddag da de hadde sittet og hvasket til hverandre og så plutselig brast ut i høi latter, kom han farende ned gjennom verkstedet og ropte:

«Nu skal det være slutt! Tror dere jeg har mistet syn og hørsel, labaner! Eller tror dere kanskje at dere er vokset fra riset! Da skal dere få erfare noe annet! Værsågod, kom med mig.»

De måtte følge med op på hans værelse og blev så ille behandlet begge to at de måtte legge sig til sengs.

Hans Jacobsen innrømmet at det nok var en gagnlig leksjon, for guttene var ikke som før, og efter den blev de på ny eksemplariske og det hersket dødsstillhet i verkstedet. Men Stein selv hadde aldri fred, han for også rundt i byen og snakket forvirret med folk, og han sendte brever til dommeren.

«At det måtte ende med forferdelse skjønnte jeg godt,» sa Hans Jacobsen siden.

[237] De første åtte dagene Stein var borte fra byen etterat han hadde sittet i arrest brukte han til å opsøke jurister og dommere i nabobyene. Når en mann blev uskyldig dømt slik som han var blitt, da måtte det være galt fatt et eller annet sted, og han satte nu hele sitt håp til at en utenforstående kyndig instans straks vilde opdage det og sørge for at saken blev tatt op igjen, så han kunde få opreisning.

Han var så forvisset om at det skulde gå ham godt på denne ekspedisjon at han nesten var oprømt da han gav sig på vei. Han hadde nu fått en ny årsak til å føle sig sikker på at han måtte og skulde få opreisning: de lidelser, den brutale mishandling han hadde gjennomgått i arresten. Han hadde Wieman som vidne, han hadde sørget for at hans egne folk i verkstedet fikk se hvordan deres mester var blitt behandlet. Men selv om ingen hadde sett det! Selv om det var blitt skjult for alle mennesker – disse fysiske lidelser og ydmygelser var ham allikevel pantet på at opreisningen snart skulde komme. Der hadde dommeren, hele den verdslige rettferdighet gjort en stor dumhet, en dumhet de skulde få svi for! De var gått over streken, – *slikt* hevnet skjebnen! Han var på den sikre siden.

[238] Særlig de første dagene etterat han kom ut var han høit oppe, han syntes selv det minnet om gamle dager når han hadde hatt sig en god rangel, – aldri følte man sig slik som hersker og triumfator som dagen efter en slik rangel. Ydmygelsen i arresten virket likedan på ham; både da han snakket med Wieman, da han siden kom hjem til verkstedet og da han begav sig avsted på reisen var han like høit oppe.

Han gjorde også sterkt inntrykk på de to første jurister han snakket med. Han hadde bestemt sig for å la tilfellet bestemme hvem han skulde snakke med. Det var bare én han på forhånd hadde bestemt sig for å opsøke, en gammel dommer i Hamburg som var berømt over hele riket. Stein hadde lest adskillig av ham.

Han vandret ikke denne gang; hans tid var kostbar. Allerede den neste morgen opsøkte han en ung jurist i en av nabobyene og forklarte ham sin sak. Den unge mann blev overbevist om hans uskyld og erklærte det. Men han sa også like ut at det var håpløst å gjøre noe mere med saken slik som bevisene nu stod.

Hvis han var fornuftig og tok det med ro en stund vilde sikkert den sanne sammenheng komme frem av sig selv; en drukkenbolt som Müller kunde sikkert ikke i lengden holde på sin skumle hemmelighet, – han vilde før eller senere komme til å forsnakke sig, – og da var Steins tid kommet, da kunde han slå til og få saken op igjen. Men han kunde ikke opnå noe ved å forsere saken før han hadde beviser.

[239] Stein vilde imidlertid ikke høre snakk om å vente; han betalte sitt salær og forlot juristen misfornøiet, men mere enn noensinne overbevist om at opreisningen var nær.

Også den neste mann han snakket med erklærte sig overbevist om at Stein hadde rett, men han bebreidet ham at han hadde båret sig ubesindig, likefrem dumt ad og gav ham ikke stort håp om overhodet å få opreisning. Dom var nu engang falt; kanskje var dommen unødvendig hård, men dr. Kuhn var hederligheten selv, og han hadde vel ment at det ikke gikk an å besvære domstolen med en sak når man ikke hadde et eneste bevis å fremlegge for sin rett. Stein skulde ha gått med på et forlik, og nu hadde han ikke annet å gjøre enn å se tiden an, skjønt det nok var usannsynlig at noe vilde bli røbet nu da de angjeldende naturligvis var forsiktige og redde.

Han snakket med ennu et par folk som ikke opmuntret ham i minste måte, men øiensynlig holdt ham for en kværlulant, og i hvert fall gav ham tydelig beskjed om at det var håpløst å foreta sig noe som helst med en slik sak; han hadde ikke noe annet å gjøre enn å reise hjem, forsøke å glemme det hele og late som ingenting.

Efterhvert som dagene gikk forsvant hans ekstatiske seiersikkerhet. Det var ikke lenger noen glede å tenke på døgnet i arresten; det blev mere og mere ren skam, og han likte mindre og mindre å snakke om det. Hvordan hadde han i det hele tatt kunnet [240] hovere over at han var blitt dømt, at myndighetene hadde sperret ham inne i et djevlesk fengsel, at han var blitt *fysisk mishandlet*, slått, sparket! Hvilken voksen mann kunde tenke på det annet enn med den dypeste skamfullhet; – hvordan hadde det kunnet gå for sig at han hoverte over det og gikk og fortalte det uten videre til hvem som vilde høre på det! Det var jo galskap. Nu følte han det slik at han aldri kunde overvinne det, aldri mere bli det samme

meneske, – og at han måtte tie stille med det, ja, han måtte jo være glad til om folk ikke kunde se det på ham.

Han hadde gjort notater i en notisbok for hver kyndig mann han hadde snakket med, og da han nærmet sig Hamburg gikk han det igjennem alt sammen. Det var ikke oppløftende, det var hele veien at han måtte vente og se, han kunde ingenting utrette, han måtte forstå at når domstolen hadde talt så var der ikke noe mere å gjøre med det. Nu vilde han bare høre hvad denne berømte gamle dommer sa. Denne mann kunde si uhildet hvad han mente, han var ikke lenger i funksjon, levde bare for sin videnskap, og han var kjent for alltid å si hensynsløst hvad han mente.

Stein hadde stort bry med å slippe inn til den gamle mann; en drage av en husholderske beskyttet ham og vilde til å begynne med ikke høre tale om at Stein skulde få lov til å forstyrre dommeren. To ganger måtte han forsøke å forklare kvinnemennesket hvad det gjaldt, og den annen gang gjorde det visst ^[241] litt inntrykk på henne; hun bad ham komme igjen den eftermiddagen klokken fem, så skulde hun se hvad hun kunde gjøre. Omsider slapp han inn.

Den gamle mann inngjød Stein så stor ærefrykt at han nesten ikke fikk det til å snakke og fremstille sin sak. Riktignok var han en meget gammel mann, det kunde man se på hans hvite hår og skjegg og fremfor alt på hans krokete skikkelse, men hans øine lyste årvåkne, farlig vaktstomt og gjennemborende var dette blikk, og hans stemme var kold og fast som om den på forhånd varslet om at vrøvl ikke blev tålt der i huset.

Stammende og forvirret fikk da Stein allikevel fremstillet sin sak; han hadde gjort det så ofte nu at han kunde det hele utenad som en lekse. Den gamle hørte på ham, men på en utålmodig måte, han brummet mange ganger og mumlet: «Nå ja! Hvad så?» – og han trommet med fingrene på sitt store skrivebord.

Og ikke før var Stein ferdig så sa den gamle dommer det mest forbausende som han kunde høre:

«Nu ja. Det er jo den gamle historie.»

«Gammel?» gjentok Stein. «Jeg har aldri hørt eller sett noe lignende.»

«Det sier alle. Det sier alle!»

Han satt litt og trommet på bordet og så imens på Stein strengt, men allikevel med et smil et eller annet sted i ansiktet som forvirret Stein og fikk ham til å angre at han var kommet. Så begynte han å snakke med stor hast, og det han sa var så underlig [242] at Stein først lenge efter forstod det, men så sterkt inntrykk gjorde det på ham at han husket hvert ord.

«Jeg strekker mig så langt,» sa den gamle dommer, «at jeg forstår Deres bitterhet, ja, Deres fortvilelse. Men jeg må samtidig si at De ikke har fortjent noen bedre skjebne, ti min herre, De er en dum og narraktig mann. Deres dumhet består deri at De tror Deres personlige, hellige skråsikre forvissning om å ha rett kan skaffe Dem rett ved noen domstol. Dertil vil jeg bare si efter et langt liv og megen erfaring: Deres subjektive rettsbevissthet angår ingen annen enn Dem selv. De har den, det er utmerket, De handler efter den og stoler blindt på den, – det er Deres egen sak, – og De må også ta følgene av det, men retten kan bare ta hensyn til hvad De kan bevise. Om De har rett og ikke kan bevise det, – og Deres motpart har urett, men kan bevise at denne urett er rett – så får den rett. Arme, dumme menneske – hvor har De den innbilning fra at en domstol avgjør hvad som *egentlig* er rett? Tror De den er fullkommen og vet alt? Hvor mange ganger tror De ikke at jeg i mitt liv har vært personlig overbevist om at det og det var rett, men har måttet dømme stikk motsatt? Og hvor mange ganger har jeg ikke forstått at begge parter har rett, – uten derfor å bli forskånet for å avsi min definitive dom? Og hvor mange ganger har jeg ikke også vært overbevist om at ingen hadde rett uten dog å kunne slippe for å si at én hadde det? Ser De, – om De da nu forstår [243] mig: Prinsipielt er retten absolutt. Praktisk er den som oftest bare et skinn. Tilfeldighet og blendverk. Det har nu en gammel dommer sagt Dem.»

Han satt en stund og stirret på sine hender. Så fortsatte han:

«Det er altså Deres dumhet at De tror De må få rett fordi De er forvisset om at De har rett. Det er på tide De lærer at det kan ingen domstol gi Dem. Det kommer aldri til å skje så lenge denne skrøpelige, urettferdige jord består. Nu Deres narraktighet. Har jeg ikke rent misforstått Dem så har De følt det som om De stod på en særlig god fot med rettferdigheten. Narraktighet og dårskap! Der er to måter å omgåes retten på. Den ene er å *ta* den, – med list eller makt. Jeg vil

ha den! Min vilje er rett! Det er et høit spill, men det lykkes da av og til i historien. Men er det den absolutte rett De søker, da søk den uten å tro at De kan finne den. Da må De være både ydmyk og tålmodig og til og med tåle all slags urett. Og da nytter det i hvert fall ikke å tro noe så narraktig som at man blir æret og aktet og smukt behandlet fordi man søker rettferdighet.

Og De, min herre, hvad er det for storverk De har utført? Ikke bedre enn jeg kan se har De opført Dem som en kværulant, en liten retthaver. Usselt, usselt er det hele selv om De hundre ganger har retten på Deres side. Reis hjem til Deres arbeide og forson Dem med Deres skjebne. Bedre trøst kan De ikke få hos mig.»

[244] Så svært meget hadde ikke Stein forstått av dette. Men han forstod i hvert fall at hans reise hadde vært forgjeves. Det fantes ingen mulighet for å få saken tatt op igjen. Han måtte vente. Muligens måtte han for alle tider opgi å få opreisning. Han fikk det ikke en gang til å tenke tanken, men han kunde jo ikke vedbli å reise landet rundt på denne måten. Han måtte vente.

Han var tankefull og forstemt da han kom hjem, han orket ikke snakke med noen, ikke engang med Hans Jacobsen, men allikevel følte han ennu en gang verkstedet som en redning. Han måtte foreta sig noe for å skaffe arbeide; gikk det galt med verkstedet mistet han det eneste holdepunkt i sitt liv. Det var da han gikk ut i byen, opsøkte sine forbindelser, snakket med sjøfolk i havnen og kom tilbake med bestillinger. Da følte han sig en smule beroliget, det var godt å se folkene i arbeide igjen. Det hadde også kostet dyrt, for han hadde aldri oplevd noe så pinefullt som denne vandring fra mann til mann; han følte alles øine på sig når han gikk i byen, og han kunde ikke forundre sig over det, – det var jo ham som hadde vært i arrest, som hadde vært mishandlet med slag og spenn, – og som måtte finne sig i det! Nu gikk han her og tigget om arbeide til sitt verksted, en stakkar, en ynkelig fyr. Da han hadde gjort dette unda på et par dager var han et øieblikk lykkelig over at han kunde holde sig i ro i verkstedet og oppe hos sig selv. Han forsøkte også å arbeide, men det blev ikke til noe, han blev lammet av den følelse [245] at han jo satt i fengsel fremdeles, han torde ikke lenger vise sig blandt mennesker! Alt han tok fatt på av arbeide blev liggende slapt i hans hånd, hvor hans tanke søkte efter trøst og redning fór den skremt tilbake og han våndet sig som i stor legemlig smerte. Maten smakte ham ikke, den virket så underlig

slapp og kraftløs; dagslyset pinte ham og når det var mørkt følte han det som om han var stengt inne i en svart, klam kjeller.

Det *måtte* finnes en utvei. Men det fantes jo ingen annen enn den han hadde forsøkt: å få opreisning, – og den var stengt. Han syntes at det alt var en evighet siden han var ute på sin reise og han kunde ikke tro den hadde vært forgjeves; derfor satt han stadig og bladet i sin notisbok hvor han selv hadde notert op alt det som var blitt sagt til ham.

«Forsone mig med min skjebne,» stod det på ny og på ny. Og dag ut, dag inn satt han og så på disse ordene. De forekom ham å være mere ubarmhjertige og meningsløse enn alt i verden. Om han bare forstod noe av denne skjebne som han skulde forsone sig med!

En natt våknet han plutselig i grusom angst, hjertet banket høit og han var våt av iskold sved. Da følte han sig sikker på at han skulde dø, og denne plutselige forvissning gjorde ham ennu mere redd. For slik som han hadde det nu var han fortapt! Han kunde jo ikke huske den dag han hadde vært glad og følt lykke ved en opgave, – han som engang var så sikker på at Gud ledet ham! Han fór op av sengen, [246] han måtte flykte fra denne iskolde, klamme døds hånd som hadde tatt krampetak rundt hans hjerte, skjelvende av frost og skrekk falt han på kne og ropte:

«Nåde, Herre Gud! La mig ikke dø, Herre Gud!»

Mens han lå slik, – han visste ikke selv at tårene styrtet ut av hans øine – kom Henriette inn fra sideærelset. Hun hadde et brennende lys i hånden, var blek som sitt eget linnet, kom fort imot ham og ropte:

«Er du syk, Gottfried.»

Men han hørte ikke hvad hun sa, merket ikke uttrykket hverken i hennes stemme eller hennes ansikt; han blev bare grepet av en forbitret skamfullhet over at hun skulde se ham i denne avmakt. Han kom sig op igjen og ropte til henne mens han vaklet bort igjen i sin seng:

«La mig være i fred, kvinne!»

Uten et ord gikk hun igjen.

Selv blev han liggende og stirre til det lysnet.

Han var så avkrefte i disse nattetimene at han nesten hadde det godt; han hadde merket det før etter store smerter og plutselig angst at alt bedret sig og det blev bare en stor forundring tilbake. Nu i denne slappe tilstand lå han og tenkte på at han jo engang for lenge siden hadde bestemt sig for å snakke med Henriette fordi han forstod hun hadde det vondt, – han hadde da visst til og med såret henne. Det var jo aldri blitt til noe. Var det i grunnen ikke meningsløst at de gikk her i det samme hus, som mann og hustru, og hadde ingenting med hverandre å gjøre, [247] kanskje hadde det vondt samtidig, kanskje også var i stand til å hjelpe hverandre, og allikevel var det ingen vei mellom dem? Ja, slik var det jo blitt, det var ikke hans skyld; en gang måtte han vel komme til å forstå hvorfor det skulde være slik?

Det var vel meget han ennu skulde forstå. Og han hadde erfart det nu inatt at døden allikevel var en grusommere mulighet enn å fortsette å leve, selv et så fortvilet liv som hans. Han kunde ikke leve, men han kunde slet ikke dø. Så fikk han slite videre med det. Alle hadde sagt det samme til ham: Forson Dem med Deres skjebne!

Han måtte på ny le bittert av det; så lett å si, – han hadde jo ikke noe annet å gjøre!

Men han gikk da i verkstedet den neste morgen fast besluttet på å arbeide, ta fatt for alvor; han trøstet sig med hvad den første av hans rådgivere, den unge jurist, hadde sagt til ham: sannheten kommer frem en vakker dag og inntil da må De holde ut og ta det med ro.

Denne formiddag var det han fikk brevet fra dommeren, dr. Kuhn, med pålegg om å sende Hemmel den skriftlige undskyldning han var dømt til å gi ham.

Han forstod det ikke først. Han hadde glemt det! Var han dømt til ennu større ydmygelse enn den han alt hadde gjennomgått. Det var ikke mulig. Det skulde ikke skje. Han *måtte* slippe. Det vilde koste hans liv. Dette måtte Wieman kunne ordne, – han måtte få Hemmel til å forstå at det var for meget, han måtte gi avkall på denne djevlelike undskyldning som [248] man nu vilde tvinge ham til å skrive, – og si til dommeren at han hadde fått den. Hvad skulde Hemmel med den? Han hadde jo seiret, han hadde kunnet fryde sig over å se sin fiende sendt i

arrest, han hadde fått nok og mere enn nok! Wieman måtte ordne det.

Da var det han for op og ropte det høit uten å tenke på at det var andre i verkstedet. Og da var det også han fikk vite at Wieman var død.

Alt som hendte etterpå foregikk som i en tåke. Han visste bestandig siden at dette døgn var høydepunktet i hans forydmigelse og lidelser. Men det var *for* grusomt; for alvor kom ingenting inn til hans bevissthet. Han skrev et brev til dommeren i stor forvirring, han kunde nesten ikke lese hvad han selv skrev, han visste bare at han måtte forsøke, også dette måtte han forsøke: å tigge denne djevil om nåde. Han fikk det nådeløse svar og forstod at han bare hadde ett valg: mellom døden og å skrive und skyldningsbrevet. Og hele tiden så han Wiemans ansikt. Og en grenseløs sorg og forlatthetsfølelse stod parat til å bryte inn over ham, – slik som gulgrå, onde uværsskyer står en stund og venter og truer i horisonten før de slipper sig løs. Han skrev undskyldningsbrevet og sendte det.

Men dermed måtte det også være forbi. Nu måtte han flykte. Han kunde ikke holde ut i denne by og i sitt eget hus en eneste dag mer før han hadde hatt sitt største opgjør med sig selv og sin skjebne. Han gav ingen beskjed. Han bare gikk.

[249] Han gikk på gammelt vis, slik som når han hadde ferie i sin ungdom, slik som den gang han vandret for å finne Henriette. Men han gikk uten noe mål nu og la ikke merke til hvor han kom hen. Det blev siden oplyst av folk som hadde sett ham i nærheten av byen de første dagene av hans vandring at han så ut som om han gikk i søvne; noen fortalte også at de hadde sett ham i skumringen og trodd han var en sinnssyk som var flyktet fra asylet.

Han merket ikke hvor han var før han en efter middag for sammen av ubehag og opdaget at han stod utenfor gården hvor han første gang traff Henriette. Lammet av uhygge blev han stående og stirre. Alt var som før, veien, grinden, trærne, husene, det samme lange utsyn over den flate mark og ut mot havet. Det var som om tiden hadde stått stille, det kunde ha vært igår han stod her, fjetret, og så hende der i døren med det sene sollys i ansiktet. Hvad mente skjebnen med å føre ham hit ennu en gang? Eller var det han selv, som uten å vite det søkte hit av en eller annen hemmelig årsak?

Han var ikke i stand til å gi sig selv noe svar på det. Men da han hadde stått der en stund og stirret på denne gården, som han hatet så dypt, forstod han

plutselig en ting: det var sant at han var en narr. Skjebnen hadde aldri ledet ham, den hadde aldri villet noe med ham! Han var en stakkars stymper som livet hadde kastet hit og dit og lekt en grusom lek med, og selv hadde han i sin narraktighet gitt det alt sammen en høitidelig mening. Nu kunde han selv ^[250] se! Han kunde jo følge sitt liv tilbake til den stund da han første gang stod her. Hvor fant han en mening i noe av det? Ikke en eneste ting av alt det han hadde trodd og tenkt og håpet hadde vært riktig, intet blev opfylt, intet bragte ham lykke. Han var blitt gjort til den største narr i denne verden.

Han gikk derfra, innover landet.

Han gikk i mange dager og tenkte hele tiden bare på hvilken usigelig narr han hadde vært. Han husket hvordan han hadde sittet, natt etter natt, oppe på sitt værelse og lekt at han var den lærde mann, den ensomme forsker, som tydet rettferdighetens mening og Guds vilje og rustet sig til en stor gjerning til lykke for menneskene. Den lykke han hadde følt ved det fikk ham nu til å rødme av skam, av og til hånlo han høit av sig selv, av og til stønnet han som om han bar en usigelig byrde han ikke kunde bli kvitt, han stanset ofte som om han ventet å synke i jorden av skam, så pilte han avsted igjen som om han vilde flykte for sig selv og sine tanker. Hvor edel og høitidelig han hadde følt sig! Han, rettferdighetens redskap! Så hadde han fått vite hvad rettferdighet var! Den hadde puttet ham i arrest sammen med rottene! Den hadde gjort ham til løgner og forbryter for alle mennesker, ødelagt hans verksted og drevet ham ut på veiene som en herreløs hund. Hadde han fortjent det bedre! Å, denne avsendige edelhet som hadde besatt ham. Han skulde bruke sitt liv til å sone sin urett og tjene rettferdigheten. Han måtte være gal ^[251] siden han hadde fått en så forrykt tanke. Han skulde ha opført sig som en almindelig mann, funnet sig en ny kvinne efter sitt eget hjerte, avlet barn med henne, hatt det hyggelig i lauget med gode kamerater, tjent gode penger og engang gått i sin grav med bevisstheten om at han ikke hadde forsmådd livets gleder og ikke gjort sig til narr for Gud og mennesker. En narraktig mann, hadde den gamle dommer sagt. Og det *var* dommen over ham. En narr! En narr! En forrykt!

Hvor vandret han hen? Han så en dag at han var kommet langt inn i landet; gikk han slik, dag efter dag, vilde han jo til slutt komme tilbake til fjellene hvor

han bodde i sin barndom. Var det fjellene han lengtet etter siden han stadig gikk rett mot syd? Det var en kveld ved solnedgang han kom til å tenke den tanken og den gjorde ham så fortvilet at han gikk inn i en lund et stykke fra veien og satte sig til å hulke. Det var ikke sjelden nu at han gråt, og bestandig var det over tapte ting han aldri kunde få tilbake. Gikk han mot sin barndom? Hvad vilde han der? Han skulde aldri mere se bergene i morgendis før solen ennu var oppe og vite at all denne herlighet, all denne kraft og lykke var hans! Hans barndom var noe som var forsvunnet i evigheten, den hørte ikke mere livet og tiden til. Den var gått bort med hans mor og hans far. Den siste som hadde hatt noe med hans barndom å gjøre var gamle Wieman, også han var gått ut av tiden. Husk på det skjønne navn du [252] har fått, Gottfried, sa Wieman til ham en gang. Guds fred! Pass på, at du alltid har den som du alltid skal beholde ditt navn.

Men da Stein nu husket dette stanset han forbitret sin gråt. Hvad skulde det tjene til at han nu på ny gav sig over til denne medlidenhet med sig selv. Hvad mente han i det hele tatt med denne sin vandring mot syd, denne tåpelige flukt. Intet kunde han flykte fra! Og hvis han ikke nu herdet sig og gikk modig og kold tilbake, kunde han like gjerne legge sig til her og vente på døden. Han forstod ingenting av sitt liv, han fattet ikke hvad det nu skulde bli til, men så meget kunde han vite at han måtte tilbake. Hvad som så skulde skje, – det skulde skje der hvor han hadde levd sitt voksne liv. Skulde han få opreisning måtte det være der. Skulde han få leve måtte det være der. Og skulde han for alvor gå til grunne måtte det også være der. Han hadde intet valg.

Så gikk han da tilbake.

Han følte sig roligere og hadde det bedre. Han hadde slitt ut sin skam så det ikke fantes angreps kraft i den lenger. Han hadde grått bort sin medlidenhet med sig selv, og med den var det meste av hans angst forsvunnet. Dermed var alt blitt enklere og klarere. Til å begynne med *følte* han det mere enn han var sig det bevisst. Det ytret sig slik at han begynte å kjenne legemlige behov; han hvilte ut noen dager i et gjestgiveri, spiste godt, satt ensom i kro-stuen om kvelden og drakk noen krus øl og følte det som fred at folk kom og gikk og snakket ivrig om [253] sine ting. Det var godt at ingen visste hvem han var; når han med flid lot være å tenke kunde han nesten bille sig inn at han var kommet til en ny verden og et

nytt land hvor alt stod ham åpent.

Da han så på ny var på landeveien var han for første gang siden alt dette hendte, i stand til å tenke aldeles nøkternt på det. Ja, han oppdaget da at han måtte ha tenkt på det lenge uten å vite det, for han kom så fort på det rene med hvordan det hele var. Det var slik:

Han hatet ikke Müller. Det var jo nesten en latterlig tanke å hate ham. Han var uslere enn alle mennesker og intet hat verd. Han visste jo aldri hverken hvad han sa eller gjorde slik som han drakk. Hvad kunde det bety for ham at han løi! En løgn mere eller mindre for en mann som aldri snakket sant! Han levde bare i tanken på hvordan han skulde skaffe sig penger til den daglige drikk og holde sulten borte fra kone og barn mens han selv drakk. Han kunde ikke engang hate ham for den gemene løgn at han hadde efterstrebt hans kone! Kanskje han til og med trodde det! Han kunde vel ikke finne noen annen forklaring på at han hadde hjulpet det arme menneske. Og selv om han ikke trodde det, sa han det allikevel fordi han visste det vilde gjøre lykke og innbringe ham noen krus øl hos bandittene i laugskroen. Nei, han kunde ikke hate ham.

Han hatet heller ikke Hemmel. Han visste jo at Hemmel hatet ham, det hadde jo så mange grunner –: at Hemmel som var eldre var blitt senere ^[254] mester, at Stein hadde hatt ting å utsette på ham efterat han kom dit og i det hele tatt tillot sig å si sin mening, hvad Hemmel aldri hadde våget å gjøre, hvis han da hadde hatt noen, – at Stein var en venn av Wieman, hvem Hemmel også hatet. Så kom jo dertil at Hemmel var skamfull over at han hadde latt sig narre og redd for å få høre vondt fordi han hadde handlet på egen hånd. Det var ikke vanskelig å true og lokke Müller til å gå med på denne løgn. Müller forstod jo nok at kom historien frem blev han kastet av lauset. Men løi han hadde han også litt tak på Hemmel, og det kunde innbringe ham litt som var godt å ta med. Nei, han kunde ikke hate Hemmel, ikke noen av dem. Om han selv var en aldri så stor narr var han hevet over så dyp ynkerdighet. De to måtte klare sig selv så godt de kunde.

Men han hatet Kuhn. Det visste han nu. Han hatet ham både som menneske og som dommer. Han følte med sikkerhet at Kuhn frydet sig over hans lidelser og ydmygelse. Hvem kunde være i tvil om det? Hvorfor hadde han ellers gjort sin dom så urimelig streng; – en av de rettskyndige han rådspurte hadde brukt

nettop de ord om dommen: urimelig streng. Og hvorfor hadde han tvunget ham til å skrive dette brevet som han hadde glemt for sine andre lidelser! Det var en forbrydelse som ikke kunde tilgis. At han hadde sittet i arrest, at han var blitt mishandlet, – det var forferdelig, men det var noe andre gjorde mot ham, en overmakt som ingen kunde sette sig op imot; men det fantes ingen tilgivelse for at denne [255] makt, rettferdighetens makt, tvang ham til selv å gjøre noe mot sin overbevisning, til skriftlig å innrømme og be om undskyldning for å ha talt løgn når han hadde talt sannhet. Han hadde *skrevet* det! For alle tider stod det der sort på hvitt, en dobbeltløgn! Hvad var fengsel og mishandling mot det.

Jo mere han tenkte på det, desto større blev hans hat til Kuhn, og inn i dette hat gikk en forestilling om at Kuhn med denne siste handling hadde vidd både sig selv og ham til undergang og fortapelse.

Den djevel! Han hadde jo forstått hvad det bodde i ham da han så hans onde, hovmodige sinn. Men han forstod det for sent. Han forstod det først efterat han hadde utlevert sig til denne mann, – sine hemmeligste tanker, sin innerste hellige tro på rettferdigheten!

At han hadde skrevet dette brev til Kuhn kunde han ikke tilgi sig selv. Han hadde lyst til å øve vold mot sig selv når han tenkte på det, – og det hendte ofte under hans vandring at den tanke fikk ham til å skjære tenner av skam og raseri, og han slo sig med knyttet hånd i ansiktet uten at han merket det og visste om det. Han følte det som han med det brev hadde mistet sig selv, ødelagt alt han eide, ja, var han bedre enn gledespiken på gaten som tilbød sig selv og blev vraket – han som i blind tillit hadde utlevert alt og fått til svar at han var en narr og en forbryter. Det brev hadde gjort ham til det fattigste menneske på jorden. Og heller ikke var noen latterligere enn ham. Hvor hadde ikke dommeren moret sig sammen med [256] sine fornemme venner over denne stakkars skomaker, denne narr som hadde henvendt sig til den lærde mann med sine spekulasjoner og narrestreker!

Steins tanker var optatt av Kuhn i mange dager. Han tenkte på ham fra morgen til kveld mens han vandret tilbake igjen den vei han var kommet, stadig uten å vite hvor han var. Ofte syntes han at han så hans ansikt foran sig – og det blev alltid mere diabolsk, øinene utstrålte kulde, den tynne munn hadde et

ufølsomt smil som ikke hørte til blandt mennesker; det var ikke kjøtt og blod i hans lange knakende og tørre kropp, – han var knokkelmannen – ute på sjelemord. Han var en ulykke for alle mennesker og for hele verden, for han kunde jo ikke utryddes. Ingen kunde avskaffe ham, ingen kunde protestere mot ham. Han var jo selve retten! Han satt til doms, hans ord var lov, hans avgjørelser var ubønhørlig, urokkelig skjebne, og mennesker med våben stod parate til å lystre hans minste ordre. Ja, han satt i rettferdighetens høisete omgitt av drabanter, som var hans slaver. Og ingen torde hate ham, ingen uten en stakkars skomaker som vandret fredløs på landeveiene. Og hans hat var avmektig.

Men så en dag slapp tanken på dommeren ham. Det var da han på ny så havet. Han så det langt borte, en strime som han såvidt kunde skjelne fra land og himmel, men han så det da, og han kunde kjenne det i luften. Det virket på ham med en forunderlig ærefrykt. Ja, det var underlig. Hadde han ikke bodd ved sjøen fra han var gutt! Han skulde da [257] være vant til det. Men hele denne dagen da han vandret rett frem mot havet, holdt hans høitidelige stemning sig. Han følte det var angst og uro på bunnen av den som om han nærmet sig et stort oppgjør, men det følte allikevel som fred, for hans tanker var tatt fra ham og med dem hans hat. Så lenge hadde han nu vært stengt inne i dette hat, elsket det og vært forferdet over det på samme tid, at nu da det endelig slapp ham, nu da han gikk mot åpent hav, mot bølger, blest, salt, sval luft, var det som om han var reddet. Han bare så, stirret begjærlig langt ut, åndet dypt, badet sitt hode i luften og lyset. Han stanset ikke før han var fremme. Han så da at han var kommet til det samme sted hvor han var da han flyktet etter sitt bryllup. Han tenkte ikke noe over det, denne dag var alt i hans liv deilig fjernt som om det bare vedkom et annet menneske. Han tok inn hos noen fiskere som han kjente fra dengang. Han sovnet straks og sov uten drømmer, dypt som han var død, til lenge efterat det var lyst.

*

Den første dag her ute ved sjøen hadde han den samme urolige fred; ingen tanker plaget ham, men han visste at et oppgjør ventet.

Den annen dag kom han til å tenke på Henriette. Han måtte ha drømt om

henne om natten, for hun var i hans bevissthet omgitt av en mild, moderlig stemning. Det var denne stemning han tenkte på; hadde han bare drømt den, hadde han ikke også oplevd den? Ikke før hadde han spurt sig selv om det [258] før han visste at det jo var slik, han hadde oplevd den mange ganger. Det var en tid da de levde sammen som mann og hustru skal leve. Det var jo en del av hans store avtale med skjebnen, og han hadde betraktet det som et offer. Men ofte når de var sammen hadde han følt nettopp denne stemning som drømmen hadde bragt til ham nu igjen, det var når hun klappet ham eller strøk hans hår eller la sig tett inn til ham når hun skulde sove. Skulde han ikke kjenne den stemning? Det var jo intet i sitt liv han hadde vært mere redd for! Han hadde kjempet mot den. Til slutt hadde han flyktet for den. Hvorfor hadde han gjort det? Han avviste spørsmålet; det *var* slik, det måtte være slik. Også nu var denne stemning hans fare, og den kom bare til ham fordi han var så svak. Den hørte til det onde i hans liv. Den måtte aldri få makt over ham.

Dette hadde han tenkt stille, i den forunderlige fjernhet overfor sitt eget liv, som han nu i noen dager hadde vært opfylt av. Men dermed var også denne fred forbi; det var som om en storm styrtet ned fra himmelen og pisket ham, hele verden, hele hans liv var omskapt, han var på ny sig selv og ingen annen, midt i sin egen skjebne.

Tør du, ropte en stemme i ham. Tør du fornekte Gud!

Da visste han hvad han tenkte på. Han snudde sig mot havet, det gikk mot ham med hvite bølger son: skyllet op over den lave, nakne strand. Det var Gud selv han så. Og det var Guds nærhet som hadde skapt [259] hans ærefrykt da han så havet langt ute, – hans ærefrykt, hans angst og hans fred.

Tør du fornekte Gud! Om du knuses som bølgen mot landet, – tør du fornekte Gud! Uhyggelige ord fra skriften, som han hadde stirret på og triumferte ved den gang da han følte sig som utvalgt av Gud, de kom til ham nu som hevnerne og spottere:

«Hvem er da du, menneske, som tar til gjenmæle mot Gud? Vil da verket si til virkeren: Hvorfor gjorde du mig slik?»

Grufulle ord som han hadde lest i glede.

Og hvad var hans svar nu i denne stund!

Han falt på kne foran dette havets ubarmhjertige ansikt, og han ropte:

«Herre, du vet, jeg har ikke fornektet dig. Jeg kunde ikke fornekte dig om jeg vilde. Og jeg vilde gjerne! Ja, jeg sier det: Gid du ikke var til! Hadde du aldri gitt oss lengselen etter dig! Hadde du aldri skapt oss i dit billede! Hadde du aldri gitt oss samvittighetens kval! Ja, hadde det ikke vært noen himmel og noe helvede, men bare denne jord og vi selv umælende og uten tanker som dyr.»

Og mens han tenkte disse tanker og som en gal mann ropte dem ut til hav og himmel, våknet en vill tross i ham. Han reiste sig op og ropte igjen:

«Er jeg dig lik, da har jeg også din makt! Og når du nekter mig rettferdighet og ydmyger mig og vanærer mig, hvad har jeg å gjøre? Da tar jeg rettferdigheten ut av din hånd og gjør den til min!»

Hvad disse dunkle ord egentlig skulde bety visste [260] Stein ikke, og han grublet slett ikke over det siden. De hadde gjort sin gjerning, de virket som en trylleformel: han følte sig befridd.

I en ny følelse av tross og beslutsomhet forlot han nu dette sted hvor han på ny, stilt overfor havet, syntes at han hadde møtt Gud. Men han reiste ikke hjem. Tiden til det var ikke kommet ennu. Men han følte at nu hadde han snart stridd igjennem, nu var han snart ferdig.

Også denne gang fant han en liten landsby, langt nok borte fra hans egen by til at ingen kjente ham. Han tok inn på kroen der og gjorde sig det behagelig. Han hadde i hele sitt liv vært strevsom og lagt penger til side. Aldri hadde han hatt dyre vaner. Han hadde gjerne hjulpet folk, men han hadde en redsel for selv å komme i vanskeligheter som var grunnfestet helt fra hans tid hos gamle Wieman. Nu visste han jo godt at det gikk den gale veien med verkstedet og at han selv ødet mange penger på disse sine lange vandringer. Tidligere på denne reisen hadde det også pint ham svarlig; men nu var også den bekymring forsvunnet. Var det kanskje ikke hans egne penger, tjent med flid og dyktighet gjennom mange år? Gjorde han ikke med sitt hvad han vilde? Hvem stod han til ansvar for? Han brukte det han vilde; heldigvis hadde han hatt såpass omtanke da han begav sig på vei at han forsynte sig rundelig.

Ja, han gjorde sig det behagelig; han spiste godt og la på sig; han drakk en del

og opdaget at en liten rus var en herlig tilstand, tiden gikk så fort, [261] menneskene virket ikke så kjedelige. Og sannelig: nu opdaget han jo også hvor pene pikene var! Det var lenge siden han moret sig med å gå på jakt etter dem, det var helt tilbake i den tid da han var ungar og spillemann og stjal sig unda Wiemans årvåkne formynderøine og hadde mange slags hemmelige eventyr i bulene nede i havnen.

Han så forferdet hvor laset og luvslitt han var blitt i tøiet; han gikk til skredderen og fikk ham til å sy sig et nytt sett. Den aften han hadde den på for første gang følte han sig mirakuløst som et annet menneske, han drakk tett i krostuen, snakket med verten og syntes det lå en verden og en evighet mellom ham som satt her og den mann som stod ved havet knuget av redsel for Gud. Han var blitt en fri mann!

Da han siden kom op på rummet var piken der og gjorde i stand for natten. Det var en pen pike og hun smilte så blidt da han kom inn og han følte sig selv så ung med de glass han hadde i kroppen og med sin nye dress at han like godt tok omkring henne og vilde kysse henne. Da opplevde han at piken smelte ham en ørefik, blussende av sinne kalte ham et gammelt svin og styrtet på dør. Det var et optrin som han ikke likte, men han kunde vel kanskje ikke vente sig noe annet; halvfull var han, så han lo litt av det, og han gikk til sengs.

Men denne lille ting var i hvert fall nok til å gjøre slutt på hans skrøpelige fred. Han hadde på ny vært utenfor sig selv, latt som han var en annen. Hvad mente han? Vilde han slå sig til her og leke rik [262] reisende? Var det for å leve her som en narr han hadde tilkjempet sig sin frihet?

Hvad slags frihet? Skulde den ikke brukes?

Jo, den skulde brukes! Ennu i denne dag skulde han hjem og møte sin skjebne, alene, uten Gud, uten noen og noe annet enn sig selv. Tiden var inne.

Så brøt han da op og begav sig omsider på hjemvei. Han hadde bare to dagsmarsjer hjem, og under denne vandring gikk det ham slik som han hadde oplevd før på sin reise: mens han hadde vært utenfor sig selv og opført sig som en narr, hadde noe i ham tenkt hans tanker og gjort tingene klare.

Selv ikke nu hadde han begått den dødelige synd å fornekte Gud. Men han hadde rystet Gud av sig. Og endelig forstod han nu at det var livets egen vilje, ja,

det var Guds hensikt. Var det kanskje ikke å fornedre Gud å betrakte ham som en barnepike, som ledet hvert av ens skritt. Han hvis veier og vilje var over menneskenes veier og vilje. Guds vilje, den hersket vel uinnskrenket i Guds egen verden. Men jorden var ikke Guds verden. Guds vilje den brukte kanskje tusener og millioner av år for å nå sitt mål; men jorden og det korte jordliv hadde han gitt til menneskene. Kunde Gud finne behag i en ynkelig, kraftløs sjel som tok imot all urett av banditter og lot sig trampe på! Og kunde på den annen side mennesket vente at Gud skulde sende lyn fra himmelen og åpenbare sig i torden og vrede for å hjelpe den arme fortrykte som ikke kunde hevde sin rett! Nei, mennesket skulde selv reise sig mot urett og slå [263] urettferdigheten ned. Det var hans plikt å vriste rettferdigheten ut av Guds hånd og gjøre den til sin egen. Slik blev mennesket Gud likt. Slik viste det at det var skapt i Guds billede. I skal være Gud like!

Ja, når han engang selv hadde klart å skaffe sig opreisning for sin fornedrelse, når han hadde hevnet de ydmygelser som han uskyldig hadde gjennomgått, når han hadde slått ondskapen og de onde ned, da kunde han gå til den allmektige og si: Se, Herre, hvad jeg bringer dig! Jeg har fullbyrdet den rettferdige straff, jeg har seiren i min hånd, jeg er på ny et opreist og stolt menneske, som du ikke må vemmes ved å se på! Jeg fremstiller min ære til ære for dig, hærskares Gud!

Ja, slik skulde han komme til Gud, slik skulde Gud dyrkes av et levende, opreist menneske som hadde den sanne rettferdighet på sin side. At han først nu forstod det, efter å være blitt *tvunget* til å forstå for å frelse resten av sitt liv, det kom jo av at den gamle, gode Wieman hadde preget ham altfor dypt med sin forsiktede, hjertelige fromhet. Han var en god mann, den gamle, men vek. Alltid hensyn, alltid forhandling, aldri handling! Stein hadde nok meget å takke ham for, men når regnskapet skulde gjøres riktig op, så kom det kanskje til å vise sig at det nettopp var Wieman som egentlig hadde skylden for all den forsmædelse Stein hadde måttet døie.

Alt dette var store, besynderlige tanker, som gjorde ham stolt og lykkelig. Ja, da han hadde funnet ut det med Wieman og overfor sig selv bekreftet at det [264] var riktig, slik måtte det være, da syntes han at det var lettere å gå. Nu kunde han tenke også på ham! Det hadde jo ikke vært lett for ham. Å vite at Wieman var død nettopp den dag da han kom ut av fengsel og åpent hadde sagt sin faderlige

venn at han ikke vilde følge hans råd, men gå sin egen vei, – det var grusomt, og han kjente nu at det hadde ligget i ham som en pine. Å, det hjalp å se at Wiemans svakhet var blitt hans egen svakhet. Når han hadde trosset Wieman da var det sin egen rett og sitt eget liv han hadde kjempet for. Han hadde jo følt at han måtte overvinne Wiemans ynkelige svakhet som virket så from og smukk. Nu var det gjort. Nu kunde han tilgi den gamle mann og enda bevare et smukt bilde av ham i sitt hjerte. Og dermed var han ferdig med ham. La de døde begrave sine døde!

Sannelig, det var lettere å gå, lettere å tenke på at han snart var hjemme. Det var ikke lenger Wiemans by han kom til. Ikke denne gamle mann med gode råd og engstelse og hensynsfullhet, megling og forsiktighet, fromhet og den milde pappa Gud. Han var ferdig både med Wieman og den himmelske fader, som passet på alt og vilde alt så vel og var så snild og bare småskjente litt. Men snart skulde han komme til stridsgnyets Gud med seirens trofeer!

Ja! Og da visste han jo med det samme hvorfor han aldri hadde villet slippe denne Henriettes moderlige ømhet inn på sig. Den var hans fare. Skulde han ha gitt efter for den da hadde han mistet sig selv. [265] Hvad skulde han, en voksen mann, med denne store, overfrodige kvinnes ømhet, et dypt sluk av dyrisk sanselighet og hengivelse, – når hun ikke fikk barn! Måtte han ikke hate denne golde kvinne! Var det ikke et savn så fortvilet og meningsløst at intet kunde forsone det: at han, en frisk mann, skulde gå barnløs gjennom livet. Det savn hadde han måttet bære. Var det da urimelig at også hun hadde måttet savne og forsage! Hennes skjebne hadde allikevel vært den letteste. Gudskjelov: der hadde han vært sterk! Hun hadde intet krav på ham. Han skyldte henne intet. Det var godt han aldri hadde snakket ut med henne. Hun bar sin skjebne. Han bar sin.

Ferdig med henne. Ferdig med Wieman. Ferdig med Gud.

*

Langt borte så han byen i middagsstillhetens døde lys.

Ofte var han kommet her og hadde sett denne stolte, gamle by med tårn og spir og røde tak og med sjøen og eventyret foran sig. Her skulde han altså få sin skjebne. Her hadde han lekt som gutt i eftermiddagens hemmelighetsfulle

skumring, stjålet sig til å glemme tiden der oppe på Mariakirkens tunge tårn, frådset i frihet og hylt av henrykkelse sammen med kameratene, høie, skingrende guttebrøl! Der hadde han sneket sig bort fra Wiemans aktsomme, mildt bekymrede blikk og for første gang ligget med en kvinne. Der hadde han hatt sin korte, stolte lykketid. [266] Alt det lå nu en evighet tilbake. Den gang måtte han jo tro både på mennesker og på forsynets milde Gud. Var ikke alt i denne verden som det skulde være!

Nu visste han noe annet! Det var en rådden by. Menneskene var sløve og dvaske. De visste ikke hvad ære var. De lot døgnnet komme og gå som det falt sig best. De løi på hverandre, feigt og skammelig og forsøkte å skjule sine synder. Ja, de var uten ære, uten verdighet, uten kraft. De beste av dem var som Wieman, blide og velmenende, men blinde og feige. De så ikke engang at over dem hersket satans kolde ondskap med sitt ekle smil, sin frekke løgn, de så ikke at rettferdighetens vokter, deres dommer og øvrighet, hadde sviktet retten som han skulde tjene og overgitt dem alle til rettløsheten. De vilde sove i fred. Tiden stod stille fordi de var sløve.

Han stod på en liten høide utenfor byen og dømte denne by hvor han nu hadde gjennomgått så store kvaler. Han følte sig overmodig. Hadde noen tenkt at han var knekket og ydmyg og kom for å be om nåde, så tok de feil. Han var sterkere enn nogensinne! Nu kom han hjem for alvor! Han skulde ryste denne døsig by våken. De skulde komme til å spørre store ting nu når den lille skomakermester Gottfried Stein hadde tatt rettferdigheten i sin hånd. Han fryktet ingen og intet!

Med et seierstolt smil gikk han det siste stykke ned til byen. Han mumlet med sig selv og slo ut med armene, slik at noen barn som så ham blev redde og gråtende løp hjem. Ja, han var på ny seiersikker [267] og høit oppe. Men hvorfor han var det, hvad han skulde utrette for sin sak – det visste han ikke og det tenkte han ikke på.

*

I høi, løftet stemning, i en skjønn ro, som han selv var forundret over, skred han så denne eftermiddag inn i verkstedet efter å ha vært borte i seks uker. Det var noe uvirkelig over denne stund, skjönt han oppfattet alt så tydelig som om han

var synsk. Det var han selv som kom, – og allikevel en annen, – det var hans eget verksted og hans egen tilværelse, – og allikevel var han langt borte fra det, det angikk ham nesten ikke. Han følte sig ganske usårlig og var forvisset om at han skulde klare alt.

Så blev det hele så ganske anderledes enn han hadde ventet sig det.

Han kjente jo dette verksted slik at han syntes han måtte kunne se det selv om han gikk i blinde, – og han merket straks at her var tomt! Det var som å komme til et øde og forlatt sted hvor alt hadde stått stille i lange tider.

Men før han hadde fått tid til å forstå hvordan dette var fatt og hvad det kunde bety, opplevde han det utroligste: Hans Jacobsen satt jo der på sin plass og stirret så rart på ham, og plutselig reiste han sig, holdt på å falle, var han svimmel og syk, – og brast i gråt!

«Er det mester,» hulket han. «Er De virkelig kommet!»

Å, det var ondt, det var forferdelig. Hadde han [268] stelt det så ille med sine ting og for sine folk at denne kjekke, friske mann brast i gråt når han endelig viste sig! Han kunde ikke i øieblikket forstå hvad det var som slik hadde knekket svennen, men tomheten i verkstedet og guttens gråt skremte ham fordi han plutselig så hvor langt borte han var fra sitt eget liv og alt som han hadde ansvar for. Langt, langt borte! Han hadde på ny følelsen av å være oppe i fjellene og stirre ned i svimlende dype sluk.

Men han viste ingen uro; midt i sin forferdelse sa han til sig selv: vær stille, vær stille, det går over, det klarer sig.

Han lot Hans Jacobsen gråte en stund. Så begynte han å snakke med ham og spørre ham ut – med dyp, rolig stemme som om ingenting var hendt.

Så fikk han da efter hvert alle svennens ulykkesbud. Han klarte sig godt, de gikk ikke inn på ham, han kunde jo ikke vente det anderledes, trøstet han sig, og han skulde snart klare å rette på det hele. Han gav svennen ordrer for morgendagen og gikk omsider op til sig selv.

Det var bare en ting av alt det svennen fortalte som han ikke i farten forstod ordentlig: var Henriette reist? For alltid forsvunnet?

Han fikk det bekreftet da han nu kom op, hun var borte, og de fleste av sine

ting hadde hun tatt med sig.

Han blev redd på ny. Hvor var han henne? Både hans verksted og hans hjem var i oppløsning. Han hadde selv forlatt det alt sammen, men aldri hadde han jo regnet med at noe av det skulde forlate ham.

[269] Den tomme stuen og vissheten om at hun var reist var mere enn nok til å bryte ned hele hans sikkerhet. Det var fare overalt! Og da han på sin vandring gjennom huset kom ut i kjøkkenet og fikk se det grusomme, idiotisk smilende kvinnemenneske som nu styrte hans hus trodde han et øieblikk at han var blitt gal. Han begynte først å le, hun var så komisk stygg, som hun stod der og smilte til ham, men da han så at hun blev redselsslagen over hans latter – han hørte selv hvor hes og vanvittig den lød – blev han også selv grepet av panikk og styrtet ut av kjøkkenet.

Han forsvant inn til sig selv og låste sin dør. Her var det eneste sted som ennu var uforandret i hans hus. Værsågod, – han hadde sine bøker, hele sin lærdom; det stod ham fremdeles fritt å sette sig ned og gruble og planlegge store omveltninger av samfundet! Hele hans værelse virket som en hån på ham. Men aller grusomst var den hån at Henriette hadde forlatt ham og så skaffet ham dette menneske som vel var det styggeste i mange mils omkrets. Og da han nu kom til å tenke på Maria blev ubarmhjertigheten og meningsløsheten i hans liv så oprørende trøstesløs for ham at også han brast i gråt; med hodet mot sitt stolte skrivebord hulket og hulket han langt inn i natten.

Slik sluttet den dag han så seiersikker kom tilbake.

*

Men om morgenen følte han sig på ny kold og klar. Han hadde sovet med sine klær på, men hans søvn hadde vært dyp. Han kunde ikke huske om han [270] hadde drømt, men søvnen hadde bragt ham styrke, og straks han våknet hadde han en sterk forvissning om at denne pinefulle ubesluttsomhetens tid snart var forbi. Målet var fullt. Nu skulde han handle.

Først måtte han få skikk på sitt verksted, og det gikk han straks i gang med. Han besøkte på ny forbindelser og snakket med alle slags folk og enda en gang skaffet han på denne måten arbeide til sine folk. Han gikk og bad om

undskyldning for Hans Jacobsens uhell med den store bestilling. Alt dette gjorde han stille og fornuftig, og han var glad, triumferende fordi han fikk det til og disse ytre ting på denne måten så ut til å ordne sig.

Men ikke før var det gjort blev han grepet av rastløshet. Han fikk det ikke til å sitte stille, han syntes stadig det var noe han skulde utrette et eller annet sted i byen; han visste ikke hvor, men han drog avsted. Mens han så pilte oppover gaten følte han sig ofte svimmel, så han måtte stanse og holde sig fast, – og ofte hendte det at han bråstanset fordi han jo hadde glemt hvad det var han skulde. Når han slik forgjeves pinte sin hjerne for å finne ut hvad det var han skulde gjøre, kunde det overkomme ham en plutselig trang til et krus øl eller en kanne vin, og det blev til det at hver gang han slik stanset og følte sig tom i hodet gikk han inn på en kro og gav sig til å drikke. Han kom i snakk med mange slags folk og var glad over å få nogen å snakke med, men ofte kunde han slett ikke huske hvad han hadde sagt.

Hadde han på denne måten fløiet ute i byen noen ^[271] timer kom han plutselig i tanker om verkstedet og arbeidet og blev fortvilet fordi han så følte at alt gikk galt og innbilte sig at hans folk gav en god dag i sine plikter når han ikke passet på dem. Han løp tilbake og mente at han overrumplet dem når han kom busende inn. Han hadde mistet tilliten også til Hans Jacobsen og lot ham stadig høre meget vondt. Svennen hadde heller ikke stort å forsvare sig med, så det var tydelig at han hadde vond samvittighet. Sin uduelighet hadde han jo også så tydelig bevist i den tid han var alene; ikke kunde han holde disiplin, og en hel bestilling hadde han ødelagt og kostet Stein mange penger.

Plutselig en morgen kom han i tanker om at han jo skulde ha snakket med dommeren, dr. Kuhn. Det var en stor lettelse at han husket det og han gikk øieblikkelig avsted. På veien blev han bekymret over hvordan han skulde bære sig ad med å få ham i tale, – en mann med så slett samvittighet som dommeren vilde naturligvis helst ikke se ham. Men da fikk han den herlige idé at han jo bare kunde stille sig utenfor domhuset. En eller annen gang i dagens løp måtte jo Kuhn komme der forbi, og så kunde Stein ganske enkelt gå bort og snakke til ham. Han skulde sannelig ikke bli trett av å vente!

Dette gjorde han da. Han stilte sig like i domhusets port og stod der urørlig og

mønstret mennesker som gikk forbi ute i gaten. Det var ikke morsomt for ham å stå der, for han følte jo godt at alle mennesker så på ham, men han var nu mann for å [272] tåle menneskers onde blikk; – de skulde bare vite hvor meget verre ting han hadde måttet tåle! Det blev forresten ikke noen lang pine, for han hadde ikke stått der mere enn en times tid så kom dr. Kuhn gående og vilde svinge inn i porten til domhuset.

Da løp Stein frem, stilte sig like foran ham med utbredte armer og ropte:

«Stans, hr. dommer! Jeg har et ord å tale med Dem!»

Dommeren hadde ikke sett ham, blev forskrekket og vek et par skritt tilbake. Dette forskrekkede uttrykk i hans ansikt blev for Stein en stor triumf, ja, det var en nydelse som han siden ikke kunde bli trett av å fremkalle på ny og på ny. Se, se, – han var farlig! Han fremkalte skrekk! Den store mann blev hjelpeløs og redd i blikket.

Triumferende fulgte han efter dommeren som vek ennu noen skritt. De stod derfor midt ute i gaten da Stein nu hoverende ropte:

«De blev redd, hr. hommer! Det er Deres slette samvittighet! Nu spør jeg Dem: Når skal De gjøre god igjen Deres forbrydelse mot rettferdigheten og mig?»

Da fikk dommeren et frysende uttrykk i øinene, hans smale munn kruset sig til et foraktende smil, og plutselig skjøv han Stein heftig til side og snerret:

«Forsvinn, De gale menneske!»

Dermed gikk han fort gjennom porten inn i domhuset.

Stein mistet balansen da dommeren puffet til ham, [273] han holdt på å falle, men klarte sig i siste øieblikk. Menneskene, som hadde samlet sig i gaten, fant at han var et komisk syn, for mange av dem brast i latter og ropte hånlig til ham:

«Er du full! Kan du ikke stå på beina! Gå hjem og legg dig!»

Da blev Stein forbitret, rettet sig op og holdt en hel liten tale til dem:

«Djevelpakk!» ropte han. «Dere står der og flirer og håner en rettferdig mann! Usle, feige dumhoder er dere. Ynkkelige. Dere sover! Dere vet ikke at dere lever uten ære og uten rettferdighet. Men det skal komme den dag da dere ikke ler! Og den skal komme snart. Så skal dere få annet å tenke på! Men le bare så

meget dere lyster, dumrianer! Bare le! Bare le!»

Kneisende gikk han derfra.

*

Da han kom hjem satte han sig til å skrive et brev til dommeren som han sendte avsted med en av læreguttene:

«Hr. dommer! De blev redd for mig! Husk: hvis De ikke lar mig vederfares rettferdighet og gir mig opreisning kommer den time da De for alvor får noe å være redd for! Rettferdigheten lar sig ikke krenke, ikke engang av en dommer! Vokt Dem for dens vrede. Stein.»

Dommeren leste brevet nøie. Det kunde saktens sies å være et truselsbrev, tenkte han, og han kunde forsåvidt slå ned på mannen. Men det inneholdt på [274] den annen side ingen bestemt trusel. Og dessuten lå det under hans verdighet å ta hensyn til hvad dette stakkars forrykte menneske sa og skrev. Han vilde nok snart falle til ro. Derimot: hvis han en gang til forulempet ham på gaten vilde han la ham få et nytt døgn arrest.

*

Hele denne dagen så Stein stadig for sig det forferdede uttrykk dr. Kuhn hadde det første øieblikk da han fikk se ham og vek tilbake. En slik lykke hadde han aldri før følt. Han var farlig! Selv i en så mektig mann som dommeren satt det en hemmelig skrekk langt inne, – og han, Stein, en stakkars skomaker, kunde vekke den! Han vilde betale meget, ja, han vilde ofre sitt liv, for å oppleve det på ny, for å kunne nyde den hovmodige manns hjelpeløse redsel! Dommeren selv hadde naturligvis stadig den nydelsen fordi han hadde makt og kunde gjøre med folk hvad han vilde. Kunde man ikke lese det i hans blick, som skiftet så uventet fra vennlighet til iskulde, ja, i hele hans ansikt, hvordan han nød å skremme og pine mennesker. Og denne mann hadde Stein selv skremt!

Han satt og så dette dommerens skrekkslagne uttrykk for sig om eftermiddagen da læreguttene begynte å holde leven nede i verkstedet. Han blev forbitret over at de forstyrret ham, og da de plutselig brast ut i høi latter forsvant

den siste rest av hans tålmodighet. Hva bilte de to slampene sig inn! De hadde mistet all respekt for ham og opførte [275] sig som om de aldri hadde lært at det skulde være orden i et verksted. Han skulde lære dem det! Så lenge de var læregutter i hans verksted hadde han en mesters myndighet over dem og pryl skulde de få om de aldri hadde fått det før.

Så var det han drog guttene med sig op på sitt værelse for å straffe dem. På dem begge kom det uventet og overrumplende, og de blev vettskremte over mesters plutselige raseri. Derfor fikk Stein nu se den samme forferdelse i guttenes ansikter som han før på dagen hadde sett i dommerens. Han frydet sig over det. Mens de tok av sig for å motta sine pryl var han opfylt av maktglede, – nu er det mig som har makten! Og dommerens ansikt var stadig foran ham mens han prylte dem.

*

Han våknet den neste morgen i en ophisselse så stor at han syntes han måtte sprenges. Han styrtet op av sengen og rev klærne på sig. Da han skulde gå ned følte han sig plutselig kvalm og syk, fór ut og kastet op. Det hjalp. Han gikk derefter med kjempeskritt en lang tur utenfor byen. Han kunde ikke tenke, han bare løp som om han dermed kunde bli kvitt sin forferdelige uro.

Da det var blitt så langt ut på morgenen at han visste folk begynte å gå på arbeide snudde han og gikk med den samme fart tilbake til byen. Og på ny befant han sig i Domhusgaten. Men denne gang stillet han sig ikke ved porten. Og han visste at han ikke vilde snakke med dommeren ennu en gang. Han gikk [276] inn i en port på den motsatte side av gaten, bent overfor Domhuset og stod der urørlig og ventet. Han visste ikke hvorfor han gjorde det, han visste ikke hvad han vilde. Men han ventet.

Og ganske riktig: der kom dommeren. Stein så ham et langt stykke oppe i gaten. Den høie, tynne, elegante mann gikk verdig og besindig mot Domhusets port. Han så hovmodig nedlatende på folk han møtte. Så forsvant han inn i porten.

Nu forstod Stein hvad det var han vilde se! Det var jo ikke noe annet enn dette: at dommeren altså hver dag gikk den samme vei, kom gående her, rolig, alene, og gikk inn i Domhuset.

Stein måtte le: Var det mulig! Midt i gaten, ganske alene, ganske langsomt.
Han lo hele veien tilbake til verkstedet.

*

Men det kom ennu noen fortvilede dager. Han hadde ikke fred et øieblikk.
Han fikk heller ikke sove om natten. Han lå våken med lyset tendt og han var redd for sig selv som om han var et spøkelse.

Han sendte i den dypeste fortvilelse ennu et brev til dommeren:

«Svar mig, dommer! Når skal rettferdigheten skje fyldest? Når vil De gi mig opreisning?

Stein »

Men han fikk intet svar.

Om eftermiddagen den tredje dag efterat Stein hadde sett dr. Kuhn gå inn i Domhuset satt han i verkstedet, ganske stille, uten å arbeide.

[277] Ingen snakket til ham; så uberegnelig hadde han vært i det siste, og ofte så rasende, at hans folk fryktet ham verre enn djevelen. Men Hans Jacobsen stjal sig til å se op på ham av og til. Underlig var denne hans mester blitt. Det var jo nu en slik mildhet over hans ansikt at man skulde tro det var en annen mann.

Da reiste mester sig og kom nedover i verkstedet. Han gikk først bort til de to guttene han hadde straffet så hårdt for noen dager siden.

«Nå, gutter,» sa han, «er dere sinte på mig?»

De blev forlegne og mumlet et eller annet.

«Ja, omforladelse i hvert fall,» fortsatte mester. «Det var en annen jeg gav de prylene. Men det kunde ikke dere kjenne, tenker jeg?»

Hvem er det han mener, tenkte Hans Jacobsen, er det Müller eller er det Hemmel?

«Jeg har vært urimelig mot dere alle sammen i det siste,» sa mester videre.
«Og det får dere tilgi mig fordi jeg har ikke hatt det så greit.»

Alle var nu forlegne og ingen kunde svare noe på det.

Men en ennu større overraskelse skulde komme. Mester sa:

«Jeg har nu tenkt å gi dere noen penger alle sammen. Flinkere folk har ingen mester i hele byen, det vet jeg godt, – og nu kan det bli litt usikkert det hele.»

Derpå gav han alle store pengegaver. Deres takk vilde han ikke høre på. Han bad dem gå. Og han sa ikke et ord mere.

*

[278] Så den neste dag stod Stein tidlig op. Han vasket sig over hele kroppen og tok på sig sine beste klær. Men derefter blev han stående som om han ikke kunde huske hvad det var han skulde gjøre. Så stønnet han høit, gikk bort til skapet og fant sin pistol liggende i en hemmelig skuff. Han tok den under jakken og gikk avsted.

Ved den tid da dommeren pleiet å komme stod han på ny i Domhusets port. Og på ny fikk han se angsten i Kuhns ansikt da han skulde svinge inn porten og plutselig stod ansikt til ansikt med Stein. Og på ny følte Stein en vill triumf, en svimmel lykke. Han hadde verdens skjebne i den hånd som løftet pistolen. Han ropte:

«Her ved rettferdighetens tempel skal du dø!»

Så skjøt han.

Han så at Kuhn falt. Han så at mennesker kom styrtende fra alle kanter.

Han snudde helt om, gikk inn i Domhuset og overgav sig selv til myndighetene.

[8]

[279] Byen var som lammet av dette mord og blev ikke sig selv igjen før dommeren var begravet.

Begravelsen foregikk åtte dager efter mordet. Butikker og kontorer var stengt, skolene hadde fri, domhuset var dekorert med sørgeflor og det blev ringt i alle byens kirketårn, dumpe slag som tonte langsomt bort i grå regnluft, mere hjerteskjærende enn klagerop og mere oprivende enn gråt.

Mariakirken var fylt til trengsel, folk stod også tett sammenpakket langt ut på kirkegården. Det var jo få eller ingen som kjente den døde intimt og heller ikke

hadde han med sitt kjølige, avmålte vesen gitt noe menneske anledning til å nære varmere følelser for sig. Men hans tragiske og grusomme død hadde skapt en slik forferdelse at kirken var fylt av sukk og gråt.

Biskopen var så rystet at han hadde vanskelig for å tale, men denne hans store bevegelse gav hans ord en kraft og betydning som gjorde at de ikke blev glemt. Det var også en underlig tale, som ikke udelt blev billiget, slett ikke av byens embedsmenn og høiere lag. Efter at han nemlig hadde talt smukt om den døde, som blev et offer for sin vanskelige og farlige gjerning, og med stor patos om [280] nødvendigheten av alltid å være beredt på det siste oppbrudd og søke sin eneste sikkerhet i Gud – kom han med noe som nesten kunde ligne et forsvar for morderen. Riktignok sa han at det tydeligvis var sykkelig nidkjærhet og til slutt sinnsforvirring som hadde fått den ulykksalige mann til på denne grufulle måte å protestere mot en sikkert uangripelig rettfærdig dom; men han vilde ikke tro at det var en handling begått i hjertets forherdelse og ondskap; han vilde heller tro at morderen handlet i sinnsformørkelse og ikke hadde vært sig selv mektig. Der fantes to domstoler i denne verden: Den jordiske, for hvilken den avdøde var en så fremragende representant. Den måtte gjøre sin plikt efter sin beste evne, veiledet av vår rettfærdighetsfølelse som var en gave fra Den hellige Ånd. Den annen domstol var Gud selv, den eneste ufeilbarlige og ukrenkelige som alle mennesker og alle tider skulde stå til ansvar for. Men til alle oss andre, sluttet han, lyder ordet: Døm ikke forat I ikke selv skal dømmes. Vi velsigner minnet om ham som på en så tragisk måte blev revet bort fra dette liv. Han falt på sin post. Oss andre skal hans død minne om hvor vanskelig dommen er. Derfor heter det også: Dommen hører mig til, sier Herren den allmæktige.

*

Om nu denne tale i mange kretser ikke blev likt så godt fordi den kunde stemme folk til mildhet overfor en avskyelig forbryder så var den da imidlertid holdt og det av biskopen selv. Ordet sinnsforvirring [281] var sagt, det blev siden gjentatt i byens blad, et par læger støttet den formodning som lå i det, og alt dette bevirket at da saken kom op blev hovedinteressen knyttet til spørsmålet om Steins sinnstilstand i gjerningsøyeblikket.

Skyldspørsmålet var jo avgjort på forhånd og kunde ikke forårsake noen

vanskelighet – så meget mindre som Stein straks og uten forbehold innrømmet at han hadde skutt dommeren.

Men på spørsmålet om han hadde planlagt dette mord lenge i forveien og gjennomført det med velberåd hu kunde man ikke få morderen til å svare noe bestemt; han sa bare at det trodde han ikke.

For å få dette spørsmålet avgjort blev det så satt en større undersøkelse i gang og mange vidner blev innkalt.

Det var først og fremst Steins egne folk i verkstedet. Hans Jacobsen, mestersvennen, var den som førte ordet og han gjorde et dypt inntrykk ved sin tilforladelige beretning om forholdet i verkstedet og mesters tilstand etter dommen. På ny blev det snakk om bakerens skur, som var blitt ødelagt på en så mystisk måte. Fra den dag av, sa Hans Jacobsen, var mester ikke sig selv mere.

Det blev da spørsmål om man hadde opgitt etterforskningen angående dette ulykksalige skur. Det blev bekreftet; man kunde ikke komme lenger. Det var ikke bevist at Stein hadde gjort det, men det var i hvert fall det eneste sannsynlige.

«Det har mester aldri i verden gjort!» ropte Hans ^[282]Jacobsen da, – «det vil jeg avlegge min salighets ed på!»

Ellers blev det gravd efter hver eneste ting som var hendt i verkstedet i hele denne tiden, og forhøret av Steins folk optok mange dager.

Til slutt blev Hans Jacobsen spurt om han hadde inntrykk av at hans mester hadde vært sinnssyk i tiden umiddelbart før mordet. Dertil svarte han:

«Sinnssyk vet jeg ikke. Men jeg vet at han ikke var sig selv.»

Så blev det avhørt en mengde mennesker som hadde sett Stein på hans vandringer eller huset ham. De vidnet alle at han hadde opført sig underlig. Noen hadde tenkt at han måtte være forrykt, andre kunde i hvert fall godt tenke sig det nu etterpå når de husket hvordan han hadde vært.

Retten vilde gjerne ha fatt på Steins hustru, men ingen kunde si hvor hun var reist hen og man fant det til slutt overflødig å sette i gang et stort apparat for å finne henne.

Man fant det efterhvert bevist at Stein i de siste måneder før mordet hadde vært ute av likevekt til den grad at han ikke kunde ansees for å være helt

tilregnelig. Forsåvidt skulde alt være klart. Det eneste man gjerne skulde vite bestemt var *når* han hadde besluttet å skyte dommeren.

Da nu dette spørsmål kom op igjen bad morderen selv om å få forklare sig.

Han hadde tenkt på det, forklarte han. Og nu hadde han funnet ut hvordan det var. Han hadde [283] nok visst at noe måtte skje dersom han ikke fikk opreisning, men hvad det skulde være visste han ikke. Aftenen før morddagen, da han gav sine folk i verkstedet penger, forstod han at tiden var inne og at det var forbi med ham, men selv ikke da visste han hvad han vilde gjøre. Heller ikke da han stod op om morgenen morddagen visste han det. Og han hadde ikke tenkt på sin pistol før i det øieblikk han gikk bort og hentet den efterat han lenge hadde stått og tenkt sig om som om han hadde glemte noe. Men, sa han til slutt, han kunde ikke forstå at dette kunde bety noe, for han hadde jo i hvert fall skutt dommeren.

Han blev spurt om han nu angret sin forbrydelse.

Dertil svarte han at det visste han ikke ennu.

Biskopens uttalelse om hans sinnstilstand og disse lange vidneavhøringer hadde til følge at Steins dom kom til å lyde på livsvarig fengsel og ikke på henrettelse.

*

Denne milde dom blev mange steder ugunstig optatt.

Særlig i Steins eget laug blev det forbitret kommentert. Efter mordet var det jo makeløst hvordan alle lenge hadde vært på det rene med at Gottfried Stein var en forbryder, hverken mere eller mindre. Noen hadde jo kunnet se det på ham i alle år, – den fæle maska hans! Andre hadde forstått det på hans leseri og stormannsgalskap; det tydet aldri bra når en almindelig mann satte sig til å forske og gruble og [284] slo om sig med lov og bibel, nei, da var det nok skumle ting han pønset på. I disse dagene var Stein naturligvis det evige samtaleemne på laugkroene, det blev et rent kappløp når det gjaldt å sverte ham, en kveld holdt det på å bli slagsmål mellem to mestere som begge vilde være den første som hadde sagt til kjerringa si at det kom til å gå galt med Stein. Den ene hadde jo til slutt sagt det lenge før han blev gift og hadde truffet kvinnen; fortjente han ikke

en overhaling, slik skrønmaker! – Ellers var de særlig optatt av at Stein nettop hadde valgt dommeren som sitt offer. Müller og Hemmel blev betraktet med andakt og beundring – som om de hadde vært i livsfare og utført en stor bedrift.

Hemmel var ellers den som var mest forbitret over at Stein ikke blev henrettet. Han snakket stadig om det, både i lauget hvor han var eldstemann etter Wiemans død, i laugskroen og i sitt eget verksted. Hans forbitrelse og indignasjon vokste for hver dag som gikk etter domsavsigelsen. Nu skulde det bli tider, sa han, når en mann kunde få lov til å ta en annens liv uten å bøte med sitt eget. Det stred mot all lov og rett og mot bibelens egne ord, for der het det sannelig øie for øie! Ja, nu kunde jo folk bare si at de var syke og så kunde de gjøre hvad de vilde! Syke! Alle forbrydere var vel syke, ellers fant de vel ikke på noe slikt som å gå bort og skyte en hederlig mann. Det var nettop på grunn av den sykdommen at de skulde henges!

Ingen motsa ham i det, men folk blev nok [285] efterhvert litt lei av å høre på ham. For han maste svært og brukte sterkere og sterkere ord. Herefter kunde jo intet menneske ha en rolig dag, sa han. Når mordere fikk lov til å leve! Da fantes det jo ingen trygghet lenger. Det var kanskje flere enn Stein som hadde noe uopgjort med folk og fant det liketil å plaffe dem ned. – Det var en som innvendte at det vel ikke kunde være så stor stasen å sitte hele sitt liv i fengsel heller. Men det vilde Hemmel slett ikke høre på; en mann som Stein var i stand til å finne på de utroligste ting i fengslet også, han. Og en vakker dag skulde man vel få se at han blev benådet også! Og han vedblev å mase, ja, han blev tynn og grå og gusten av gremmelse og mas.

Men Müller sa ikke stort. Han bare drakk. Ja, han drakk og han drakk som han skulde være en ørken av tørst. Efter mordet var han rent utrolig til å drikke. Men mest utrolig var det at han holdt sig så taus. Han var jo blitt en stor mann, ikke minst fordi han ikke var blitt skutt, og han var ikke den som syntes det var kjedelig å være stor mann; ingen pleide å være mere henrykt over å kunne gå fra bord til bord og innkassere krus og beundring mens han lot skravlen gå. Men nei, nu var han taus. Bartene og skjegget hang på ham vått og mismodig og hans hovne øine skottet engstelige og hemmelighetsfulle omkring. Nu ja; ingen kunde forundre sig over det; mordet hadde gått sterkt inn på folk som på langt nær

hadde hatt så meget med hele elendigheten å gjøre.

[286] For eksempel Sommerfuglen. Ingen kunde riktignok si noe bestemt om hvad denne lille latterlige mann foretok sig når han flagret omkring i byen, slepende på sin altfor store stakk. Men han hadde vært meget ute og fløiet i det siste, og efterhvert hørte man rare rykter som ingen visste hvor kom fra. Det blev fortalt at Sommerfuglen skulde ha besøkt den myrdede dommer noen dager før mordet. Det trodde folk så gjerne, for der hvor noe galt skulde skje der innfant jo han sig like sikkert som lås. Men så meget blev det nu snakket om Sommerfuglen at folk som aldri hadde skjenket ham en alvorlig tanke og var vel forsonet med at han nu engang var en raring som trasket rundt der i byen og visstnok stelte med musikk, – de hørte nu for første gang hans virkelige navn, Blaum skulde han hete, og han skulde visst også være en berømt mann på noe vis på grunn av denne musikken han drev med. Dertil blev det også sagt at han var så enestående snild og skulde ha hjulpet adskillige mennesker som var fattige og hadde det vondt. Hvorfor han så hadde fått ord på sig for å være en ulykkesfugl, det var ikke så lett å forklare. Og det samme kunde det være dessuten.

Men hos dommeren skulde han ha vært og dommeren måtte ha kjent ham, for han hadde mottatt ham med ærbødighet og snakket lenge med ham. Hvad de hadde snakket om inne hos dommeren visste ingen, men da dommeren fulgte ham ut skulde han ha sagt: «Jeg er hverken kunstner eller reformator, herr Blaum, jeg er bare i all beskjedenhet dommer, [287] og jeg kan ikke la mig spille på nesen av alle slags gale mennesker.» Hvem han siktet til med det visste man ikke, men det trodde man jo nok måtte være Stein. Sommerfuglen hadde bare støtt sin stakk kraftig i gulvet og gått.

Om nu dette var uvisst så var det i hvert fall sikkert at Sommerfuglen hadde vært minst to ganger i Steins verksted. Ikke nok med det: En vakker dag blev det også fortalt at Hans Jacobsen hadde vært hjemme hos ham i hans hus ved kanalen. Selv var Hans Jacobsen taus like fullt som de andre i Steins verksted. Ingen av dem viste sig noensinne i lauset, og dette hadde ikke ennu tatt noen beslutning om hvad det skulde bli til med Steins mesterskap og verksted. Inntil videre arbeidet Steins folk der; de hadde tydeligvis også noe å gjøre, skjønt man skulde tro at folk vilde sky en morders hus.

Imidlertid gikk det både dager og uker.

Rykter fortsatte å gå; blandt annet blev det sagt at Sommerfuglen flere ganger hadde vært og snakket med Müller. Og så hadde han sannelig også et par ganger vært hos Hemmel, laugets nye eldstemann.

Og en stund efter det hendte en ting som vakte stor misnøie blandt skomakerne...

Lauget hadde nemlig besluttet å gjøre Hans Jacobsen til mester og la ham drive Steins verksted.

Det var den selsomste beslutning man hadde hørt om på lange tider. Hans Jacobsen mester – den drittgutten! Som om det ikke var fullt op av folk som stod for tur før ham! Og skulde nu en morders [288] verksted fortsette som om ingenting var hendt! Kunde det ikke være bra å bli kvitt Steins verksted nu så andre folk kunde komme sig frem! Var det ikke Hemmel som hadde vært så gruelig sint fordi Stein ikke blev henrettet, – og nu gikk *han* med på at verkstedet hans skulde fortsette med svennen som mester! Det fantes ikke mening skapt i den slags. Men hvor meget folk maste og protesterte så stod beslutningen ved makt. Og det blev sagt at Hemmel hadde satt sin stilling inn på det. Selsom mann! Hadde han skravlet meget før så var han til gjengjeld taus nu; det han hadde gjort det hadde han gjort, dermed basta. Slik var det med de store!

Neste opsigtsvekkende ting var den at Steins kone var kommet tilbake. Hvad i all verden skulde så det bety? Der drog hun sin vei med alt sitt pikk og pakk i nattens mulm og mørke den gang mannen var som verst betrengt og kunde ha mest bruk for en kone og kamerat. Men efterat mannen hadde gjort sig selv til morder og satt grundig fast for resten av levetiden – nu kom hun tilbake. Midt på blanke dagen kom hun denne gang, og hun holdt stort inntog med et vogntog fullt av møbler. Hun hadde ikke sett hverken til høire eller til venstre, så stor var hun, men Hans Jacobsen, det spebarnet av en mester, hadde tatt imot henne av alle krefter og fått henne og tingene hennes installert hvor de før hadde holdt til. «Er det ikke du som er blitt mester nu, din tosk,» hadde noen sagt til ham. «Skal du ikke ha din egen kjerring som mestermadam i huset!» Men dertil [289] hadde Jacobsen bare svart at det raker dig ikke, pass dine egne ting!

Et par dager blev det nu adskillig snakk om Steins kone. Henne hadde aldri

noen forstått sig på. Og det var ikke vanskelig å bli enig om at et så aparte ekteskap aldri hadde eksistert der i byen. Hvad *kunde* det bety at hun kom tilbake? At hun reiste, det hadde man kunnet forstå, – men at hun kom tilbake! Nysgjerrigheten var så stor at de rareste folk gjorde sig ærend i verkstedet og bestilte både ditt og datt, men lite hadde de igjen for det, henne så de ikke et glimt av, like lite nu som før, og folkene i verkstedet de kunde arbeide, men det var umulig å få dem til å snakke.

Så gikk det igjen både dager og uker. På ny var det litt snakk om Sommerfuglen. Det blev sagt at han rett som det var besøkte Steins kone. Og så fikk man vite at han også hadde skaffet sig anledning til å besøke Stein i fengslet. Kunde det bety noe, mon? Underlig!

Men så kom det store rykter. De kom så stille, de blev bare hvisket.

De kom fra Müllers verksted. Full var han døgnet rundt, det var ikke noe nytt, men han snakket visst over sig. Det hadde vært så forbausende bra med penger en stund, men så var den gamle elendigheten begynt igjen. Müller satt for sig selv i et lite rum ved siden av verkstedet, men døren stod åpen og noe av det han satt og brummet for sig selv blev hørt dit ut.

[290] «Fy satansmakt,» hadde han sagt en dag. «Ti still med dig! Jeg ljuger det jeg vil! Gå til Hemmel for faen!»

Hvem i all verden han satt og snakket med kunde ingen begripe, men grusomt uhyggelig var det å høre.

Og dagen efter hadde han plutselig ropt ut i verkstedet:

«Fly bort til Hemmel efter penger! Penger si! Pengene eller livet, si!»

Folkene hadde latt som om de ikke hørte ham, men Müller blev ved å rope der inne:

«Nu smeller det, si! Penger, si! Løgner og satans skurk! Hallo! Løp bort til Hemmel.»

Så var han blitt stille, men en stund efter sjanglet han gjennom verkstedet. Og da han kom igjen noen timer efterpå, blå i fjeset og så full at det var et under han fant frem, da hadde han i hvert fall flust med penger. Han hev dem på bordet og hikstet: «Her er gutten sin! Faen skjære! Her er penger!»

Efterhvert som slike ting kom ut var det ikke rart at folk begynte å se litt på den ærverdige mester Hemmel. Og godt så han ikke ut, det var synd å si. Han kunde da umulig være frisk? Tynn og gul og skjelvende var han blitt, – og bisk og mannvond så han ikke tålte at folk snakket til ham. Han minnet grandgivelig om Stein. Men hvem torde tro eller si noe ondt om Hemmel, den hedersmann? Men han burde gå til læge.

Så var det på ny Sommerfuglen.

Han var kommet inn i Müllers verksted en [291] ettermiddag i skumringen. Müller satt inne hos sig selv og drakk og Sommerfuglen flagret like dit bort og stilte sig i døråpningen.

Men da blev det spektakkel.

Müller hadde hylt som et menneske i havsnød.

«Hjelp! Hjelp!» skrek han. Og så falt han med et brak i gulvet.

Sommerfuglen hadde stått der en stund, så uvanlig stille og alvorlig. Så hadde han rystet på hodet og gått sin vei igjen.

Og så kom ganske riktig katastrofen.

Den neste morgen da Müllers folk kom på verkstedet så de det uhyggeligste syn: Han hadde hengt sig i en krok midt i døren inn til rummet sitt.

Og om ettermiddagen den samme dag kom politiet og trakk avsted med mester Hemmel.

*

Ja, så tok det jo ikke lang tid før hvert menneske i byen visste at Hemmel hadde stjålet av laugets penger og gitt dem til Müller, hvem han fryktet verre enn døden. Og det kom jo igjen av at Müller og Hemmel hadde løiet. Hemmel hadde overtalt Müller til å gå inn på denne lille løgn i den tro at hele historien snart skulde være glemmt. Slik som det utviklet sig opdaget Müller snart at her hadde han skaffet sig en storslagen makt og inntektskilde, – og skrupler og hensyn kunde man jo ikke vente sig av en mann som var evig full.

Altså: Stein hadde hatt rett!

Dette faktum var jo overveldende. Det var også [292] beskjemmende; og det blev stille rundt om i laugene noen dager. Det kom ikke folk på krostuene, i

verkstedene var det stille; det var faktisk som om folk skammet sig.

Men det kunde jo ikke vare ved til evig tid, dertil var det en altfor flau og kjedelig beskjeftigelse. Så da noen dager var gått og man hadde fått summet sig og grublet tilstrekkelig begynte laugsmenneskene på ny å møtes og i fellesskap ta tingene under overveielse. Det foregikk litt genert, folk hadde gjerne et samtidig litt tragisk og litt fraværende uttrykk som om dette jo egentlig ikke vedkom dem og aldri hadde gjort det, de levde da gudskjelov i en annen verden og var optatt av almindelige og uskyldige ting, men man var nu engang ikke alene og det var jo fælt hvad som kunde hende! Usigelig meget mot sin vilje måtte man da se litt på det og snakke litt om det.

Til å begynne med avholdt man sig med flid fra å ytre noen *mening* om det som var hendt. Nei, men det var jo ens plikt å få rede på hvordan det egentlig forholdt sig; det var ikke engang nysgjerrighet; man drøftet saklig og rolig og hadde i den anledning en ophøiet følelse som om man ikke var langt fra å være Vårherre selv. Det var så sannelig et offer for ærlige borgere å befatte sig med slike skumle og rent ut sagt utrolige foreteelser; men det var jo ingen vei utenom.

Disse stillferdige og livsforundrede samtaler bragte da efterhvert til folks gjensidige kunnskap adskillige rare ting. Hemmel skulde være vanskelig å hale noe [293] ut av; men under et av forhørene skulde han brukt sig skrekkelig på Sommerfuglen og påstått at det var han som hadde skremt Müller og gjort ham så umulig at det endte slik. Sommerfuglen stod i ledtog med Stein! hadde han ropt i den største ophisselse. Det var sannelig også et rammende uttrykk! Men nu viste det sig jo dertil at Stein nok hadde visst litt mere om Hemmel fra gammel tid av enn hvad godt var, så det var derfor Hemmel hadde vært så forhippen på å få Stein i heisen; ja, han hadde jo til og med vært fnysende over at Stein slapp henrettelse, – samtidig med at han visste at han selv var skyld i det hele. Ja, hvad mennesker kunde få sig til! Men dette var naturligvis riktig, for hvordan kunde Hemmel ellers ha vært med å sette det slik på spissen og ikke gi sig når han så hvor galt det gikk. Det var tydelig nok at han hatet Stein. Tenk å hate et menneske slik at man satte sig ut over både lov og rett, med koldt blod drev ham like lukt i helvede og gjorde sig selv til forbryder! Uhørt!

Nå, og Müller han hadde frivillig tatt sin straff, og det var jo ikke pent å tale

ille om en død mann. Men sannhet var sannhet, og det viste sig jo at han hadde plyndret Hemmel noe ganske ubarmhjertig i den siste tiden. Store summer, så det kom nok til å ta skomakerlauget adskillig tid å komme over en slik tapning! Hva kunde han ha brukt det til alt sammen! Noen tenkte at han hadde gjemt pengene. Men reddsomt skulde han ha hatt det, så der kunde man se hvad drukkenskap og dårlig samvittighet førte til! [294] Og denne Sommerfuglen hadde jo vært virksom både her og der. Det var han som hadde holdt motet oppe hos Steins folk, det var han som hadde fått Hemmel til å gi Hans Jacobsen mesterbrev, og skulde man tro hvad folk fortalte så var det jo også han som var blitt den skinnbarlige slette samvittighet for Müller slik at hver gang den fordervede drukkenbolt så ham blev han vettskremt. Underlig mann denne Sommerfuglen!

Men alle disse stillferdige forundrede samtalene blev jo også for kjedelige i lengden. Det var vel og bra med Hemmel og Müller og Sommerfuglen og alle sammen, men man måtte jo en gang kunne snakke om Stein også! Det var nu imidlertid ikke så lett, og da man omsider allikevel ikke kunde la være viste det sig at det var et farlig foretagende. Det blev heftige sammenstøt rundt omkring i laugene, og i selve skomakerlauget endte det en kveld med stort slagsmål og rabalder.

Det begynte ganske stillferdig slik at en eller annen sa at han for sin del nu alltid hadde ansett Stein for å være noe utenfor det almindelige. Det var jo en uskyldig replikk, men den blev straks møtt med øiekast som stemplet mannen som en frekk fanden, men riktignok også med enige kremt og utbrudd som: ja, det var sant san, det er sikkert det. Tillot da en annen sig å minne om at han nu alltid hadde fremholdt Stein som en framifrå flink og dugelig kar, så blev det vel ikke nettop motsagt, men det var da heller ikke noen som var ivrig til å forsikre om at [295] han husket det. Derimot blev det flere og flere som husket at de hadde sagt mere og mere pene ting om morderen, enkelte husket både dag og klokkeslett. Det gikk så langt at en mann kunde huske han hadde sagt da Stein var blitt idømt arrest at det var å regne for mord, for Stein var en rettferdig mann og kunde ikke få en løgn over sin munn. Så langt gikk det, men dermed måtte det også være slutt. Ja, sannelig, det fikk være måte på alt, var det kanskje ikke du

som kalte ham den fødte kjeltring!

Slik var det rundt omkring i alle laug, store skjennerier og sammenstøt, men bare i Steins eget laug kom det da til håndgripeligheter.

Det skjedde en dag da en ny sensasjon var kommet frem, mere rystende nesten enn alt det annet. Steins kone, hun som var kommet så uventet tilbake, hadde vært hos politiet for å lette sin samvittighet og bekjent at det var hun som hadde ødelagt bakerens skur den natten! Hun hadde gjort det fordi hun var sint på Stein, av hvilken grunn – det blev hennes sak, men hun hadde gjort det. Og nu hadde hun også forlangt sin straff for det. Dertil hadde politiet efter å ha overveid saken svart at noen straff skulde hun slippe, det forelå ingen anmeldelse på henne og bakeren hadde alt fått erstatning. Den onde samvittighet kunde jo også være straff nok.

Denne dag fløt alle over av medlidenhet med Stein. Arme mann, hvad hadde han ikke gjennomgått! Hans egen kone! Fordi hun var sint på ham! Den uskyldige mann! Med slike beskyldninger på sig! Og en [296] slik mann blev dømt! Ja, var det ikke det man alltid hadde sagt at det fantes ikke lov og rett i samfundet! Hvad hadde man retten for! Pilråttent alt sammen! De rike og mektige og lærde de skaltet og valt som de vilde! Ja, gudskjelov at man alltid hadde sagt og holdt på at Stein var uskyldig. Og en av dem som hadde vært bisitter sammen med ham, – han husket godt hvordan han hadde ivret for at nettopp Stein skulde bli mester, enda så ung han var, fordi han var rettfærdig og grei på alle måter og noe utenfor det almindelige.

Gjorde du!

Gjorde jeg ja! Og mens andre, – jeg behøver ikke å nevne navn – hånte ham for hans fromhet og fordi han studerte loven, så holdt jeg alltid på at det var godt å ha en så kyndig mann som bisitter, og dertil en så edel mann.

Da kunde jo ikke de andre tro sine egne øren, for hvem hadde verre skjelt Stein ut for en narr og en kranglefant. Nei, det var da allikevel mig som alltid sa at det var noe i det Stein kom med, selv når han kritiserte laugene; den karen farer aldri med løst snakk, sa jeg!

Nei, nu blir løgnen for tykk! – Og så videre.

Slik gikk det for sig mellem mesterne, men slagsmålet begynte mellem de

yngre i kroen.

Hvem hadde trodd på det med Müllers kone! Hvem hadde kalt Stein en hykler og horebukk! Men hvem hadde alltid holdt på at han var den flinkeste mester [297] der i byen! Hvem hadde smelt til Hans Jacobsen. Og hvem hadde bedt Stein kysse sig både hist og her.

Du din drittstøvel! Du din fordømte løgnhals!

Kom an!

Og dermed var hele laugskroen et rykende slagsmål, bordene blev veltet og krusene suste i luften, og som om armer og never ikke var nok blev stolben plutselig anvendt. Men da blev det riktignok også panikk og flukt.

Slik blev det altså til slutt kjempet vilt i laugget for Steins ære.

*

Men efter dette slagsmål opdaget man at det ikke fantes noe å slåss om, for alle var jo enige!

Det betydde ingenting hvad den hadde sagt og ikke sagt, man var da vel mennesker og kunde ha sagt litt av hvert i ubetenksomhet; det kom ikke an på det. Men nu var alle enige, og det var en stor ting! Ja, det var en besøkelsens stund når en hel stand stod sammen slik besjelet av ett syn og én følelse. Man kunde trygt tale om et åndens vær.

Dette åndens vær det begynte da egentlig med slagsmålet i skomakerlauget, men bredte sig med stor fart til alle laugene i byen. Overalt blev flauheten og skjenderiene forvandlet til begeistret indignasjon. Hvad den egentlig gikk ut på var til å begynne med litt uklart, men efter hvert som man holdt møter og diskusjoner blev det alt sammen så merkverdig greit og innlysende.

[298] Hadde ikke Stein alltid snakket om det at det var så å si en gnist av rettferdighetens ild i alle mennesker? Det var kanskje ikke så lett å forstå ham bestandig, men alle hadde i hvert fall hørt ham snakke om at rettferdighetssansen hos menneskene måtte utvikles. Og hvem vilde våge å si at det var tomt snakk? Man kunde jo bare se hvordan rettferdighetssansen nu var blitt levende i dem alle sammen. Stein hadde villet at alle i laugget skulde få noe å si i laugets anliggender og ikke bare noen få; man skal opdra dem til å delta i

drøftelsene og gi dem ansvarsfølelse, sa han. Og var kanskje ikke det riktig? Og han hadde snakket om at almindelige mennesker burde bli spurt til råds av domstolene, – for mangen gang kunde en almindelig ulærd mann forstå hvad som var riktig og hvem som hadde rett vel så godt som en lærd dommer. Så sant, så sant! Mange hadde kanskje ment som så at det var for meget forlangt at retten skulde høre på mennesker som aldri hadde studert. Men nu kunde man se at det var ikke lærdommen det kom an på, for man kunde bare ta Steins eget tilfelle, – dersom noen av dem, hvem som helst av dem, hadde hatt et ord med i laget der – så var jo Stein blitt frikjent! Og så var det ikke blitt noe mord! Frikjent var han blitt ja! For hadde man fått anledning til å sette sig ordentlig inn i saken og ikke bare høre litt snakk her og noen rykter der, – så hadde ikke et menneske kunnet være i tvil om at det var Müller og Hemmel som løi. Det hadde vel ikke vært vanskelig å gjennomskue slike kjeltringer! [299] Men slik gikk det altså til at Stein blev et offer for en stor idé; dommeren var redd for sin makt og vilde ham til livs, det var hemmeligheten. En slik øvrighetsperson var naturligvis imot folket, han hadde sett en farlig person i Stein og tenkt det var best å gi ham en under øret så han holdt kjeft og var snild gutt. Det var klart som dagen at det var slik det hadde sig! Og da kunde én ikke si noe annet enn at dommeren hadde fått lønn som fortjent. Å drive en uskyldig mann til det ytterste slik som han hadde gjort! Hver og en av dem kunde ha vært morder om de hadde gjennomgått det samme som Stein.

Ja, dette var innlysende og greit, og man oplevde en stor tid over mange krus øl mens denne klarhet blev bragt til veie. Årsaken til det hele var jo tragisk, men enigheten var skjønn og stor. Og den blev stadig større, flere og flere kom med i den. Man hadde store, ivrige dager, man var betydelig og styrtet fra verksted og arbeidsplass til møtestedene, bekymret eller forbitret i ansiktet, som det kunde falle sig, men full av indre løftelse.

Og da så diskusjonen hadde vart lenge nok og enigheten var blitt fullkommen og det hele dermed holdt på å slappe av en liten smule var det noen som akkurat i det rette øieblikk forstod at handlingens stadium var kommet. Ja, noe måtte gjøres! Det kom en tid med store forberedelser og frisk spenning. Forskjellige ting blev drøftet, en petisjon, et oprop, et folkemøte. For at alle laugene skulde

være med og enhver [300] mening bli hørt nedsatte man en stor komité med folk fra alle leire. Den holdt et par møter og endelig var da planen ferdig.

Man skulde lage en petisjon om at Stein skulde bli løslatt og eftergitt straffen nu da man visste at han var uskyldig. Og legfolk skulde assistere ved domsavsigelsene. Denne henstilling skulde undertegnes av alle byens håndverkere og hvem som ellers vilde være med. Men ikke nok med det. Man skulde også lage en mektig demonstrasjon, et folketog til domhuset, og så skulde denne henstilling overrekkes efterat det var holdt en eller flere taler.

Dette blev vedtatt og det blev gjort. Det var en stor dag i byens historie. Man møttes på plassen ved Mariakirke. Den var sort av folk. Under laugenes merker marsjerte man så til domhuset. Der blev det ganske riktig holdt flere taler hvor det ikke var langt fra at Stein blev utnevnt til helgen. Og kravet på at han skulde løslates blev understreket av folkemengdens høie rop. Til slutt blev det utbragt et leve Stein, byens første håndverker, han skal leve, hurra, hurra!

*

Byens myndigheter hadde naturligvis rede på hvad folk tenkte og sa. Denne store folkestemning kunde man ikke late hånt om; var øvrigheten likegyldig og overlegen kunde det komme til uroligheter.

Det var jo heller ikke en morsom sak. Vel kunde man ikke med rette bebreide den døde dommer noe, men morderen hadde altså vært uskyldig, det var ikke til å komme forbi. [301] Demonstrasjonstoget blev mottatt av øvrigheten, og fra domhusets trapp uttalte dommerkollegiets formann at han skulde vie saken all sin oppmerksomhet. Å eftergi en morder straffen stod ikke i deres makt, der måtte høiere myndigheter bestemme, men man kunde være rolig: alt som kunde gjøres skulde bli gjort.

Det var viselig talt. En slik folkedemonstrasjon måtte man omgås med forsiktighet. På den annen side kunde man jo ikke skape presedens for at en mann uten videre hadde lov til å skyte folk når han følte sig urettferdig behandlet. Et mord var et mord under alle omstendigheter.

Demonstrantene var tilfreds. De hadde slått et slag. Den onde samvittighet var avlastet. Sannelig, Stein kunde ikke beklage sig når han fikk høre hvad man

nu hadde gjort for ham.

Og så kunde man da være mennesker igjen. Det smakte godt. Det blev stor festaften på alle kroer.

III

[1]

[305] Da Stein kom i fengsel falt han sammen, og han vilde dø.

Han blev straks syk. Han hadde ikke flere krefter. Efterat hele anspennelsen var forbi, hatet, ydmygelsen var borte, var det ingenting som holdt ham oppe. Han var legemlig avkrefteet efter sine lange vandringer og sjelelige pinsler. Han var svak som et barn, han skalv og gråt, fløi op i feber, og alt efter et døgn i fengsel var det så usselt med ham at lægen beordret ham innlagt i sykecelle.

Der lå han lenge fordi feberen ikke vilde slippe ham og fordi han nesten ikke kunde ta næring til sig. Hvad han følte og tenkte mens han lå der visste han ikke selv da denne tiden var forbi. Han kunde ikke huske annet enn at han vilde dø. Det var også det eneste man kunde opfatte av de forvirrede ting han sa. En gang hadde han lagt sig til som om han var død, med hendene foldet, med munnen åpen og et sløvt blick; men han levde.

Da han blev feberfri fikk han det for alvor vondt. På ny gråt han som et barn og bebreidet lægen at han ikke hadde latt ham få lov til å dø.

«Jeg skal jo allikevel henrettes,» sa han.

[306] En gang i sitt liv hadde han følt en slags fred skjønt han visste at ulykkene stod i himmelkanten som uværsskyer og stirret på ham med gule øine. Også nu var det slik. Han visste at hele hans liv var blitt en anklage. Men han visste ikke hvori den bestod – og det vilde han ikke vite, det vilde han ikke for noen pris. Det var nok at han skulde dø og hadde gjort sig skyldig til døden efter menneskers lov.

Siden han ikke fikk dø av sin sykdom måtte han nu bare påskynde henrettelsen. Det gjorde han også. Da han fikk vite at man bare ventet på at han skulde bli sterk nok for å ta fatt på hans sak bestemte han sig for å bli frisk, han tvang sig til å spise og han fant en listig måte hvorpå han kunde holde tanken på sitt liv, synet av dets anklage borte: han tenkte bare på at han ikke skulde være redd for henrettelsen. Å miste livet – det ønsket han; *det* var ikke det grufulle. Den legemlige smerten kunde jo ikke vare mere enn et øieblikk, så heller ikke det var det grufulle. Men det hele var gruffullt og ganske ufattelig. Allikevel var han glad han hadde det å tenke på. Den ene ufattelige gru gikk det an å se på og ha i tankene når han bare kunde slippe å granske dette sitt liv som han følte var helt forandret, – anklagende som mange domstoler, mere pinefullt enn mange henrettelser.

*

Han vilde ikke snakke med noen i denne ventetiden fra han blev frisk til saken kom op. Lægen plaget [307] ham jo heller ikke; han forsvant da feberen forsvant. Men en prest, noen år yngre enn Stein, kom til ham flere ganger og snakket til ham. Han snakket om at Gud tilgav den som omvendte sig, men det og alt han ellers sa var ord som ikke hadde noen mening for Stein. Hvad skulde *han* omvende sig til som hadde tapt sitt liv? Hvad hadde han å be Gud om, han som selv hadde tatt rettferdigheten av Guds hånd, han som var utstøtt og intet mere kunde gjøre fra eller til? Han som ikke vilde se anklagene i sitt liv før de skulde legges frem for Gud?

Hvis det da fantes noen Gud. Hver gang denne presten, mager, mørk og fanatisk, snakket til ham om det evige ansvar han hadde for sin sjel, om muligheten for tilgivelse og muligheten for evig fortapelse, – hver gang han snakket om Gud som om han kjente ham ut og inn, bedre enn noe menneske kunde kjenne sig selv, – var han viss på at Gud ikke var til. Det var en Gud som presten og kirken diktet for å få makt over menneskene. Og selv om han var til – *denne* Gud vilde han ikke bøie sig for, ikke be til om en eneste ting.

Det hendte ham hver gang presten snakket til ham at han følte sig skyldfri. Da kunde han tenke: hvad er det egentlig jeg har gjort? Hvorfor sitter jeg her,

anklaget for og skyldig i den grufulleste av alle forbrydelser – for mord? Har jeg ikke bedt denne Gud om veiledning helt siden vanskelighetene begynte i mitt liv? Har jeg ikke fulgt hans råd, forsket i hans ord for å lyde hans vilje og opdradd mig til å elske ^[308] rettferdigheten fordi den kom fra ham? Blev jeg ikke dradd inn i onde ting som jeg ikke hadde noe med og dømt skjønt jeg var uskyldig? Hvem har noe å bebreide mig? Er det ikke mig som er offeret. Hva er det jeg skal vende om fra?

Og en dag blev han så utålmodig og forbitret at han sa det.

«Ikke plag mig lenger med Deres Gud!» ropte han. «Jeg tror ikke på ham. Og hvis han er til vet han at jeg blev uskyldig dømt og drevet til min forbrydelse mot min vilje! Ikke plag mig.»

Det var jo også sant hvad han sa, men det fortvilede var at han allikevel visste det var løgn. Han visste det uten å vite det. Og han kunde ikke få visshet om det og se den sammenhengen som han følte var der uten å ta hele sitt liv for sig, og det var nettop det han ikke vilde, det var den pine han skulde skånes for når det nu allikevel ikke kunde nytte noe å gå den igjennem. Og intet av dette skulde han snakke til noe menneske om, aller minst til denne prest med de lyseblå, kolde, strenge øinene og hele hans allvidenhet om Gud!

«Jeg skal jo snart miste mitt liv,» sa han, «og da skal jeg få se om Deres Gud er til og om han vil la mig lide mere.»

«Men forstår De ikke, arme menneske, at da er det for sent?»

«Så får det være for sent. Plag mig ikke. De kan ikke hjelpe mig.»

Presten konstaterte da at Stein var et forherdet ^[309] menneske, en retthaver som det ikke var noe håp for. Men da lægen snakket med ham om Steins helbred og sinnsforfatning kunde han nok gå med på den forklaring at Stein var syk på sinnet og kanskje uansvarlig for sine handlinger. En slik forherdelse *var* jo i grunnen sinnssygd.

*

Da så saken kom op hadde Stein hårde dager. Særlig gikk det inn på ham å se sine folk igjen som vidner. Hans Jacobsen var jo blitt en voksen mann på denne tiden, en ulykkelig voksen mann. Det hadde han ikke sett før nu og det fylte ham

med uro. Svernens forpinte ansikt, det såre, forjagede uttrykket i hans øine grep ham og gav ham en ulidelig forestilling om *gjentagelse*. Hadde han ikke selv sett ut omtrent slik den gang han var ung og det onde holdt inntog i hans liv? Skulde han nu selv kanskje bli skyld i at svernens liv blev ledet i en ulykkelig retning og ende i meningsløshet og fortvilelse som hans eget? Så opskremt som han var våndet han sig fysisk ved tanken på en usalig sammenheng i alle ting, som han syntes han kunde skimte – slik som når en pest kom og gikk sin gang fra menneske til menneske.

Da trøstet han sig selv med at han ikke lenger kunde se og opfatte riktig; alt måtte jo være anderledes for ham som hadde gjennomgått så meget og som skulde lide den frykteligste av all død, enn for alle de andre som jo i hvert fall skulde leve. Og han selv hadde den trøst at dette snart var forbi.

[310] Han kunde ikke forstå hvad det skulde tjene til å avhøre så mange mennesker og lage det hele så vidløftig i stand all den stund han hadde bekjent sin forbrydelse og det jo slett ikke vilde ha nyttet om han nektet aldri så meget. Alt var jo klart! Kunde han så ikke få sin dom.

Og da han forstod at man absolutt vilde ha på det rene om han lenge i forveien hadde planlagt å skyte dommeren oppfattet han det bare som lyst til å pine ham. Hvad hadde det å bety?

Det blev spurt og snakket så lenge om dette at han til slutt begynte å tenke på hvordan det var. Da syntes han nok at det hadde foresvevet ham noe om hevn, om skudd alt den dag han satt sammen med laugsbrødrene i retten, men hvordan det var kunde han ikke huske. Derimot husket han jo bestemt at han ikke hadde visst hvad han vilde gjøre hverken den dag da han skjöt dommeren eller dagen før. Han hadde bare følt at nu var det forbi. Og da han skulde gå hjemmefra blev han stående og gruble over hvad det var han hadde glemmt inntil han plutselig, som om han blev ledet til det, gikk bort og hentet sin pistol som han hadde fått av gamle Wieman. Dette forklarte han da, men hvad hadde det å si?

Så gikk det med ett op for ham at han skulde ikke henrettes, ikke dø; – han skulde leve! Han fikk aldri vite om han da, i det første øieblikk, var lykkelig eller fortvilet over det, for det var en ganske annen, klar, bestemt tanke som fylte ham,

overveldet ham: han opdaget at han hele tiden, innerst inne, ^[311] hadde vært forvisset om at han ikke skulde dø, Ja, han hadde eid den sikkerheten, skjult for sig selv, at hans liv var slett ikke forbi, han skulde ikke slippe, – han var ikke ferdig!

Det var en oppdagelse som forvirret han mere enn noe han hadde oplevd. Hvem var det som drev et slikt narrespill med ham? Alt det han hadde tenkt i fengslet, hans ønske om å dø for dermed å slippe å se mere på sitt eget liv, – det var jo egentlig løgn det hele? Han *hadde* følt det og tenkt det slik, – og allikevel hadde han et eller annet sted i sig selv eid vissheten om at han skulde leve. Kunde da et menneske ikke tro sin egen inderligste følelse og trang? Var det mulig å tenke tanker som gjaldt ens liv og så gjaldt de i virkeligheten slett ikke? Når han nu følte *disse* tanker så grusomme, som en forhånelse, så var kanskje heller ikke de sanne? Hvor hadde han bunn, hvor fantes *det* i hans liv og i ham selv som var sikkert, som han kunde bygge på? I et lynfort, pinefullt streif så han tilbake gjennom sitt liv at det alltid hadde vært slik: alt hvad han hadde gjort, følt, tenkt, ønsket – det gled, det var sant og det var i samme øieblikk løgn, det både frikjente ham og dømte ham, det var riktig og uundgåelig den ene dag, og den annen var det galt og kunde ha vært undgått. Ja, det var et narrespill, et djevlesk blendverk. Var det dette han nu i resten av sitt liv skulde sitte i fengsel og stirre på?

^[312] I de første dagene efterat dommen var falt var han sløv og lå hen i en døs. Han ønsket sig bare at det skulde vare ved. Hvorfor skulde han plage sig med sine tanker når de bare bedrog ham? Og hvordan skulde han i det hele tatt holde ut å tenke på det eneste i denne verden som han visste var urokkelig sikkert: at han skulde tilbringe resten av sitt liv her i fengslet?

Men alt det han ikke vilde tenke på kom da til ham som syner. Han vilde ikke se dem, han jog dem bort, men de kom igjen. De kom enten han lå i en døs eller han var lys våken. Alt dette som han så var sammenhengsløst, og ofte kunde han slett ikke begripe hvorfor han skulde forstyrres akkurat av *det* syn. At han rett som det var så for sig Hans Jacobsens kone, stolt og genert, med deres lille barn på armen, det kunde han så godt forstå, det kom jo av at han var bekymret for svenns skjebne nu når naturligvis alt var slutt i verkstedet. Det var fortvilet å

tenke på, men han var jo aldeles maktesløs, intet kunde han gjøre. Litt trøst fant han i å tenke på de stakkars pengene han hadde delt ut til sine folk; det var resten av hvad han hadde spart sammen i sitt liv.

Så var det gamle Wieman som stadig plaget ham. Han så ham slik som han var da han kom til domhuset for å vidne og han plutselig oppdaget at Wieman var blitt en gammel mann. At Wieman plaget ham kunde han også lett forstå; det var jo fortvilet at [313] han skulde komme til å berede sin gamle velgjører så meget vondt, så han til slutt blev som et hjelpeløst barn. Han forstod nu at Wieman hadde visst hvordan det vilde gå og tatt sin død av det. Han hadde ødelagt en god manns alderdom. Han var blitt Wiemans morder.

Men ufattelig var det at han stadig skulde se Henriette, for der hadde han vel intet å bebreide sig. Det ekteskap var jo oppgjort. Med henne begynte hans livs plager. Ja, han hadde betalt dyrt nok; og hadde han intet annet å forsvare sig med når engang det store regnskap skulde gjøres op så måtte det vel veie tungt at han dengang tok rettferdighetens krav og plikt på sig, helt og ubetinget, så hårdt som det holdt. Hvad hadde han ikke måttet gjennomgå for det! Han satt jo her nu, dømt til livstids fengsel for mord, – og alt begynte der, – da han oppdaget rettferdigheten. Han var blitt dens offer, han hadde betalt med sitt liv.

Nei, *der* kunde det ikke være noen anklage. Der var han fri. Hun hadde jo også forlatt ham da hun så at det gikk galt. De måtte være ferdige med hverandre.

Men han så henne stadig. Han så henne ikke slik som hun var i de siste årene, hele denne tiden da de hadde bodd sammen. Hvad han så var bestandig det samme: hennes ansikt da hun stod der i døren og stirret ut over det lave land, lengselen i hennes blick, det sene solskinn som lyste på henne.

Og da han så henne visste han jo straks at det var [314] *ham* hun lengtet efter. Det sang i ham, det kriblet av gutteaktig glede i ham: her er jeg jo, se ikke så ulykkelig ut, her kommer jeg!

Ja, det var selve skjebnen som vandret frem til henne i hans skikkelse.

Han var hennes skjebne.

Det var ham hun lengtet efter. Og det var han som kom.

Jo, – naturligvis, det kunde han si: det var kanskje ikke så meget hun hadde fått for sin lengsel. Det var vel ikke *dette* livet hun hadde stått der og lengtet efter.

Han hadde ikke vært noen god skjebne for henne, det var sant.

Men det var allikevel op- og avgjort. For det var heller ingen god skjebne for ham at han stanset der, at han ikke kunde gå forbi, at han stod der som forhekset. Det hadde han jo også visst bestandig at det ikke gikk riktig for sig, hun var et uhyggelig menneske, hun hadde magiske krefter.

Ja, dette hadde han jo visst og tenkt i hele sitt liv siden. Men når han nu stadig så henne for sig og ikke kunde bli kvitt dette første øieblikk, innledningen til alt som derefter var hendt, – var det kanskje for at han endelig en gang skulde finne ut av hvori denne uhyggen bestod, dette som han mente var magi?

Hvad var det egentlig?

Han grublet over det. Han kunde ikke finne ut av det.

Altså: han kom der vandrende på landeveien og han skulde ha sin ferie, han hadde mange gode dager [315] foran sig, han skulde vandre som han pleide og være fri mann. Så kom han til denne gården, det var en ny vei han gikk, han hadde ikke sett den gården før, derfor stanset han og så sig om, han likte alltid å se hvordan folk bodde rundt omkring. Og så var det altså at han så henne. Og straks var han likesom maktstjålet.

Ja, men hvordan var det? Han syntes jo slett ikke det var uhyggelig straks.

Men det var spennende. For han forstod jo at hun ikke var tjenestepike på gården slik som de andre to pikene. Dem hadde han visst egentlig glemt; de betydde jo heller ikke noe for ham. Men det var ganske enkelt slik at to lørdager før hadde han også vært ute og vandret slik på må få, fri mann som kunde gjøre hvad han vilde, og begge gangene hadde han vært heldig og støtt på en tjenestepike på en eller annen gård som det ikke var noen vanskeligheter med. Begge gangene hadde de ligget på låven, husket han.

Det var jo slik at han var lei av pikene nede i havnen. Han hadde visst hatt noe med dem alle sammen og det var ikke så morsomt lenger. Dessuten var han litt redd for å bli syk. Og så var han redd for at gamle Wieman skulde få høre snakk om det. Ikke fordi at det skulde gjøre noe, men Wieman vilde naturligvis ikke like

det heller; han gikk nu engang omkring og trodde så altfor godt om alle mennesker, særlig om ham.

Men det var jo ikke minst derfor han syntes det [316] var morsomt og spennende å dra ut på vandring slik når han hadde fri. Han pleide alltid å stanse når han kom til en gård og snuse om det ikke kunde være et eventyr der.

Og plutselig stod altså hun der. Og han visste straks at han måtte forsøke.

Det var bare det at hun nok ikke var så lett å få. Hun var vel datter der på gården, kanskje hun var kone for alt det han visste. Kunde han klare det? Hvis det ikke kom en far eller en ektemann i veien, så var han ikke redd, han var en kjekk, pen kar, han var ettertraktet, han følte sig jo i virkeligheten uimotståelig. Og han *vilde* ha henne.

Det fantes ikke noe underlig og trolldomsaktig i dette.

At det gikk så lett, at hun bodde der alene med en dødssyk mor, at hun gav sig hen til ham og sa hun elsket ham, – det var jo heller ikke overnaturlig?

Underlig at han skulde se det slik nu! Men noe mystisk og uhyggelig var der i det; det hadde han jo alltid visst; han husket det nok en dag. Han hadde vel ikke krefter til det nu.

*

Så forsøkte han da å skyve dette til side. Og samtidig som han nu fikk noe skomakerarbeide å stelle med tok han ivrig fatt på en annen tanke, en overveldende stor tanke:

Han var jo uskyldig!

Så meget som han før hadde tenkt på dette, slik at han til slutt hadde tatt rettferdigheten i sin egen [317] hånd, – så syntes han allikevel at han først nu forstod hvor forferdelig det var. Han var uskyldig, – og dog blev han dømt. Han hadde rett, – og allikevel kunde han ikke få opreisning. Han, en rettferdig mann, hadde samfundet tvunget til å myrde. Og han som alltid hadde gjort rett for sig satt her som en knust og knekket mann, i fengsel på livstid, såvidt reddet fra henrettelsen.

Når slikt kunde skje så fantes det altså ikke rettferdighet i verden. Kanskje det var mange som ham, – mange som blev dømt skjønt de var uskyldige, som gikk

til grunne nettop fordi de hadde rett? Kanskje det var derfor så megen strid mellom menneskene, ja, kanskje det var derfor at det var krig mellom folkene?

Det var så overveldende store tanker at han ingen vei kom med dem.

Men han måtte allikevel stirre på dem. Så uhyggelige som de var, så fant han allikevel en slags trøst i dem. Han hadde stirret så meget inn i sig selv; det var bedre å se ut i den forvirrede store verden og hele tiden vite den ene ting:

Jeg er uskyldig!

Dagene gikk med arbeide og grublerier, og de optok ham slik at han ikke syntes han hadde det så vondt som da han begynte på sin fengselstid. Han tenkte forundret at kanskje kunde hans liv gå fortere enn han drømte om, slik aldeles umerkelig, en dag og nok en dag til det var forbi?

*

[318] Så var det at Sommerfuglen hadde utvirket tillatelse til å besøke ham.

Han kom en ettermiddag. Stein kjente ham ikke igjen, han hadde jo også bare snakket med ham den ene gang, – han stirret forundret på dette merkelige, lille menneske med de lyse klær og den altfor høie stakk.

Men da Sommerfuglen begynte å snakke med sin dype milde stemme husket han ham. Han blev fortvilet, mannen minnet ham bare om onde ting; den ettermiddagen i verkstedet da Sommerfuglen satt og snakket forekom ham nu som et mareritt.

«Goddag, skomakermester,» sa Sommerfuglen. «Her har De jo fått et rent lite verksted i fengslet.»

Stein for forbitret op og ropte:

«Gå Deres vei! Hva skal De her! Jeg vil ha fred.»

Men Sommerfuglen smilte bare, klappet ham på skulderen og sa:

«Ta det nu med ro, Stein. Jeg vil Dem bare godt og har hilsener til Dem.»

Det var noe både i smilet og stemmen som beroliget Stein. De satte sig begge to mens vokteren stod ved døren og lyttet til deres samtale.

«Jeg har noe å si Dem som vil glede Dem,» sa Sommerfuglen, og han snakket så stille og langsomt nu. «Det går riktig så bra i verkstedet.»

Stein så fort, mistroisk, men spent på ham.

«Verkstedet? Er det ikke forbi med det?»

«Langtifra,» sa Sommerfuglen ivrig, – «det har ikke vært stans en eneste dag. Og nu har svennen [319] Hans Jacobsen fått mesterbrev så han kan drive verkstedet til De kommer igjen.»

Det var overveldende.

«Er Hans Jacobsen blitt mester?» sa Stein. «Det var godt. Det har han fortjent. Men det hadde jeg aldri trodd.»

«Jo da. Det ordnet sig så lett så. Og jeg skal nu hilse fra ham og fra alle folkene. Hils mester og si han skal ikke ha noen bekymring for oss. Prektige folk, De! Ikke sant?»

Stein blev plutselig så rørt ved tanken på dem og så glad over hvad han hørte at han i sin store svakhet holdt på å briste i gråt. Han tvang sig til ro, men Sommerfuglen måtte ha merket hans bevegelse, for han sa:

«Jeg visste jo De vilde bli glad over å høre det! De har vært en så god mester, sier Deres folk. Og det er en stor ting, ser De! Det hjelper godt.»

Fra dette øieblikk av holdt Stein av Sommerfuglen. Det han sa gjorde ham inderlig glad og det var en opplevelse for ham som var forvisset om at intet mere kunde glede ham. Men det var mannens stemme og hans generte blikk som nu med én gang overbeviste Stein om at dette underlige vesen, hvis navn han ikke kjente, var et godt menneske om han aldri så meget blev betraktet som en ulykkesfugl. Han så på ham og spurte:

«Hvad heter De?»

Sommerfuglen lo, – han hadde en så gutteaktig lystig latter:

[320] «Så De vet ikke det? Nei, De! Hvordan skulde De nu kunne vite det når jeg ikke sier det! Jeg heter Blaum, – Edgar Blaum, og musiker er jeg av profesjon. Og De heter Gottfried Stein, det vet jeg. Slik er det å være en kjent mann, De!»

«Skyt en mann – så blir De nok kjent.»

Da lo Blaum så han ristet.

«Det har De rett i! Det skulde jeg kanskje forsøke! Nei, jeg får nøie mig med å være ukjent og dog kjent, som apostelen sier. Nå ja, nå ja, så det finnes da humor

i Dem enda!»

Nu blev det en liten forlegen pause mellom dem inntil Blaum sa:

«Jeg tenker det kan være nok for idag. Det er ikke godt å få for meget å tenke på heller. Men nu skal De høre: Jeg kommer igjen! Jeg har fått lov til å besøke Dem av og til. Hvis *De* gir mig lov da? De har ikke noe imot det?»

«Takk. Det er altfor snildt av Dem.»

«Tøv, tøv,» sa Blaum og flagret bort til celledøren – «men det kan jo tenkes at jeg kan få et og annet å fortelle Dem. Det lar sig tenke, ikke sant? Adjø, adjø, lev vel.»

*

Det gledet ham usigelig å tenke på at verkstedet var i gang, – og at det var hans egne folk som arbeidet der og kunde leve av det. Utrolig at man kunde komme til å elske så høit et verksted, en død ting. Men det var ikke en død ting, det var saken. Verkstedet var levende. Når han lukket øinene så han ^[321] det for sig, forskjellig i lys og stemning eftersom timene gikk, – ingen kunde vite hvor rikt det var på stemning og uttrykk, nesten mere enn et levende ansikt. Ofte hadde han syntes at det var hans herre, streng, men rettferdig, slik som han selv hadde forsøkt å være. Men ofte, og særlig i den siste tiden, hadde han syntes det var som et barn, fryktsomt, tålmodig, spent, – forsømt. Ja, gudskjelov at det var i gang og at alt stod vel til der.

Men stadig når han vilde trøste sig med å tenke på verkstedet kom dette andre synet i veien: Hennes ansikt, hennes skikkelse i solnedgangen denne skjebnesvangre kvelden.

Hvad var det som hadde vært så uhyggelig?

Uten å ville det, tvunget til det av en spenning som ikke slapp taket på ham, måtte han på ny og på ny gjennomgå alt han oplevde de to dagene han var der ute på hennes gård. Han hadde jo alltid siden sagt til sig selv at den syke moren var så grenseløst uhyggelig. Men hvorfor mente han egentlig det? Ja, stakkar, hun var et dødssykt menneske, og hun var lam så hun ikke engang kunde snakke, det var uhyggelig nok, men ellers? Hennes øine. Ja, hennes øine fulgte ham, det var så, men var det så underlig når hennes eneste datter plutselig kom med ham og

fortalte at her var den mann hun skulde gifte sig med? Om hennes blick var mistroisk og ransakende, så var vel heller ikke det så underlig. For alt den første dagen hadde han jo bestemt sig til å flykte! Han visste at han slett ikke vilde gifte sig med hennes datter! Det [322] var jo bare sin egen skamfulle samvittighet, sin frekke løgn han syntes at han så dommen over i hennes blick!

Ja, det visste han! Han flyktet. Men det var jo denne uhyggen han flyktet for!
Han kom ingen vei.

*

Men stadig så han henne.

Da han første gang så henne, – hvordan var det da: Følte han at han elsket henne, – eller vilde han bare ha et eventyr?

Endelig kunde han svare på det. Han vilde bare ha et eventyr.

Han hadde jo alltid sagt til sig selv at han elsket henne, – og at han siden blev skremt, kanskje av hennes voldsomme hengivelse, kanskje av noe annet eller av alt, – dette som han kalte uhyggen der ute.

Men alt det var løgn. Han elsket henne ikke, han var ute på rov og vilde ha et eventyr. Det gikk han modig, men skjelvende inn til. Men så blev han ganske riktig redd, – han blev redd fordi han følte at denne kvinne måtte han elske! Han hådde aldri oplevd det før, det var første gang. – Hun gav ham kjærlighet, hel, ubetinget, blind i hengivenhet og i tillit, – og hun vakte hans kjærlighet! Det var ikke et lystent eventyr, det var en forening av kropp og kropp og sjel og sjel som han ikke visste kunde finnes. – Nu husket han at da de hadde vært sammen og han lå ved siden av henne i mørket tenkte han: Nu er du blitt far! Og i det samme øieblikk [323] hadde han bestemt å flykte fra henne! Det var for overveldende. Dette var ikke lek. Dette var ikke engang forelskelse. Dette var ikke frihet. Han visste kanskje slett ikke hvad det var. Men han visste det nu. Det var kjærlighet. Plutselig hadde han møtt kvinnen i sitt liv. Og han blev redd. Og fordi han var feig blev han sjofel. Flyktet.

Han flyktet fordi han var redd for sin egen kjærlighet. Han torde ikke komme til å elske henne. Han måtte være fri og ha sine eventyr.

Det var uhyggelig. Men noen annen uhygge var der jo ikke.

Han kom ennu lenger. I en underlig følelsesløs spenning så han etterhvert som dagene gikk ting i sitt liv som han aldri før hadde sett.

Når han i tiden etterpå var ute på eventyr, og det var han ofte, hvad hadde han ellers reddet sin frihet for, da følte han det alltid slik at han var henne utro. Det var en triumferende, ondskapsfull henrykkelse: Nu bedrar jeg dig igjen. Ja, det var egentlig den største gleden han hadde av det.

Og hele tiden hadde han jo tenkt: Nu kommer hun, idag, imorgen kommer hun og sier: Gottfried, vi skal gifte oss, jeg skal ha et barn og du er dets far.

Han ventet det hver dag. Hver eneste dag. *Og han lengtet etter det.*

Men hun kom aldri. Nu kunde han jo forstå det. Det var den fryktelige, skamfulle hemmelighet i hennes liv: Hun var en gold kvinne.

[324] Det hadde hun jo så lidenskapelig benektet den eneste gang han kom til å si det, den gang hun truet ham slik at det virket som en forbannelse. Hadde han bare aldri sagt det!

Men hvad nyttet det at hun nektet! Det hadde jo vist sig siden at det var sant. Det var naturligvis fordi det var sant at hun var blitt så avmektig forbitret.

Men dengang visste han det ikke. Han bedrog henne – og ventet. Han tenkte jo også mange ganger på å gå til henne. Men han vilde ikke. *Hun* skulde komme. Han hadde så ofte forestilt sig det øieblikk hun skulde komme og si han var far og tilhørte henne.

Først da det var gått to år, – ja, da besluttet han jo i vilt raseri at han aldri skulde skjenke det djevelens kvinnemenneske en tanke, ikke en tanke, og han skulde finne en tusen ganger bedre pike og han skulde få barn med henne så det forslo, praktunger!

Så traff han Maria, sin lykke, det deilige menneske, hans venn. Ingen skulde ha lov til å stå imellem ham og henne. Det var et nytt liv som begynte. Han var ung mann og kunde vel sette en strek over den lille antydning av en fortid han hadde. Ja, på Marias vegne hadde han jo vært skinnsyk på dette uhyggelige kvinnemenneske som Maria aldri hadde visst og aldri fikk vite noe om.

Og så mistet han Maria og blev ikke far.

Hvad det hendte med ham i den tiden det kom han vel aldri til å kunne si. Men da hadde han altså [325] diktet sammen alt om Henriette. Da hadde han gjort henne til djevelen i sitt liv.

Og på dette hadde han bygget sin «rettferdighet».

*

Nu oplevde Stein sin store krise i fengslet.

Han var dømt og fortapt, – dømt av Gud, av livet, av sig selv. Han vilde dø. Han måtte utslettes.

Men heller ikke nu kunde han ta sitt eget liv. Han visste ikke om det var feighet, men han kunde ikke. Han kunde ikke leve. Han fikk ikke ro. Han slapp ikke fra sig selv.

Han ønsket at han måtte miste sin forstand og bli sinnssyk, for erindringen og tanken var hans helvede, – denne tanke som hadde vært hans stolthet i mangfoldige år! Han var også så trett, så forvirret, så skremt at det måtte gå den veien, han måtte bli gal.

Ja, han hadde store redsler, for det var tanker som maste og maste i ham og vilde frem, men som han stadig tvang tilbake. I fengslet begynte man å tro at han holdt på å bli gal. Han bar sig slik ad. Han kunde ikke sitte stille eller ligge ned, han fór omkring, snakket høit med sig selv og skar ansikter, det hendte at han hamret med nevene eller dunket hodet mot celleveggen. Han vilde på ny ikke spise og hans temperatur befant sig stadig litt over febergrensen.

Alt dette la han selv nøie merke til. Han laget ikke noe av det, det var alt sammen ting som han ikke rådde med, men han gjorde heller ikke noe for å beherske sig, og han håpet hele tiden at snart, nu, [326] nu, blir jeg virkelig gal, så vet jeg ingen ting mere, så slipper denne redselen mig.

Men hvor dypt han var nede, hvor forvirret hans tanker, følelser, syner, skrekkforestillinger var blandet sammen, – alltid var der en ubarmhjertig klar iakttagelse oppe i hjernen som så det alt sammen.

*

Så følte han det slik en dag at nu var hans evne til å lide brent ut. Det var som om han ikke eksisterte lenger. Nu måtte han kunne være sin egen dommer, for

det fantes intet i ham som kunde protestere mot dommen, hvordan den så blev.

Og han så på det.

Men nu var intet av det klart lenger. Han kunde ikke forstå det.

Det var jo så at han hadde gitt Henriette skyld for alt vondt i sitt liv for å undskylde sig selv. Det var ikke noe «uhyggelig» ved henne. Hun var ingen djevel. Han hadde diktet det alt sammen. Han hadde trodd det selv, fordi han vilde tro det. Og han visste nu at det var løgn.

Men noe riktig var det jo allikevel i det. For det var uhyggelig at hun var gold. Han som hadde elsket Maria og skulde ha barn med henne, – måtte han ikke hate å gå til Henriette, om hvem han sikkert trodde at hun ikke kunde få barn – og la henne bli sin hustru! Alt i den tiden kom av hans mistanke om at hun var gold. Dengang han inngikk den overenskomst med «rettferdigheten» at hvis han fikk barn da skulde ingenting stå i veien mellom dem, da skulde ^[327] hun virkelig bli hans hustru! Og nu visste han med usvikelig sikkerhet at dersom han hadde fått barn, da vilde intet av dette ha skjedd. Så var hun jo allikevel blitt ulykken i hans liv.

Dette regnskapet med henne kunde han ikke få gjort op, ikke engang nu. Og da skulde det vel aldri skje? Han satt i fengsel. Og lenge før han kom dit var hun forsvunnet fra ham. Uten et ord, – som om de aldri hadde hatt noe med hverandre å gjøre. Så lite hadde han betydd for henne. Så lite hadde livet gitt henne som svar på den lengselen han hadde lest i hennes ansikt den første gang han så henne.

Han *måtte* vite noe mere om denne kvinne, ellers kunde han aldri komme til å forstå hemmelighetene i sitt eget liv. Han kunde huske de få gangene han plutselig var blitt fylt av nysgjerrighet for henne! Aldri hadde det ført til at han fikk vite noe om henne, han visste ikke hvad hun hadde tenkt og følt en eneste dag i alle de år de hadde vært gift. Han hadde sin avtale med sig selv. Han hadde sin rettferdighet. Det var den han elsket.

Da visste han med ett at hvis han hadde kunnet nu da hadde han på ny vandret hvor langt det skulde være for å finne henne. Han hadde jo elsket henne. Husket han ikke alle de gangene han hadde følt ømhet strømme ut fra henne og

lengtet etter å gi sig over til den! Han hadde jo til slutt flyttet sin seng inn på sitt eget værelse nettop da alt begynte å gå ham imot – fordi han var redd for at han skulde gi sig over! Hun var hans fare, han måtte trosse ^[328] henne om det kostet alt! Hva hadde hun tenkt om ham? Hvorfor var hun blitt så lenge hos ham? Hvorfor hadde hun aldri stått op mot ham og sagt hva hun tenkte? Aldri, – undtagen den ene gang da hun truet ham. Hvorfor hadde hun et øieblikk en slik redsel i øinene den gang da han omsider fant henne i den polske landsbyen? Hvor var hun henne nu? Hun måtte jo ha elsket ham; – gjorde hun det ennu?

Ja, han vilde gjerne vandre gjennom hele Tyskland for å treffe henne, for å snakke med henne om det så bare var en eneste time. Nu var hun blitt den eneste som kunde hjelpe ham. Det gjaldt hans fred, hans sjels salighet. Og nu var han stengt inne for alltid. Han skulde aldri treffe henne.

Da kom han til å huske noen ord som Blaum, Sommerfuglen, hadde sagt og som han slett ikke hadde tenkt noe mere på. Det var det at Hans Jacobsen hadde fått mesterbrev så han kunde drive verkstedet til Stein kom igjen. Hva mente mannen med det? Visste han ikke at Steins dom lød på livsvarig fengsel, – og at det var en nådig dom? Men Blaum var så underlig og forvirret. – Allikevel måtte han tenke på disse ordene. For nu hadde han på ny fått bruk for sitt liv.

Tenkte mannen at han kanskje en gang kunde bli benådet? Å, det kunde ikke skje på mange, mange år. Da vilde det være for sent. Lenge vilde han dessuten ikke holde ut å leve her i fengslet, det følte han. – Var han en av de ulykksalige som først for sent forstod hva der «tjente til hans fred»?

^[329] Han hadde altså et regnskap med Henriette, og det kunde han ikke få gjort op. For sent hadde han sett det og tatt fatt på det. Hele den del av hans liv var fortapt.

Men den annen del av hans liv var et regnskap med rettferdigheten, og det regnskap hadde han da i hvert fall fått gjort op. Det stemte jo nu? Der stod intet til rest?

Da var det han så at det var ikke to regnskaper; det var ett. Han følte det og kunde ikke forklare sig hvorfor det var slik; men han visste usvikelig sikkert at det var riktig. Han syntes også det var rimelig, for hvordan kunde et liv være to ting, to «regnskaper»? Det kunde jo bare bli én sum. Var det et eneste sted noe som

ikke stemte da måtte det hele bli galt; hvordan kunde det være anderledes?

Han protesterte mot denne tanke av all sin kraft. Han sa til sig selv at den var overspent og bare kom av at han var så forandret og utpint. Det var jo klart og enkelt og greit det hele. Det begynte en bestemt dag med en bestemt begivenhet, det sluttet en bestemt dag med en bestemt begivenhet; hele veien var der en ubønnhørlig sammenheng som han vilde ha sett hvis han var frisk og klar, som var skjult for ham nu, men som han nok skulde finne en vakker dag. Og når han fant den vilde alle disse hans anføktelser være forbi; han vilde forstå at han var uten skyld, at intet kunde ha vært anderledes. Nu blandet han tingene sammen og derfor blev de så knugende store. I virkeligheten var de enkle og ganske små, en [330] tilfældighet her og en tilfældighet der som uten hans skyld blev til denne katastrofe og hadde gjort ham til morder. Han var jo blitt spurt i retten om han angret, – og han hadde svart i sin forvirring at det visste han ikke ennu. Et dumt og løgnaktig svar! Hvordan kunde han i det hele tatt angre? Kunde man ikke like godt forlange av ham at han skulde angre at han var født? Han hadde like liten skyld for mordet som for sin fødsel.

Slik fortsatte han å tenke, men det skaffet ham ikke trøst. Han forbannet på ny den dag han traff Henriette. Selv om han uten henne var kommet op i hele sin elendighet og var blitt morder tross alt, så vilde han da i hvert fall ha visst ganske sikkert hvorfor han blev det. Da hadde regnskapet vært enkelt, da hadde han kunnet frikjenne sig selv, – og da vilde han ha tålt fengslet og ventet fortrøstningsfullt på den dag da hans uskyld blev bevist.

Men stadig så han hennes ansikt, og stadig følte han at når han ikke kunde få gjort op sitt regnskap med henne vilde han aldri få fred.

Han blev mere stillferdig i denne tiden. Han var lammet av den tanke at for ham var veien til klarhet så lang som evigheten.

*

Det var nu han to dager i trekk fikk besøk av Blaum, Sommerfuglen.

Blaum snakket først en del om folkene i verkstedet. De var så flinke og det gikk så bra. Stein hørte på det, men kunde ikke lenger føle noen glede ved det.

[331] Han mumlet bare trett at det var godt, og bad Blaum hilse dem.

«Ja, ja,» sa Blaum så, – «det går underlig for sig. En stund ser det ut som om alt skal forandres. Men når en stund er gått blir alt som det var.»

Hvad mannen mente med denne gåtefulle uttalelse forstod Stein ikke og han syntes heller ikke det var umaken verd å spørre om det.

Men Blaum fortsatte av sig selv.

«I verkstedet er snart allting slik som det var før. Nu er det for eksempel på ny mester Steins egen kone som koker og steller for guttene.»

Stein stirret på ham. Gjorde den gamle mann narr av ham? Hørte han riktig? Han tenkte lynfort: røb dig ikke! Dette henger ikke riktig sammen, tro det ikke, far ikke op og gjør dig til narr, vær listig! Og efter en pause, som han selv syntes var evig, spurte han stille, og med en stemme så likegyldig at han måtte beundre sig selv sa han:

«Er min kone kommet tilbake igjen?»

Og enten nu Blaum forstod ham og var en like stor skuespiller som han selv eller han virkelig tenkte at dette var noe selvfølgelig så svarte han i hvert fall like stille og dagligdags:

«Ja, hun er da det. Det er alt noen dager siden. Og som sagt: med undtagelse av at mester jo er borte er alt som før i verkstedet.»

Begeistret over at han så ypperlig kunde skjule sin ophisselse spurte Stein med den samme likegyldige stemme:

[332] «De har kanskje snakket med henne?»

Og like dagligdags i stemmen svarte Blaum:

«Visst har jeg snakket med henne. Jeg skal til og med hilse så meget.»

«Takk. De må hilse tilbake.»

«Hun bad mig for øvrig si det at hun var glad hun var hjemme igjen. Hun hadde slett ikke hatt noen glede av sin reise, forstod jeg. Og det kan jo være rimelig, ikke sant, De?»

Er dette sant, er det sant, er det mulig, tenkte Stein, og nikket:

«Jo, det er vel ikke så rart. Sa hun ellers noe?»

«Nei. Jo. Ja, hun sa det at helt uten grunn var det ikke at hun reiste sin vei.

Men det er jo noe De har kunnet tenke Dem?»

Stein nikket igjen.

«Jo, jeg forstår da det. Men hun forklarte Dem kanskje hvad hun mente med det?»

Det benektet Blaum.

«Nei, det kan jeg ikke si at hun gjorde. Ja, hun sa visst noe sånt som det at hun følte sig litt ulykkelig over at hun likesom ikke kunde gjøre hverken fra eller til, at hun kanskje var litt utenfor. Men sant å si så forstod jeg ikke riktig hvad hun siktet til, men det gjør kanskje De, hvad? Jeg vilde nu heller ikke være nesevis med mine spørsmål, det ligger ikke for mig, skal jeg si Dem. Og dessuten tenkte jeg som så at det er stor nok nyhet for mester Stein å høre at hun er kommet hjem. Og det hadde jeg sagtens rett i; – ikke sant, De?»

[333] Ennu en gang nikket Stein og sa stille: «Jo, det var en stor nyhet. Det var det.» «Men De vet det, mester Stein,» fortsatte Blaum, «at jeg står gjerne til tjeneste. Jeg har ikke noe særlig å gjøre, en mann i min alder. Jeg går så gjerne og snakker med henne igjen, hvis det skulde være noe De vil vite. Jeg har jo gudskjelov inntrykk av at hun skjønner hun kan stole på mig. De vet når man blir så gammel er man trett av å fly med slarv rundt til folk, så til mig kan man så trygt snakke, det kommer bare dit det skal. Men jeg skal nu forresten si Dem en annen ting, og det er det at når jeg har fått lov til å besøke Dem her i fengslet så kan De vite at Deres kone får lov til det. Så hvis De vilde det kan jeg godt forsøke å ...»

Stein blev vettskremt ved tanken. Ikke for noen pris kunde han klare å møte Henriette nu; han følte at han ikke kunde si et ord til henne. Det måtte gå som det kunde, ja, det måtte heller gå slik at han aldri fikk vite det som det gjaldt hans liv å få vite: han kunde ikke møte henne. Nu klarte han visst heller ikke å bevare sin ro, han merket at han var begynt å skjelve over hele kroppen. Men ennu var hans stemme bra:

«Nei,» sa han, «jeg tror ikke det. Det kan komme til å gjøre et altfor uhyggelig inntrykk på henne å se mig her, og ikke har jeg lyst til at hun skal se mig heller. Det er bedre å vente og se om jeg ikke kommer mig litt.»

Blaum var enig:

[334] «Det synes jeg er både en hensynsfull og en riktig tanke. Og som sagt: kan jeg være litt til nytte, så er jeg det gjerne. Det vil glede mig. Kan man bruke en så gammel og gebrekkelig mann til stafett, så å si, så blir jeg stolt, kan De vite! Det gjør jeg sannelig, så narraktig er jeg.»

Stein var et øieblikk så rørt over denne gamle skuespiller at han ikke torde snakke.

Men Blaum hjalp ham videre.

«Undskyld hvis jeg nu gjetter galt. Men kanskje De kunde ha lyst til å vite hvor hun har vært henne i denne tiden? Og kanskje De fremfor alt kunde ha lyst til å høre hvad hun tenker om alt det som er hendt Dem?»

Stein nikket. Og forundret hørte han sig selv si:

«Spør henne også fra mig hvorfor hun en gang blev så sint at hun sa hun aldri vilde tilgi mig.»

Blaum svarte ivrig.

«Ja, det skal jeg riktignok spørre om. Det var jo et spennende spørsmål.»

Så lo han sin høie barnelatter og reiste sig.

«Nu sier jeg adjø for denne gang. Nu har jeg jo mere enn nok å utrette. Der kan De se at også slike gamle, avdankede herrer som jeg kan bli til nytte av og til. Vi har hørt så meget i vårt liv at vi kan tie stille, ser De, selv om vi plaprer nokså meget. Altså har De mig her igjen imorgen eftermiddag.»

*

Denne natt sov Stein dypt og stille for første gang på lang tid. Han følte sig utmattet som efter en lang [335] vandring, og tilfreds som den der omsider er kommet frem. Han var forundret over sin ro og tenkte en stund på hvor lite han kjente sig selv, men tanken foruroliget ham ikke, han følte det som om han hadde brukt op all sin evne til uro; alle ting hadde skremt ham, jaget ham op og suget all hans kraft ut av ham. Og intet hadde han fått igjen for det, han hadde bare løpt i ring, jaget sig selv, uten å få klarhet. Alltid stod han til slutt der hvor det var stengt: døden eide hans hemmelighet og den forklaring han tørstet efter, – og den holdt det skjult bak voll og mur og port som han ikke kunde storme.

Nu var disse hemmeligheter kommet ham så nær at han kunde gripe efter dem, nesten nå dem, og han blev rolig. Han følte det slik at livet nu lot ham få det eneste som lenger betydde noe for ham. Så fikk det gå som det vilde.

Hans ro holdt sig også den neste dag. Han lengtet etter å få frisk luft og bad om lov til å spasere litt i fengslets gård. Det fikk han lov til. Han så at det var klar høstlig himmel og tenkte på hvor deilig det måtte være å vandre på veiene ute ved havet. Men han var allikevel tilfreds med sin lodd; selv dette liv hadde nu fått en mening.

*

Blaum kom på den samme tid som dagen i forveien. Han plaserte sin lange stokk borte i en krok og satte sig så på krakken bent overfor Stein. Vokteren, som stod borte ved døren, generte ikke lenger noen av dem.

[336] «Ja, ja, san,» sukket Blaum, «jeg merker jeg er en gammel mann; det tar på å løpe så meget omkring. Jeg kunde nu godt hilse Dem både fra mester Hemmel og mester Müller, for jeg har tilfeldigvis snakket med dem begge to idag. Men ingen av dem bad mig hilse Dem, så jeg får heller la være med det. Den stakkars Müller drikker mere enn han har godt av, De! Og mester Hemmel ser heller ikke riktig godt ut, enda vi har et så rent utrolig strålende vær om dagene, – det har vi sannelig.»

Hvor vil han hen nu, tenkte Stein, – men han var ikke urolig. Han begynte å kjenne den gamle manns manér å snakke på og visste at han kom nok snart til det han skulde si. Han var i grunnen glad fordi Blaum var slik skuespiller; han grep sig i at han satt og stirret på ham og studerte på hvem dette menneske egentlig var; – hvorfor gikk han slik omkring og snakket med folk og lot som om han ingen hensikt hadde med det? Og hvad var hans hensikt?

«Og hvad nu Deres kone angår,» fortsatte Blaum, «så gjetter De aldri hvor hun har vært. Det kan jeg vedde på.»

«Har hun ikke vært i den lille landsbyen hvor jeg fant henne?»

«Jo, det har hun. Og der hentet hun noen penger hun hadde stående. En fremmelig kvinne, Deres kone! Penger har hun! En vis husholderske har hun vært! Penger fikk hun da hun solgte sin gård. Penger fikk hun da hun solgte sin

butikk. Den rene [337] velstandsdame! Men kan De nu gjette hvad hun har brukt sine penger til, – eller rettere sagt: en del av dem?»

Stein gjettet det ikke, – han visste det med det samme Blaum spurte. Han sa det:

«Hun har kjøpt gården tilbake.»

«Riktig!» ropte Blaum begeistret. «Nettop det og intet annet! De er da en mester til å gjette. Hvordan i all verden kunde De finne ut av det?»

«Jeg følte det.»

«De følte det. Ja, ja. Gid man alltid følte så riktig, sier ikke De også det? Det har kanskje hendt Dem noen ganger at De har følt galt også? Det tror jeg. Det tror Deres kone også. Hun tror rent ut sagt at hvis De ikke hadde følt så galt så satt De ikke her bak lås og lukke idag.»

Stein blev med ett forbitret og ropte:

«Hvad vet hun om det? Hun vet ingenting om det. Hun vet ingenting om mig!»

Det var plutselig kraft i Blaums blide, dype stemme:

«Det hovmoder vi oss ikke av,» sa han. «Det skammer vi oss over! Har vi levd sammen med en kvinne som mann og hustru i mange år, så triumferer vi ikke over at hun ikke kjenner oss. Men dessuten, min kjære venn, – (nu var hans stemme blid igjen) – så tar De fullstendig feil. Hun vet adskillig om Dem I hvert fall adskillig mere enn De vet om henne. Ingen av dere har vært særlig flinke, det er ikke så å forstå. Men hun har nu hatt det fortrin at hun har vært svært glad i Dem, og det er utrolig hvad man da kan [338] føle og forstå og finne ut av. Ja, misforstå mig nu ikke, for tar jeg ikke rent feil har De også vært meget glad i henne, men De har vært mere glad i Dem selv, og derav kommer det sagtens at *De* ingenting vet om *henne*. Slik er det vel riktigst å si det, ikke sant?»

Stein var rolig igjen og samtidig til det ytterste spent. Han sa:

«Si mig da en ting som jeg ikke vet.»

«For eksempel den ting De spurte om igår?»

«Ja.»

Stein hadde ikke sett på den gamle mann en stund, men nu så han like på

ham som om det kunde hjelpe ham til å tåle det han nu skulde få høre, – og da så han forundret at Blaum satt med lukkede øine, var meget blek og hadde et så trett uttrykk. Stein hadde en følelse av at denne mann var langt borte, og at han bragte ham et stort offer når han nu satt her og snakket med ham. Men så åpnet Blaum sine øine, så genert på ham, ja ⁿ² rødmet han ikke? Han smilte i hvert fall, og blev like plutselig streng og alvorlig.

«Nu skal jeg først si Dem en ting som De godt vet på forhånd,» sa han. «Og det er at vi mennesker er noen stolte og hovmodige vesener. Det kjenner De kanskje på Dem selv, hvad? Nå ja, mannen har sin stolthet, men sannelig hender det også at kvinnen har sin, og da er den ikke å spøke med. Det er nu også min erfaring at den ofte er litt bedre begrunnet enn mannens. Hør nu et eksempel:

Eller hvad mener De? En ung mann kommer til ^[339] en ung kvinne og sier at han elsker henne. Det tror hun og hun gjengjelder hans følelser, og hun er ikke forsiktig og knipsk som en fornuftig kvinne vilde ha vært, nei, hun gir sig uten videre hen til ham og oplever en stor lykke. Selv mange år efter kaller hun det en stor lykke, ja, hun sier det er den eneste lykke hun har oplevd i sitt liv. Denne mann forsvinner fra henne like plutselig som han kom, alle sine løfter bryter han og sender henne bare noen ord om at det må være forbi, – eller rettere sagt: det kan ikke bli til noe. Han lyver også at han elsker en annen. De vet at slikt kan jo mannen gjøre mens det ofte er litt vanskeligere for kvinnen, – særlig da hvis hun er blitt fruktsommelig.»

Stein satt aldeles stille. Han lyttet spent, skjønt han visste jo dette, han hadde jo alltid visst det. Blaum fortsatte, langsomt og med lav stemme:

«Denne kvinne elsket denne mann og vilde gjerne føde ham barn. Det var intet i denne verden hun heller vilde. Men mannen hadde brutt med henne. Hun kunde ikke forstå det. Lenge kunde hun heller ikke tro på det. Hun hadde følt så sikkert at denne mann var bestemt for henne av skjebnen og hun for ham. Hun hadde følt det straks: det er ham jeg har ventet på, det er ham jeg tilhører. Det kunde ikke være riktig at han blev borte? Han måtte komme igjen. Nu lå hennes mor syk og måtte dø. Og når moren døde vilde hun være foreldreløs og alene i verden. Da laget hun en avtale med skjebnen, og den var slik at dersom han kom tilbake innen moren døde ^[340] da vilde hun late som intet og la alt være som før.

Men gjorde han ikke det da vilde hun fordrive fosteret, hvis det ennå var tid, selge gården, flytte til et fremmed sted hvor ingen kjente henne og leve der i resten av sitt liv. Hvis da ikke skjebnen forbarmet sig over henne og lot henne dø. Mannen vilde hun aldri mere se.

Moren døde en måned efterat hun hadde fått visshet for at hun var fruktsommelig. Mannen hadde ikke vist sig, og hun visste da hvad hun hadde å gjøre. Gården fikk hun solgt. Så drog hun avsted og hun opsøkte en kvinne som mot stor betaling var villig til å fordrive fosteret. Det blev eftertrykkelig gjort, for da den uhyggelige operasjon var overstått fikk hun vite at ikke alene var nu fosteret borte, men hun vilde aldri mere kunne bli fruktsommelig, så galt var det gått.»

Blaum var taus et øieblikk og det var dødsstille i cellen. Vokteren stod med korslagte armer og stirret i gulvet, urørlig. Så fortsatte Blaum:

«Da følte hun det, sier hun selv, som om hun hadde mistet noe mere enn sitt liv. Intet hadde hun lengtet slik efter som å bli mor. Da hun hengav sig til denne mann følte hun i usigelig jubel og stolthet at nu fikk hun sin hellige innvielse til livet. Hennes lengsler gjennom mange år hadde fått sitt svar. Og det var skjedd så underlig, det var som om alt var på forhånd bestemt, hun hadde nettop stått og stirret utover landet, helt til havs mens solen sank og tenkt på hvor ensom hun blev når hennes mor døde, skulde [341] ikke livet snart vise henne hvad hun var bestemt til, og hvad lengter en ung kvinne efter om ikke kjærlighet? Så kom denne mann og hun visste straks at det var ham. Han kom gående langs landeveien, tilfeldigvis heter det, men hun visste bedre, det var ikke tilfeldig, han kom i det riktige øieblikk, og hadde hennes fremtid med.

Så bare noen måneder efterpå var hennes fremtid drept og hun var en æreløs kvinne, en meningsløs kvinne, en gold kvinne. Det er hårdt, De, hvad! Forstår De hvor hårdt det er?»

Stein hadde vært langt borte, som i en annen verden. Begjærlig tok han til sig hvert ord, og et eller annet sted inne i sig visste han at hvert ord var sterkt nok til å drepe ham, men samtidig var det som om det ikke angikk *ham*; han hørte underlige, smertefulle beretninger om ondskap og svik og fortvilelse, som i et eventyr, et dikt. Men da Blaum nu avbrøt sin fortelling og rettet dette grusomme

spørsmål til ham følte han sig støtt ut fra en svimlende høide, han grep for sig med hendene og stønnet høit. Så satt han krampaktig stille, skremt av sin egen røst i den dødsstille celle. Vokteren stod ubevegelig med sine korslagte armer.

Blaum røbet ikke at han hadde merket Steins fortvilelse. Han var taus en stund, så fortsatte han som før, ganske lavt:

«Jo, slikt er hårdt. Umenneskelig hårdt. Hun sier da også at hun syntes hun hadde mistet noe mere enn sitt liv. Og hvad skulde hun så med livet? Men hun [342] kunde ikke få sig til å gjøre en slutt på det. Hun tror at det er en egenhet ved sig, sier hun, men det kunde hun altså ikke. Men da sier jeg: hvorfor gikk De ikke til denne mann og sa til ham at De skulde bli mor til hans barn? Riktignok hadde han opført sig dårlig og verre enn det, sier jeg, men om hun ikke vilde gå for sin egen skyld så hadde det vært hennes plikt å gå for barnets skyld. Dette sier jeg til henne, forstår De? Men nei! Der er det at dette hovmod kommer inn som jeg snakket om. Lide kunde hun, drepe fosteret i sitt eget liv – det kunde hun, og gjøre sig selv til en gold og ulykkelig kvinne, det kunde hun, men ydmyge sig, det kunde hun ikke. Galt var det. Og dumt var det sikkert, ellers skulde jeg ta meget feil. Men skal vi bebreide henne det så altfor sterkt?»

Hvorfor spør han, tenkte Stein utålmodig, og han husket hele tiden Blaums ord: han kom gående langs landeveien og hadde hennes fremtid med! Hvert ord var sterkt nok til å drepe ham.

Ennu en stund fortsatte Blaum:

«Nei, ydmyge sig, det kunde hun ikke. Men verre var det, forstår jeg, at hun følte hun hadde tatt feil. Det var ikke bare mannen som hadde holdt henne for narr; det var livet selv som hadde narret henne. Hun hadde intet å tro på mere. Hennes lykke var blitt til skam. Hun som hadde lengtet med hele sitt vesen efter å bli mor, hun var blitt gold. Ja, det var hårde ting, forferdelige ting. Slik som menneskene kan stille det til for hverandre, De!»

[343] Blaum satt taus og så ned en stund. Så reiste han sig plutselig og gikk mot døren.

«Men nu tenker jeg at De kanskje har fått nok for idag, tror De ikke det? Litt av hvert å tenke på, ikke sant? Og ikke tror jeg at jeg kan hjelpe Dem noe heller,

ikke foreløbig. Men har De ingenting imot det så kommer jeg igjen imorgen.»

Stein sa intet, han nikkete bare.

Og så forsvant Blaum.

*

Stein kunde ikke tenke. Han visste at nu falt alt som han hadde bygget sitt liv på, – men det var for overveldende til at han kunde forstå det. Og nu da han skulde være knust av anger og selvforakt var han for utpint til å kunne lide.

Han sovnet tidlig denne kvelden. Langt ut på natten våknet han plutselig i en underlig lykketilstand. Hva var det? Hva kom den av? Han så Henriette så tydelig foran sig. Kunde det bringe ham noen lykke å se et menneske han hadde krenket så dypt? Han kunde vel aldri mere tåle å møte henne! Men allikevel: det fantes ikke lenger noen uhygge ved henne. Hun var forvandlet. Hun var så vakker. Han kunde føle hennes varme ømhet. Han var rørt over hennes taushet, – at hun hadde gått år etter år med denne hemmeligheten ute av stand til å fortelle den. Det var noe til stolt pike!

Ingen skulde få henne til å klage, ikke engang til ganske enkelt å si hvordan det forholdt sig! Men hun fikk være som hun være vilde!

[344] Det var den hemmelighetsfulle lykke midt oppe i denne elendighet: han elsket henne. Skulde han aldri se henne mere? Han hadde i hvert fall oplevd at all uhygge ved henne forsvant.

Han sovnet igjen, opfylt av denne glede på tross av all fortvilelse.

*

Heller ikke den neste dag kunde han tenke på disse ting han hadde hørt. Det var for stort og overveldende alt sammen. Han ventet bare på at Blaum skulde komme igjen, men han ventet uten utålmodighet, i en trett sløvhet som ikke var ond; han husket så mange små og forunderlig trøstefulle ting; han husket landskap og lys fra sine vandringer, han husket Hans Jacobsens lille barn, som såvidt hadde lært å smile; uten smerte husket han sin egen Maria, hvor ung hun var, hvor fint det var oppe i stuen når han kom fra verkstedet og hun tok imot ham og hadde vært på kjøkkenet og laget gode ting. Og hva kom det nu av at han kunde tenke på Maria og Henriette samtidig uten at det var ondt, uten at han

måtte hate og anklage Henriette?

Men ut paa eftermiddagen kom han til å tenke på sine evige grublerier, natt efter natt, år efter år, og da kom fortvilelsen over ham igjen som kastevind fra fjellene. For disse grubleriers skyld hadde han stengt livet ute fra sig, alt hvad det eide av kjærlighet og glede og skjønnhet, en evighet av tid, et helt liv som han aldri kunde få tilbake igjen. Og den rettferdighet han hadde grublet over vendte nu sitt [345] strenge, straffende ansikt mot ham selv. Han husket plutselig apostelens ord, – de lød som en drepende anklage: «Om jeg kjenner alle hemmeligheter og all kunnskap, og om jeg har all tro så jeg kan flytte fjell, men ikke har kjærlighet, da er jeg intet.»

Da Blaum kom var han på ny bitter på Henriette. Hvorfor hadde hun ikke fortalt ham om denne djevlelige operasjon som hadde ødelagt både hennes og hans liv? Hvad var det for et vanvidd å late som intet og tie stille når alt kunde vært reddet ved å si et eneste ord?

Trett spurte han Blaum om det:

«Hvorfor fortalte hun det ikke?»

«Fordi hun aldri syntes hun fikk anledning til det,» svarte Blaum. «Da han kom og hentet henne der i denne lille landsbyen ved den polske grense da visste hun straks at hun måtte følge ham. Hun var glad han kom og hun hadde ventet ham, skjønt hun hadde gjemt sig godt og gjort hvad hun kunde forat han ikke skulde finne henne. For hun var redd! Denne mann hadde en gang før ødelagt, alt for henne. Kom han nu for å tvinge henne ut i nye lidelser? Hun visste med det samme at hun kunde ikke fortelle ham sin hemmelighet hvis han ikke elsket henne. Og da vilde det bli verre enn det var. Et helvede vilde det bli. Men følge ham måtte hun. Av og til er et menneske nødt til å gå seende inn i helvede; så meningsløst kan det være!

Hun kom da omsider til hans hjem! Det var en stor dag i hennes liv. Det kan De nok tenke Dem!

[346] Hun kommer til et hjem som skulde ha vært hennes fra begynnelsen av, hvor en annen kvinne har levd og satt sitt preg, og hvor hun nu plutselig selv skal ta fatt uten å ane forholdene, praktisk talt uten å kjenne den mann hun elsker og skal gifte sig med, fremfor alt: uten å vite hvorfor denne mann har levt henne op

gjennom hele landet for å be henne komme til sig. Kunde det være sant at det tross alt var av kjærlighet?

Akk nei, hun opdaget fort at det ikke var på grunn av kjærlighet. Men hvorfor hadde han så gjort det? Hvorfor hadde han ikke latt henne leve sitt liv som hun da på en måte hadde forsonet sig med? Det tok lang tid før hun forstod det. Først måtte hun oppleve store forhånelser, de verste en kvinne kan oppleve. Han flyktet fra henne på selve bryllupsdagen! Han forlot henne uten videre i tre dager. Vi kan vel rolig si at det er uhørt. Og da måtte hun jo forstå at det var hat og ikke kjærlighet han følte for henne.»

Nu visste Stein med ett noe som han aldri før hadde visst, og han sa det høit:

«Nei, det var kjærlighet! Men husk på hun tok Marias plass! Men mest var det at jeg hadde min oppgave, og en mann med en stor oppgave kan ikke la sig stanse av kvinner og kjærlighet! Jeg var redd fordi jeg elsket henne. Det vet jeg nu, men jeg har aldri forstått det før.»

Blaum hørte på, så lenge på ham, og plutselig smilte han – samtidig hemmelighetsfullt og ^[347]overmodig glad som et barn. Og han sa, med latter i stemmen:

«Det er enkelte ting som går sent op for folk! Ja, ja, ja; bedre sent enn aldri, heter det. Det er nok vanskelige ting det der; men det er da også min opfatning at mennesker er redde for kjærligheten. Men si mig nu en ting: da De nu var borte bestemte De Dem da for ikke å ha noe med Deres frue å gjøre? Bestemte De at dere ikke skulde leve sammen som mann og kvinne?»

Ivrig svarte Stein:

«Nei, jeg hadde jo giftet mig med henne; rettferdigheten krevde det av mig fordi jeg hadde sviktet henne; men med *mig*, mine tanker, min sjel hadde hun aldri hatt noe å gjøre, – og derfor ...»

Plutselig blev han taus og rødmen skyllet op i hans ansikt.

Blaum så på ham, nikket og sa stille:

«Ja, slik er det! Slik er det! Men da kan De nok også forstå at da hun kom på sporet av denne hans rettferdighet, da kom hun ikke til å beundre den så høit. Nei, så sannelig, hun hadde ingen respekt for den! Efter hvert så la hun den for

hat. Men hun håbet og håbet. Av og til følte hun at de var hverandre nær, inderlig nær, han var plaget og trett av sitt store hovmod, av sin kamp mot kjærligheten, av sine tanker, ja, var det ikke nesten som om han satt innesperret i en festning, livende redd for at det skulde være en brist i muren, at en port skulde bli [348] stormet. Redd for hele livet og derfor så hatefull overfor det. Han lengtet etter å gi sig over. Men hver gang det hendte flyktet han på ny, inn i festningen, inn på sitt «lærde rum» som hun kaller det og som hun avskydde av hele sin sjel. Og intet nytt! Kunde hun gå til denne mann og fortelle ham sitt livs hemmelighet? Hun vilde ikke! Av og til vilde hun mot sin vilje, men hun fikk det ikke til, – også hun hadde nemlig fått sitt hovmod, sin hemmelige triumf. Hun hadde et våben. Hun kunde velte ham, om hun fikk lyst til det. Hun kunde hjelpe ham hvis han kom til henne. Men *han* skulde komme. Og han kom ikke. Og hun taug.»

Blaum så på ham så det lynte bak brilleglassene, og sa:

«Si mig nu før jeg går videre, – jeg forteller Dem en lang historie, – tror De den er riktig?»

Stein nikked.

«For nu kommer vi nær op til denne dag og til ting som jeg tror vil forbause Dem, så det er best vi er på det rene med om De tror hvad jeg forteller.»

«Jeg tror det alt sammen. Og jeg tror De har rett.»

«Godt. Denne mann hadde en gammel, god, faderlig venn som nu er død og som på alle måter forsøkte å redde ham. Det var en fin, en edel mann, men han kunde intet utrette og han trodde som alle her i byen at kvinnen var den stakkars manns ulykke. Da tenkte hun at hun kanskje burde gå til ham og fortelle ham hvordan alle ting var. Hun hadde også bestemt sig for å gjøre det, for hun visste at denne gode olding [349] nærte virkelig faderlig kjærlighet for mannen, og de to sammen måtte kunne redde ham og åpne hans øine. Men først vilde hun enda en gang forsøke å snakke med mannen. Hun gikk inn på hans «lærde rum» og forstyrret ham, skjønt hun ellers aldri torde gjøre det. Da var det han sa ordet til henne. Ja, han sa det like ut: «Husk på at du er en gold kvinne.» Han hadde aldri spurt henne, han hadde aldri latt henne få lov til å fortelle hvordan allting var, han bare sa det. Da frøs hun til bunn i sin sjel, sier hun, da begynte hun for alvor

å hate ham og da svor hun hevn over hans hovmod.»

Stein husket det jo og nikket uvilkårlig. Blaum så det og sa:

«Det er riktig? Nu vel. Så sier hun: «En stund trodde jeg han var gal. Har De trodd det?» Hva skal jeg svare? Hva vil det si å være gal? Han hadde gode evner, kanskje bedre enn de fleste, han hadde sine sansers fulle bruk, han var en god håndverker og mester for sine folk, – jeg hadde jo selv en gang den glede å se ham i sitt verksted; – der var alt som det skulde være. Nei, det er sannelig ikke så lett å si om en mann er gal, – og hva en gal mann er. Men hans liv var blitt galt, det er sikkert. Og alt det han satt og tenkte, – det kunde være aldri så sammenhengende og tilsynelatende fornuftig så var det allikevel galt fordi hans liv var blitt så galt at han ikke torde tro på sin egen kjærlighet, men led av skrekk og mistanker og selvforakt og forsvarte sig med ynkelig hovmod og narraktighet. Han er ikke ^[350] alene om det, må De tro. Har man levd et langt liv som jeg, så har man sett mange slike folk. De kan gjøre meget ondt, enda de er ynkerverdige så man må synes synd på dem. De føler sig forstøtt av livet, stengt ute fra kjærlighet, mistroiske overfor godhet. Så trøster de sig gjerne med at de må være utpekt til store ting, de skal reformere verden og få stor makt, – og rettferdigheten blir deres store ord, for det er jo urettferdig at de lider, ikke sant? De lider for saken, rettferdighetens sak, – og kommer de ikke frem, står noen dem i veien – *så skyter de!* Nu ja, det gjorde denne mann. Han vil vel si at han blev drevet til det, og det er sant, han blev drevet til det. Når et menneskes liv er blitt så galt da vil han alltid bli drevet til det. Så grusomt er det.

Og nu skal jeg bevise det. Denne mann kom op i en sak. La oss nu si at han hadde rett i den. Men man tror ham ikke. Det er en bitte liten sak, men i andre små saker har han før vært striks og strid så folk ikke liker ham og gjerne tror at han tar sig selv til rette.

Om mannen, som vi forutsetter, har rett i denne spesielle sak, så har han til gjengjeld gjort en annen forbrydelse. Han har fått sin hustru til å hate sig fordi han har fornektet sin egen kjærlighet til henne. Det var en forbrydelse overfor henne og overfor selve livet. Og nu hevner hun sig – eller skal vi si at det er livet selv som hevner sig? Fordi han har opvakt hat og krenket et menneskes liv hevner livet sig. Vet De hvordan det skjedde?»

[351] Stein satt litt og ventet før han svarte nei, for han syntes jo at han visste det. Jo, han visste det, det var ikke langt borte, men han kunde ikke komme på det så han måtte svare:

«Nei.»

«Jo. Denne kvinne følte at hvis hun gikk ned og ødela et skur som stod på gårdsplassen og som tilhørte en baker så ...»

Stein for op, likblek i ansiktet, med vidt opspilte øine og ropte:

«Var det hun som gjorde det?»

Blaum sa stille:

«Ja. Det var hun som gjorde det.»

Stein stod en stund skjelvende på gulvet. Så med ett brast han i latter. Han følte det som om alle byrder blev tatt fra ham. Hele denne saken som hadde pint og plaget ham, drevet ham til morder, fått ham i fengsel, – den blev nu plutselig en spøk, en ustyrtelig komisk ting. Han syntes han kunde se henne stjele sig ned trappen i nattens mulm og mørke, utrustet med øks og hvem vet hvad, og gi sig til å hugge løs på det stakkars skuret, – for å hevne sig på ham! Hun hadde jo regnet riktig, hun hevnet sig sannelig godt. Det var grusomt spekulert ut, hun bar sig at som et veritabelt djevelens fruentimmer, men det var for komisk! Det var storartet!

Blaum som hele tiden hadde vært uanfektelig rolig blev øiensynlig ille til mote over denne Steins latter. Han flyttet sig nervøst på krakken, så forundret og engstelig på ham og sa til slutt:

[352] «Er De blitt gal nu, – eller synes De virkelig at det er morsomt?»

«Ta det med ro,» hikstet Stein. «Jeg synes det er morsomt. Gjør ikke De? Synes hun ikke det selv?»

«Nei, så sannelig om hun gjør,» svarte Blaum. «Det kan jeg bevise. Hun har idag vært hos politiet for å rense sin samvittighet og meldt sig selv. Men politiet vilde ikke ha noe med den sak å gjøre; bakeren har fått sin erstatning og dermed får det være op- og avgjort.»

«Ja, bakeren har fått sin erstatning,» lo Stein, «det er sikkert. Der kostet hun mig i hvert fall mange penger. Tenk at hun klarte å hugge ned skuret! Det er

pengene verd. Og nu synes jeg at jeg har visst det hele tiden at det var henne. Jeg har bare ikke kunnet tenke det allikevel.»

«Hun er redd for at De ikke vil tilgi henne dette. Men det behøver hun altså ikke være?»

Stein blev alvorlig igjen og sa:

«De skal takke henne for det. Etterat jeg hørte hun var kommet tilbake har jeg gruet mig slik for at jeg kanskje skulde treffe henne. Men nu synes jeg ikke det kan bli så vanskelig. Nu må vi da nesten kunne le litt sammen.»

Blaum så forskende på ham. Så sa han:

«Jeg tror ikke at hverken De eller hun har ledd for meget i deres liv. Kan dere komme til å innhente det så skal det sannelig glede denne Deres gamle venn. Men det er vel kanskje ennu et stykke vei dit.»

Ja, tenkte Stein, det er langt dit. Skulde han noen [353] gang komme dit? Hvordan var det han tenkte? Han var en morder og skulde tilbringe resten av sitt liv i fengsel. Og var det vel noe å le av at han hadde gjort henne medskyldig i sin forbrydelse ved å drive henne til en hatefull handling som igjen hadde ført til hans dom og til mordet?

Lo han virkelig av at hun på en måte var blitt medskyldig i hans forbrydelse?

Blaum gikk nu og kom ikke igjen på en tid.

[2]

[354] Da Blaum kom igjen fortalte han Stein at alt var opklart. Müller hadde hengt sig. Hemmel var blitt tatt av politiet. Nu visste da byen at Stein den første gang var blitt uskyldig dømt.

Men da hadde Stein dømt sig selv.

Dengang han besluttet å ta rettferdigheten i sin egen hånd da hadde han tenkt at han til slutt skulde komme til Gud med sin seier og fremstille sig selv som et opreist og stolt menneske Gud ikke måtte vemmes ved å se på.

Han hadde ingen seier, selv var han ydmyget og ynkeligere enn noe menneske kunde være.

Hvad betydde det at han hadde rett i den tilfeldige saken som gjorde ham til morder.

Hans dom var en ganske annen. Den var vanskelig å fatte og forme i ord, den var avsagt dypt nede i hans eget vesen, ja, han var selv sin egen dom.

Men det var jo heller ikke vanskelig å se hvordan hans liv fordømte ham, hele veien, punkt for punkt.

Hans grådige og feige livsglede og lystenhet dengang han traff Henriette.

Hans flukt fra henne.

Den gjorde ham straks til forbryder: Den ødela også hennes liv.

[355] Også hans lykke med Maria dømte ham: Den hadde for ham vært hans hevn på den kvinne han svek. Der viste han sitt vesens dypeste skam. Det var hans lykkeligste tid og han hadde selv følt sig som et godt menneske, – og han hadde vært gemen.

Så talte omsider hans slette samvittighet til ham. Men han vilde ikke bøie sig for den. Han vilde i det hele tatt ikke bøie sig. Da hendte tvertimot det uhyggeligste i hans liv, han blev grepet av en forfengeligheit uten mål og måte, gjorde sig selv både til martyr og helgen, utvalgt av Gud til å øve store bedrifter og være rettferdighetens tjener.

Det han hadde tenkt i denne tiden, – om laugene, om domstolene, om rettferdighetsfølelsen hos menneskene, – det var kanskje ikke så galt, kanskje det tvertimot var riktige tanker, skjønt de var visst ikke hans egne, han hadde vel funnet dem i de bøkene han leste så ivrig? Men selv om de *var* riktige og selv om de hadde vært hans egne så betydde det ingenting. Det var dømt alt sammen. For det var noe annet enn det gav sig ut for. Det var hans flukt fra sig selv, fra kjærlighet, fra livets prøve, og hovmodig hadde han gått omkring med det alt sammen, hovmodig og ophøiet over alle mennesker. Ikke engang en spøk kunde nå frem til ham; i dystert alvor, i storslagen høitidelighet lot han årene gå med grublerier og planer. Det var dømt. For *det* var goldt. Det var uten kjærlighet.

Hans krav på opreisning, hans narraktige sikkerhet om at dommeren vilde beundre ham! Hans [356] forfengeligheit, krenket til døden! Hans lange vandring for å finne sig selv, – da han intet annet fant enn det evige hat som pisket ham,

kravet på ære, kravet på seier!

Det var ham. Det var alt sammen ham.

Og det var ham som til slutt sprengte alle grenser, erklærte sig for Guds likemann og tok rettferdigheten i sin egen hånd! Og utslettet et menneskes liv!

Han var dømt.

*

Dette var hans livs dom.

Men forferdeligere var hans vesens dom. For at han hadde begått forbrydelser var ikke så grusomt som at han var en forbryder. Hva han hadde tenkt var ikke så grusomt som at disse tankene var i ham.

Det forferdelige hadde han nu lært at han jo aldri visste noe sikkert om sig selv. Han hadde levd i et selvbedrag som nesten hadde utslettet ham.

Og med dette sitt vesen vilde han komme til Gud, og Gud skulde ikke vemmes ved ham.

Han syntes ikke han visste så meget om Gud nu som dengang da han følte sig utvalgt. Men én ting visste han nu med usvikelig sikkerhet: At ingen kunde komme til Gud med sin rett og han minst av alle.

Hvilken rett hadde han som flyktet fra den kjærlighet Gud vilde la livet gi ham. Den var blitt hans dom.

Ja, han som i hele sitt liv aldri hadde bedt om å få kjærlighet, aldri om Guds nåde!

[357] Hvordan kunde han da få rettferdighet og bli rettferdig?

*

Han kunde ikke gå til Gud; han følte det slik at Gud selv måtte utrette alt hvis det var Hans mening å reise ham op igjen.

Men var det så at Henriette ennu hadde kjærlighet for ham?

Vilde hun komme og hilse på ham?

Han torde ikke tenke på hvordan det vilde bli; men han var begynt å lengte efter det, – skjønt han ikke forstod at det kunde være vei for mennesker gjennom et slikt øieblikk.

[3]

[358] Hun kom.

Han hadde ikke hørt at hun skulde komme og da hun plutselig stod i cellen, gikk det et øieblikk før han visste hvem hun var. Hun var forandret. Håret var blitt grått, hun hadde fått et forgremmet trekk om munnen. Men allikevel syntes han ikke hun var blitt eldre, hennes fortvilet redde øine hadde et uttrykk som et forskremt barns. Hennes skikkelse var så rolig, så stille.

Han reiste sig langsomt. Han bare stirret på henne og kunde intet si.

Derfor blev det hun som snakket først. Med skjelvende, sprød stemme sa hun: «Stakkars Gottfried, – du ser så dårlig ut.»

Han følte sig genert av det, for han tenkte aldri på hvordan han så ut og visste intet om det.

Da kom hun langsomt bort til ham og rakte ham sin hånd.

«Vil du tilgi mig at jeg har gjort dig så meget ondt?»

Han brøt sammen da. En bølge av gråt for gjennom hans kropp, og for å skjule sitt ansikt omfavnet han henne heftig og la hodet på hennes skulder. Hun strøk ham over håret.

*

[359] Siden fikk de større sikkerhet og snakket litt sammen.

Hun sa: «Slik som vi har båret oss at!»

Så lenge hadde det bare vært ham alene, hans skyld, hans ansvar og dom, at dette «vi» virket på ham som et kjærtegn. Men han måtte jo protestere mot det, han visste at det var hans egen skyld fra den første dag, hans alene. Men det blev ham så uoverkommelig å forklare det. Han følte det som om han aldri mere kunde make å forklare en eneste ting, hverken for henne eller sig selv. Da sa hun, som hun hadde gjettet hans tanke, at hun vilde be ham ikke forklare noe; hun forstod så meget som hun trengte til å forstå. For henne var det nok at de var kommet så langt at de satt her sammen og hadde lagt alt det gamle bak sig.

Ja, sa han, hun var kommet til ham her, men når hun nu gikk skulde hun ikke føle sig mere bundet til ham. Han skulde jo leve sitt liv i fengslet, og det vilde bli

lettere nu når han hadde sett henne og visste at hun hadde tilgitt ham. For ham var tiden blitt noe annet enn før; han merket nesten ikke at den gikk. Og han hadde nok å gruble over til hans tid var ute. Men hun levde ute i livet; hun skulde ikke gå og la sig pine og plage der i byen; hun hadde jo kjøpt sin gård tilbake og skulde reise dit. Hun skulde i det hele tatt nu innrette sig som om han ikke lenger var til; hun hadde lidd nok for ham og hun hadde gjort ham mere godt enn hun kunde forstå fordi hun [360] var kommet tilbake og nu denne ene gang hadde vært sammen med ham.

Hun svarte at han snakket som en dumrian. Man avgjorde vel ikke selv hvem man var bundet til. Hvis hun det hadde kunnet så hadde nok kanskje livet sett anderledes ut; men kunde hun det ikke dengang da kunde hun det i hvert fall ikke nu. Han måtte ikke tro at det bare var han som ikke merket at tiden gikk; dagene hadde stor nok fart også for henne; det var lenge siden hun syntes den var lang; men den tiden da hun var borte den var lang. Nu braste og stelte hun for guttene i verkstedet, og de var snilde, alt gikk bra, dessuten hadde hun fått en venninde i Hans Jacobsens kone, en prektig ung kvinne, – og det var mere enn hun hadde hatt før. Og denne byen! Trodde han kanskje hun brydde sig om den? Hun hadde hatt det både kjedelig og vondt her før, sammenlignet med det levde hun nu i paradiset, for han visste vel at han nu var blitt den store mann, noe henimot en helgen? Nu var hun den store manns kone, nu!

Gården hadde hun ganske riktig kjøpt tilbake efterat hun solgte butikken sin, men hun hadde forpaktet den bort og hun reiste ikke dit før han blev med.

Før han blev med?

Ja. Visste han ikke det at hele byen hadde gått i tog og forlangt at han skulde bli benådet? Og Blaum, den Guds mann, hadde vært hos myndighetene og undersøkt hvordan det var med det. Og han hadde [361] fått den beskjed at benådet vilde Stein bli før eller senere. Kunde *han* vente på det så kunde saktens hun. Men når det skjedde vilde hun så gjerne at de skulde flytte til hennes gård. Der møtte de hverandre. Der hadde hun vært lykkelig med ham i to døgn, som hun aldri hadde fått sig til å angre, selv om hun nok hadde forbannet dem. Da skulde han få se at det var et deilig sted, skurken, som hadde diktet ihop at det var så uhyggelig der.

Hvor visste hun det fra?

Å, det kunde være det samme, men hun visste det. Hun kunde forresten godt si det. Hun pleiet ham jo den gang han blev syk og falt sammen. Da snakket han i villelse. Hvad hun da fikk vite var grusomt. Da forstod hun at det var håpløst, det var som om han hadde lagt sig selv i lenker. Hun kunde ikke la være å hate ham. Men hun syntes allikevel så inderlig synd på ham som om han hadde vært et barn.

Hun gikk bort og klappet ham.

Men hun hadde ennu en ting å si. Det verste for henne hadde vært at hun var kommet til å hate Maria så grusomt. Hun som i alle disse årene hadde tørstet etter å få lov til å være noe for ham, – bestandig hadde hun støtt på Maria; det var jo for Marias skyld han stadig forstøtte henne. Ikke sant?

Jo.

For Marias skyld. For Marias skyld. Maria lengtet han etter og gråt han for. Henne, den levende, vilde han ikke se. Var det da så underlig at hun til slutt [362] hatet den døde og bare ønsket at han måtte følge etter, han som så halsstarrig stod livet imot? Men hun hadde etterhvert funnet ut noe om kvinners kjærlighet og hat. De hatet hverandre som rivaler for de gjennomskuet hverandre så lett og de visste at så få menns kjærlighet var noe verd. Det var fortvilet og det var dumt å slåss og hate; men det var slik. Så hendte det en gang at hun syntes hun hadde snakket med Maria, det var nu på hennes reise, og det var som om hun hørte Marias stemme i værelset hvor hun satt. «Hvorfor hater du mig?» hadde hun spurt. «Når han svikter dig så svikter han mig også, det er det samme han elsket i oss begge. Da du ikke kom fant han mig, og det var dig han elsket i mig, skjønt han visste det ikke. Og nu svikter han oss begge.» Slik hadde Maria talt til henne, og hun forstod straks at det var riktig; var det ikke det?

Dette var en tanke Stein aldri hadde tenkt. Den slo ham med forferdelse; kunde han få et bedre bevis for hvor blindt han hadde levd. Men også han forstod straks at den var riktig og han sa det:

Jo.

Dette hans svar gjorde tydelig et stort inntrykk på henne; hun reiste sig og

gikk en stund omkring i cellen, så gikk hun på ny bort til ham, bøide sig og kysset hans panne. Da merket han at hun gråt.

Men hun smilte samtidig, og en stund etter begynte hun å snakke om Blaum, den Guds mann, som hun kalte ham. Hvor hadde de vært uten ham? Det var jo han som hadde ordnet alle ting, ingen av dem [363] visste nok ennu hvor meget han hadde gjort for dem. Og når hun begynte å snakke om det og spørre ham ut så gjorde han sig bøs eller gikk sin vei. Men hvad kom det av at man kunde snakke til ham om alle ting, det var likesom ikke et menneske man snakket til. Og alt visste han og alt forstod han, ja han visste det selv om det slett ikke blev sagt. Og en merkverdig mektig mann måtte han være, så rent ut sagt komisk som han så ut, for han opnådde jo alt hvad han vilde, og de store folk i byen viste ham slik respekt. Hun hadde da også hørt at han var en berømt mann på grunn av sin musikk.

Men hun hadde grublet meget over hvorfor han hadde tatt sig slik av dem, skjønt ingen hadde bedt ham, og visst av mange andre mennesker også. Og en kveld hun satt inne på Steins værelse og bladde i hans bibel da kom hun til å se noen ord og tenkte straks: Det er forklaringen.

Stein spurte hvad det var for noen ord.

Hun var genert da hun svarte og hvisket ordene:

«Kristi kjærlighet tvinger mig.»

Da husket Stein meget som Blaum hadde sagt og gjort helt fra han første gang kom og besøkte ham i verkstedet og han forstod at det kunde være en så stor avstand mellem mennesker at den ikke kunde måles, større enn mellem tind og avgrunn, ja, så stor som mellem Himmel og Helvede. Selv hadde han aldri vært tvunget av kjærlighet og det var vel derfor han hadde vært blind?

Men i dette øieblikk forstod han også først hvor [364] lykkelig han var fordi hun var kommet, satt her hos ham og vilde være med ham i resten av deres liv. Hun var hans pant på at han ikke var forstøtt.

*

Stein blev benådet allerede tre år efter, blandt annet med den begrunnelse at hans opførsel i fengslet hadde vært eksemplarisk, at hans helbredstilstand ikke

var god, og at hans store forbrydelse, som han uforbeholdent angret, var foretatt i sinnsforvirring som følge av langvarige og uforskyldte lidelser.

Epilog

[365] Stein kom til å elske den «uhyggesgård» hvor han som pur ung, ute på lettsindige eventyr, hadde truffet Henriette. Da de hadde bodd der et års tid etter hans løslatelse fra fengslet tok de til sig to foreldreløse barn, og det var dem begge en fryd å se hvordan de trivdes. De fikk mange venner, disse ungene, og op gjennom årene gikk det stadig et gny av lek og ungerop over gården. Ingen steder hadde barn det så morsomt, for disse makeløse foreldre fant sig i alt.

Stein drev selv gårdsbruket, og alt på et par års tid blev han en mester. Han elsket arbeidet, og det gjorde ham godt. Han blev kraftig igjen, skjønt han så gammel ut. Han sviktet heller ikke sin egentlige profesjon. Riktignok hadde han avhendet verkstedet til Hans Jacobsen, som nu med kone og mange barn residerte i Steins gamle hus, gjorde det godt, og jevnlig med hele familien avla besøk hos sin gamle mester. Men Stein drev selv litt skomakeri for naboene rundt omkring; særlig om vinteren var han ivrig optatt med sin gamle kunst.

Det var for øvrig nesten en komedie hvor hyldet han blev av sine laugsfeller da han kom ut av fengslet. Det hadde pint og plaget ham den gang. Han var syk både i sinn og skinn, og det oprørte ham at [366] folk nu hyldet ham som helt og helgen skjønt sannheten om ham var at han hadde forbrutt mere enn han noen gang kunde komme til å sone. Først lenge etterpå blev han i stand til å smile av den ærbødighet man viste ham og som han ikke kunde verge sig imot. Han satt der så hedret på sin gård som om han hadde vært en stor velgjører for menneskene.

Det bestyrket ham i noe han ofte hadde snakket med Blaum om, – og særlig den dag da han kom ut av fengslet. Den dag hadde nemlig Blaum ordnet det slik at Henriette og han kom hjem til ham. Den glede kan dere unne en gammel

mann som har gjort sitt beste for dere at dere tilbringer denne gledesaften i hans hjem, hadde han sagt.

Det blev det da til, og det var en aften som Stein aldri kom til å glemme, nei, det var den han best husket når han tenkte på denne sin døde velgjører. Og det gikk ikke en dag uten at Blaum, den Guds mann, var i hans tanker.

Stein hadde jo ikke vært stort til kar, det var så vidt han kunde stå på sine ben, maten orket han bare så vidt å pirke i, – mens Henriette sannelig ikke hadde sagt nei til de gode ting! Et par glass vin hadde han nippet til og det hadde gjort ham godt; han følte sig så fri i sin tanke, så lite skremt av den, og derfor kom han til å spørre Blaum om noe han ikke hadde kunnet tenke ut og få noen form på før.

Hvad han vilde vite var hvad Blaum mente om det at da han i almindelig, menneskelig forstand var uskyldig da blev han forhatt og fordømt, men da han [367] virkelig hadde begått en stor forbrydelse og selv innså hvor galt hans liv hadde vært, – da blev han ikke alene undskyldt, men elsket og æret. Det var jo allikevel forferdelig? Da fantes det jo ingen rettferdighet på denne jord?

Nei, det gjorde det heller ikke, hadde Blaum svart. Hvordan kunde han også vente eller forlange det? Var ikke hvert eneste menneske som levde opfylt av sig og sitt? Først og fremst hadde man jo selv rett. Dernest hadde ens venner rett. Men når hadde ens fiender rett? En mann man ikke likte, – når hadde han rett? En mann man ikke forstod, – kunde han ha rett? Var det ikke fordektig nok bare det at man ikke forstod ham? Hadde ikke Stein sett at hvis folk trodde en mann var litt bedre enn de selv, – så likte de ham ikke. Og visste de han var verre enn de selv, – så foraktet de ham. Og så de at han vilde noe bedre enn det han kunde, lengtet efter noe mere enn det han maktet, – så kalte de ham hykler? Når mennesker ikke forstod hverandre og av naturen heller ikke kunde tåle hverandre, – hvor blev det da av rettferdigheten? Og ennu verre: Når de slett ikke forstod sig selv? Og når de talte med forskjellig tunge? Og når avstanden mellem dem ofte var så stor at de slett ikke kunde høre hverandre?

Ja. Men da var jo alt håpløst? Hvorfor hyldet menneskene da rettferdigheten?

Man måtte da håpe, svarte Blaum, at de hyldet den fordi de innerst inne virkelig lengtet efter den. Men man skulde jo legge merke til hvilken rettferdighet [368] det var de hyldet. De som eide noe blev enige om at det var rettferdig at de

eide noe og urettferdig hvis noen vilde ta det fra dem. Likedan med dem som tenkte noe og trodde noe. Og fordi menneskene og folkeslagene var redde for hverandre laget de en rettferdighet som kunde gjøre dem litt tryggere, – og utstyrte denne rettferdighet med makt – og hyldet den. Men Blaum vilde ikke si at det var håpløst. For når menneskene forstod at de hadde grunn til å være redde for hverandre, – da forstod de noe av sig selv. Og da hendte det at de virkelig blev opfylt av den gode vilje og forstod at de måtte ha noe som de alle bøide sig for.

Men, sa Blaum, kjente Stein til det uttrykk at menneskene tok rettferdigheten i sin egen hånd? Visste han når det skjedde? Hver gang mennesker vilde utrydde hverandre eller andre folk eller raser eller religioner, – da laget de sig sin egen rettferdighet, da tok de den i sin egen hånd! Det var kjent nok fra historien. Et folk stod op og sa: «Vi har rettferdigheten. Ja, en mann stod op og sa: Jeg har den. Romerske keisere gjorde sig selv til Gud for at deres vilje uten videre skulde være rettferdig.

«Ja, ja, ja,» sa Blaum. «Vi synes det er forferdelig her vi sitter og snakker om det. Men, ikke sant, det er ikke så meget vi vet om oss selv. Og om det skal bli verre eller om det skal bli bedre, det vet vi ikke. Men der var en som sa han kom fra Gud. Og sannelig, han foraktet ikke menneskene, han forstod dem og holdt hus med de aller verste av dem. Det står at han ^[369] drev ut onde ånder av dem. Og det forlyder intet om at han var begeistret for deres rettferdighet. Den gud som hadde sendt ham hadde et annet navn, han het kjærlighet. Men han visste også at verden ikke vilde bli begeistret for en slik gud og et slikt budskap; han sa at «mig hater verden fordi jeg vidner om den at dens gjerninger er onde». Som en forbryder døde han da også, på korsets tre.

Ja, noe annet vet jeg ikke å svare på det De spurte om. Men skal jeg ikke heller spille litt for dere før dere forsvinner?»

Og så hadde Blaum satt sig til sitt orgel og spilt for dem som Stein aldri hadde hørt noen spille hverken før eller siden i sitt liv. Hvem hadde skapt slik musikk? I den talte Gud slik som Stein av og til hadde følt Gud tale der ute hvor hav og himmel gikk i ett. Skulde han noen gang kunne tyde den tale?

Men Blaum hadde plutselig også sunget. Med dyp, klar stemme, som en ung

mann, sang han den gamle Luthersalme som også Stein kjente fra sin barndom:

Dein Will gescheh, Herr Gott zugleich
auf Erden wie im Himmelreich.
Gieb uns Geduld in Leidenszeit,
gehorsam sein in Lieb und Leid;
wehr und steur allem Fleisch und Blut,
das wider deinen Willen tut.

Siden hadde Stein ikke sett denne sin velgjører som på en så underlig måte kom ham til hjelp da gamle Wieman døde. Blaum forsvant ut på en av sine reiser og to år etter hørte Stein at han var død.

[370] Selv fikk han en ny ungdom, og han syntes at han måtte ha fått full tilgivelse fordi han ofte kunde se Henriette så lykkelig. Hun hadde aldri megen ledig tid, hun hadde de to barn og de hadde folk på gården, nu som før holdt hun av å brase og stelle, huset skinte av renslighet og duftet av nyvasket tøy; hennes store, frodige skikkelse gikk myndig og moderlig omkring og hun hadde en stor, herlig latter som fikk alle til å le.

Det hendte ofte om kvelden at hun kom bort til ham og hvisket:

«Jeg kan nesten ikke tro at det er sant.»

Og denne gleden kunde de dele; den kunde de dele nesten som barn, i spøk og lek. Den var en gave de fikk. Men ellers visste han jo godt at intet av hvad de hadde gått igjennom kunde utslettes fra deres sinn i dette liv. Med det kunde de nesten ikke hjelpe hverandre. En redsel satt i henne. Han opplevde det når hun av og til om natten for op av søvnen med et rop og skjelvende av angst kastet sig inn til ham og sa: «Å gudskjelov, er du der.» Ja, han var der og hun var der. Men de snakket ikke sammen.

For ham selv blev den tanke stadig tyngre å bære at han hadde tatt et menneskes liv. Og da han gjorde det følte han sig som seirherre! At han allikevel hadde lov til å håpe, – det var seiren over verden.

*

Han elsket å sitte om kvelden akkurat der på trappen hvor han første gang så henne. Han elsket å se ut over det flate land helt dit ut hvor det møtte havet [371] og ennu lenger ut hvor havet og himmelen møtte hverandre i en lav strime og

hvor solen gikk ned.

Det var som å se inn i Guds øie. Det var uutforskelig, men han visste at det hadde utforsket ham. Han var kjent av Ham hvem han ikke kjente. Det var godt og det var strengt.

Han innbilte sig til slutt at han forstod både hvorfor det var godt og hvorfor det var strengt. Ja, for den gang han følte sig utvalgt av livet til å tjene rettferdigheten da visste han jo som en enkel ting at rettferdigheten var en lov. Og denne lov måtte han elske. Og han trodde at han elsket den.

Om kjærligheten, Guds kjærlighet, hadde han da alltid tenkt at den var det glade budskap, den var det ikke vanskelig å elske igjen, den var jo en god gave. Men etterhvert, i løpet av mange år, forstod han at også den var en lov. *Den* var Guds lov. Den frikjente og den dømte. Enhver som satte sig op mot den dømte sig selv. Om så hele menneskeheten satte sig op mot denne ene lov, da måtte den gå til grunne. For het ikke det store bud: *Du skal elske?*

Efterord

[373] Jeg fikk ideen til denne roman ved å lese en beretning i et tysk verk om interessante rettsstilfelle.

Bortsett fra at det begge steder er en håndverksmester som skyter en dommer på grunn av en streng dom i en liten sak har min bok lite og intet med det tyske rettsreferat å gjøre.

H.r.sagfører, Dr. Jur. Hartvig Jacobsen, Kjøbenhavn og redaktør Oscar Pedersen, Oslo, har vært så elskverdige å gjennomlese boken i korrektur for å kontrollere fremstillingen av de rettslig-juridiske problemer og av laugsordningen. Jeg tillater mig herved å sende dem begge en hjertelig takk.

R. F.

Noter:

[n1](#). Gottfried] *rettet fra*: Ludvig (*trykkfeil*)

[n2](#). ja] *rettet fra*: ja (*trykkfeil*)

Ronald Fangens *Mannen som elsket rettferdigheten* er lastet ned gratis fra bokselskap.no